DİDEROT

KADERCİ JACQUES İLE EFENDİSİ

Türkçesi
Adnan Cemgil

DÜNYA KLASİKLERİ KÜLTÜR DİZİSİ
SOSYAL YAYINLAR

DİDEROT KADERCİ JACQUES İLE EFENDİSİ

SOSYAL YAYINLAR

DÜNYA KLASİKLERİ KÜLTÜR DİZİSİ : 7

KADERCİ JACQUES İLE EFENDİSİ

Denis Diderot / Çeviren: Adnan Cemgil / Yayıma hazırlayan : Cenap Karakaya / Yayınlayan : Sosyal Yayınlar / Kapak düzeni : İsa Çelik / Birinci basım : Haziran 1984 / Dizgi ve baskı : Onur Basımevi.

KADERCİ JACQUES
İLE
EFENDİSİ

DİDEROT

KADERCİ JACQUES İLE EFENDİSİ

Çeviren :
Adnan CEMGİL

SOSYAL YAYINLAR
Divanyolu, Klod Farer Cad. No : 16/2
İSTANBUL Tel : 528 33 14

ÖNSÖZ

Ne tuhaftır ki, «proleter edebiyatı»ndan söz edildiğinde Diderot'nun adı hiç anılmaz. Oysa, halkı kitaplara ilk sokan o olmuştur. Gerçi, ondan önce de söz edenler olmuştu halktan ; ama, önemsiz bir şey gibi, ya da alaylı bir biçimde. Diderot, yeryüzünün en görkemli edebiyatının kapılarını ardına kadar açar Fransız halkına. Onu bir hükümdar, ya da bir kıral gibi anons eder, görkemli bir üslûba büründürür. Hiçbir Bourbon'a böyle bir tarihçi nasip olmamıştır. Kumaşını Diderot'nun dokuduğu, Jacques'ın uşak giysisi, görkemiyle, Voltaire'in sırma işlediği XIV. Louis'nin pelerinini gölgede bırakır.

Anlaşılır bir şeydir bu : sanatçılar kendilerini mütevazı konular karşısında daha rahat hissederler ; ürküntüye kapılmadan hareket ederler, fantezilerinin ya da dehalarının son sınırına kadar korkusuzca giderler. Bir kahve cezvesinde, bir çubukta, bir şişede, bir köylüde, ya da bir kumaş tacirinde çekinilecek bir taraf yoktur. Oysa, bir imparator ya da bir papa söz konusu olduğunda, biraz akademizme kaçmak, süsleyip püslemek, saltanatlandırmak, şişirmek gerekir. Goya'nın resmettiği İspanyol kıral ailesi çehreleri bunun olağanüstü ve anlaşılmaz bir istisnasını teşkil eder. Değirmenci Adrien Van Ryn gibi, ahçı kız Hendrickje Stoffels gibi küçük insanlar, iki radyum parçası misali,

geçmişten geleceğe doğru uzanmaktadırlar. Adrien'in yorgunluğu ve hüznü, küçük Hendrickje'in gözleri ve gülümseyişi, hassas yüreklerde sonsuza dek kendilerine bir yer bulacaklardır. Buna karşılık, XIV. Louis'nin bakışını kim biliyor? Düşüncelerinin ışığını bir tahta planş üzerinde ebedîleştirecek bir Rembrandt'ı yoktu onun. Bildiğim kadarıyla, III. Napoléon'un Manet tarafından yapılmış bir portresi yoktur; ne de Kaiser'in Césanne, Hitler'in Bonnard ve hattâ Churchille'in Picasso tarafından yapılmış bir portresi (oysa, bu son ikisi birbirinden ancak on kilometre uzakta yaşamaktaydılar).

Kaderci Jacques'da, *iki kişinin, yani Jacques'la efendisinin, aralarında söyleşerek yolculuk ettikleri görülür. Kitabın kahramanı, büyük karakteri, uşak Jacques'dır. Diderot, kahramanını bir köyde, gayet basit şartlar içinde dünyaya getirdikten sonra, onu Fransız halkının en sevimli nitelikleriyle, en tatlı kusurlarıyle donatmıştır : espri, hümur, azim, sadakat, açık saçık şakacılık, tok sözlülük, muziplik, biraz kasıntılık, alabildiğine içtenlik, bol cesaret, kötü niyet ve alınganlık, sarsılmaz bir bağlılık, biraz tembellik ve ölçüsüz derecede konuşma merakı. Jacques vaktiyle askerlik yapmıştır elbet ; uşak olmadan önce, ordan oraya hayli sürtmüştür; hepsi de bir yanlarıyla Cartouche'a, ya da o değilse Candide'e benzeyen XVIII'inci yüzyıl çocuklarının mâceralı hayatını yaşamıştır. Ne var ki, Jacques iyimser değildir. Kadercilik, iyimserlikten çok daha az safyürekli bir felsefedir. Jacques, başına gelen bir felâket karşısında : «Alnıma böyle yazılmış!» dediği zaman, onun kadere boyun eğdiği duygusuna kapılırız. Feleğin oyunlarına gösterilen bu alaycı hoşgörü, sonunda insana gayet rahat bir yer sağlar dünyada. (Zaten felsefeler bulanık oldukları ölçüde etkilidirler.)*

Diderot, sırf içinden geldiği gibi, yaratılışının iste-

ğine göre, hareket ederek, yazarlık hayatı boyunca birçok şeyler icat etmiştir. Ders kitapları, onun sanat kritiğini hayranlıkla anarlar. Gerçekten de, ilk olarak resimden bilgiyle söz eden, Sainte-Beuve'ün deyişiyle, resim seyircilerini «fikirler aracılığıyle rengin içine» sokan o olmuştur. Bir çeşit diyalog formunu, kötü burjuva dramını, aylâkça dolaşmayı, vb. hep Diderot icat etmiştir. Ama, şimdiye kadar kimse çıkıp da onun halkı icat ettiğini söylemedi. Oysa, onun en cüretli buluşu, dört yüz yıllık Fransız edebiyatı tarlasına ekilen en verimli tohum belki de budur işte.

Zaman da çok elverişliydi. XVIII'inci yüzyılda, halk uzun bir feodal uykudan uyanmakta, gerinmekte, kımıldanmakta, kendi öz ruhunu farketmekte, okumayı, düşünmeyi öğrenmektedir.

Derken işler birden hızlanır : elli yıl kadar sonra, halk bir devrim yapacak ve eski toplumu bir daha ayağa kalkamıyacak biçimde yere serecektir. Otuz yıl sonra doğmuş olsa, Kaderci Jacques, bütün nitelikleriyle, herhalde Jakoben Jacques olurdu : Cumhuriyetin bakanı, yeni Caton ; ama hiçbir şeyi umursamıyan, zırzop zekâlı bir Caton, kısaca bir Fransız Caton'u. Kimbilir : belki de bir Carnot?

Diderot'nun Fransa'sı, aristokrasi ile burjuvazinin ince bir karışım meydana getirdikleri bir noktada bulunuyordu. Meziyetler değiştokuş ediliyordu. Örneğin, edebiyat alanında, burjuvalar prenslere lâyık bir üslûp kullanırken, prensler de sıradan insanlar gibi yazıyorlardı. Langres'lı bir bıçakçının oğlu olan Diderot, başlangıçta, bir burjuva bile değildir ; yalnızca bir halk çocuğudur, yetenekli herhangi bir genç gibi önce Cizvitlerin yanında, sonra da Harcourt kolejinde yetişmiş bir halk çocuğu. Hayatı boyunca, istediği kadar yüksek sosyeteye devam etsin, hattâ isterse imparatoriçe Katerina ile gözyaşları arasında kucaklaşsın, o, hiçbir za-

man, orta sınıfın eşiğinden öteye geçmiyecektir. Halktan çıkan Diderot daima halkla aynı zemin üzerinde kalmıştır. Halka olan sarsılmaz bağlılığı, iyi yürekli, mert Jacques'ı sevgiyle anlatışı bundandır işte : o, Jacques'ın kişiliğinde, kendi kendisini, ya da öz kardeşini anlatmaktadır. Kaderci Jacques, *Fransız halkı için söylenmiş bir kasidedir âdeta. Kitabı okurken, Jacques'ın kişiliğinde cisimleşen, kabartma nakışlı kumaştan elbiseli, pamuk ipliğinden çoraplı ve üç köşe şapkalı insancıkların coşkusu, enerjisi, dürüstlüğü, korkunç iştahlılığı, ince sağduyusu karşısında hayran kalırız. Artık gerek Fransa'da, gerekse Avrupa'da yönetici sınıfın değişmesi, zavallı XVI. Louis'nin kafasının kesilmesi ve onun yerini Jacques'la benzerlerinin alması zamanının geldiği ; ve Jacques bir XII. yüzyıl senyörünün erdemlerine ve değerine sahip olduğuna göre, bundan böyle devletleri onun yönetmesi, erdem adına hiçbir şeyleri kalmayan senyörlerin ise, hadlerini bilip oturmaları gerektiğini düşünürüz.*

Kaderci Jacques *kendi tarzında bir şövalye romanıdır. Üslûbu, gelişmesi şövalye romanlarındaki gibidir. Esintili davranışlara, sapmalara, anlatışa çeşni katmak için duraksamalara, yazarın ikide bir hikâyeye burnunu sokmasına, üslûbun tasavvur edilemiyecek kadar* modern *olmasına rağmen, yeni bir Amadis'tir bu roman, ya da daha doğrusu bir Fransız Don Kişot'udur. Ancak şu farkla ki, romanın kahramanı artık bir şövalye değil de, bir seyistir. Jacques'ın Şanso'su, efendisidir ; oldukça dar görüşlü, ama hayli hazırcevap, ve sırf doğuştan ve servetten gelme üstünlüklere sahip bir adamcağızdır bu. Ben, şahsen, Jacques'da geleceğin şövalyesini, ya da hiç olmazsa bunun bir ön taslağını görürüm, desem beni aşırıya kaçmakla suçlayanlar çıkar mı acaba? Çelişkiye tahammülsüzlüğe varıncaya dek, bütün liderlik niteliklerini vermiştir ona Diderot.*

Ne büyük bir estetik devrimi, ne büyük bir konu devrimi! Geleneksel form, bunu daha da belirginleştirir. Diderot da tıpkı Cervantès gibi, aşk konularını işleyen derebeyi sarayları romancıları gibi, Antikçağın destan şairleri gibi bir yol tutmuştur: bir kahraman almış, onu bir ata bindirmiş, konuşsun diye yanına bir de yoldaş vermiş, sonra haydi ileri! Jacques, bir «gezgin proleter» dir. Yolda karşılaştığı mâceralar ne olağanüstü, ne de insanüstü şeylerdir ; bunun da ötesinde : hakikî şeylerdir. Jacques kendi yüzyılı içinde gezinir, 1750'lerde yaşayan birtakım insanlarla karşılaşır ; bunlar, o zamanın ahlâkına, duygularına, felsefesine ve âdetlerine göre davranan insanlardır ; ancak XV. Louis devrinde geçebilecek birtakım hikâyeler anlatırlar bu insanlar ona ; sonuna yaklaşan eski Fransa'nın hem alaycı hem ciddi, hem safyürekli hem açıkgöz, hem haktanır hem dalavereci insanlarıdır bunlar.

Kaderci Jacques'ın *sunduğu XVIII. yüzyıl tablosu hakikate gayet uygun görünüyor, çünkü teklifsizce ve aşağıdan bakılıp görülerek çizilmiş bir tablodur bu. Tıpkı Chardin'in kaşıkları, porselen kâseleri, özenle ütülenmiş peçetaları, çiçekli tabakları gibi. Bütün bunlar, aradan iki yüz yıl geçmiş olmasına rağmen, hâlâ soluk alıyor ve, çekinmeden iddia edilebilir ki, ebediyen de almaya devam edecek.*

Chardin, natürmortları, ve kendi janrında küçük sahneleriyle, XVIII'inci yüzyıl Fransa'sı hakkında bir Largillière'den, ya da hattâ bir La Tour'dan çok daha fazla şey öğretir bize bizim Vermeer'imizdir o, yani ilhamının tercihlerinde son derece alçakgönüllü, ama tarzında şahane bir sanatçı. Jacques ve çevresindekiler üzerine yazdıklarıyle, Diderot için de aynı şeyi söyliyebiliriz. «Gerçek memleket», 1750'ler Fransa'sı, yolları, atları, hanları, konuşmaları, sade ve vasıflı insanlarıyle, her şeyiyle, oradadır : ana hatlarıyle çizilmiş, ba-

zen kısaltılmış, bazen bir örneğe indirgenmiş, bazen de alabildiğine zorlukçu, ama ölümsüz, eşsiz, bir bakışta anlaşılabilir bir sanatla karikatürleştirilmiş olarak... Bence, XVIII'inci yüzyılın ruhuna tanık olmak istiyorsak, onu M. de Valmont'un etine dolgun, hain bakışlı kişiliğinden çok, Jacques'ın sıska vücudunda, biçimsiz ve gülünç yüzünde aramamız gerekir. Bununla, Valmont'un temsil gücü olmadığını söylemek istemiyorum; ne var ki daha sonra Tarih'i yapan Jacques olmuştur. Onun için, önemli olan odur.

Jacques'ın da, Figaro gibi, bir uşak olması ilginçtir. Böyle bir benzerlik rastlantı olamaz. Gerçekten de, bir hizmetkâr, Eski Rejim'de görevi hizmet etmek olan halk için güzel bir simge oluşturur. Uşaklık ; eğer uşak üstün bir insan, efendi de, Rivarol'ün deyişiyle, «anılarını, hakları diye alan» yeteneksiz adamın biriyse, ortaya güzel bir antitez koymak imkânı sağlar. Nihayet, uşak, efendisiyle düşe kalka, hal ve davranış edinir, yararlı gelenekler, ince duygular kazanır ; neyi taklit edip, neyi etmemesi gerektiğini gözleyerek gelecekteki efendiliğinin çıraklığını yapar. Figaro'nun, iktidara geldiği zaman, kont Almamiva'nın giysilerini çok daha büyük bir incelikle taşıyacağını, ama eski patronunun hafifliklerine düşmekten de kendini koruyacağını düşünebiliriz.

Kaderci Jacques, *elle yazılmış kopyalar halinde, Literer Muhaberat (1) okuyucularına gönderilmiştir. Bu*

1. Baron Grimm ile Diderot'nun bir Alman hükümdarına 1753 - 1790 yılları arasında gönderdikleri yazılı haberler. XVIII. yüzyılda gazeteler hem sayıca az, hem de sıkı sansür altındaydı. Bu yüzden, günlük olaylar hakkında daha doğru haberler alabilmek için, zengin kimseler nuvelistlere başvurmaktaydılar. Bunlar, onlara elle

kopyalardan biri, daha sonra, abonesi tarafından İnstitut de France'a teslim edilmiş ve böylece eser ancak 1796 yılında, yani yazarın ölümünden on altı yıl sonra yayımlanmıştır. Diderot kadar, yeteneklerine az değer veren bir insana zor rastlanır. Öyle sanıyorum ki O, hayatının tek ciddi yanının Ansiklopedi olduğunu düşünüyordu. Şüphe yok ki, kendisini bir Cervantès'ten çok, bir Pierre-Athanase Larousse, ya da bir Emile Littré saymaktaydı. Büyük adamların, kendilerini böyle küçümsemeleri şaşırtıcı ve etkileyicidir. Bu küçümseyiş, onlara âdeta bir hareket serbestliği, bir cömertlik, hattâ savurganlık verir ki, dehalarının farkında olan sanatçıların yaşayışlarında ve eserlerinde gösterdikleri tutumluluğa ve bencilliğe ters düşen bir şeydir bu. Yolu üzerine, plânsız, özentisiz, kuralsız yaratılmış şaheserler saçarak yürümüştür Diderot. Manon *ayarında bir roman olan* Rahibe (la Religieuse), *sırf marki De Croismare'a bir oyun etmiş olmak için kaleme alınmıştır ;* Sophie Volland'a Mektuplar'*da, «büyük bir yazar, her Allahın günü, aşkı ve eğlencesi uğruna, dehasını bir burjuva dilberinin çekmecesine gömer» (Drieu) ;* Rameau'nun yeğeni, *çürüyen bir toplumun bu içli, bu yüce şiiri, ancak 1890 yılında, rıhtımlardaki kitap sergilerinden birinde, tesadüfen, bulunmuştur ; her satı-*

---

yazılmış haberler gönderirlerdi. Grimm ile Diderot'nun muhaberatı bu haberciliğin bir devamı olup, Saxe-Gotha düşesine, Fransa'da çıkan eserler ve edebî hayatın pitoresk olaylarını bildirmek için kaleme alınmıştır. Önce rahip Raynal tarafından yürütülen bu iş, 1754'ten itibaren baron Grimm tarafından yapılmaya başlanmış ve Diderot da buna katkıda bulunmuştur. Diderot, özellikle bazı resim ve heykel sergileri hakkında ayrıntılı bilgiler veriyordu.

rında Diderot'nun dehası kıvılcımlanan o hikâyeler, o konuşmalar, hep rastgele, hani dendiği gibi : damarına basıldıkça, çiziktirilmişlerdir. Buffon'un (1) bembeyaz kolalı, titiz manşetlerinden ne kadar uzağız, değil mi?

Kaderci Jacques, *1773 - 1775 yılları arasında kaleme alınmıştır. Diderot, o sıralar Hollanda'da ve Rusya'da seyahatteydi. Öyle sanıyorum ki, o da Stendhal gibi yazıyordu : sabah kalkıp, bir gün önce yazdığı son sayfayı okuyup, kaldığı yerden devam ederek. Yetenekli ve kendisini fazla önemsemiyen bir insan için mükemmel bir yöntemdir bu. Günümüz edebiyatçısı için, Diderot'nun* Jacques'ı *kitap halinde yayımlamamış olması pek şaşırtıcı bir şeydir. XVIII. yüzyılda bile böyle bir alçakgönüllülük ve umursamazlık örneği çok seyrek görülen bir şeydir. Gerçekten de, Diderot'nun, Fransız edebiyatı ağacının dalına şöyle konuvermiş bir kuş olduğunu söyliyebiliriz. Ama, ne kadar gözalıcı renktetüyleri, ne kadar güçlü kanatları olan bir kuş!*

JEAN DUTOURD

1. Buffon (Georges Louis Leclers, comte de), Fransız natüralisti ve yazarı (1707 - 1788). Canlı türlerinin evrimini ve evrenin dönüşümünü sezgiyle ilk öne sürenlerdendir. Aynı zamanda üslûp meraklısı bir yazardı. «Üslûb-u beyan, aynıyle insandır» (le style est l'homme même) sözü onundur.

Nasıl karşılaşmışlardı? Herkes gibi, yani rastgele. Adları neydi? Nenize gerek. Nereden geliyorlardı? Çok yakın bir yerden. Nereye gidiyorlardı? İnsan nereye gittiğini bilir mi ki? Neler söylüyorlardı? Efendi hiçbir şey söylemiyordu. Jacques ise, yüzbaşısının bu dünyada başımıza gelen iyi ya da kötü bütün her şeye alın yazısı adını verdiğini söylüyordu.

EFENDİ. — Büyük söz.

JACQUES. — Yüzbaşım derdi ki, namludan çıkan her kurşunun üstünde nereye vuracağı yazılıdır.

EFENDİ. — Doğru söylemiş...

Biraz durduktan sonra Jacques: «Meyhanecinin de meyhanenin de Allah belâsını versin! diye bağırdı.

EFENDİ. — Neden hemcinsine belâ okuyorsun? Hıristiyanlığa aykırı şeydir, bu.

JACQUES. — Neden olacak! Kötü şarabını çekip sızınca, atları sulamayı unutuyorum da ondan. Babam farkına varıyor, bana darılıyor, omuz silkiyorum. Eline bir sopa alıp beni bir temiz ıslatıyor. O sırada, Fontenoy civarındaki ordugâha giden bir alay geçmektedir ; hırsımdan gidip askere yazılıyorum, savaş meydanına varıyoruz ; muharebe başlıyor.

EFENDİ. — Sonra da kurşunu yiyorsun?

JACQUES. — Tamam, keşfettiniz. Hem de dizimden. Bu yüzden başıma gelen iyi ve kötü maceraları Allah bilir. Bu işler birbirini zincirleme izledi. Hani şu

kurşun olmasaydı, ömrümde ne topal, ne de âşık olacağım vardı.

EFENDİ. — Demek âşık da oldun?

JACQUES. — Evet, olduk!

EFENDİ. — Hem de bir kurşun yüzünden ha?

JACQUES. — Bir kurşun yüzünden.

EFENDİ. — Bana bunu hiç çıtlatmamıştın.

JACQUES. — Öyle olacak.

EFENDİ. — Neden sanki?

JACQUES. — Eşref saatine rastlamamıştır da ondan.

EFENDİ. — Peki, bu macerayı öğrenmenin zamanı geldi mi artık?

JACQUES. — Kim bilir, belki...

EFENDİ. — Hadi canım şöyle bir anlatıver...»

Jacques aşk maceralarını anlatmaya koyulur. Vakit öğleden sonradır : havada bir ağırlık vardır. Efendisi uykuya dalmıştır. Onlar kırların ortasındayken gece bastırır. Üstelik yollarını da kaybederler. Efendi, öfkesinden küplere binerek, uşağını kırbacıyla adam akıllı döver. Biçare, kırbaçın sırtına her inişinde : «Bu da alnımın yazısı olacak her halde...» diye söylenir.

Görüyorsunuz ya, okuyucum, işim yolunda. Efendiyi de uşağı da birbirinden ayırıp keyfimin istediği yere göndererek, Jacques'ın aşk maceralarını dinlemek için sizi bir yıl, iki yıl, üç yıl bekletmek tamamıyle elimde. Efendiyi evlendirmekten, sonra da ona boynuz taktırmaktan beni ne alıkoyabilir ki? Sonra Jacques'ı da bir gemiye atıp adalara gönderemez miyim? Efendisini de oralara götürdükten sonra ikisini de aynı gemi ile Fransa'ya döndürmek elimde değil mi? Hikâye yazmak da ne kolay şey! Ama merak etmeyin, onlar bu kötü geceden, siz de bu kadar beklemekten kurtulacaksınız.

Tanyeri ağardı. Hayvanlarına atladılar ve yola düzüldüler. Peki ama nereye gidiyorlardı böyle? İşte ikinci defadır ki bana bunu soruyorsunuz. Ben de ikinci defa olarak size şu yanıtı veriyorum : nenize gerek? Eğer yolculuk hikâyelerine dalarsam, Jacques'ın aşk maceralarına veda etmemiz gerekir... Bir süre hiç konuşmadan gittiler. Keyifleri biraz yerine gelmeye başlayınca, efendisi Jacques'a «Eh, söyle bakalım, şu senin aşk maceralarının neresinde kalmıştık? dedi.

JACQUES. — Galiba, düşman ordusunun bozguna uğramasında kalmıştık. Kaçanların, kovalıyanların haddi hesabı yok ; herkes canını kurtarmaya bakıyor. Ben muharebe meydanında pek çok sayıdaki ölülerle yaralıların altında gömülü kaldım. Ertesi gün, başka on iki kişi ile birlikte beni bir arabaya attılar, bir hastaneye gönderdiler, Ah! efendiciğim ; diz yarası kadar acı veren başka bir yara olabileceğini sanmıyorum.

EFENDİ. — Hadi sen de, şaka ediyorsun.

JACQUES. — Şaka etmiyorum vallahi, efendim! İnsanın dizinde bir sürü kemik, tandon filân var, ve adını bilemediğim daha bir sürü şey...»

Terkisine bir kızı bindirmiş, köylü kılıklı bir atlı arkalarından geliyordu. Söze karıştı ve «Mösyönün hakkı var» dedi.

Bu *mösyö* sözünün kim için söylendiği pek anlaşılamadı ; ama, Jacques'ın da, efendisinin de betine gitti ve Jacques lâfa karışan bu saygısıza : «Bu işe sen ne diye karışıyorsun? diye sordu.

— Mesleğim gereği karışıyorum. Ben cerrahım, bunu da hemen size ispat edebilirim.»

Atının terkisinde götürdüğü kadın : «Yolumuza gidelim ve cerrah olduğunuzu öğrenmek istemiyen bu efendileri kendi hallerine bırakalım, dedi.

— Hayır, diye yanıt verdi cerrah ; onlara cerrah olduğumu göstermek isterim ; göstereceğim de...»

Bir yandan bunları söylerken, söylediğini ispatlamak için de arkasına döndü ; yol arkadaşını itti, dengesini kaybettirerek yere yuvarladı. Kadının bir ayağı eteğine takılmış iç gömleği tersine dönerek, başını örtmüştü. Jacques atından indi ; kadıncağızın ayağını kurtardı ve eteğini indirdi. Önce ayağını mı kurtardı yoksa eteğini mi indirdi, orasını pek iyi bilmiyorum. Kadının feryatlarına bakılırsa ağırca yaralandığı belli oluyordu. Jacques'ın efendisi, cerraha : «İşte ispat dediğin böyle olur» dedi.

Cerrah da şu yanıtı verdi : «İspat edilmesini istememek de böyle olur!..»

Jacques, düşen ya da yerden kaldırılan kadına : «Üzülme, kadınım, kabahat ne sende, ne doktor efendide, ne bende, ne de efendimde ; bugün doktorun gevezelik edeceği, efendimle benim tersliğimizin tutacağı, başınızın yarılacağı ve kıçınızın görüleceği alnınıza yayazılmış...»

Sizi hayal kırıklığına uğratmak hevesine kapılacak olsaydım bu hikâye benim elimde ne kılıklara girmezdi? Bu kadına pâye verir, onu civar köylerden birinin papazının yeğeni yapardım. Bu köyün halkını ayaklandırırdım. Kavgalar ve aşk maceraları uydururdum. Çünkü, vücudu güzeldi bu kadının. Jacques'la efendisi bunun farkına vardılar. Aşk, bu kadar çekici bir fırsatı hiçbir zaman kaçırmaz. Jacques neden bir ikinci defa sevdalanmasındı? Neden ikinci defa olarak efendisinin rakibi, hem de tercih edilen bir rakibi olmasındı? Bu hal daha önce de başına gelmiş miydi hiç? Hep soru! Jacques'ın, aşk maceralarını anlatmaya devam etmesini istemiyor musunuz? Son defa olarak söyleyin bakalım, bu hikâye hoşunuza gidecek mi, yoksa gitmeyecek mi? Eğer gidecekse, kadının tekrar atın

sağrısına, yedicisinin terkisine oturtalım, bırakalım da yollarına gitsinler ; biz de iki yolcumuza dönelim. Söze Jacques başladı bu sefer ve efendisine :

«İşte böyledir bu dünya, dedi ; ömrünüz boyunca yara almış değilsiniz, diz kapağından kurşun yemenin ne demek olduğunu bilmezsiniz ; bir de kalkmış bana, benim gibi dizi parçalanmış, yirmi yıldır topallayan birine diyorsunuz ki...

EFENDİ. — Haklısın belki de, olabilir. Ama, şu münasebetsiz cerrah yüzünden, aynı arabada yolculuk ettiğin arkadaşlarından, hastaneden, tedaviden uzaklaştın, âşık olma fırsatını kaçırdın.

JACQUES. — Canınız nasıl isterse öyle düşünün ama, dizim çok ağrıyordu. Arabanın rahatsızlığı, yolların bozukluğu acımı bir kat daha arttırıyordu ; her sıçrayışta avazım çıktığı kadar bağırıyordum.

EFENDİ. — Çünkü, böyle bağırman alnına yazılmıştı, öyle değil mi?

JACQUES. — Besbelli! Çok kan kaybetmiştim ; eğer kafilenin en sonunda giden arabamız bir kulübenin önünde durmasaydı, ölümü çıkarırlardı arabadan. Beni indirmelerini söyledim ; indirdiler. Kulübenin kapısında durmakta olan bir genç kadın içeri daldı ve elinde bir bardak ve bir şişe şarapla çıkageldi tekrar. Önümüzden yol almakta olan arabalar sıra sıra geçip gittiler. Beni tekrar arabanın içindeki arkadaşlarımın yanına atmaya hazırlanıyorlardı. Gitmemek için köylü kadının eteklerine yapıştım. Ölsem de arabaya binmeyeceğimi, iki fersah ötede ölmektense burada ölmeyi yeğlediğimi söyledim. Bunları söylerken bayılmışım. Ayıldığımda kendimi soyunmuş ve bir kulübenin köşesinde bir yatağa uzanmış olarak buldu. Yanıbaşımda ev sahibi köylü ile karısı ve birkaç çocuk vardı. Bana kapının önünde yardım eden kadındı bu ; önlüğünün

ucunu sirkeye batırmış, burnumu ve şakaklarımı oğuyordu.

EFENDİ. — Gidi kâfir seni, gidi hain! Alçak herif, şimdi anlıyorum, fırsattan nasıl yararlandığını...

JACQUES. — Efendim, daha bir şey anladığınız yok sanırım...

EFENDİ. — Âşık olacaksın bu kadına, öyle değil mi?

JACQUES. — İyi ama âşık olacak olsam buna kim ne diyebilir ki? Âşık olmak ya da olmamak elde olan bir şey midir? Bir kere âşık olduktan sonra da âşık olmamış gibi davranmak elde midir? Eğer alnıma yazılmışsa, sizin söylemeye koyulduğunuz bütün bu şeylerin başıma gelmesi mukadderdir : tokat yemem, kafamı duvarlara vurmam, saçımı başımı yolmam, bütün bunlar, ne artık ne eksik, mukadderdir, tıpkı velinimetimin boynuz takması gibi.

EFENDİ. — Ama senin gibi düşündükten sonra, hiçbir vicdan azabı çekmeksizin işlenmeyecek hiçbir cinayet yoktur.

JACQUES. — Bana yönelttiğiniz bu itirazlar, benim kafamı öteden beri kurcalamış olan şeylerdir ; ama, bütün bunlara rağmen, yüzbaşımın şu sözünü tekrarlamaktan geri kalmayacağım hiçbir zaman : şu dünyada başımıza gelen iyi ya da kötü her şey alnımıza yazılıdır. Bu yazıyı silmenin bir yolunu biliyor musunuz efendim? Olduğum gibi olmamam mümkün müdür? Daima olduğum gibi kaldığıma göre, kendim gibi değil de, bir başkası gibi davranabilir miyim? Hem kendim olarak kalabilir, hem de bir başkası olabilir miyim? Dünyaya geldiğim günden bu yana tek bir an var mıdır ki, bu doğru olmasın? Vaazlarınız pek yerinde, akıl yürütmeleriniz mükemmel olabilir ; ama, bunları beğenmemem alnıma yazılmışsa ne yapabilirim ki?

EFENDİ. — Bir şey geliyor aklıma : senin şu velinimetin alnına yazılı olduğu için mi boynuzları takmıştı ; yoksa senin alnına yazılmış olduğu için mi velinimetine boynuz taktırmış bulunmaktasın?

JACQUES. — Her ikimizin alnına da yazılmış olmalı. Hani yavaş yavaş açılan büyük bir kâğıt tomarına benzer bu...»

Anlıyorsunuz ya okuyucum ; bu karşılıklı konuşmayı, bir adım bile ileri gitmeksizin, üzerinde bin yıldır tartışılan, bin yıldır kalem oynatılan bir konuya götürebilirim. Eğer söylediklerimden ötürü bana minnet duyuyorsanız, söylemediklerimden ötürü daha da çok teşekkür etmelisiniz.

Bizim bu iki ilâhiyatçı, ilâhiyat konularında âdet olduğu gibi, bir anlaşmaya varmadan böyle tartışıp dururken ortalık kararmaya başlamıştı. Hiçbir zaman tekin olmayan bir yerden geçmekteydiler. Kötü yönetim ve yoksulluk yüzünden haydutlar türediği için, oraları güvenilir olmaktan büsbütün çıkmıştı o sıralar. Berbatın berbatı bir handa konakladılar, her yanı çatlayıp aralanmış bölmelerle çevrili bir odaya iki ot yatak serildi. Yemek ısmarladılar. Önlerine pis su, kara ekmek ve ekşimiş şarap kondu. Hancı, karısı, çocuklar, uşaklar uğursuz bir görünüm içindeydiler. Az öteden, onlardan önce gelip, yiyecek adına ne varsa silip süpüren bir düzine kadar haydutun bağıra çağıra gülüşmeleri duyuluyordu. Jacques oldukça sakindi. Efendisi ise o kadar sakin olamıyor ; kaygılı kaygılı bir aşağı bir yukarı dolaşıyordu. Uşağıysa, bir kara ekmek parçası tıkınmak ve yüzünü buruşturarak o berbat şaraptan birkaç bardak yuvarlamakla meşguldü. Tam o sırada odalarının kapısı vuruldu. Handaki uşaklardan biriydi gelen. Şu belâlı komşuların zoruyla, bir tabak içinde, onların yedikleri tavukların kemiklerini getiriyordu. Jacques buna içerledi, efendisinin altıpatlarına yapıştı.

«Nereye gidiyorsun?

— Bırakın beni bildiğimi yapayım.

— Nereye gidiyorsun? diyorum.

— Şu hergelelerin akılarını başlarına getirmeye.

— Bir düzüne olduklarının farkında mısın?

— İsterse yüz kişi olsunlar. Yenilmeleri alınlarında yazılıysa, kalabalık olmalarının hiçbir hükmü yoktur.

— Hay sana da, dilinden düşürmediğin şu tekerlemene de...»

Jacques efendisinin elinden sıyrıldı, iki elinde altıpatlarları haydutlarını odasına daldı: «Çabuk, diye haydı haydutlara, herkes yatsın, kımıldayacak olanın beynini patlatırım...» Jacques bu sözleri öylesine ciddi bir tavır ve eda ile söyledi ki, canlarına namuslu insanlardan daha düşkün olan bu rezil herifler, gık demeden sofradan kalktılar, soyunup yataklarına girdiler. Bu maceranın nasıl sona ereceğini kestiremeyen efendisi, Jacques'ı korkudan titreyerek bekliyordu. Jacques, haydutların elbiselerini yüklenerek içeri geldi. Tekrar kalkmamaları için neleri var neleri yoksa hepsini almıştı. Bundan başka ışıklarını söndürmüş, kapıyı üstlerine iki defa kilitlemiş, anahtarı da altı patlarlarından biriyle birlikte elinde tutuyordu. Efendisine «Şimdi, mösyö, dedi, yataklarımızı kapının arkasına yığarak deliksiz bir uykuya dalabiliriz...» Bir taraftan yatakları kapıya doğru iterken bir taraftan da efendisine bu kabadayılığın hikâyesini soğukkanlılıkla ve kısaca anlattı.

EFENDİ. — Yahu Jacques, ne herifsin sen be! Demek inanıyorsun ki...

JACQUES. — Ne inanıyorum, ne de inanmıyorum.

EFENDİ. — Ya, yatmak istemeselerdi?

JACQUES. — Bunu yapmaları imkânsızdı.

EFENDİ. — Neden?

JACQUES. — Yapmadılar da ondan.

EFENDİ. — Ya tekrar kalkarlarsa?

JACQUES. — Belki daha kötü, belki de daha iyi olur.

EFENDİ. — Ya... Eğer...

JACQUES. — Eğer deniz kaynasaydı, balıklar haşlanırdı! Nereden de demin benim başıma bir belâ geleceğinden korkmak aklınıza geldi? Gördünüz ya korkunuz yersizmiş. Şimdi de kendinizi çok tehlikede sanıyorsunuz. Ama belki bu da çok yanlış. Bu evde herkes birbirinden korkuyor ; bu da hepimizin bir sürü ahmak olduğumuzu ispat eder...

Böyle, nutuk çekerekten soyundu, yatağa girdi, uykuya daldı. Efendisi de şimdi bir taraftan biraz kara ekmek yiyip bir bardak kötü şarap içerken, bir taraftan da : «Ne biçim adam bu!...» diye düşünüyordu. Aynı zamanda çevresine kulak kabartıyor, horul horul uyuyan Jacques'ı seyrediyordu. Sonra o da uşağı gibi yaparak, döşeğine uzandı, ama onun gibi uyuyamadı. Daha gün ağarırken Jacques bir elin kendisini dürttüğünü duydu. Efendisinin eliydi bu. Efendisi, alçak sesle ona sesleniyordu : «Jacques! Jacques!

JACQUES. — Ne var?

EFENDİ. — Sabah oldu.

JACQUES. — Olabilir.

EFENDİ. — E, kalk artık.

JACQUES. — Neden?

EFENDİ. — Buradan kabil olduğu kadar çabuk çıkmak için.

JACQUES. — Niçin çabuk çıkacakmışız?

EFENDİ. — Burada kötü durumdayız da ondan.

JACQUES. — Ne malûm. Sanki başka yerde daha iyi olacak mıyız ki?

EFENDİ. — Jacques?

JACQUES. — Eeeh! Jacques, Jacques ; ne biçim adamsınız yahu!

EFENDİ. — Asıl sen ne biçim adamsın? Jacques dostum, sana yalvarırım.»

Jacques, gözlerini uğuştururdu, birkaç kere esnedi, gerinerek, ayağa kalktı, acele etmeden giyindi, yatakları kenara çekti, odadan çıktı, aşağıya indi, ahıra gitti, atlara eyer vurdu, hâlâ uyuyan hancıyı uyandırdı, hesabı gördü, iki odanın anahtarlarını alıkoydu ve sonra bizimkiler yola koyuldular.

Efendi dörtnala uzaklaşmak istiyordu, Jacques ise her zamanki gibi rahvan gitmeyi diliyordu. Şu kasvetli barınaklarından bir hayli uzaklaştıkları bir sırada efendisi Jacques'ın cebinde bir şeylerin şıngırdadığını duydu ve ne olduğunu sordu. Jacques, odaların anahtarları, diye yanıt verdi.

EFENDİ. — Peki ne diye bu anahtarları geri vermedin?

JACQUES. — İki kapıyı da kırmak gereksin diye. Komşularımızın kapısını, onları dışarı çıkarmak için, bizim kapıyı da elbiselerini alabilmek için kırmak zorunda kalacaklar, böylece biz de vakit kazanmış olacağız.

EFENDİ. — Çok güzel Jacques! peki ama neden vakit kazanacağız?

JACQUES. — Vallahi ben de bilmiyorum.

EFENDİ. — Vakit kazanmak istiyorsun da ne diye böyle ağır ağır gidiyorsun?

JACQUES. — Alnımıza ne yazılı olduğunu bilmediğimiz için ne istediğimizi, ne yaptığımızı bilemiyoruz. Aklımıza eseni yapıyoruz ; buna da düşünce adını veriyoruz. Yahut da düşünerek hareket ediyoruz, ama

gerçekte yaptığımız iyi veya kötü aklımıza eseni yapmaktan başka bir şey değildir.

EFENDİ. — Deli kime derler, aklı başında adam kime derler, söyliyebilir misin bana?

JACQUES. — Neden söyliyemiyecek mişim?... deli diye... durun ... bahtsız bir adamdır bu. Bundan ötürü de bahtlı bir adam, aklı başında olan adamdır.

EFENDİ. — Ya peki bahtlı ya da bahtsız diye kime derler?

JACQUES. — Buna yanıt vermek daha kolay. Bahtlı adam diye, böyle olması alnına yazılmış adama derler. Ve dolayısıyle, alnına bahtsız olacağı yazılmış adam, bahtsız bir adamdır.

EFENDİ. — Ya peki insanların alnına bahtlılığı ve bahtsızlığı yazan kim?

JACQUES. — Ya içinde her şeyin yazılı olduğu büyük kâğıt tomarını kim meydana getirdi? Yüzbaşımın dostu olan bir yüzbaşı bunu öğrenmek için bir altın verirdi. Ama ne o, ne ben bir metelik bile vermiş değiliz, çünkü bunu bilmek ne işimize yarıyacak ki? Örneğin tomarda : «Filân gün Jacques boynunu kıracak» diye yazılı olsa, Jacques'ın bundan kurtulması mümkün mü? Büyük tomarın yazıcısı kim olursa olsun, bu işin olmıyacağını düşünebilir misiniz?

EFENDİ. — Bu konuda söylenecek çok şey var.

JACQUES. — Yüzbaşım şuna inanırdı ; İhtiyatlılık öyle bir varsayımdır ki, buna dayanan deneyim, içinde bulunduğumuz şartları, gelecekte bize umut ya da korku verecek bazı olayların nedenleri olarak kabul etmeğe bizi zorlar.

EFENDİ. — Sen bundan bir şey anlıyor musun sanki?

JACQUES. — Elbette ; yavaş yavaş onun dilini anlamaya başlamıştım. Ama, kim yeterince deneyim sahibi olmakla övünebilir ki? derdi ; çok deneyimli oldu-

ğunu söyliyenler çoğu kere yanılanlar değil midir? Sonra içinde bulunduğu şartın ne olduğunu iyice kavrıyabilecek bir adam var mıdır? Bizim kafamızdaki hesapla, ezelden yapılan hesap birbirinden çok farklıdır. Biz mi kaderi yönetiriz, yoksa kader mi bizi yönetir? Ne kadar ustaca hazırlanmış tasarılar suya düşmüştür ve düşecektir! Ne kadar anlamsız tasarılar da başarı kazanmıştır, kazanacaktır da! İşte yüzbaşım Bergop-Zoom ile Port-Mahon'un alınmasından sonra bana bunları söylemişti. Şunu da sözlerine eklemişti ki, ihtiyatlılık bizi başarıya götürmez ; sadece bir başarısızlığımızdan ötürü bizi teselli eder ve kusurumuzu hoş göstermek imkânını verir. Bunun için, herhangi bir seferden bir gün önce çadırında tıpkı garnizonundaki gibi rahat rahat uyur, ertesi günü baloya gider gibi savaş meydanına giderdi. Siz asıl ona : «Amma da garip adam!» demelisiniz.»

Tam bunları konuştukları sırada, arkalarında, biraz uzaktan gürültüler ve bağrışmalar işittiler. Başlarını çevirdiler, ellerinde tırpanlar ve çatallarla bir sürü adamın kendilerine doğru var güçleriyle koşarak geldiklerini gördüler. Şimdi siz bunların hancılar, uşakları ve şu bahsettiğimiz haydutlar olduğunu sanırsınız. Yine sanırsınız ki, sabahleyin anahtarları bulamayınca kapıları kırmışlar, ve haydutlar iki yolcunun, elbiselerini alıp savuştuklarını düşünmüşlerdir. Jacques da böyle sandı ; dişlerinin arasından şöyle söylendi : «Hay Allah belâsını versin şu anahtarların! Bunları bana aldıran düşünceye ya da hevese de lânet olsun! Şu ihtiyatlılığın da Allah belâsını versin! vesâire...» Şimdi siz sanırsınız ki bu küçük ordu Jacques'la efendisinin üstüne çullanacak, kanlı bir kavga olacak, sopalar inecek, tabancalar patlıyacak. Bütün bunların olup olmaması da benim elimde. Ama, o zaman elvedâ

hikâyenin gerçekliğine, elvedâ Jacques'ın aşk maceralarına. Bu koşuşanlar bizim yolcuların peşinden gelmiyorlardı. Onlar handan ayrıldıktan sonra olup bitenleri de bilmiyorum. Her ne kadar nereye gitmek istediklerini az çok biliyor idiyseler de, nereye gittiklerini bilmeden yollarına devam ettiler. Yürüyenlerin, bazen de oturanların yaptığı gibi, kâh susarak kâh konuşarak can sıkıntısını ve yorgunluğu yenmeğe çalışıyorlardı.

Açıkça görüldüğü gibi ben bir roman yazmıyorum. Çünkü bir romancının kullanmaktan geri kalmıyacağı şeyleri, geçiyorum. Yazdıklarıma gerçek gözüyle bakan bir kimse, herhalde, onlara uydurma diyen birinden daha az yanılmış olur.

Bu sefer ilk defa konuşan ve mâhut nakaratla söze başlıyan efendi oldu: «Haydi bakalım, Jacques, aşk maceralarına ne oldu?

JACQUES. — Nerede kalmıştım, bilmiyorum. Sözüm o kadar çok kesildi ki, baştan anlatsam daha iyi olacak.

EFENDİ. — Hayır, hayır. Bir kulübenin önünde bayılıp ayıldıktan sonra, kendini bir yatakta bulmuştun. Etrafını da ev halkı almıştı.

JACQUES. — Âlâ! yapılacak ilk iş bir cerrah çağırmaktı. Ama civarda tek bir cerrah yoktu. Evin erkeği oğullarından birini atla en yakın yerlerden birine gönderdi. Bu sırada evin iyi yürekli kadını bol şarap ısıtmış, kocasının eski bir gömleğini yırtmış, dizime pansıman yapmış, sarmıştı. Yaramın tımar edilmesinde kullanılan şaraba, karıncaların elinden kurtulan bir parça şekeri de katarak içmem için verdiler ; bir yudumda yuvarladım. Bundan sonra dişimi sıkmam gerektiğini söylediler. Akşam bastırdı. Ev halkı sofraya oturup yemek yediler. Ama hâlâ ne çocuğun, ne de cerrahın göründüğü vardı. Baba, öfkelenmeye başladı. Ya-

ratılıştan asık suratlı bir adamdı. Karısına surat ediyor, hiçbir şeyi beğenmiyordu. Öbür çocuklarını bağıra çağıra yatmıya gönderdi. Karısı bir sıraya oturdu. eline iğini aldı. Adam bir aşağı bir yukarı odanın içinde dolaşıyordu. Her gidiş gelişinde bir kavga bahanesi arıyordu. «Eğer, dedi dediğimi tutsaydın da değirmene gitseydin...» cümlesini başıyle benim yatağımı göstererek bitiriyordu.

«Yarın giderim.

— Bugün gitmek gerekti. Sana söylemiştim de... Peki, ya şu hâlâ ambarda duran saman artıklarını kaldırmak için daha ne kadar bekliyeceksin?

— Yarın kaldırırım.

— Elimizdekiler tükeniyor. Dediğimi yapıp bugünden kaldırsaydın çok daha iyi olurdu.

— Çocuklar kaldırdılar.

— Senin yapman gerekirdi. Eğer o sırada ambarda olsaydın, kapıda olmaz ve...»

Tam bu sırada bir cerrah, arkasından bir tane daha, sonra da evin çocuğuyla bir üçüncüsü geldi.

EFENDİ. — Ha, nihayet cerrahlara kavuşabildik.

JACQUES. — Küçük çocuk ilk cerrahın evine vardığı zaman cerrah orada yokmuş, ama karısı ikinci cerraha haber vermiş, üçüncü cerrah da çocukla gelmiş. Birinci cerrah ötekilere «Ooo! Merhaba meslektaşlar, siz de buradasınız ha!» dedi. Arabayla çok uzun bir yolculuk yapmışlardı. Hava da sıcaktı. Kan ter içindeydiler. Henüz örtüsü kaldırılmamış olan sofraya oturdular. Evin kadını mahzene indi. Bir şişe şarapla geldi. Kocası dişlerinin arasından homurdanıyordu : «Ne işi vardı sanki kapının önünde?» Cerrahlar şişeyi boşalttılar. Kantondaki hastalıklardan söz açıldı. Yaptıkları ameliyatları sayıp döktüler. Ben halimden şikâyet ettim. «Birkaç dakika sonra size bakacağız» dediler. İlk şişe bittikten sonra benim için alacakları vizite üc-

retine mahsuben ikinci şişeyi, sonra bir üçüncü, bir dördüncü şişeyi dibine indirdiler, hep benim viziteye mahsubedilmek üzere şişeler birbirini kovaladı. Kadının kocası durmadan aynı şeyi mırıldanıyordu : «Ne işi vardı sanki kapının önünde?...»

Benim yerimde başka biri olsaydı, bu üç cerrahın, dördüncü şişedeki konuşmalarından, yaptıkları harikulâde tedavilerden, Jacques'ın sabırsızlığından, ev sahibinin hoşnutsuzluğundan, Jacques'ın bacağı etrafında bizim şu köy Asklepios'larının (1) savurdukları hikmetlerden, aralarındaki görüş ayrılıklarından, birinin eğer bacağını kesmekte acele edilmezse Jacques'ın öleceğini söylemesinden, ötekinin, yalnız kurşunu ve kurşunla beraber ete giren elbise parçalarını çıkarmak ve bu biçareye bacağını bağışlamak gerektiğini ileri sürmesinden ne yararlar sağlardı, ne yararlar! Cerrahlar bunları konuşurken Jacques da yatağının içine oturmuş, hüzünle bacağına bakıyor ve tıpkı Dufouart'la (2) Louis arasında kalan generallerimizden birinin yaptığı gibi gözleriyle ona veda ediyordu. Üçüncü cerrah, aralarında kavga çıkıncaya ve iş küfürden döğüşe dökülünceye kadar işin alayında görünüyordu.

Sizi romanlarda, eski komedilerde ve toplum hayatında rastlayabileceğiniz bütün bu şeylerden kurtarıyorum. Ev sahibinin, karısına: «Ne işi vardı sanki kapıda?... diye bağırdığını duydukça hep Molière'in Harpagon'unun *Qu 'allait-il faire dans cette galère?* (3) deyişini hatırlıyorum ve anlıyorum ki yalnız doğru ol-

1. Eski Yunanlılarda tıp tanrısı.

2. Diderot'nun çıkardığı Encyclopédle'de cerrahlık maddesini yazmıştır.

3. «Ne işi vardı sanki o kadırgada?»

mak değil, eğlendirici olmak da gereklidir. Bunun içindir ki. *Qu'allait-il faire dans cette galère?* sözü daima dillerde dolaştığı halde benim köylünün : *Ne işi vardı sanki kapıda...* deyişi bir ata sözü halini almıyacaktır. mıyacaktır.

Bize, cerrahlara neşterlerini sıyırtıp, Jacques'm vücudunu kesip biçtirerek, kan akıttırarak bir ameliyat sahnesi göstermiyecek misiniz? diye soracaksınız... Gelin de şu ameliyat sahnesini geçelim, sadece bırakalım da Jacques efendisine, gerçekten söylediği gibi : «Parçalanmış bir dizi eski haline sokmak da ne müthiş bir işmiş!» desin. Efendisi de ona şu yanıtı versin: «Yok canım! Alay ediyorsun...» Ama dünyanın bütün hazinelerini verseler size şu olayı anlatmadan geçmiyeceğim : Jacques'ın efendisi bu yersiz sözü henüz söylemişti ki, ayağı kaydı ve yere devrildi ; o da dizini sivri bir taşa çarptı ve avazı çıktığı kadar «Bittim! dizim parçalandı!...» diye feryada başladı.

Her ne kadar Jacques çok iyi yürekli, efendisine candan bağlı idi ise de, ilk anda değilse bile, bu düşmenin kötü birtakım sonuçlar meydana getirmiyeceğini öğrendikten sonra, içinden neler geçtiğini, efendisine diz yarasının ne demek olduğunu gösteren bu kaza karşısıda hafifçe sevinip sevinmediğini öğrenmeyi çok istedim. Öte yandan, okuyucum, sizin de bana, acaba Jacques'ın efendisinin acıyı utancına tercih ederek, daha ağır da olsa dizinden başka bir yerinden yaralanmış olmayı tercih edip etmiyeceğini söylemenizi pek isterdim.

Efendi kendini biraz toparladıktan sonra atına atladı, kamçısını hayvanın sırtında beş, altı defa şaklattı. Bunun üzerine hayvan yıldırım gibi koşmaya başladı. Jacques'ın hayvanı da aynı şekilde dörtnala kalktı. Çünkü atlar arasında da, iki süvari arasındaki yakınlık vardı. Çifte ahbaplardı bunlar.

İki at böylece koşup şişince normal yürüyüşlerine döndüler. Jacques efendisine : «E, ne düşünüyorsunuz efendim? diye sordu.

EFENDİ. — Ne hakkında?

JACQUES. — Diz yarası hakkında.

EFENDİ. — Ben de senin gibi düşünüyorum. Bu, dünyanın en çok acı veren yarasıymış.

JACQUES. — Sizinki mi?

EFENDİ. — Hayır hayır ; senin ki, benim ki, dünyadaki bütün insanlarınki.

JACQUES. — Efendimiz, efendimiz ; buna iyi dikkat etmemişsiniz. İnanın bana biz yalnız kendimize acırız.

EFENDİ. — Ne delice sözler!

JACQUES. — Ah! Düşünebildiğim gibi söyliyebilseydim. Ama ne yaparsınız kafamda bir şeyler olduğu halde, bunları anlatacak kelime bulamamak alnıma yazılmış.»

Burada Jacques çok ince ve belki de çok doğru bir metafiziğe daldı. Efendisine anlatmak istiyordu ki, acı kelimesi herhangi bir fikrin karşılığı değildir. O, ancak evvelce duyduğumuz bir duyumu belleğimizde canlandırdığı oranda bize bir şeyler anlatır. Efendisi ona şunu sordu :

— Sen hiç çocuk doğurdun mu?

— Hayır.

— Peki, çocuk doğurmanın çok acı veren bir şey olduğuna inanır mısın?

— Elbette!

— Doğum sancıları içinde kıvranan kadınlara acır mısın?

— Çok.

— O halde senin bazan kendinden başkasına da acıdığın oluyor demek?

— Ben kollarını koparan, saçlarını yolan, feryat eden kadınlara ya da erkeklere acırım. Çünkü bütün bunların acı duymadan yapılmıyacağını deneyimimle bilirim. Fakat, yalnız doğuran kadının duyduğu acıdan dolayı ona acımam. Çok şükür bunun nasıl şey olduğunu bilmiyorum! Yalnız şu ikimizin de bildiğimiz şeye gelmek istiyorum. Hani şu, benim dizimin yaralanma hikâyesi ; attan düştükten sonra bu macera sizin de başınızdan geçmiş oldu...

EFENDI. — Hayır, Jacques, o değil de kendi eski yürek yaralarımı hatırlıyarak senin aşk maceralarını benimsedim.

JACQUES. — Nihayet yaramı pansıman ettiler, acım biraz dindi ; cerrahlar gittiler, ev sahipleri de çekilip yattı. Odam, onların odasından sadece bir tahta bölmeyle ayrılıyordu. Bu bölme, üzerinde yaldızlı resimler bulunan kurşuni renkte bir kâğıtla kaplıydı. Uyumuyordum. Kadının kocasına şunları söylediğini işittim. «Bırak beni, içimden eğlenmek gelmiyor. Kapımızda can çekişen zavallı bir insanı bırakabilir miydim hiç!...»

— Kadın, bütün bunları sonra söylersin bana.

— Hayır, hayır olmaz. Eğer beni rahat bırakmazsan kalkarım. Yüreğim üzüntülü iken bundan hoşlanmam.

— Kendini bu kadar naza çekersen pişman olursun.

— Hayır, kendimi naza çekmek için değil, ama sen bazan çok katı yürekli oluyorsun. Yani...

Kısa bir sessizlikten sonra, koca söze başladı ve dedi ki «Hanım şunu artık kabul et ki, yersiz bir merhamete kapılıp bizi içinden çıkılmaz bir sıkıntıya soktun. Bu yıl işler kötü. Kendimizin ve çocuklarımızın ihtiyaçlarını ancak karşılıyabiliyoruz. Zahire ateş pahasına! şarap kıt! hiç olmazsa bir iş bulunabilse. Ama

zenginlerin işi tıkırında, yoksullar bir şey yapamıyor. Bir gün iş varsa, dört gün boş geçiyor. Alacaklılar da pek merhametsiz. Hal böyle iken bir de sen kalkıp eve bir adam alıyorsun. Ne zaman gideceğini bir Tanrı bir de onu iyi etmek için hiç acele etmiyecek olan cerrah bilir. Çünkü cerrahlar hastalıkları ellerinden geldiği kadar uzatırlar. Meteliksizin biri olan bu herif şimdi bizim giderimizi iki üç kat arttıracak. Söyle bakalım, bu adamı nasıl başından savacaksın? Söyle bakalım, hadi konuş, bir ifkir ver bakalım.

— Sana lâf söylenir mi ki?

— Aksi olduğumu homurdandığımı söylüyorsun ; benim yerimde kim böyle olmaz ki? Kim homurdanmaz ki? Mahzende biraz şarap kalmıştı. Başımıza daha neler gelecek Tanrı bilir! Dün akşam cerrahlar, bizim bir haftada içtiğimizden çok şarap içtiler. Sonra, sen de bilirsin ki cerrah bedava gelmez, parasını kim verecek?

— Ha, işte bak bunu doğru söyledin, bir de sefaletimize bakmadan tutmuş bana çocuk yapıyorsun, sanki olanlar yetişmiyormuş gibi.

— Ne imkânı yok!

— Var işte ; eminim yine gebe kalacağım!

— Her seferinde böyle söylersin zaten.

— Bu işten sonra ne zaman kulağım çınlasa gebe kalmışımdır ; hem bu sefer kulağım öyle bir çınlıyor ki.

— Kulağın ne dediğini bilmiyor.

— Dokunma bana! bırak kulağımı! bırak, dedim, adam ; deli misin nesin? yine fenalaşırsın sonra.

— Hayır, hayır, Saint-Jean gecesinden beri bir daha o hal başıma gelmedi.

— Yapmazmış... öyle bir yaparsın ki... sonra da bir ay geçince, sanki kabahat benimmiş gibi surat etmeye başlarsın.

— Hayır, hayır.
— Dokuz ay sonra büsbütün kötü olur.
— Hayır, hayır.
— Sen istemiş olacaksın ama, tamam mı?
— Evet, evet.
— Bunu hatırlıyacak mısın? Her zaman söylediğin gibi söylemiyecek misin?
— Evet, evet...»

İşte böyle karısına fena halde öfkeli olan adam, hayır hayır'lardan evet evet'lere geçerek insanca bir duyguya teslim oldu.

EFENDİ. — Benim düşündüğüm de buydu.

JACQUES. — Besbelli bu koca pek tutarlı bir adam değildi. Nasıl olsun ki kendisi genç, karısı da güzeldi. Zaten insanlar en çok sefalete düştükleri zaman çocuk yaparlar.

EFENDİ. — Herkesten çok çoğalan, yoksullardır.

JACQUES. — Yeni bir çocuk onlar için fazla bir şey de sayılmaz ; sonra dünyada parasız elde edilen tek zevk de budur. İnsan, günün yoksulluklarının acısını geceleyin onunla çıkarır, teselli bulur... Bununla beraber, adamın düşünceleri pek de yanlış değildi. Kendi kendine bunları söylerken, dizimde bir ağrı duydum ve : «Ah dizim!» diye haykırdım. Tam bu sırada içeriden adamın sesi geldi ; «Ah! karıcığım!» kadın da ona şöyle cevap veriyordu : «Kocacığım! Aman... ne yapıyoruz. İçerdeki adamı unuttuk!

— Ne olmuş içerdeki adama?
— Belki sesimizi duymuştur.
— Duyarsa duysun.
— Yarın yüzüne bakamam.
— Neden sanki? Karım değil misin? Ben de senin kocan değil miyim? Bir şey yapmamak için mi insan karı koca olur?

— Ah, ah!
— Yine ne oldu?
— Kulağım...
— Pek âlâ, ne oluyor kulağına...
— Hiç bu kadar çınlamamıştı.
— Uyu, geçer.
— Uyuyamam ki, Ah! kulağım, kulağım!
— Kulak, kulak, bunu söylemek kolay...»

Aralarında ne geçtiğini size söylemiyeceğim. Fakat kadın birkaç defa hafif sesle acele acele kulağım, kulağım dedikten sonra kesik kesik hecelerle ku...la...ğım... Ku...la...ğım... dedi ; sonra sustu. Bu sessizlik bana şu ya da bu şekilde kadının kulak ağrısının dindiğini düşündürdü. Her neyse, bu iş bana keyif verdi. Kim bilir kadın ne kadar keyiflenmiştir.

EFENDİ. — Jacques, elini vicdanına koy da, âşık olduğun kadının bu kadın olmadığına yemin et.

JACQUES. — Yemin ediyorum.

EFENDİ. — Yazık, kötü olmuş senin için!

JACQUES. — İster kötü olsun, ister iyi. Onun kulağı gibi kulağı olan kadınların, kendilerine söylenenleri istekle dinlediklerini sanıyorsunuz besbelli.

EFENDİ. — Bunun bir alın yazısı olduğunu sanıyorum.

JACQUES. — Sanırım, kadınların uzun zaman hep aynı sesi dinlemekle kalmamaları ve, az da olsa, başka seslere de kulak vermeleri bir alın yazısıdır.

EFENDİ. — Olabilir.

Bunun üzerine aralarında kadın konusu üzerinde bitmez tükenmez bir çekişme başladı. Birine göre kadınlar iyi, ötekine göre de kötüydüler : ikisinin de hakkı vardı. Birine göre budalaydılar, ötekine göre de akıllı : İkisinin de hakkı vardı. Birine göre yalancı, ötekine göre de doğrucuydular : İkisinin de hakkı var-

dı. Birine göre hasis ötekine göre cömerttiler : ikisinin de hakkı vardı. Birine göre güzel, ötekine göre çirkindiler : ikisinin de hakkı vardı. Birine göre, açık kalpli, ötekine göre sinsiydiler ; ikisinin de hakkı vardı. Birine göre bilgisiz, ötekine göre aydındılar : ikisinin de hakkı vardı. Birine göre ciddi, ötekine göre hafifmeşrep ; birine göre çılgın, ötekine göre ölçülü ; birine göre büyük, ötekine göre küçük yaratıklardı : ve ikisinin de hakkı vardı.

Böylece çekişerek, bir an susumadan ve hiç anlaşmadan bir dünya turu yapabilirlerdi. Ama birdenbire fırtınaya yakalandılar ve tabanları yağlamak zorunda kaldılar... — Nereye doğru? — Nereye doğru? Pek tatsız bir merakınız var sayın okuyucu! Nenize gerek kuzum? Size Saint-Germaine'e, Notre-Dame de Lorette'e ya da Saint-Jacques de Compostelle'e desem fazla bir şey öğrenmiş olacak mısınız sanki? Eğer öğrenmek için ayak direrseniz, ben de size... evet, niçin olmasın?... büyük bir şatoya doğru yola koyulduklarını söylerim. Bu şatonun cephesinde : «Kimsenin değilim, herkesinim ; girmeden de içimdeydiniz, ve çıktıktan sonra da içimde olacaksınız.» diye bir yazı okunuyordu. Bu şatoya girdiler mi? — Hayır, çünkü ya yazı yanlıştı, ya da daha girmeden şatonun içinde bulunmaktaydılar. Peki, hiç olmazsa, çıktılar mı oradan? — Hayır, çünkü ya yazı yanlıştı, ya da daha çıkmadan şatonun dışında bulunuyorlardı. — Peki, ne yaptılar orada? Jacques alnında yazılı olanı yaptığını söylüyordu ; efendisi ise canının istediğini : ikisi de haklıydılar. — Orada nasıl insanlarla karşılaştılar? — Karmakarışık. — Neler söylüyorlardı oradakiler? — Bazı doğru şeylerin yanında bir sürü yalan. — Aralarında ince fikirli kimseler de var mıydı? — Nerede yoktur ki? ve de kendilerinden cüzzamlı gibi kaçılan bir sürü soru sorucu adamlar da vardı. Jacques'la efendisi-

nin orada gezindikleri süre boyunca en çok betlerine giden şey... — Demek orada gezindiler de? Oturulmadığı ya da yatılmadığı zaman yapılan şey budur... Jacques'la efendisinin en çok betlerine giden şey, orada yirmi kadar küstahm en güzel dairelere yerleştikleri halde, durmadan yerlerinin pek dar olduğunu söylemeleri. Kamu hukukuna ve şatonun cephesindeki yazıya aykırı olarak şatonun kendilerine miras kalmış mülk olduğunu iddia etmeleri olmuştu. Bunlar para ile tuttukları birtakım külhanbeylerinin yardımıyla, yine kendi hesaplarına çalışan diğer birtakım külhanbeylerini buna inandırmışlardı. Bu adamlar birkaç kuruş için kendilerine karşı gelecek her adamı derdest etmekten ya da öldürmekten çekinmiyecek kimselerdi. Buna rağmen, Jacques'la efendisinin zamanında bazen böyle adamlara karşı koymak cesaretini gösterenler oluyordu. — Hiçbir belâya uğramadan mı? Eh, hale göre.

Şimdi, siz benim alay ettiğimi, yolcularımı ne yapacağımı bilemediğim için, bütün kısır kafalıların yaptıkları gibi, işi rumuzlu konuşmaya döktüğümü söyliyeceksiniz. Rumuzlu konuşmaktan da, bundan elde edebileceğim bütün kazançlardan da sizin hatırınıza vazgeçiyorum. Hoşunuza giden şeylerle yetineceğim, ama bir şartım var : Siz de, Jacques'la efendisinin en son sığındıkları yer hakkında sorularla beni sıkıştırmıyacaksınız. İster, büyük bir şehre varıp kızların koynunda yatmış ; ister, onları elinden geldiğince ağırlayan eski bir dostun evinde kalmış olsunlar ; ister, dilenci keşişlerin yanında konaklayıp Tanrı'yı hoşnut kılmak için kötü yiyip, kötü yerde yatmış; ister, büyüklerden birinin evine buyur edilip bir sürü gereksiz şeyler ortasında asıl gereklilerden yoksun kalmış olsunlar ; ister, gümüş tabaklarda getirilen berbat bir akşam yemeği için sabahleyin çok para alınan ve Şam kumaşından perdelerle nemli ve buruşuk yatak çarşafları arasında

gecelenen bir handan çıkmış ; ister, misafirlerine bir omletle bir tavuk butu yedirebilmek için cemaatinin kümeslerinden yararlanan yoksul bir köy papazının evinde konaklamış, ya da zengin bir Bernardin (1) tekkesinde güzel şaraplar çekip kafayı bulmuş ve nefis yemekler tıkınıp midelerini bozmuş olsunlar ; işin bu yanını hiç karıştırmıyacaksınız, çünkü bütün bu şeyler size aynı derecede mümkün görünse de, Jacques hiç de öyle düşünmüyordu : ona göre, insanın alnına ne yazılmışsa, gerçekte ancak o olabilirdi. Doğrusu şu ki, onları ne yana yolcu ederseniz edin, daha yirmi adım bile atmamışlardı ki, Jacques'ın efendisi, âdeti olduğu üzere, bir tutam enfiye çektikten sonra ona : «E, hadi bakalım Jacques, dedi, ne oldu senin şu aşk hikâyeleri?»

Jacques, yanıt verecek yerde haykırdı : «Hay, şeytan alsın benim aşk hikâyelerimi. Gördün mü şimdi, orada bırakmışım işte...

EFENDİ. — Neyi bırakmışsın?»

Jacques ona yanıt verecek yerde, bütün ceplerini ters yüz etti ve aradığını bulamadan her tarafını yokladı. İçinde yol harçlığının bulunduğu keseyi handa yastığının altında unutmuştu. Daha bunu efendisine söylemeğe fırsat kalmadan beriki de : «Hay, şeytan alsın senin şu aşk hikâyelerini, saatimi ocağın kenarına asmıştım, orada kalmış!» diye haykırmız mı?

Jacques hiç nazlanmadan hayvanın başını geriye doğrulttu ve ağır aksak tekrar yola düzüldü, çünkü hiç acelesi yoktu... — Büyük şatoya mı? — Hayır, hayır. Kalmış olabilecekleri birçok yerden anlattığım duruma en uygun gelenini seçmeyi size bırakıyorum.

Bu sırada efendisi hep önden gidiyordu :ama, işte

1. Bir katolik tarikatı.

efendi ile uşak birbirinden ayrıldılar. Şimdi bunlardan hangisinin yanında olayım dersiniz? Eğer Jacques'ın peşinden gitmek isterseniz, şunu haber vereyim ki, saati ve keseyi aramak o kadar karışık ve uzun bir iş olacak ki aşk hikâyelerinin sırrını açtığı tek insan olan efendisiyle buluşması fazlasıyle gecikecek ve siz de bu hikâyeleri dinlemekten yoksun kalacaksınız. Onu keseyi ve saati aramak için yalnız bırakırsanız efendisine arkadaşlık etmiş olursunuz. Bu çok kibarca bir şey olur; ama canınız da çok sıkılır, bu adamın nasıl bir tip olduğunu bilmiyorsunuz. Kafası çok az işleyen bir adamdır. Eğer binde bir ağzından kazara anlamlı bir söz çıkarsa mutlaka bu ya bir işittiği şeyi hatırlamasından ileri gelmiştir, ya da umulmadık bir ilhamdır. Tıpkı sizin ve benim gibi gözleri vardır, ama bu gözlerin bakıp bakmadığı çok kere anlaşılamaz. Ona uyuyor da diyemezsiniz, uyanık da. Sadece ot gibi yaşayıp giden bir adam. Bu otomat, önüsıra dosdoğru gidiyor ve Jacques'ın gelip gelmediğini anlamak için zaman zaman başını arkaya çeviriyordu. Arada attan inip yaya yürüdüğü de oluyordu. Sonra tekrar hayvanına atlıyor, birçeyrek kadar gittikten sonra yeniden iniyor, atın yularını koluna geçirerek başını iki elinin içine alıp yere oturuyordu. Bu durumda da yorulduktan sonra ayağa kalkıyor ve Jacques'ı göremiyerek uzaklara bakıyordu. Jacques yoktu görünürlerde! O zaman sabırsızlanıyor, kendisi de farkında olmadan şu sözleri mırıldanıyordu : «Haydut! köpek! kerata! Bilmem nereye gider, ne yapar ki? Bir keseyle saati almak için bu kadar zamana gerek var mı? Gelince bir temiz pataklayayım da görsün!» Bunları söyliyerek saatine bakmak için elini kemerinin cebine atıyordu, ama nafile saatin yerinde yeller esiyordu. Bu büsbütün depreştiriyordu derdini : Çünkü saatsiz, tabakasız ve Jacques'sız yaşamasına imkân yoktu ; bunlar onun üç des-

teğiydi : çünkü, ömrünü her fırsatta saatine bakmak, tabakasından enfiye almak ve Jacques'a soru sormakla geçirirdi o. Saatinden yoksun olduğu için her dakika elini tabakasına atıyor, durmadan onu açıp kapatıyordu. Tıpkı canım sıkıldığı zaman benim de yaptığım gibi. Benim de akşam tabakamda kalan enfiye miktarı, keyfimle düz, sıkıntımla da ters orantılıdır. Okuyucum size geometriden alınmış olan bu söyleyişe alışmanızı dilerim. Bunu çok açık bulurum, bu yüzden de sık sık kullanırım.

Pekâlâ ; Efendiden bıktınız artık herhalde. Uşak da bir türlü geri dönmediğine göre, ister misiniz, biz ona gidelim? Zavallı Jacques bizim kendisinden söz açtığımız sırada acı acı feryat edip duruyordu : «Demek ki aynı günde hem yol kesip adam soymak, hem de bir kızı bozmak suçuyla yakalanıp, hapse atılmam yazılıymış anlımda!»

Tam küçük adımlarla şatoya... hayır, son geceyi geçirdikleri yere yaklaşırken, yanından çerçi denilen şu seyyar manifaturacılardan biri geçti. Çerçi ona şöyle seslendi «Mösyö şövalye, jartiyelerim, kemerlerim, saat kösteklerim, son moda tabakalarım, sahici Jaback'larım, yüzüklerim, saat mahfazalarım var, çok güzel bir saatim de var mösyö. Ama ne saat! nakışlı iki kapaklı, yeni gibi..» Jacques : «Ben de bir saat arıyorum ama, senin söylediğin değil.» diye yanıt verip yoluna gitti. Ama yine yavaş yavaş yürüyordu. Böylece yürürken, şu adamın kendisine satmak istediği saatin efendisinin saati olduğunu kader kitabında okur gibi oldu. Geri döndü, çerçiye : «Ahbap, şu altın saati bir görelim bakalım ; belki hoşuma gider » dedi.

— Valla, buna hiç şaşmam, diye karşılık verdi çerçi. Çünkü, çok güzel bir saat. Üstelik altından da. Julien Le Roi'nın işi. Elde edeli de çok olmadı. Bir parça

ekmeğe aldım. Ucuz vereceğim. Ben ucuz verip çok mal satmaktan hoşlanırım. Ama gel gelelim zaman kötü : elime bir daha üç ayda böyle bir kelepir geçmez. Hovarda bir adama benziyorsunuz. Kelepirden sizin yararlanmanızı isterim...»

Çerçi, bunları söyliyerek bohçasını sırtından indirmiş, açmış, içinden saati çıkarmıştı. Jacques görür görmez tanıdı ; hiç de şaşmadı. Çünkü telâşlı olmadığı gibi, bir şeye öyle kolay kolay şaşmazdı da.

Kendi kendine evet o saat, dedi. Satıcıya da : «Doğru söylüyorsun, güzel, çok güzel saat. İyi bir şey olduğunu da biliyorum...» ve saati kesesine indirerek : «Çok teşekkür ederim, dostum, dedi.

— Nasıl, çok teşekkür ederim?

— Çünkü bu benim efendimin saati de.

— Efendi filân tanıdığım yok. Bu saat benim malım, bedelini verip ben aldım...»

Ve Jacques'ın yakasına sarılarak saati geri almaya uğraştı : Jacques atına yaklaştı, altı patlarlardan birini eline alıp çerçinin göğsüne dayadı ve :

«Çek arabanı yoksa gebertirim.» dedi. Bunun üzerine çok korkan adam yakasını bıraktı. Jacques atına atladı ; yine ağır aksak şehrin yolunu tuttu. Yolda «saati bulduk, sıra bizim kesede...» diye düşünüyordu. Çerçi çabucak bohçasını sarmış, omuzuna atarak Jacques'ın peşine düşmüştü. Hem yürüyor hem de «Hırsız var! hırsız var! İmdat! Adam öldürüyorlar! İmdat!» diye bağırıyordu. Hasad zamanıydı ; tarlalar, ırgatlarla doluydu. Hepsi oraklarını bırakarak, adamın etrafına toplandılar, hırsız ya da katilin nerede olduğunu sordular.

— İşte şurada gidiyor.

— Ne? Şehrin kapısına doğru ağır ağır giden şu adam mı?

— Hadi oradan aklını mı kaçırdın sen! Hiç onda hırsız hali var mı?

— Evet o.

— Hırsız o, hırsız o, diyorum. Zorla altın saatimi aldı...»

Köylüler, çerçinin feryatlarına mı, yoksa Jacques'ın ağır aksak gidişine mi inanacaklarını kestiremediler. «Evlâtlarım, dedi çerçi, imdadıma koşmazsanız mahvolacağım. Bu saat tam otuz altın değerindedir. İmdat ; saatimi götürüyor. Atı bir mahmuzlarsa saat gitti demektir...»

Her ne kadar Jacques bu feryatları duyumuyorsa da kalabalığın toplandığını kolayca görebiliyordu. Fakat, yine de adımlarını sıklaştırmadı. Çerçi, ödül vâdederek köylüleri kandırmıştı. Jacques'ın arkasından koşmaya başladılar. Şimdi kadın, erkek, çocuk bir sürü insan : «Hırsız var! Hırsız var! Adam öldürüyorlar!» diye haykırarak Jacques'ın peşinden geliyor, çerçi de sırtındaki yük elverdiği ölçüde onları yakından izliyordu. «Hırsız var! hırsız var! adam öldürüyorlar!» diye haykırıyordu.

Şehire girdiler. Çünkü, bir gün önce efendisiyle Jacques geceyi bir şehirde geçirmişlerdi ; bunu söylemek şimdi aklıma geldi. Ahali sokağa uğradı, köylülere ve çerçiye katıldı. Hep bir ağızdan : «Hırsız var! hırsız var! Adam öldürüyorlar!» diye bağırmaya başladılar. Hep birden Jacques'a yetiştiler. Çerçi onun üstüne atıldı, ama Jacques'dan yediği bir tekme ile sırt üstü yere yuvarlandı. Bu sefer feryatlarını büsbütün yere arttırarak : «Alçak, hain, haydut, saatimi ver, seni astıracağım!» diye bar bar bağırıyordu. Jacques soğuk kanlılığını kaybetmedi. Gittikçe büyüyen kalabalığa «Burada bir zabıta âmiri olsa gerek. Beni ona götürün. Orada bu adamın dediği gibi bir alçak olmadığımı, belki de onun böyle olduğunu ispat edece-

ğim. Ondan bir saat aldım, evet doğru ; ama bu saat efendimin saatidir. Bu şehirde beni tanırlar. Önceki akşam efendimle ben buraya gelmiş ve komutanın evinde misafir olmuştuk. Kendisi Efendimin eski ahbabıdır.» Eğer size Jacques'la efendisinin geceledikleri şehrin, Conches olduğunu ve buranın komutanının evinde misafir olduklarını söylemedi isem bunun nedeni her şeyden önce aklıma gelmemiş olmasıdır. «Jacques, beni komutanın evine götürün» diyerek atından atladı. Alayın ortasında o, atı ve çerçi yürümekteydiler. Sonunda, komutanın kapısına geldiler. Jacques, atı ve çerçi içeri girdiler. Jacques'la çerçi birbirlerini yakalarından tutuyorlardı. Kalabalık dışarıda kaldı.

Bu sırada, Jacques'ın efendisi ne âlemdeydi? Büyük yolun kenarına çökmüş, atının yularını eline geçirmiş olduğu halde uyuklayarak oturuyordu. Hayvan yuların elverdiği ölçüde, uyuyan sahibinin yanında otluyordu.

Komutan Jacques'ı görür görmez haykırdı : «Hayrola, sen misin Jacques'cığım? hangi rüzgâr seni tekrar buralara attı?

— Efendimin saati ; ocağın kenarında unutmuştu. Bu saati bu adamın bohçasında buldum. Yastığın altında unuttuğum kese de emir buyurursanız, yine aynı yoldan çıkacaktır. Komutan :

— Tanrı yazmışsa bulunur...» dedi.

Bunları söyler söylemez adamlarını çağırdı. O anda çerçi içeri giren kötü bakışlı, iri yarı ve eve yeni girmiş bir uşağı gösterdi : «Saati bana bu sattı.»

Komutan sert bir tavır alarak çerçi ile uşağa «İkiniz de zindanı boylıyacaksınız ; sen saati sattığın, sen de aldığın için...» Sonra uşağına dönerek : «Bu adamdan aldığın parayı geri ver ve çabuk, resmî elbiseni çıkar sırtından.» dedi. Çerçiye de : «Eğer hiç çıkmamak üzere kalmak istemiyorsan, derhal bu şehirden

çık git. Siz ikiniz de insanı felâkete sürükliyen bir yol tutmuşsunuz... Jacques, şimdi gelelim senin keseye...» Keseyi cebine indiren, kendisini aratmadan açığa vurdu. Bu boylu boslu bir kızdı : «Kese bende, efendim, dedi, ama onu çalmış değilim ; kendisi bana vermişti.

— Size kese mi verdim ben?

— Evet.

— Olabilir ama şeytan çarpsın ki böyle bir şey hatırlamıyorum.»

Komutan Jacques'a : «Hadi, hadi, Jacques, bu işi daha fazla kurcalamıyalım, dedi.

— Ama mösyö...

— Güzel bir kız ; oynak bir şey de görünüyor...

— Mösyö, yemin ederim size ki...

— Kesede ne kadar vardı?...

— Dokuz yüz on yedi lira kadar...

— Vay kahpe vay! Bir gece için dokuz yüz on yedi altın ha! Bu kadar para sana da ona da fazla... ver bana keseyi bakayım...»

Kız keseyi efendisine verdi. Komutan içinden altı franklık bir ekü çıkararak kıza attı : «Al bunu hizmetinin karşılığı. Daha çok edersin, ama Jacques'dan başka biri için. Günde böyle iki parti vurmanı dilerim, ama benim evimde değil ; anlıyor musun? Sen de Jacques, hemen atına atla ve efendinin yanına git.»

Jacques komutanı selâmladı ve hiçbir şey demeden uzaklaştı. Ama, kendi kendine şöyle söyleniyordu : «Utanmaz karı! Kahpe! Demek başka birinin onunla yatması, Jacques'ın da bunun bedelini ödemesi kaderde yazılıymış!.. Hadi, Jacques, aldırma, kesene, saatine ve efendine kavuşmak senin için yeter bir mutluluk değil mi? Sonra bunlar o kadar az pahalıya mâl oldu ki...»

Jacques atına atladı ve komutanın evinin önünden aceleyle uzaklaştı. Bu kadar insanın ona bir hırsız gö-

ziyle bakmasına tahammül edemediği için saatini cebinden çıkarıp bakıyormuş gibi yaptı ; sonra atını sıkıca mahmuzladı ; buna alışık olmayan hayvan büyük bir hızla yola koyuldu. Âdeti, atını keyfine bırakmaktı. Çünkü hayvanı, dörtnala giderken durdurmak kadar, ağır ağır yürürken zorlamayı da sakıncalı sayardı. Biz kaderi güttüğümüzü sanırız, oysa daima bizi güden odur : Jacques'a göre ise, kader, ona dokunan ya da yaklaşan her şeydi atı, efendisi, bir keşiş, bir köpek, bir kadın, bir katır, bir karga, vb. Hayvan şimdi onu dörtnala, size anlattığım gibi yolun kenarında atın yularını koluna geçirmiş uyukluyan efendisine doğru götürüyordu. O zaman at henüz yulara bağlıydı. Fakat, Jacques geldiği zaman yular yerindeydi, ama atın yerinde yeller esiyordu. Herhalde bir hırsız uyuyan adama yaklaşmış, yavaşça yuları keserek atı alıp savuşmuştu. Jacques'ın hayvanının sesiyle efendisi uyandı ve ilk sözü : «Gel bakalım, kerata, gel! Şimdi seni...» oldu ; bunları söylerken de ağzını bir karış açarak esniyordu.

«Esneyin, efendim, esneyin, işiniz tıkırında, dedi Jacques, ama atınız nerelerde?

— Atım mı?

— Evet atınız.

Efendi, atı çaldıklarını görür görmez, Jacques'ın üstüne atılıp kırbacıyle dövmeye hazırlanırken, Jacques «Yavaş olun mösyö, dedi, bugün dayak yemeye hiç niyetim yok. İlk yumruğu yerim ama, ikincisinde de sizi yere sererim...»

Jacques'ın bu gözdağı efendisinin öfkesini dindirdi ; tekrar tatlılaşan bir sesle «Hani saatim» diye sordu.

— İşte.

— Ya senin kese?

— O da işte.

— Çok geç kaldın.

— Bütün yaptıklarım için çok sayılmaz. Sözüme iyi kulak verin. Gittim, dövüştüm, tarlalarda bütün köylü bana karşı ayaklandılar ; beni yol kesici diye yakaladılar, yargıca götürdüler. İki defa sorguya çekildim. İki adamı az kalsın astıracaktım. Bir uşağı kovdurdum. Bir hizmetçiyi kapı dışarı ettirdim. Ömrümde yüzünü görmediğim bir kadınla bir gece yatmış olduğumu kabul ettim ve parasını söküldüm ve işte dönüp geldim.

— Ben de, seni beklerken...

— Beni beklerken, uyuklamanız ve atınızın çalınması alnınıza yazılmış. Eh, gayri bunu düşünmiyelim, mösyö! bu at kaybolmuştur artık. Ama belki tekrar bulunması da yazılıdır.

— Ah atım, sevgili atım!...

— Sabahtan akşama kadar feryat etseniz hiçbir yararı olmıyacaktır.

— Ne yapacağız şimdi?

— İsterseniz sizi terkime alırım. Ya da çizmeleri mizi çıkarıp benim atın eyerine asar ve yaya yürürüz.

Yaya olarak yola koyuldular. Efendisi arada bir «ah atım, sevgili atım!» diye sızlanıyor ; Jacques da başından geçenleri özetliyordu. Kızın kendisi hakkında söylediklerine gelince efendisi :

«Doğru söyle Jacques, bu kızla yatmamış mıydın?

— Hayır, mösyö.

— Ama parasını verdin öyle mi?

— Tastamam.

— Bir kere benim başıma daha kötüsü gelmişti.

— Yani yattıktan sonra mı parasını vermiş iniz?

— Evet öyle olmuştu.

— Anlatmaz mısınız?

— Benim aşk hikâyelerime girmeden önce senin kileri bitirmemiz gerek. E, hadi bakalım, Jacques, bu maceranı, Conches komutanının hizmetçisivle olan macerana rağmen, hayatının biricik aşkı olarak dinliyeceğim ; çünkü, bu kızla yatabilseydin bile sırf bunun için ona âşık olmazdın herhalde. Erkekler daima yattıkları kadınları sevmezler, sevdikleri kadınlarla da yatmazlar. Fakat...

JACQUES. — Ee, fakat!... ne olmuş?

EFENDİ. — Ah atım!... Jacques, darılma dostum, kendini atımın yerine koy, seni kaybettiğimi farzet ve söyle bana bakayım, senin için: «Ah Jacques! ah zavallı Jacques'ım» diye feryat ettiğimi duysan bana daha çok bağlanmaz mıydın?

Jacques gülümsedi : «Galiba, yaramın ilk pansıman edildiği günün gecesi, ev sahibi ile karısının konuşmalarında kalmıştım. Biraz rahatladım. Ev sahibiyle karısı sabahleyin her zamankinden biraz daha geç kalktılar.

EFENDİ. — Hım anlıyorum.

JACQUES. — Uyandığım zaman yatağın önündeki perdeleri yavaşça açtım ve kapının önünde ev sahibini, karısını ve cerrahı baş başa konuşurken gördüm. Gece işittiklerimden sonra hakkımda neler konuşulduğunu keşfetmekte güçlük çekmedim. Öksürdüm. Cerrah evin erkeğine: «Uyandı. Dostum mahzenden bir şişe şarap getir, bir bardak yuvarlıyayım ; insanın eline kuvvet verir. Sonra makinemi kurarım ; alt tarafını sonra düşünürüz.»

Şişe gelir gelmez boşaldı ; erbabınca bir bardak yuvarlamak en aşağı bir şişeyi boşaltmak demektir. Cerrah yatağımın yanına gelip sordu : «geceyi nasıl geçirdiniz?

— Fena değil.

— Kolunuzu uzatın... iyi, iyi nabız fena değil, ateşiniz yok sayılır. Şimdi şu dizinize bir bakalım... Sonra yatak perdesinin gerisinde ayakta duran evin kadınına : «Hadi analık, yardım et bize» dedi. Kadın, çocuklarından birini çağırdı... «Bize gerekli olan çocuk değil, sizsiniz. Yanlış bir hareket işimizi bir ay geciktirir. Gelin buraya!» Kadın önüne bakarak yaklaştı... «Tutun şu bacağı, ben de ötekini tutacağım. Yavaş, yavaş... bana doğru, biraz daha bana doğru... Sen de vücudunu sağa doğru döndür dostum... Sağa diyorum, hah, oldu...»

Yatağı iki elimle tutuyor, dişlerimi gıcırdatıyordum. Şakaklarımdan terler akıyordu. «Tatlı iş değil dostum.»

— Anlaşılıyor.

— Hah, işte oldu. Bayan, ayağı bırakın, bir yastık alın, iskemleyi getirin, yastığı da üstüne koyun... Daha yakın... Biraz uzaklaştırın... Siz de elimi tutup iyice sıkın dostum... Analık yatağın yanına geçin, kolunun altından tutun... Mükemmel... Ahbap şişede bir şey kalmadı mı?

— Hayır.

— O halde karınızın yerine geçin, o da gidip yeni bir şişe getirsin... Âlâ, âlâ, bardağı silme doldurun... Kadınım, kocanızı olduğu yerde bırakıp yanıma gelin... Ev sahibinin karısı bir kere daha çocuklarından birini çağırdı. «Hay Allah! Size kaç kere söyledim. Bize çocuk gerekli değil diye?... Diz çökün, elinizi baldırının altından geçirin... Ne o, kötü bir şey yapmış gibi titriyorsunuz... Hadi bakalım biraz cesaret... Sol elinizi de uyluğun altına koyun ; şöyle tam sargının üstüne... Çok güzel!» Dikişler kesildi, sargılar açıldı, kaldırıldı. Ve yaram meydana çıktı. Cerrah yarayı parmağıyla altından, üstünden, yanından yakaladı. Her dokunuşun-

da : «Cahil! Eşek herif! Hödük! diyordu, kalkmış bir de cerrahlık taslıyor! bu bacak kesilecek bacak mı? Öteki ne kadar işe yararsa bu da o kadar yarıyacaktır: bunu garanti ediyorum ben.

— İyi olacak mıyım?

— Daha başka pek çoklarını iyi etmişimdir.

— Yürüyecek miyim?

— Yürüyeceksiniz.

— Topallamadan mı?

— Bu başka iş. Söyleyin dostum ; nasılsınız? Sizin de bacağınızı kurtarmış değil miyim? Topallasanız bile bunun o kadar zararı yok. Dans etmekten hoşlanır mısınız?

— Çok.

— O halde, yürümeniz biraz aksasa bile, daha güzel dans edebileceksiniz... Analık, sıcak şarap... Hayır, önce ötekini : Küçük bir bardakçık daha, pansımanı böyle daha iyi yaparız.»

Şarabı yuvarladı : Sıcak şarap getirdiler. Yaram bununla yıkandı ; sonra yeniden sargılar sarıldı. Beni yatağıma uzattılar. Uyuyabilirsem uyumamı söylediler. Perdeler kapandı. Şişeyi dibine indirdiler. Sonra bir yenisi geldi. Sonra cerrah, ev sahibi ve karısı arasındaki konuşma yeniden başladı.

EV SAHİBİ. — Dostum, bu iş uzun sürer mi?

CERRAH. — Çok uzun... Şerefinize dostum...

EV SAHİBİ. — Peki ama ne kadar? Bir ay filân?

CERRAH. — Bir ay mı, dediniz? İki, üç, dört deyin ; ne kadar süreceği bilinmez ki. Diz kapağı zedelenmiş. Uyluk ve kaval kemiklerine gelince... şerefinize bayan.

EV SAHİBİ. — Dört ay! Tanrı yardımcımız olsun! Ne diye bu herifi içeri alırsın? Kapının önünde ne işi vardı sanki?

CERRAH. — Kendi şerefime içiyorum. Hani hayli iyi iş gördük çünkü.

KADIN. — Yine başladın dostum, ama geceki vaadin bu değildi. Ne yapalım biraz daha sabredeceğiz. Alışırsın.

EV SAHİBİ. — Ama, söyle bana bakayım, ne yapacağız bu adamı? Üstelik bu yıl işler de o kadar kötü ki...

KADIN. — İstersen, papazın evine gideyim.

EV SAHİBİ. — Ayağını atarsan, kemiklerini kırarım.

CERRAH. — Neden, dostum, benim karım daima gider.

EV SAHİBİ. — Orası sizin bileceğiniz şey.

CERRAH. — Kızımızın şerefine ; nasıl, iyi mi?

KADIN. — Çok iyi.

CERRAH. — Hadi bakalım dostum, karınızın ve karımın şerefine içelim. İkisi de iyi kadınlardır.

EV SAHİBİ. — Sizinki daha uyanıktır ; böyle budalalıklar yapmaz.

KADIN. — Peki öyle ise hasta bakıcı rahibelerin yanına giderim.

CERRAH. — Ah, kadınım ; rahibelere bir erkek gitmeli, bir erkek! Sonra küçük bir güçlük var, bir parmak boyundan biraz daha büyük bir güçlük... Rahibelerin şerefine içelim. İyi kızlardır onlar...

KADIN. — Ne gibi bir güçlük?

CERRAH. — Kocanız papazın evine gitmenizi istemiyor. Benim karım da rahibelerin yanına gitmeme izin vermez... Hadi dostum, bir barıdak daha ; zihnimize küşayiş gelsin. Şu adamla konuştunuz mu? Belki parası pulu vardır.

EV SAHİBİ. — Asker adamda para pul ne arar?

CERRAH. — Herhalde bir askerin de babası, anası, kardeşleri, hısımları, dünya yüzünde herhangi bir

yakını vardır. Hadi bir bardak daha içelim. Sonra siz şöyle biraz uzaklaşın da bakayım meseleyi ben halle-derim.

İşte cerrahla kadın ve kocası arasında geçen konuşmayı olduğu gibi anlattım : bu iyi insanların arasına kötünün birini sokarak hikâyeye başka bir renk vermek elimde değil miydi sanki? Jacques kendisini, ya da siz Jacques'ı yatağından çıkarılıp yol ortasına, ya da bir çukura atılmış olarak göremez miydiniz? hem neden öldürülmüş olmasın? Öldürülmüş mü dedim? yok yok. Birini yardımına çağırabilirdim. Bu biri, onun bölüğünden bir asker olabilir. Ama o zaman bu hikâye fena halde *Clèveland* kokardı : Hakikat, hakikat! — Hakikat, çok kere soğuk, yavan ve bayağıdır diyeceksiniz bana. Örneğin, şu son anlattığın pansuman sahnesi hakikata uygundur. Ama bunda insanı ilgilendiren ne var ki? Hiçbir şey. — Kabul. — Eğer hakikati anlatmak istenirse, Molière, Regnard, Richardson, Sedain gibi yapmalı. Hakikatin sivri yanları vardır, ama bunu yakalayabilmek için de insanın deha sahibi olması gerek. Böyle olanlar için bu dediğiniz doğru. Ama, ya insan böyle değilse? — Böyle değilse, yazı yazmamalı. — Ya, örneğin, insan Pondichery'ye gönderdiğim şaire benziyorsa? — Bu şair de kim? — Bu şair... Ama okuyucum, bir yandan, siz, bir yandan ben böyle ikide bir sözümü kesersek, Jacques'ın aşk mâceraları ne olur? Gelin şu şairi bir yana bırakalım... Ev sahibiyle karısı uzaklaşırlar... — Hayır, hayır Pondichery'deki şairi anlatın. — Cerrah Jacques'ın yatağına yaklaştı. — Pondichery'deki şairin hikâyesi, Pondichery'deki şairin hikâyesini isteriz. — Bir gün, her zaman olduğu gibi, bana bir genç şair geldi... Peki ama okuyucu, bunun Kaderci Jacques'la efendisinin seyahatiyle ne ilgisi var...? — Pondichery'deki şairin hikâyesi. — Yirmi

yıldır, belki de iyi niyetle, tekrarlanıp durduğu gibi, zekâm, deham, zevkim, iyiliğim hakkındaki beylik övgülerden ve bir kelimesine bile inanmadığım buna benzer bir sürü lâftan sonra, genç şair cebinden bir kâğıt çıkardı ; ve : bazı şairler, dedi. — Şairler mi? — Evet, Mösyö, umarım ki, bunlar hakkındaki fikirlerinizi söylemek lûtfunda bulunursunuz. — Hakikati sever misiniz? — Evet, mösyö ; sizden istediğim, hakikati söylemenizdir. — O halde söylerim. — Amma da yaptınız ha! Bir şairin, gelip de sizde hakikatı arayacak kadar budala olduğunu mu sanıyorsunuz? — Evet. — Hem de ona söylemeniz için? — Elbette. — Hiç hatıra gönüle bakmadan? — Şüphesiz : en ustalıkla bile yapılsa böyle bir şey kaba bir hareket olur ; bunun anlamı şudur : siz kötü bir şairsiniz ; hakikati dinleyecek kadar da güçlü olmadığınız için üstelik de beyinsizin birisiniz. — Peki böyle açık konuşmak işinize yarar mı? — Hemen her zaman... Genç şairin şiirlerini okudum ve ona şunları söyledim : şiirlerinizi okuduktan sonra, bunların kötü olduklarını anlamakla kalmadım ; hiçbir zaman iyi bir şey yazamıyacağınızı da anladım. — O halde kötü şiirler yazmam mukadder; çünkü yazmadan yapamam. — İşte pek büyük bir talihsizlik! kendinizi ne kötü bir duruma düşüreceğinizi anlamıyor musunuz mösyö? Ne tanrılar, ne insanlar, ne de sütunlar şairlerin zayıf olmasını hoş görmezler ; bunu söyliyen Horace'dır. — Biliyorum. — Zengin misiniz. — Hayır. — Yoksul musunuz? — Hem de pek çok. — Bir de kalkmış yoksulluğa zayıf bir şair olmanın gülünçlüğünü ekliyorsunuz. Böyle bir şeyi yaparsanız bütün hayatınızı kaybetmiş olacak, ihtiyarlıyacaksınız. İhtiyar, yoksul ve kötü şair ; ah! mösyö, ne kötü bir rol! — Biliyorum. Ama buna karşı durmak elimde değil... (Jacques olsaydı : böyle olması ezelden yazılmış derdi.) — Akrabanız var mı? — Var. — Ne iş yaparlar.

— Kuyumculuk. — Size herhangi bir yardımda bulunurlar mı? Belki. — İyi o halde ; gidip onları görün. Onlardan ödün olarak bir miktar mücevher isteyin. Pondichery'e giden bir gemiye atlayın. Yolda kötü şiirler yazarsınız, ama oraya vardığınız zaman zengin olursunuz. Bir kere zengin olduktan sonra buraya gelip istediğiniz kadar kötü şiir yazarsınız. Ama, bastırmamak şartıyla. Çünkü, kimseyi zarara sokmaya hakkınız yok... Delikanlıya bu öğüdü verişimin üstünden on iki yıl kadar geçmişti ki, bir gün çıkageldi. Onu tanıyamadım. İşte ben, şu Pondichery'ye gönderdiğinizim, dedi. Oraya gittim ; yüz bin frank kadar para kazandım. Tekrar geldim. Şiir yazmaya koyuldum. İşte yazdıklarımı da size getiriyorum... Yine kötü mü buluyorsunuz onları? — Evet yine öyle buluyorum ; ama zararı yok ; artık işinizi yoluna koydunuz, kötü şiir yazmanıza ses çıkarmam gayrı. — Tasarım da bu zaten.

Cerrah, yatağına yaklaşınca, Jacques, onun bir şey söylemesine meydan bırakmadı. Her şeyi işittim, dedi... Sonra efendisine dönerek ekledi... daha doğrusu tam ekleyeceği sırada efendisi onu durdurdu. Yürüye yürüye yorulmuştu. Yolun kenarına oturdu ; başını kendilerine doğru gelen bir yolcudan yana çevirdi. Bu yolcu peşisıra gelen atının yularını koluna geçirmiş, yürüyordu.

Şimdi siz, okuyucum, bu atın, Jacques'ın efendisinin çalınan atı olduğunu sanacak, ama aldanmış olacaksınız. Bir romanda bu ergeç böyle olurdu, ama bizim bu anlattığımız roman değildir ; sanırım size bunu daha önce de söylemiştim, şimdi bir kere daha tekrar ediyorum. Efendisi Jacques'a şöyle dedi :

«Bize doğru gelen şu adamı görüyor musun?

JACQUES. — Görüyorum.

EFENDİ. — Atı hoşuma gitti.

JACQUES. — Ben askerken piyade idim ; anlamam attan...

EFENDİ. — Ben süvari komutanı idim ; anlarım.

JACQUES. — Peki sonra?

EFENDİ. — Sonra mı? Gidip bu adama atı bize vermesini söylemeni istiyeceğim. Tabiî parasını vererek.

JACQUES. — Delice bir istek, ama gidip söyliyeyim ; ne kadar vereceksiniz?

EFENDİ. — Yüz altına kadar veririm...»

Jacques efendisine, uyumamasını tembih ettikten sonra yolcunun yanına gitti ; işi açtı, parayı verdi ve atı alarak efendisine getirdi. Efendisi ona «Pekâlâ, Jacques, dedi, sizin sezişiniz varsa, görüyorsunuz ya, benim de var. — Bu at güzel hayvan. Onu bize satan adam, hiçbir kusuru olmadığı için yemin ederdi. Ama at satışında herkes cambazdır.

JACQUES. — Hangi işte değildirler ki?

EFENDİ. — Sen buna bineceksin, senin atı da bana vereceksin.

JACQUES. — Peki öyle olsun.

Şimdi ikisi de ata binmişlerdi. Jacques efendisine şöyle dedi :

«Evden ayrılırken, annem, babam, vaftiz babam, herbiri gücü yettiği kadar, bana bir şeyler vermişlerdi. Şimdi bunlardan elimde büyük kardeşim Jean'ın, o uğursuz Lizbon yolculuğuna çıkarken verdiği beş luis altını kaldı... (Burada Jacques ağlamaya başladı. Efendisi de kendisine bunun ezelden böyle yazılmış olduğunu hatırlattı.) Eve, doğru efendim, bunu ben de belki yüz defa söylemişimdir ; ama yine ağlamaktan kendimi alamıyorum...»

Jacques böylece hıçkıra hıçkıra ağlaya dursun, efendisi tabakasından bir tutam enfiye aldı ; ve vaktin ne kadar olduğunu anlamak için saatine baktı. Atı-

nın yularını dişlerinin arasına alıp, elleriyle gözlerini sildikten sonra, Jacques sözlerine şöyle devam etti :

«Jean'ın verdiği beş altını akrabalarımın ve dostlarımın hediyelerini ve bir de maaşımı bir keseye doldurdum ve şimdiye kadar bir meteliğini bile harcamadım. Ak akça kara gün içindir ; öyle değil mi, efendim?

EFENDİ. — Ama o sığındığın kulübede uzun zaman kalman imkânsızdı herhalde.

JACQUES. — Parasını ödesem bile.

EFENDİ. — Peki ya kardeşin Jean'ın, Lizbon'da ne işi vardı?

JACQUES. — Galiba beni çileden çıkarmaya niyet ettiniz. Şu sonu gelmiyen sorularınızla aşk maceralarımı anlatmaya vakit bulamadan birkaç dünya turu yapacağız galiba.

EFENDİ. — Ne zararı var. Yeter ki sen konuş, ben de dinliyeyim! En önemli iki nokta bu değil mi? Bana teşekkür etmen gerekirken, söyleniyorsun.

JACQUES. — Kardeşim Lizbon'a dinlenmeye gitmişti. Akıllı çocuktu, Jean ; işte onun başına felâket getiren de bu oldu. Benim gibi budalanın biri olsaydı, hakkında daha hayırlı olurdu. Ama ne yaparsınız, ezelden böyle yazılmış. Denmiş ki, cerre çıkan Carmes keşişi bizim köye uğrasın ; yün, yumurta, kenevir, yemiş, şarap toplayıp bizim evde kaldıktan sonra, kardeşim Jean'ın aklını çelsin, onu da kendi gibi yapsın.

EFENDİ. — Demek kardeşin Jean, Carmes keşişi oldu ha?

JACQUES. — Evet, efendim, hem de çorapsız Carmes'lerden. Jean çalışkan, tartışmadan hoşlanır çocuktu. Köyde herkesin akıl hocasıydı. Okuması yazması vardı. Dana küçük yaştan eski elyazmalarını kopye eder ve okurdu. Cemaatin bütün işlerinde çalıştı sıra-

sıyla : kapıcı, uşak, bahçıvan, camegâh (1) muhafızı oldu. Bu yükselişle hepimizi zengin edebilirdi. İki kız kardeşimizi, sonra köyden daha birçok kızları gelin etti. Ne vakit sokaktan geçse, ana babaların, çocukların önüne çıkıp da : «Günaydın Frère Jean, nasılsınız Frère Jean?» dememeleri görülmüş şey değildi. O hangi evin kapısından içeri adımını atsa mutlaka Tanrı'nın rahmeti o evin üstüne yağardı. Ve bu evin bir kızı varsa, onun gelişinden iki ay sonra kesinkes kısmeti çıkardı. Zavallı Frère Jean! hırs onu mahvetti. Yardımcılık ettiği baş papaz ihtiyardı. Keşişlerin dediğine göre, öldüğü zaman yerine geçmeyi tasarlamış ve bunun için de rütbelerin yazılı olduğu dosyaları karmakarışık etmiş, eski kayıtları yakmış ve yerine yeni kayıtlar düzenlemiş. Öyle ki, şeytan bile gelse tarikatta kimin hangi rütbede olduğunu anlıyamazmış. Bir kâğıt mı lâzım oldu ; bunu bulmak için bir ay arayıp taramak gerekiyor, üstelik çoğu zaman da bulunamıyormuş. Kilisenin ileri gelenleri Jean'ın hilesini açığa vurdular ve işi ele aldılar. Onlarca kabahat çok büyüktü. Bundan dolayı Frère Jean'ı umduğu gibi başpapaz yapacak yerde, yalnız ekmekle suya mahkûm ettiler, ve kayıtlarının anahtarlarını bir başkasına verinceye kadar epey ceza çektirdiler. Keşişler kinci adamlardır. Frère Jean'dan bütün sırlarını sızdırdıktan sonra, kendisini imbikle *Carmes suyu* çekilen lâboratuvara kömür taşıyıcısı yaptılar. Düşünün bir kere? Eski veznedar ve başpapaz yardımcısı Frère Jean kömür taşıyıcısı! Frère Jean onur sahibi adamdı. Böyle aşağılanmaya dayanamazdı. Bu aşağılanmadan kurtulmak için bir fırsat gözlüyordu.

1. Kilisede âyin kıyametlerinin ve araçlarının saklandığı yer.

Bu fırsat onun bulunduğu kuruluşa bütün tarikatın bir hâkimesi gözüyle bakılan bir genç Peder'in gelişiyle meydana çıktı. Özellikle kürsüde ve vaazda eşsizdi bu peder ; adına Melek Peder diyorlardı. Güzel gözleri, güzel bir yüzü bir heykele yaraşacak kol ve elleri vardı. Vaaz vermeye günah çıkarmaya başladı. Dindarlar birer birer eski ihtiyar papazlardan ayrılıp genç Melek Peder'e bağlandılar. Pazar ve bayram günlerinin arifesinde Melek Peder'in hücresinin çevresini kadın, erkek günah çıkarmaya gelenler sarıyordu. Buna karşılık ihtiyar keşişler boş hücrelerinde eli kolu bağlı bekliyor, kimsenin gelmediğini görerek kahırlanıyorlardı. Lâkin, efendim, Melek Peder'in hikâyesini bırakarak aşk mâceralarımı anlatsam herhalde daha hoş olur değil mi?

EFENDİ. — Hayır, hayır ; bir tutam enfiye alalım, saate bakalım ve sen devam et.

JACQUES. — Madem ki siz istiyorsunuz, öyle olsun...»

Ama Jacques'ın atı büsbütün başka türlü düşünüyordu. Birdenbire gemi azıya alarak bir çukura doğru seğirtti. Jacques boş yere dizlerini sıktı ; dizginleri kıstı ; çukurun dibine kadar gittikten sonra inatçı hayvan dörtnala bir tepeye tırmanmaya çalışıyordu. Fakat, birden olduğu yerde çakılıp kaldı. Etrafına bakınan Jacques bir sürü darağacının ortasında bulunduğunu gördü.

Benim yerimde başkası olsaydı ; bu darağaçlarında birer de kurban sallandırır ve bunlardan birini Jacques'ın tanıdığı yaparak onu keder içine atardı. Eğer böyle bir şey anlatsaydım, inanırdınız. Çünkü bundan çok daha garip rastlantılar da vardır, ve bu yüzden olay gerçek olmaktan çıkmaz. Ama boştu bu darağaçları.

Jacques hayvanına soluk aldırdı. Sonra at kendiliğinden tepeden inerek çukurdan çıktı ve Jacques'ı efen-

disinin yanına getirdi. Efendisi onu görünce : «Ah Jacques'cığım, dedi, beni ne kadar korkuttun! seni öldü sanmıştım... Ama daldın... ne düşünüyorsun öyle...

JACQUES. — Yukarda gördüklerimi düşünüyorum.

EFENDİ. — Ne görmüştün?

JACQUES. — Darağaçları.

EFENDİ. — Ooo! Bu fena alâmet. Ama, şu felsefeni hatırla. Eğer alnına yazılmışsa, ne yapsan boşuna ; ergeç asılırsın. Ama yazılmamışsa at yalan söylemiş olur. Eğer bu iş kendisine malûm olmuş değilse, bu at arada sırada delice heveslere kapılıyor demektir ; kollamak gerekir...»

Bir süre sustuktan sonra Jacques, kafasından karanlık bir fikri kovmak istiyenlerin yaptığı gibi, alnını uğuşturdu, kulaklarını silkeledi, ve sonra birden bıraktığı yerden söze başladı :

«Bu ihtiyar keşişler başbaşa verip aralarında danıştılar ; kendilerini küçük düşüren bu genç sakallıdan kurtulmaya karar verdiler. Bunun için her çareye baş vurmaktan da çekinmiyeceklerdi. Biliyor musunuz ne yaptılar?... Ama efendim, beni dinlemiyorsunuz siz.

EFENDİ. — Hayır, dinliyorum, dinliyorum ; devam et.

JACQUES. — Tıpkı kendileri gibi ihtiyar bir düzebaz olan kapıcıyı elde ettiler. Bu ihtiyar düzenbaz genç keşişin cemaatinden genç bir kadınla bekleme odasında uygunsuz işler yaptığını ortaya attı ; ve bunu gözleriyle gördüğüne de yeminler etti. Bu, belki doğru, belki de uydurmaydı : aslını kim bilebilir ki! İşin hoş tarafı suçlamanın ertesi günü, manastırın başkanına mahkemeden bir cerrahın açtığı dâva dolayısıyla celp geldi. Bu cerrah, düzenbaz kapıcıyı tutulduğu bir çapkınlık hastalığından kurtarmıştı. Şimdi ilâç ve te-

davi ücretini istiyordu... Efendim, beni dinlemiyorsunuz ; sizi böyle düşüncelere daldıran şeyin ne olduğunu biliyorum. Bahse girerim ki aklınız hep darağaçlarında.

EFENDİ. — Böyle olmadığını söyliyemem.

JACQUES. — Sizi hep dik dik yüzüme bakarken görüyorum.. Yoksa bende uğursuzluk mu buluyorsunuz?

EFENDİ. — Hayır, hayır.

JACQUES. — Yani, evet, evet ; eğer öyleyse, eğer size korku veriyorsam ; birbirimizden ayrılırız, olur biter.

EFENDİ. — Haydi oradan, Jacques, aklını kaçırıyorsun sen. Kendinden emin değil misin?

JACQUES. — Hayır, efendim ; kim kendinden emin olabilir ki?

EFENDİ. — Bütün iyi adamlar. Acaba Jacques, namuslu Jacques, cinayete karşı içinden nefret duymuyor mu?... Hadi Jacques, bırakalım bu çekişmeyi de, senin hikâyeye gelelim.

JACQUES. — Kapıcının bu iftirası üzerine zavallı Melek Peder'e etmedikleri kötülüğü, iblisliği bırakmadılar. O derece ki, aklını oynatmaya başladı zavallı. O zaman bir hekim çağrıldı ; onu da kendilerine uydurdukları için, hekim bu keşişin deli olduğunu, iyi olması için, doğduğu memleketin havasını soluması gerektiğini söyledi. Eğer sorun Melek Peder'i uzaklaştırmak ya da bir yere kapamaktan ibaret olsaydı, iş kolaylaşırdı. Fakat, manastıra gelen dindarlar arasında Melek Peder'i tutan yüksek tabakadan kadınları gözönüne almak gerekiyordu. Onlara papazlarından yapmacıklı bir merhametle şöyle sözettiler : «Ah yazık! Çok yazık oldu şu Melek Peder'e ; bizim cemaatin kartalıydı o. — Ne oldu acep ona?» Bu soruya yalnız derin bir iç çeki-

şiyle ve gözler göklere çevrilerek yanıt veriliyordu. Karşısındaki ısrar ederse, önlerine bakarak susuyorlardı. Bu yapmacıklı tavırlar bazen şu sözlerle tamamlanırdı : «Tanrım! bizden ne istedin ki... Zaman zaman beyninde hâlâ deha şimşekleri çakıyor... Belki bir gün yine eski halini bulacak... Amà pek az umut var... Dinimiz için ne büyük kayıp!...» Bir taraftan da kötülüklerine devam ediyor ve onu söyledikleri hale getirmek için ellerinden geleni yapıyorlardı. Ve başarılı olmaktan da geri kalmayacaklardı : eğer Jean ona acıyıp da işe karışmasaydı. Size daha ne söyliyeyim? Bir akşam hepimiz yatmıştık. Evin kapısına vurulduğunu duyduk : Kalktık ; karşımıza kıyafetlerini değiştirmiş halde, kardeşimle Melek Peder çıktı. Ertesi günü evde geçirdiler. Daha ertesi gün, daha gün ağarırken başlarını alıp gittiler. Giderken de cepleri hayli doluydu. Jean beni kucaklarken : «Kızkardeşlerini evlendirdim. Manastırda kalsaydım, iki yıla varmaz, sen de memleketin en büyük çiftçilerinden olurdun; ama, her şey değişti. İşte sana yapabileceğim bundan ibaret. Allaha ısmarladık, Jacques, eğer Peder'le işimiz yolunda giderse, sen de faydalanırsın...» Sonra avucuma şu size sözünü ettiğim beş louis altınını bıraktı. Beş louis de köyde en son evlendirdiğimiz kız için verdi. Bu kız, iki damla su kadar Jean'a benziyen tosun gibi bir oğlan doğurmuştu.

EFENDİ, enfiye kutusunu açmış, saatini tekrar cebine yerleştirmiş olarak. — Peki, ne yapmaya gittiler Lizbon'a?

JACQUES. — Onlarsız olamıyacak bir depreme uğramaya, enkaz altında kalıp ezilmeye, yanıp kül olmaya... Bu da ezelden alınlarına yazılmış olacak...

EFENDİ. — Ah, şu keşişler, şu keşişler!

JACQUES. — En iyisi bile beş para etmez.

EFENDİ. — Bunu senden iyi bilirim.

JACQUES. — Yoksa siz de mi ellerine düştünüzdü?

EFENDİ. — Sana bunu sonra anlatırım.

JACQUES. — Neden bu kadar kötü oluyorlar?

EFENDİ. — Keşiş oldukları için, sanırım... Şimdi yine senin şu aşk maceralarına gelelim.

JACQUES. — Hayır, mösyö, gelmiyelim.

EFENDİ. — Demek, onları öğrenmemi istemiyorsun artık?

JACQUES. — Ben her zaman isterim ; ama, kader istemiyor. Dikkat ettiniz mi? Daha ben ağzımı açar açmaz ; işe şeytan karışıyor, başıma bir iş çıkıp sözümü kesiyor. Bir türlü sonunu getiremiyeceğim diyorum size ; ne yaparsınız, böyle yazılmış işte.

EFENDİ. — Hele bir dene canım.

JACQUES. — Bana öyle geliyor ki, eğer önce siz aşk maceralarınızı anlatırsanız tılsım bozulacak, ben de kendiminkileri anlatabileceğim. Aklıma bunun böyle olduğu doğdu. Durun ,efendim, bazen kaderin sesini duyar gibi oluyorum.

EFENDİ. — Durmadan onu dinlemek senin için iyi mi oluyor sanki?

JACQUES. — İyi oluyor elbette. Örneğin, şu saatinizin çerçinin üstünde olduğunu bana söylediği günkü gibi...

Efendi esnemeye başladı ; esnerken enfiye kutusuna vuruyor ; enfiye kutusuna vururken uzaklara bakıyor, uzaklara bakarken de Jacques'a şöyle diyordu : «Solunda bir şeyler görmüyor musun?

JACQUES. — Evet ; hem bahse girerim ki, ne benim hikâyeme devam etmemi, ne de sizin sizinkine başlamanızı istemeyen bir şey bu...»

Jacques haklıydı. O şey onlara, onlar da o şeye doğru ilerledikleri için aralarındaki mesafe kısalıyordu.

Az sonra siyahlar örtülmüş bir araba gördüler. Bu arabayı sırtlarından ayaklarına kadar siyah eyer örtüsü sarkan dört siyah at çekiyordu. Arkadan siyahlar giymiş iki hizmetçi bunların arkasından da yine siyahlar giymiş başka iki hizmetçi gelmekteydi. Bunların hepsi de üstlerine siyah eyer örtüsü atılmış dört siyah ata binmişlerdi ; arabanın sürücü yerinde siyahlar giymiş bir arabacı vardı. Bunun basık şapkasının etrafından dolanan uzun bir tül, sol omuzundan aşağı sarkıyordu. Bu arabacı dizginleri gevşek tutuyor ve atları sürmek için hiçbir şey yapmıyordu. Nihayet, iki yolcu bu cenaze arabasının yanına geldiler. O anda Jacques âdeta yere yuvarlanır gibi atından aşağı atladı. Saçını başını yolarak, feryatlar koparırarak kendini yerden yere attı «Yüzbaşım. Zavallı yüzbaşım! onun cenazesi bu! Muhakkak onun, işte silâhları...» Gerçekten de, arabada üstüne cenaze örtüsü örtülmüş uzun bir tabut vardı. Bu tabutun üstünde kordonlu bir kılıç görülüyordu. Tabutun yanına, elinde dua kitabı, dualar mırıldanan bir papaz oturmuştu. Araba yoluna gidiyor, Jacques feryat ederek arkasından yürüyor, efendisi de küfürler savurarak peşinden geliyordu. Uşaklar, bunun gerçekten yüzbaşının cenazesi olduğunu söylediler. Civardaki şehirde ölmüştü, gömülmek üzere atalarının kabrine götürülüyordu. Bu subay, kendisiyle aynı alayda yüzbaşı olan dostu başka bir subayı kaybedip de, hiç olmazsa haftada bir defa döğüşmekten yoksun kalınca, melânkoliye düşmüş, ve birkaç ay içinde sönüp gitmişti. Jacques, yüzbaşısına karşı saygı ve yas borcunu ödedikten sonra efendisinden özür diledi, tekrar atına atladı. Her ikisi de konuşmadan yola düzüldüler.

Ama, şimdi siz bana Tanrı aşkına söyle, yazar, diyorsunuz, nereye gidiyorlardı? Ben de size, Tanrı aşkına siz söyleyin okuyucu, diye yanıt vereceğim. Kim

nereye gittiğini bilir ki? Örneğin siz nereye gidiyorsunuz? İster misiniz size Aisopos'un başına gelenleri anlatayım? Efendisi Ksentippos ona bir yaz, ya da bir kış günü — çünkü Yunanlılar her mevsimde yıkanırlardı — akşam vakti : «Aisopos, git bak bakalım hamama, eğer kalabalık yoksa yıkanırız...» der. Aisopus yola çıkar giderken Atinalı devriyelere rastlar. «Nereye gidiyorsun» — Nereye mi gidiyorum? ne bileyim nereye gittiğimi, diye yanıt verir Aisopos. — Nereye gittiğini bilmiyorsun ha? Yürü bakalım öyleyse hapishaneye. — Âlâ! der Aisopos, tevekkelli nereye gittiğimi bilmiyorum dememişim ; işte hamama gitmek isterken hapishaneyi boyluyorum...» Jacques efendisinin peşinden gidiyordu. Tıpkı sizin de kendi efendinizin peşinden gittiğiniz gibi. Jacques'ın efendisi de, Jacques onun peşinden gittiği gibi, kendi efendisinin peşinden gidiyordu. Ama, diyeceksiniz, kimdi Jacques'ın efendisinin efendisi? Bu dünyada efendi kıtlığı çekilmiş midir hiç? Onun da tıpkı sizin gibi, belki yüz tane efendisi vardı. Ama, Jacques'm efendisinin şu yüz efendisi içinde herhalde bir tane bile iyisi yoktu ki, o her gün bir efendi değiştiriyordu. — Bir insandı o. — Sizin gibi tutkuları olan bir insan, okuyucum ; sizin gibi meraklıydı, sizin gibi patavatsızdı, okuyucum ; sizin gibi sorular sorardı. — Peki niçin sorular sorardı? — Bu da güzel bir soru doğrusu! Öğrenmek ve sonra da öğrendiklerini başkalarına satmak için sorardı ; tıpkı sizin gibi okuyucum...

Efendisi Jacques'a : «Bana, aşk maceralarını anlatmaya başlıyacak halde görünmüyorsun, dedi.

JACQUES. — Zavallı yüzbaşım! Hepimizin gideceği yere gitti. Ama daha önce gitmemiş olması da şaşılacak şey.

EFENDİ. — Jacques, galiba ağlıyorsun!... Çekinmeden ağla. Çünkü gözyaşlarından utanmadan ağlıya-

bilirsin. Çünkü, onun ölümü seni, hayattayken ona karşı göstermeye kendini mecbur saydığın nezaketten kurtardı ; acını saklamak için, mutluluğunu saklamakta olduğu gibi bir neden yok. İnsanlar, senin gözyaşların karşısında, sevincin için düşünecekleri şeyleri düşünmezler. Keder kolayca bağışlanır. Sonra böyle zamanlarda ya duyarlı, ya da nankör görünmek gerekir ; ve her hal ve durumda, bir günah şüphesi uyandırmaktansa, zaaf eseri göstermek daha iyidir. Bence, daha az sarsıcı olması için keder serbestçe açığa vurulmalı, ve çabuk sonuna ermesi için de şiddetli olmalıdır. Onu düşün, onu olduğundan daha büyük gör : en derin sorunları tartışmaktaki inceliğini ; daima en önemli olanı seçmekteki sağduyusunu, en kısır şeyleri bile verimli yapmaktaki gücünü ; suçluları savunmaktaki başarısını hatırla : hoşgörürlüğün ve bağışlayıcılığın ona kazandırdığı zihin gücü, çıkar ve gururun suçluya kazandırdığı zihin gücüne oranla bin kere daha büyüktü. Onun yalnız kendi kendisine karşı sert olduğunu hatırla. O kadar ki, ufak tefek kusurlarını hoş görecek yerde, onları tıpkı bir düşman gözüyle görür gibi büyültür ; ve tıpkı bir kıskancın düşünüşüyle elinde olmadan bu kusurları meydana getiren nedenleri kılı kırk yararak ortaya koyardı. Zamanın çekeceği sınırdan başka bir sınır çizmeye kalkma kederlerine. Dostlarımızı kaybettiğimiz zaman da, kendi sıramız geldiği zaman da, evrensel düzene boyun eğmeliyiz. Onları ölüme mahkûm eden kaderin hükmüne hiç umutsuzluğa kapılmadan, bu hüküm bizim için de okunacağı gün ona nasıl karşı koymadan razı olacaksak, öylece razı olmalıyız. Ölüm karşısındaki görevler insanların son görevleri değildir. Şimdi yerinden oynatılan toprak, sevgilinin mezarı üstünde sağlamlaşacak, fakat ruhun bütün duyarlılığını korumaya devam edecektir.

JACQUES. — Efendim, söylediğiniz şeyler çok gü-

zel. Ama, kuzum bunlar neden icap etti? Yüzbaşımı kaybettim ; çok üzgünüm ; oysa siz bana, bir papağan gibi, sevgilisini kaybetmiş bir kadına bir erkeğin, ya da bir başka kadının söylediği teselli sözlerinden parçalar okuyorsunuz.

EFENDİ. — Bir kadının ağzından söylenmiş sözlerdi bunlar.

JACQUES. — Ben, bir erkeğin sözleri sandım. Ama, ister erkek olsun, ister kadın, bir kere daha soruyorum : neden icap etti bunlar? Yoksa beni yüzbaşımın metresi mi sanıyorsunuz? Yüzbaşım, mert bir adamdı, mösyö, ben de namuslu bir çocuk oldum her zaman.

EFENDİ. — Sana aksini söyliyen kim Jacques?

JACQUES. — Peki ama erkeğin ya da kadının, bir kadına söylediği teselli sözlerini söylemeye neden gerek gördünüz? Kendinize sorarsanız belki bana da söylersiniz?

EFENDİ. — Hayır, Jacques, bunu senin bulman gerekir.

JACQUES. — Ömrümün sonuna kadar düşünsem bulamam.

EFENDİ. — Yukardaki sözleri söylerken beni dikkatle dinlediğini sanıyordum.

JACQUES. — İnsan bu kadar gülünç şeyleri dinlemekten kendini alabilir mi?

EFENDİ. — Pekâlâ, Jacques ; Öyle olsun!

JACQUES. — Hele şu sağlığında efendime gösterip de, ölümünün beni kurtardığı nezaket konusunda kahkahalarımı zor tuttum.

EFENDİ. — Pekâlâ, Jacques! Ben düşündüğümü söyledim. Söyle bana, seni daha iyi teselli edebilir miydim başka türlü. Ağlıyordun sana kederli bir şeyden söz etseydim ne olurdu? Daha çok ağlardın; ben de se-

nin kederini arttırmış olurdum. Gülünç cenaze söylevim ve aramızda geçen çekişme ile seni avutmuş oldum. Şimdi kabul edersin ki yüzbaşının hayali artık cenaze arabası kadar uzakta kaldı. Artık sanırsam yeniden, aşk hikâyeelrine başlıyabilirsin.

JACQUES. — Ben de öyle sanıyorum.

«Doktor, dedim, cerraha, buradan uzakta mı oturuyorsunuz?

— En az on beş dakikalık bir uzaklıkta.

— Evinizde rahat mısınız?

— Oldukça.

— Fazla bir yatağınız var mı?

— Hayır.

— Ne! Parasıyle de mi yok? Hem de dolgunca bir para ile de mi?

— Eh, affedersiniz, parasıyle, hem de dolgunca bir para ile olursa, bulunur. Ama, dostum, siz bana hiç de öyle para, hem de dolgunca bir para verecek durumda görünmüyorsunuz.

— Orası bana ait. Sonra sizin evinizde biraz bakılır mıyım?

— Hem de çok iyi. Karım bütün ömrünce hastaya bakmıştır. Önüne geleni aldatan ve benim kadar iyi sargı değiştirmesini bilen bir de büyük kızım var.

— Barınma, yiyip içme ve bakım için ne alacaksınız benden?

Cerrah kulağını kaşıyarak :

— Barınma... yiyip içme... bakım... için ha! Peki kim ödeyecek paraları bana?

— Ben ödeyeceğim, günü gününe.

— İşte güzel söz diye buna derler. Bu...»

Ama, mösyö, galiba beni dinlediğiniz yok.

EFENDİ. — Evet Jacques, bu sefer, dinlenmeden konuşacağın alnına yazılmış, hem de son olarak değil herhalde.

JACQUES. — Birisi konuştuğu zaman, dinlenmiyorsa, ya hiçbir şey düşünülmüyor, ya da başka şey düşünülüyor, demektir. Siz bunlardan hangisini yapıyordunuz.

EFENDİ. — İkincisini, şu cenaze arabasının ardından gelen karalara bürünmüş uşağın sana söylediklerini düşünüyordum. Bu adam sana yüzbaşının en sevdiği arkadaşını kaybettiğini ve haftada bir defa döğüşmek zevkinden yoksun kaldığını anlatıyordu. Bunlardan bir şey anladın mı?

JACQUES. — Elbette!

EFENDİ. — Bu benim için bir muammadır. Anlatırsan beni çok memnun etmiş olacaksın.

JACQUES. — Ama kuzum bu sizin nenize gerek?

EFENDİ. — Hiç, ama konuştuğun zaman sözün dinlensin istersin herhalde.

JACQUES. — Elbette.

EFENDİ. — Âlâ ; o halde, bu anlaşılmaz sorun zihnimi kurcaladığı sürece sana bilinçli olarak yanıt veremiyeceğim. Beni bu durumdan kurtar, yalvarırım sana.

JACQUES. — Hele şükür ; ama, sözümü hiç kesmiyeceğinize yemin edin bakalım.

EFENDİ. — Yemin ederim.

JACQUES. — Uşağın anlattıklarının anlamı şuydu; yüzbaşım, iyi adamdı, çapkın adamdı, meziyetli adamdı, ordunun en iyi subaylarındandı, ama biraz maymun iştahlıydı; aynı birlikten tıpkı kendisi gibi iyi adam, çapkın adam, iyi subay, ama yine onun gibi maymun iştahlı bir adam olan bir subayla tanışmış, dost olmuştu...

Jacques tam yüzbaşının hikâyesine başlıyacağı sırada arkalarından büyük bir insan ve hayvan kalabalığının gelmekte olduğunu duydular. Biraz önce gördük-

leri cenaze arabasıydı bu. Geri dönüyordu. Çevresinde birileri vardı... Çiftlik bekçileri mi bunlar? — Hayır. — Jandarma süvarileri mi? — Belki. Ne olursa olsun, bu alayın önünde elleri arkalarından bağlı olarak, kara cübbeli papaz, karalar giymiş arabacı, yine karalara bürünmüş olan iki uşak geliyordu. Bu manzara karşısında en çok şaşıran kim oldu? Jacques oldu; ve bağırmaya başladı: «Yüzbaşım, zavallı yüzbaşım! Ölmüş, Tanrı rahmet eylesin...» Sonra hayvanının başını geriye çevirdi ve onu mahmuzlıyarak sahte cenaze alayına doğru dörtnala sürmeye başladı. Otuz adım kadar yaklaşmış, yaklaşmamıştı ki, çiftlik bekçileri, ya da atlı jandarmalar tüfeklerini ona doğru çevirip haykırdılar : «Dur, olduğun yerden geri dön, yoksa kurşunu yersin...» Jacques olduğu yerde durdu ; kafasının içinde kadere danıştı ; kaderi «geri dön», diyor gibi geldi ona. O da öyle yaptı. Efendisi sordu : «Hayrola, Jacques, ne oldu?»

JACQUES. — Valla, hiçbir şey bilmiyorum.

EFENDİ. — Neden?

JACQUES. — Onu da bilmiyorum.

EFENDİ. — Göreceksin bak, bunlar birtakım kaçakçılardır. Bu tabutu kaçak eşya ile doldurmuşlardı ve doğrudan doğruya bu eşyayı satın aldıkları ahlâksızlar tarafından çiftlikte ele verildiler.

JACQUES. — Peki ama, üstünde yüzbaşının silâhları bulunan bu araba nereden çıktı?

EFENDİ. — Onun için ne dersen de artık ; ama, önce yüzbaşının hikâyesini bitir hele bir bakalım.

JACQUES. — Hâlâ bu hikâyeyi mi düşünüyorsunuz? Ama, yüzbasım sağdır belki de.

EFENDİ. — Bunun hikâye ile ne ilgisi var?

JACQUES. — Ben, yaşayanlardan söz etmekten hoşlanmam. Çünkü, insanın bazen onlar hakkında söy-

lediği iyi ya da kötü şeylerden dolayı yüzü kızarır ; berbat ettikleri iyiliklerden ve tamir ettikleri kötülüklerden dolayı.

EFENDİ. — Ne yavan bir kasideci, ne de katı bir sansürcü olmadan anlatacağını anlat yeter.

JACQUES. — Kolay bir şey değil bu. İnsan, bir şeyi karakterine, çıkarına, zevkine, ihtiraslarına, göre ya büyültür, ya da küçültür, değil mi? Bir şeyi olduğu gibi anlatmak!.. Bu büyük bir şehirde bir günde, iki defa görülebilen bir şey değildir. Sonra, sizi dinliyen de anlatandan daha iyi bir durumda mıdır, sanki? Hayır. Bundan ötürü de büyük bir kentte, birisinin anlattığı bir şeyin iki defa aynen işitilmesi olacak iş değildir.

EFENDİ. — Hay kör şeytan! Jacques, işte, dilini ve kulağını kullanmaktan insanı alıkoyacak, bir şey söylemeyi bir şey dinlemeyi, bir şeye inanmayı yasaklıyacak özdeyişler savurmaya başladın! Bununla beraber sen, sen olarak anlat, ben de ben olarak dinliyeyim ve elimden geldiği kadar sana inanayım.

JACQUES. — Sevgili efendim? Hayat bir takım yanlış anlamalarla geçip gider. Aşk yanlış anlamaları vardır ; dostluk yanlış anlamaları vardır ; siyaset, para, kilise, adalet, ticaret, yanlış anlamaları, karı koca yanlış anlamaları vardır...

EFENDİ. — Of! bırak şu yanlış anlamalarını da bir hikâye anlatırken ahlâk hocalığı taslamanın gülünç bir şey olduğunu anlamaya çalış. Peki yüzbaşının hikâyesi ne oldu?

JACQUES. — Bu dünyada, söylendiği gibi duyulup anlaşılan şey olmamasından daha kötü bir şey varsa, o da yapılan bir şeyin hemen hiçbir zaman aynen yapıldığı gibi değerlendirilmemesidir.

EFENDİ. — Şu gökyüzünün altında seninki ka-

dar içi aykırı düşüncelerle dolu bir kafa daha herhalde yoktur.

JACQUES. — Ne kötülük var bunda? Aykırı bir düşünce her zaman yanlış bir düşünce değildir.

EFENDİ. — Doğru.

JACQUES. — Yüzbaşımla ben, Orléans'dan geçiyorduk. Kentte, M. Le Pelletier admda bir vatandaşın o yakınlarda başından geçen bir olaydan başka bir şey konuşulmuyordu. Bu adamın yüreği yoksullara karşı öyle büyük bir merhametle doluydu ki, oldukça önemli servetini ölçüsüz sadakalarla, kendisi için gerekli en alt düzeye kadar indirdikten sonra, şimdi artık kendi kesesinden yapamadığı yardımlar için kapı kapı dolaşıp başkalarının kesesine başvurmağa başlamıştı.

EFENDİ. — Peki, şimdi sen bu adamın davranışı hakkında iki ayrı görüş olduğunu mu sanıyorsun?

JACQUES. — Yoksullar değil, ama bütün zenginler istisnasız, ona bir deli gözüyle bakıyorlardı. Yakınları onu az kalsın malını çılgınca dağıtıp savuruyor diye vesayet altına almaya kalkışacaklardı. Bir handa soğuk şeyler içiyorduk. Bir sürü işsiz güçsüz adam, bir hatip bozmasının, o civardaki berberin, etrafına toplanmış, ona «siz orada bulundunuz, olanı biteni anlatın bize» diyorlardı.

Söylev çekmeğe pek meraklı olan köşebaşı hatibi :

— Memnuniyetle dedi. Müşterilerimden mösyö Aubertot, Capucin kilisesinin karşısındaki evinin kapısında duruyordu. M. Le Pelletier yanına yaklaştı : «Mösyö Aubertot dedi ; dostlarım için bana bir şey veremez misiniz?» Biliyorsunuz ya, yoksullara dostlarım derdi.

«— Bugün, bir şey veremiyeceğim mösyö Le Pelletier.»

M. Le Pelletier ısrar etti : «Merhametinizi kimler için rica ettiğimi bir bilseniz! Çocuk doğuran ve yavru-

sunu saracak bir paçavrası bile olmıyan bir kadıncağız için.

«— Veremiyeceğim.

«— Sonra, işsiz ve aç bir güzel genç kız için. Cömertliğiniz sayesinde belki düşmekten kurtulacak.

«— Veremiyeceğim.

«— Çalıştığı iskeleden düşüp bacağını kıran ve yaşamak için iki kolundan başka bir şeyi olmıyan bir rençper için.

«— Veremiyeceğim diyorum size.

«— Haydi mösyö Aubertot, merhamete gelin. Hiçbir zaman bu kadar yerinde bir iş yapmak fırsatı geçmez elinize.

«— Veremiyeceğim, veremiyeceğim.

«— Ne olur ; yürekli, merhametli mösyö Aubertot!.

«— Mösyö Le Pelletier, rahat bırakın beni. Ben bir şey vermek istersem, kendime yalvartmam veririm...»

Bunları söyliyerek, mösyö Aubertot arkasını döndü, ara kapıdan mağazasına geçti. Mösyö Le Pelletier de arkasından geliyordu. Mağazadan dükkânın arkasındaki odaya kadar peşinden geldi. Oradan da evine kadar.M. Le Pelletier'nin bu ısrarı karşısında sabrı tükenen M. Aubertot, adama bir tokat aşketti...

Sözün burasında yüzbaşım birden yerinden fırladı ve hatibe sordu : «Peki, öteki onu öldürmedi mi?»

— Hayır, mösyö, adam öldürmek bu kadar kolay mı?

— Tokat ha, tokat! Peki ne yaptı o halde?

— Tokadı yedikten sonra ne mi yaptı? Alaycı bir tavır takındı ve mösyö Aubertot'ya: «Bu benim payım, ama yoksulların payı ne olacak?» dedi.

Bu söz üzerine bütün dinliyenler hayranlıkla bağırmaktan kendilerini alamadılar. Ama yüzbaşım şöyle dedi «Efendiler, şu sizin mösyö Le Pellietier'niz,

düşkünün, zavallının, alçağın, haysiyetsizin biri. Eğer ben orada olsaydım şu kılıcımla onun hesabına adaleti yerine getirirdim, ve mösyö Aubertot dediğiniz adam da yalnız kulaklarıyla, burnunu kaybetmekle işin içinden sıyrılırsa kendini bahtiyar sayardı.»

Hatip şu yanıtı verdi : «Görüyorum ki, mösyö, siz o kaba adamın, hatâsını anlayıp, M. Le Pelletier'nin ayaklarına kapanmasına ve kesesini ona teslim etmesine vakit bırakmıyacaktınız.

— Bırakmazdım elbette!

— Siz bir askersiniz, ama mösyö Le Pelletier hıristiyan adamdır. Tokat hakkında ikinizin düşüncesi bir olamaz.

— Ama bütün haysiyet sahibi adamların yanağı birdir.

— İncilin görüşü tamamıyle böyle değildir.

— İncil benim yüreğimde ve kılıcımın kınındadır, başkasını tanımam.

— Sizin İncilinizin nerede olduğunu bilmem ama, efendim, benimki alnıma yazılmıştır. Herkes hakaret ve iyiliği kendine göre anlar. Belki de hayatımızın ayrı iki anında aynı hükmü verdiğimiz yoktur.

EFENDİ. — Peki sonra ne oldu, musibet geveze, sonra ne oldu?...»

Jacques'ın efendisi böyle öfkelenirken, Jacques susmuş hülyalara dalmıştı. Yalnız, zaman zaman, kesik kesik sözlerle sessizliği bozuyordu. Ama, bu sözler kafasından geçen bir şeylere bağlıydı ve aradan bazı yaprakları kopmuş bir kitabın okunuşunu andırıyordu. İşte yine böyle anlardan birinde ağzından bir lâf çıktı : «Sevgili efendim...

EFENDİ. — Hele şükür, ağzını açabildin! İkimiz hesabına da buna memnun oldum. Çünkü, ben seni dinliyemediğim için, sen de konuşmadığın için sıkılmaya başlamıştık. Hadi, konuş bakalım...»

Jacques, yüzbaşısının hikâyesine tam başlıyacağı sırada, ikinci defa olarak, atı birden gemi azıya alıp sağdaki büyük yoldan dışarı atladı ve bir ovaya dalıp çeyrek fersah kadar yol aldıktan sonra yine darağaçlarının ortasında duruverdi. Darağaçlarının ortasında! Bu ne biçim attı böyle ki, ikide bir efendisini darağacına götürüyordu?...

«Ne demek oluyor bu, diyordu Jacques, kaderin bir uyarısı mıdır ne?

EFENDİ. — Bundan şüphe etme dostum. Atının içine doğuyor, ve işin kötüsü şu ki, bütün bu tahminler, içe doğmalar, rüyalar, görüntüler, yukarıdan gelen uyarılar hiçbir işe yaramaz : iş olacağına varır. Dostum, sana vicdanını rahat ettirmeni, ufak tefek işlerini görmeni, sonra da bir an önce şu yüzbaşının hikâyesiyle, aşk maceralarını anlatmanı salık veririm, çünkü bunları dinlemeden seni kaybedersem üzülürüm. Şimdikinden daha çok tasalanman neye yarar sanki? Hiçbir şeye. Kaderin hükmü, iki defa atının aracılığıyle belli oldu ; bu hüküm yerine gelecektir. Kimseyle görülecek bir hesabın yok mu? Son isteklerini bana bildir, ve harfi harfine yerine getireceğimden emin ol. Eğer benden bir şey aşırmış isen, onu sana bağışlıyorum ; yalnız kendine Tanrıdan rahmet dile, ve birarada yaşayacağımız şu az ya da çok kısa zaman zarfında bir daha benden bir şey aşırma.

JACQUES. — Geçmişi hatırlamam gereksiz ; orada insanların adaletiyle ilgili bir işim yok. Ne adam öldürdüm, ne hırsızlık yaptım, ne de kimsenin ırzına tecavüz ettim.

EFENDİ. — Yazık! Ben, her hal ve durumda işlenmiş bir suçu, işlenecek bir suça tercih ederim.

JACQUES. — Ama, efendim, belki de kendi işlediğim bir suçtan ötürü değil de, bir başkasının işlediği bir suçtan ötürü asılacağım.

EFENDİ. — Olabilir.

JACQUES. — Belki de ölümümden sonra asılacağım.

EFENDİ. — Bu da olabilir.

JACQUES. — Belki de hiç asılmıyacağım.

EFENDİ. — Bak, orası bence şüpheli.

JACQUES. — Belki de başka birinin asılmasına tanık olacağım yazılmıştır alnıma. Bu başka biri de kim bilir kimdir? Belki bana yakın, belki de uzak biri.

EFENDİ. — Mösyö Jacques, asılınız ; çünkü kader böyle istiyor ; atınız söyledi bunu. Ama, küstah olmayın : şu saygısızca tahminlerinize son verin ve bana çabucak şu yüzbaşının hikâyesini anlatın.

JACQUES. — Efendim, darılmayın ; çok namuslu bazı insanların da asıldığı olur. Bu, adaletin bir yalnış anlamasıdır.

EFENDİ. — Bu yanlış anlamalar can sıkıcı şeylerdir. Başka şeyler konuşalım.»

Jacques, atın hareketine çeşitli anlamlar verebildiği için oldukça rahatlamıştı, dedi ki :

«Alaya girdiğim zaman orada yaş, asalet, hizmet ve meziyet bakımından hemen hemen eşit iki subay vardı. Yüzbaşım bunlardan biriydi. Aralarındaki tek ayrılık birinin zengin olması, ötekinin de olmamasıydı. Yüzbaşı zengin olanıydı. Bu uygunluk aralarında en kuvvetli sempatiyi olduğu kadar en kuvvetli antipatiyi de doğurabilirdi : her ikisini de doğurdu...»

Burada Jacques durdu, zaten konuşması sırasında at ne zaman kafasını sağa sola sallasa böyle yapardı. O zaman yine söze başlamak için sanki hıçkırık tutmuş gibi son cümlesini tekrar ederdi.

«... Her ikisini de doğurdu. Gün olurdu, dünyanın en iyi iki dostu olurlardı ; gün olurdu birbirilerinin can düşmanı kesilirdi. Dostluk günlerinde birbirlerini arar,

sarmaş dolaş olur, kucaklaşır, birbirlerine kederlerini, sevinçlerini, isteklerini, ihtiyaçlarını söylerler ; en gizli işleri, kişisel hesapları, ümitleri, korkuları, ilerideki tasarıları hakkında fikir danışırlardı. Ertesi gün birbirlerine mi rastladılar? Birbirlerinin yanından, hiç bakışmadan, ya da şöyle yüksekten bakarak geçerler, birbirlerini Mösyö diye çağırırlar, birbirlerine kaba kelimelerle hitap ederler, ellerini kılıçlarına atıp döğüşürlerdi. Biri yaralanırsa, öteki hemen ağlıyarak arkadaşının üstüne atılır, kahırlanır, onu evine kadar götürür. İyi oluncaya kadar baş ucundan ayrılmazdı. Sekiz gün, on beş gün, bir ay sonra herşey yeniden başlar ; ve herkes bu iki mert adamı... evet, bu iki mert adamı, bu iki candan dostu, kendi elleriyle birbirlerinin canına kıymak üzere görürdü ve ölüm şüphesiz ikisinin de umursamadığı bir şeydi. Onlara çok kere bu hallerinin acayipliği anlatılmıştı. Hattâ, yüzbaşım konuşmama izin verdiği için, ben bile ona «Ya kazara arkadaşınızı öldürürseniz?» demişimdir. Bu sözleri duyar duymaz, ağlamaya başlar, yüzünü elleriyle kapar, evinin içinde deli gibi koşuşmaya başlardı. İki saat sonra, ya arkadaşı onu yaralı olarak evine getirir, ya da o aynı yardımı arkadaşına yapardı. Ne benim, ne de başkalarının sitemleri kâr ediyordu ; onları birbirinden ayırmaktan başka çare bulunamadı. Birbirine böylesine karşıt davranışlarda böylesine inatla direnen bu iki subaydan Harbiye Nâzırına söz ettiler. Bunun üzerine yüzbaşım bir komutanlığa atandı ; kendisine derhal görevi başına hareket etmesi ve hiçbir yere ayrılmaması bildirildi. Başka bir emirle de, arkadaşının alaydan ayrılması yasak edildi.. Ah, bu melûn at beni deli edecek... Nâzırın emri gelir gelmez, yüzbaşım, nail olduğu teveccühe teşekkür etmek üzere saraya gitti, kendisinin zengin olduğunu, yoksul arkadaşının da kıralın lûtuflarına lâyık bulunduğunu arzetti ;

kendisine verilen görevin asıl arkadaşının hizmetlerini ödüllendireceğini, servetinin azlığını telâfi edeceğini, ve kendisini de sevinç içinde bırakacağını söyledi. Nâzırın bu iki garip adamı birbirinden ayırmaktan başka kastı olmadığına göre, ve bu yüce davranışlar, hoşuna gittiği için, yüzbaşımın alayda kalıp, arkadaşının... mel'un hayvan, şu kafanı doğru tutacak mısın?... arkadaşının o yerin komutanlığına atanmasına karar verildi.

Daha ayrılır ayrılmaz, birbirlerine ne kadar muhtaç olduklarını anlamışlardı. İkisi de derin bir melânkoliye düştüler. Yüzbaşım memleketine gitmek için izin istedi. Ama garnizondan iki fersah uzaklaşır uzaklaşmaz atını sattı ; köylü kılığına girdi ve arkadaşının komutanlık ettiği yere doğru yöneldi. Anlaşılıyor ki, bunu aralarında kararlaştırmışlardı. Yüzbaşım oraya vardı... Hadi git bakalım istediğin yere! Ziyaret etmekten hoşlandığın başka darağaçları da var mı?... Siz, bol bol gülün, mösyö ; gerçekten çok eğlenceli bir hikâyedir bu... Oraya vardı. Ama, tekrar buluşmaktan duydukları sevinci saklamaya pek çok gayret etmiş olmalarına, ve bir köylünün bir komutanla konuşurken takındığı saygılı tavırları ihmal etmemiş bulunmalarına rağmen, alınlarına böyle yazılmış olsa gerek ki, konuşmalarına tesadüfen tanık olan ve maceraları hakkında bilgi sahibi bulunan bazı askerlerle, bazı subaylar durumdan şüphelenip, o yerin yarbayına haber verdiler.

İhtiyatlı bir adam olan yarbay, bu haberi gülümsiyerek karşıladı, fazla önem verir gibi görünmedi. Yalnız, komutanın peşine hafiyeler taktı. Bunların verdikleri ilk rapordan, komutanın evden pek az çıktığı, köylününse hiç çıkmadığı anlaşılıyordu. Bu iki garip adamın, acayip huyları depreşmeden, sekiz gün birarada

yaşamaları kabil değildi. Nitekim, çok geçmeden olanlar oldu.»

Görüyorsunuz ya, okuyucum, ne kadar lûtufkârım. Siyahlar örtülü arabayı çeken atlara bir kırbaç indirmek, Jacques'ı, efendisini, çiftlik bekçilerini, ya da jandarma süvarilerini ve kafiledeki öteki adamları ilk menzilde birleştirmek, Jacques'ın yüzbaşının hikâyesini ortasından kesmek ve böylece sizi sabırsızlandırmak elimdedir. Ama, bunun için yalan söylemek gerek. Oysa, yararlı ya da zor altında söylenmiş olmadıkça yalandan hoşlanmam. Gerçek şu ki, ne Jacques, ne de efendisi karalar örtülü arabayı görmediler ve atının gidişinden hep kaygı duyan Jacques, hikâyesine devam etti.

«Bir gün hafiyelerin âmire verdikleri bir rapordan, yüzbaşıyle köylü arasında şiddetli bir kavga geçtiği ; bundan sonra, her ikisinin de evden çıkıp, köylü önden, yüzbaşı da onu istemiyerek izliyor gibi bir halle arkadan yürüyerek kentteki bir bankerin yerine gittikleri ve o sırada orada oldukları anlaşılıyordu.

Daha sonra da şu öğrenilmişti : İki dost, bir daha birbirlerini görmek umudunu kaybettikleri için, var güçleriyle döğüşmeye karar veriyorlar. En görülmemiş bir vahşilik ânında bile, en sıcak dostluk görevine bağlı kalan yüzbaşım, size daha önce de söylediğim gibi yabancı bir memlekette yaşıyabilmesi için ona yirmi dört bin liralık bir poliçeyi kabul ettirmek istiyor ve bunu kabul etmezse döğüşmiyeceğini söylüyor. Öteki de bu hediyeye karşı şöyle diyor : «Dostum, sanıyor musunuz ki, siz öldükten sonra ben yaşamakta devam edeceğim?...» Umarım ki, efendim, beni yolculuğumuzun sonuna kadar bu acayip hayvana binmeğe mahkûm etmiş değilsinizdir...

İki dost, bankerin yamından çıkıp, kentin kapısına doğru ilerlemeye başlamışlardı ki, yarbayla birkaç subayın etraflarını çevirdiklerini gördüler. Her ne kadar bu karşılaşma bir rastlantıya benziyor idiyse de, bizim iki dost ya da iki düşman — ne derseniz deyin — işin farkına vardılar. Köylü kim olduğunu saklamadı. Geceyi uzakta bir evde geçirdiler. Daha gün ağarırken, yüzbaşım, arkadaşım birçok kere kucakladıktan sonra, ondan bir daha görüşmemek üzere ayrıldı; memleketine gelir gelmez de öldü.

EFENDİ. — Ölmüş olduğunu sana kim söyledi?

JACQUES. — Peki bu tabut ne oluyor? Ya üstünde onun silâhları bulunan bu araba? Zavallı yüzbaşım öldü; bundan şüphem yok.

EFENDİ. — Ya şu elleri bağlı papaz, ve yine elleri arkalarından bağlı adamlar; şu çiftlik bekçileri ya da atlı jandarmalar ve bu kafilenin kente dönüşü? buna ne demeli? Yüzbaşın yaşıyor, bundan şüphe etmiyorum; ama arkadaşı ne oldu dersin?

JACQUES. — Onun hikâyesi büyük tomarın, ya da ezelden yazılmış yazının güzel bir satırıdır.

EFENDİ. — Ben de öyle olduğunu sanıyorum.

Jacques'ın atı, efendisinin sözünü bitirmesine müsaade etmedi. Birdenbire şimşek gibi dörtnala kalktı, ne sağa, ne sola sapmadan büyük yolda dosdoğru koşmaya başladı. Jacques bir daha görünmedi. Yolun darağaçlarına vardığından emin olan efendisi kasıklarını tuta tuta gülmeye başladı. Don Kişot'la Şanso ve Richardet ile Ferragus gibi, Jacques'la efendisi de ancak birarada bir şey ifade ediyorlardı ve ayrıyken hiçbir işe yaramazlardı. Cervantes'in izleyicisiyle Arioste'un taklitçisi Monsignor Forti-Guerra bunu pek anlamamışlardır. Onun için, onlar birbirlerini bulunca kadar biz kendi aramızda konuşalım, okuyucum.

Jacques'ın yüzbaşısının macerasına bir hikâye diye-

ceksiniz, bunun için de hatâ etmiş olacaksınız. İtiraz ediyorum. Onun, efendisine anlattıkları, şimdi ne vakitti hatırlamıyorum, bir Saint Louis bayramında, İnvalides'de, saray âmiri olan Saint-Etienne'li bir mösyönün sofrasında anlatılanların aynıydı. Ciddî bir adam olan bu şahsiyet, bu işi, onu yakından bilen subayların yanında anlatmıştı. Bu adamın herhangi bir hafiflikle bulunabileceği düşünülemez. Size hem şimdi, hem de ilerisi için şunu tekrar söyliyeyim : Jacques'ın, efendisine anlattığı bu hikâyede doğruyu yanlış, yanlışı doğru yerine almak istemiyorsanız, ihtiyatlı olmalısınız. İşte, artık güzelce uyarıldınız, ben elimi yıkıyorum. — Şimdi, siz bana, işte olağanüstü iki adam! diyeceksiniz. — Size güvensizlik veren de bu zaten? Birinci olarak, doğa, özellikle içgüdülerde ve karakterlerde son derece değişiklik gösterir. Bu yüzden, bir şairin hayalhanesinden doğmuş pek acayip hiçbir şey yoktur ki, deneyim ve gözlem doğada onun bir örneğini bulup çıkarmasın. Size bunları söyleyen ben, dünyanın en eğlenceli, en çılgın hayal eseri saydığım *Médecin malgré lui* (1)'nin bir benzerine rastlamışımdır. Peki, ya şu kocanın bir benzeri var mıdır, acaba? Bir koca ki, karısı ona : Üç çocuk var kucağımda, dediğinde şu yanıtı verir : Sen de yere bırak onları... Ekmek istiyorlar benden : Kırbaç yedir onlara! — Tıpkı böyle işte. Bakın karımla konuşması şöyle :

«Buyurun, mösyö Gousse siz misiniz?

— Hayır madam, bir başkası değilim.

— Nereden geliyorsunuz?

— Gittiğim yerden.

— Orada ne yaptınız?

— İyi işlemiyen bir değirmeni tamir ettim.

— Kiminde bu değirmen?

— Bilmem. Değirmenciyi tamir etmeye gitmemiştim ki.

— Âdetiniz dışında iyi giyinmişsiniz. Ama bu tertemiz elbisenin altında bu kirli gömlek ne arıyor?

— Bir tek gömleğim var da ondan.

— Neden bir tek gömleğiniz var?

— Bir tek gömleğim var da ondan.

— Kocam burada değil, ama bizimle yemek yemenize engel değil bu.

— Elbette değil ; çünkü ne midemi, ne de iştahımı ona emanet etmiş değilim.

— Karınız nasıl?

— Nasıl isterse öyle olsun : Bu ona ait bir iş.

— Ya çocuklarınız?

— Çok iyiler!

— Ya şu çok güzel gözleri, çok sağlıklı, çok güzel teni olan?

— Ötekilerden çok daha iyi. Yani öldü.

— Çocuklarınıza bir şeyler öğretiyor musunuz?

— Hayır, madam.

— Ne dediniz? Ne okuma, ne yazma, ne de ilmihâl öyle mi?

— Ne okuma, ne yazma, ne de ilmihâl.

— Ama niçin?

— Çünkü bana hiçbir şey öğretmediler. Ve bu yüzden de pek cahil kalmış değilim. Zekâları varsa benim gibi yaparlar, budala iseler, öğreteceklerim onları büsbütün budalalaştırmaktan başka bir şeye yaramıyacaktır...»

Bu garip adama rastlarsanız, yanına yaklaşmak için tanımanıza gerek yoktur. Onu bir meyhaneye götürün, işinizi söyleyin, yirmi fersahlık yere peşinizden gelmesini isteyin, sizinle gelir ; kullandıktan sonra da beş para vermeden savabilirsiniz. Halinden memnun olarak geldiği yere dönecektir.

Pariste halka matematik dersleri veren Prémont-

val diye birini duydunuz mu? Onun ahbabıydı... Ama durun, belki Jacques'la efendisi buluşmuşlardır ; onlara gitmemizi mi, yoksa burada kalmamızı mı istersiniz? Gousse ile Prémontval birlikte işletiyorlardı okulu. Gelen öğrenciler arasında bir Mlle. Pigeon vardı. Hani şu, Jardin Royal'den kaldırılıp «Bilimler Akademisi» salonlarına konulan iki güzel «planisphère»i yapan marifetli sanatkârın kızı Mlle Pigeon, her sabah çantası koltuğunda, matematik cetveli de manşonunun içinde olduğu halde okula giderdi. Profesör Promontval öğrencisine âşık oldu ve küre üzerindeki katı cisimler hakkındaki teoriler arasında, bir çocuğu oldu. Pigeon baba bu sonucun hakikatine tevekkülle katlanacak bir adam değildi. Âşıkların durumu güçleşiyordu ; başbaşa verip konuşuyorlardı, ama ellerinde bir şey, hiçbir şey olmayınca düşünüp, taşınmaları neye yarardı ki? Ahbapları Gousse'dan yardım istediler. Gousse, hiçbir şey söylemeden gitti, nesi var nesi yoksa, çamaşırını, elbiselerini, makinelerini, eşyasını, kitaplarını satıp savdı. İyi bir para elde etti. Sonra iki âşığı bir posta arabasına attı. Kendisi de bir ata atlayıp dörtnala Alplere kadar beraber geldi. Orada kesesinde kalan parayı onlara verdi. Kucaklaştılar, dostlarına iyi yolculuk dileğinde bulunduktan sonra Lyon'a kadar şundan bundan sadaka isteyerek yaya geldi, orada bir manastırın duvarlarını badana etti, Paris'e kadar dilenmeden gelebilecek kadar bir para kazandı. — Çok güzel bir hareket bu. — Şüphesiz! ve siz bu kahramanc davranışa bakarak Gousse'un çok kuvvetli ahlâk sahibi bir adam olduğunu sanırsınız, değil mi? Oysa yanılıyorsunuz. Bir Turna balığının kafasında bu nesneden ne kadar varsa, onda da o kadar vardır. — Olacak şey değil. — Ama böyle. Ona iş yaptırdım. Ona vekili olduğum adamdan alınmak üzere seksen liralık bir tahsil yetkisi verdim. Para rakamla yazılmıştı. Ne yap-

ti biliyor musunuz? Seksenin önüne bir sıfır koyup, sekizyüz lira aldı. — Ah korkunç şey! — Hayır, bu adam ne bir dost için varını yoğunu verdiği zaman çok ahlâklı, ne de beni soyduğu zaman çok namussuzdur. Bu hiçbir ilke tanımıyan orijinal bir tipdir. Bu seksen lira ona yetmiyordu. Onu bir kalemde muhtaç olduğu sekizyüz lira yapıverdi. — Ya bana hediye ettiği değerli kitaplar? — Bu kitaplar da nesi? Ama, Jacques'la efendisi? — Ya Jacques'ın aşk maceraları? İşte okuyucum, beni dinlemek için gösterdiğiniz sabır bu iki kişiyle ne kadar az ilgilendiğinizi ortaya koyduğu için onları oldukları yerde bıraktım... Değerli bir kitaba ihtiyacım oldu. Getirdi. Bir süre sonra başka bir değerli kitaba daha ihtiyacım oldu. Onu da getirdi. Bunların parasını vermek istedim, almadı. Üçüncü bir değerli kitaba ihtiyacım olmuştu. «Bu kitabı alamıyacaksınız. Geç kaldınız. Sorbon'daki hocam öldü, dedi.

— Benim istediğim kitabın sizin Sorbonne'daki hocanızın ölümüyle ne ilgisi var? İlk kitapları onun kitaplığından mı almıştınız yoksa?

— Elbette!

— İzni olmadan mı?

— E! Adalete daha uygun bir dağıtım yapmak için buna ne ihtiyacım vardı ki? Ben o kitapları hiçbir işe yaramadan durdukları yerden alıp daha yararlı olacakları bir yere koymuştum...» Bu sözleri dinledikten sonra gelin de insanların davranışları hakkında bir hüküm verin, bakalım! Fakat, en hârikası, Gousse'un karısıyle olan macerasıdır... Sizi anlıyorum. Artık bıktınız bu hikâyelerden. Gidip bizim iki yolcuyu bulmamızı istiyorsunuz. Okuyucu, siz beni bir otomat mı sanıyorsunuz. Bu pek terbiyelice bir şey değil. Jacques'ın aşk maceralarını anlat, Jacques'ın aşk maceralarını anlatma... Gousse'un hikâyesini anlatmanı istiyorum...

Bıktım artık... Arasıra sizin keyfinize göre hareket etmem gerekiyor elbette. Ama bazan da kendi keyfime göre hareket etmeliyim ; hem de bana bir hikâyeye başlamak iznini veren her okucunun, onun sonunu dinlemek istiyeceğini hesaba katmadan.

Size birinci olarak dedim ; oysa, ilk olarak demek, en azından bir ikinciyi haber vermek demektir. Öyleyse ikinci olarak... Bakın dinleyin beni, ya da isterseniz dinlemeyin, kendi kendime de konuşurum... Jacques'ın yüzbaşısı ile arkadaşının yürekleri, gizli ve müthiş bir kıskançlıkla burkulabilirdi : dostluğun her zaman söndüremediği bir duygudur bu. Hiçbir şey bir kimsenin meziyetini kabul etmek kadar güç değildir. İkisi de gururlarına dokunacak bir kayırmadan çekinmiyorlar mıydı? İkisi de, önceden, tehlikeli bir rakipten kurtulmayı istiyor, fırsatı kaçırmamak için birbirlerini kolluyorlardı. Ama, yoksul arkadaşı için komutanlık mevkiinden cömertçe vazgeçen bir insan hakkında bunu nasıl düşünebiliriz? O, hakikaten, yerini arkadaşına bırakmıştır. Ama, bundan yoksun bırakılsaydı, yoksun bırakıldığı şeyi kılıcıyle almak istiyeceği de muhakkaktı. Askerler arasında bir kayırma, bundan yararlanana şeref vermese bile, rakip olan için şeref kırıcı bir şeydir. Neyse, bütün bunları bırakalım, ve bunun onların çılgınlık yanları olduğunu söyleyelim. Herkesin böyle bir yanı yok mudur sanki? Bizim iki subayın delilikleri, birçok yüzyıllar boyunca bütün Avruya'ya hâkim olmuştu ; şövalyelik ruhu deniyordu adına. Bütün bu tepeden tırnağa silâhlanmış, birçok aşk alâmetleriyle süslü, tören atları üzerinde gezinip duran, elinde mızrağı, göz siperleri kalkık ya da inik, hasmını süzen, kuvvetini tartan, birbirlerini tehdit eden ve tozların içine yuvarlayan, turnuva meydanlarını boydan boya kırılmış silâhların pırıltılarıyle dolduran insanlar, birbirlerinin dillere destan olan meziye-

tini kıskanan dostlardan başka bir şey değildiler. Bu dostlar, herbiri er meydanının bir ucunda, mızraklarını hücuma hazır tutup, atlarını mahmuzlarken, korkunç birer düşman kesilirler ; birbirlerinin üzerine, ancak bir savaş meydanında görülen bir şiddetle atılırlardı. Eh! işte görüyorsunuz ya şu bizim iki subay aslında, eski âdetlerle bugün dünyaya gelmiş iki şövalyeden başka bir şey değildiler. Her meziyetin ve her kusurun gelip geçen bir modası vardır. Bir zamanlar kuvvetli bir vücuda sahip olma, bir zamanlar da silah kullanma ustalığı modaydı. Kabadayılık bazen çok değer kazanmış, bazen de buna daha az değer verilmiştir. Kabadayılık alelâdeleştiği ölçüde boş ve övülmiyecek bir hal alır. İnsanların eğilimlerini yoklayın, hangilerinin dünyaya geç gelmişe benzediklerini anlarsınız: bunlar başka bir yüzyılın insanıdırlar. Bizim iki subayın bu her günkü tehlikeli çarpışmalara, sırf rakibin zayıf yanlarını bulup ona üstünlük sağlamak arzusu ile giriştiklerine inanmamazlık edebilir miyiz? Düellolar toplumda birçok şekiller altında, papazlar, hâkimler, edebiyatçılar, filozoflar arasında yapılagelmektedir. Her sosyal tabakanın kendisine göre düelloları ve şövalyeleri vardır. En saygıdeğer, en eğlenceli toplantılarımız, birer küçük savaş oyunundan başka bir şey değildir ; ve buna katılanlar çok defa aşklarının üniformasını sırtlarında değilse bile, gönüllerinde taşırlar. Seyirciler ne kadar çok olursa, mücadele o kadar canlı olur. Hele kadınların oralarda bulunuşu döğüşenlerin coşkunluğunu ve inadını son derecede artırır, ve onların gözü önünde yenilmenin acısı aslâ unutulmaz.

Ya Jacques?... Jacques kentin kapılarından çıkmış ve çocukların alkışları arasında öteki mahalleye varmıştı. Burada atı basık bir kapıya doğru atılınca kapının kemeriyle Jacques'ın kafası arasında müthiş bir

çarpışma oldu. Buna göre ya kemerin yer değiştirmesi, ya da Jacques'ın yere yuvarlanması gerekiyordu. Tahmin olunabileceği gibi ikincisi gerçekleşti. Jacques yere yuvarlandı, kafası yarıldı ve bayıldı. Çevresindekiler gelip onu yerden kaldırdılar. İspirtolu sularla vücudunu ovarak aklını başına getirdiler. Hattâ götürüldüğü evin sahibi tarafından hacamat edildi. Bu adam cerrah mıydı? — Hayır. Bu sırada Jacques'ın efendisi de çıkagelmiş. Rastladığı herkesten uşağını soruyordu. «Hiç, şöyle kupkuru uzun boylu, alacalı ata binmiş bir adam gördünüz mü?

— Böyle birinin geçtiğini gördük. Kelle götürüyormuş gibi dörtnala gidiyordu. Herhalde şimdi efendisinin evine varmış olmalıdır.

— Peki, efendisi kim acaba?

— Cellât.

— Cellât mı?

— Evet, çünkü bindiği hayvan cellâdın atıdır.

— Cellât nerede oturur.

— Epey uzakta. Ama oraya kadar zahmet etmeyin. İşte galiba cellâdın yamakları da aradığınız kuru adamı buraya getiriyorlar ; onun uşağı sanmıştık...»

Jacques'ın efendisiyle böyle konuşan kimdi? Kapısının önünde durduğu bir hancıydı ; aldanmıyordu : kısa boylu ve fıçı gibi iri bir adamdı. Gömleğinin kollarını dirseklerine kadar sıvamıştı ; başında beyaz bir takke, üstünde de bir mutfak önlüğü vardı. Yanında da büyük bir bıçak duruyordu. Jacques'ın efendisi adama «Çabuk, çabuk, şu zavallıya bir yatak hazırlayın, bir cerrah, bir hekim, bir eczacı çağırın...» dedi. Bu sırada Jacques'ı da ayak üstü kaldırdılar. Alnı kalın bir sargı altındaydı, gözleri de kapanmıştı. «Jacques? Jacques?

— Siz misiniz efendim?

— Evet, benim, bak bana.

— Bakamıyorum.

— Nedir bu başına gelen?

— Ah şu at yok mu! Melun at! Size hepsini yarın anlatırım. Eğer bu gece ölmezsem»

Onu odasına götürürlerken efendisi, adamları idare ediyordu : «Dikkat edin, yavaş yavaş yürüyün ; yavaş, hay Allah! Bir yerini inciteceksiniz. Hey, ayaklarından tutan! Sen şöyle sola kıvrıl biraz ; başını tutan, sen de biraz sola dön» diye bağırıyordu. Jacques da hafif bir sesle : «Demek bu da alnımıza yazılmış!» diyordu.

Jacques, yastığa başını koyar koymaz, derin bir uykuya daldı. Efendisi geceyi onun baş ucunda geçirdi. Sık sık nabzını yokluyor, ilâçlı suyla ıslatılmış bezi alnına koyuyordu. Jacques bir aralık uyanarak onu bu işi yaparken gördü «Ne yapıyorsunuz siz?

EFENDİ. — Sana bakıyorum. İyi olduğum zaman da, hasta olduğum zaman da sen benim hizmetkârımsın, ama sen hasta olduğun zaman da ben senin hizmetkârınım.

JACQUES. — Sizin bu kadar merhametli olduğunuzu öğrenmek yüreğime nekadar ferahlık veriyor bilseniz. Her efendi hizmetkârına karşı böyle değildir.

EFENDİ. — Başın nasıl?

JACQUES. — Çarptığım direk kadar sağlam.

EFENDİ. — Şu örtüyü dişlerinin arasına al ve kuvvetle sars... ne duyuyorsun?

JACQUES. — Hiçbir şey. Bana öyle geliyor ki testide çatlak yok.

EFENDİ. — Oh ne iyi. Sanırım canın kalkmak istiyor?

JACQUES. — Ne yapayım burada?

EFENDİ. — Bence biraz daha dinlenmelisin.

JACQUES. — Bana kalırsa kalkıp yemek yesek ve yola koyulsak daha iyi olur.

EFENDİ. — Ya at ne olacak?

JACQUES. — Onu efendisine bıraktım. Kibar adammış, efendi adammış doğrusu, sattığı fiyata geri aldı.

EFENDİ. — Peki, kimmiş bu kibar adam, efendi adam, biliyor musun?

JACQUES. — Hayır.

EFENDİ. — Yola çıktığımız zaman sana söylerim.

JACQUES. — Neden şimdi söylemiyorsunuz? Bu işte ne sır var ki?

EFENDİ. — Sır olsun olmasın, şimdi ya da başka zaman bunu sana söylemeye ne gerek var?

JACQUES. — Hiç.

EFENDİ. — Ama şimdi sana bir at ister.

JACQUES. — Herhalde hancı seve seve kendi hayvanlarından birini bize satar.

EFENDİ. — Sen biraz daha uyu? Ben gidip bu işi halledeyim.»

Jacques'ın efendisi aşağı indi ; yemek söyledi, atı satın aldı, yukarı çıktı ve Jacques'ı giyinmiş buldu. Karınlarını doyurdular sonra yola koyuldular. Jacques, yarı ölü bir halde baygın yatarken, kendisini büyük bir yüce gönüllülükle içeri alan adama uğrayıp bir teşekkür etmeden gitmeyi dürüst bir hareket saymıyordu. Efendisi, o adamın hizmetkârlarını iyice memnun ettiğini söyliyerek, böyle bir ziyareti yapmasan da olur, diye onu bu nezaket davranışından vazgeçirmeye çalışıyordu. Fakat, Jacques, uşaklarına verilen paranın kendisini efendilerine karşı olan borcundan kurtaramıyacağını ileri sürüyor ve böyle yapmakla insanlarda iyiliğe karşı bir nefret ve pişmanlık uyandırılacağını, kendisinin de nankörlük yaptığı duygusundan kurtulamıyacağını söylüyordu. «Efendiciğim; bu adamın hakkında neler söylediğini tamamiyle duyar gibi oluyorum. Çünkü onun yerinde olsaydım ben de aynı şeyleri söylerdim...»

Kentten çıkarken şapkasını arkaya eğmiş, elbiseleri baştan aşağı sırmalar içinde iri yarı bir adam gördüler. Önünden giden iki büyük köpeği hesaba katmazsanız, bu adam yalnız, diyebilirdiniz. Jacques'ın onu görmesiyle, atından yere atlayıp : «İşte o!» diye haykırması bir oldu ve boynuna atıldı. İki köpekli adam Jacques'ın öpücüklerinden sıkılmışa benziyor ve onu eliyle ahfifçe iterek : «Mösyö, bana gereğinden fazla şeref veriyorsunuz diyordu.

— Yok, hayır! Size hayatımı borçluyum, size bunun için ne kadar teşekkür etsem azdır.

— Benim kim olduğumu bilmiyorsunuz herhalde!

— Siz şu imdadıma koşan, benden kan alan, yaramı tedavi eden merhametli vatandaş değil misiniz? Hani alnım...

— Doğru bildiniz, oyum.

— Bu atı benden, satın aldığım fiyata geri alan namuslu vatandaş değil misiniz?

— Oyum.» Ve Jacques bunları söyliyerek yeniden adamın iki yanağından öpmeye başladı ; efendisi gülüyor, ayaklarının üstüne kalkıp susta duran iki köpek de, burunları havada, ilk defa gördükleri böyle bir manzara karşısında şaşakalmış görünüyorlardı. Jacques bu sevgi gösterilerine, kurtarıcısı tarafından karşılık verilmeyen reveranslar ve soğuk karşılanan iyilik dilekleri de ekledikten sonra atına atladı ve efendisine şöyle dedi : «Bana tanıtmanız gerekirdi bu adamı, kendisine karşı çok derin bir saygı duyuyorum.

EFENDI. — Peki, Jacques, neden ötürü sence bu kadar saygıya lâyık bir adam bu?

JACQUES. — Çünkü, yaptığı yardıma hiç önem vermediğine göre, yaradılıştan merhametli bir insan olmalı ; öteden beri de iyilik etmeye alışık herhalde.

EFENDI. — Buna nasıl hükmediyorsun?

JACQUES. — Kendisine teşekkürlerimi sunarken

soğuk ve kayıtsız tavrına bakarak ; bana selâm vermedi, bir kelime bile söylemedi, beni hiç tanımamış gibi göründü, belki de şimdi kendi kendine beni hakir görerek diyor ki : Herhalde bu yolcu iyiliğe çok yabancı ve de, bu kadar heyecanlandığına bakılırsa, adaletin yerine getirilmesi onun için pek dokunaklı bir iş olmalı... Kuzum, sizi böyle katıla katıla güldürmek için ne gibi bir saçma söz söyledim acaba. Ne olursa olsun bu adamın adını söyleyin de bana, defterime yazayım.

EFENDİ. — Memnuniyetle, peki yaz bakayım.

JACQUES. — Söyleyin.

EFENDİ. — Yaz : kendisine en derin bir saygı beslediğim adam

JACQUES. — En derin bir saygı...

EFENDİ. — * * * nin...

JACQUES. — * * * nin?

EFENDİ. — Cellâdıdır.

JACQUES. — Cellât mı dediniz?

EFENDİ. — Evet, evet, cellât!

JACQUES. — Ama bu lâtifenin lâtiflik neresinde söyler misiniz, rica ederim?

EFENDİ. — Aslâ lâtife etmiyorum. Tespihinin tanelerini sırala şöyle bir. Bir ata ihtiyacın vardı. Kader yolunun üstüne birini çıkardı. Bu adam cellâttı. Bu at seni iki defa dar ağaçlarının arasına götürdü. Üçüncü defasında da bir cellâdın evinin önüne bıraktı, orada cansız bir halde yere yıkıldın. Seni oradan kaldırıp götürdüler, nereye? Bir hana, bir barınağa, ortamalı bir eve. Jacques Sokrates'in ölümünü biliyor musun?

JACQUES. — Hayır.

EFENDİ. — Sokrates Atina'lı bir bilge kişiydi. Eski zamanlardan beri delilerin arasında bilge kişilerin rolü tehlikelidir. Yurttaşları onu baldıran zehiri iç-

meye mahkûm ettiler. Bunun üzerine, Sokrates de tıpkı senin demin yaptığın gibi yaptı ; kendisine baldıran zehirini uzatan cellâda sencileyin nâzik davrandı. Jacques, şunu kabul et ki, filozof yaratılışlı bir adamsın vesselâm. Bilirim, pek mekruh soydan insanlardır bu filozoflar : önlerinde diz çökmüyorlar diye, devlet büyükleri için ; yakasını bırakmadıkları önyargıların meslekten koruyucusu olan yargıçlar için ; ilkesiz insanlar olan ve felsefeyi güzel sanatların düşmanı sayan şairler, ve hele bunların arasında o yüzsüz hiciv tarzında kalem oynatan ve aslında birer dalkavuktan başka bir şey olmayan hicivciler için ; her çağda, kendilerini ezen despotların, aldatan açıkgözlerin ve eğlendiren soytarıların kölesi olan halklar için... İşte görüyorsun ya, mesleğinin ne kadar tehlikeli olduğunu, ve bana yapmanı istediğim itirafın bütün önemini çok iyi biliyorum ; ama ,sırrını kimseye söylemiyeceğim. Jacques, dostum sen bir filozofsun, bu yüzden senin hesabına üzülüyorum. Eğer bugünkü olaylardan, ileride olacakları anlamak ve insanların alınyazılarını okumak mümkünse, şunu iddia edebilirim ki, sen bir filozof gibi öleceksin, ve boynuna geçecek olan ipi, Sokrates'in baldıran zehiriyle dolu kadehi karşıladığı kadar sükûnetle karşılıyacaksın.

JACQUES. — Efendim, peygamber gibi konuşuyorsunuz. Fakat çok şükür ki...

EFENDİ. — Sözlerime pek inanmıyorsun ; bu da benim önsezime büsbütün güç katıyor.

JACQUES. — Ya, siz efendim, inanıyor musunuz onlara?

EFENDİ. — İnanıyorum ; ama bazı sonuçları olmasaydı inanmazdım.

JACQUES. — Neden?

EFENDİ. — Çünkü, yalnız konuşanlar için tehlike vardır, oysa ben susarım.

JACQUES. — Ya önsezilere ne dersiniz?

EFENDİ. — Bunlara gülerim ; ama itiraf edeyim ki korkudan titriyerek. Bunların içinde insanı o kadar etkileyenleri vardır ki! Bu masallarla çocukluğumuzdan beri avutulmaya o kadar alışmışızdır ki! Eğer beş altı defa rüyada gördüğünüz şey olmuşsa, rüyanızda arkadaşınızın öldüğünü görünce, sabah olur olmaz soluğu, olup biteni anlamak için, onun evinde alırsınız. İnsanın asıl karşı koyamadığı önseziler uzaktaki olaylara ilişkin olan ve sembolik bir nitelik taşıyanlardır.

JACQUES. — Bazen o kadar derinleşiyor, o kadar yüceleşiyorsunuz ki, sizi anlıyamıyorum. Bunu bana bir örnekle açıklıyamaz mısınız?

EFENDİ. — Bundan kolay şey yok. Kadının biri doksanlık kocasıyle köyde yaşıyordu. Adamın vücudunda taş meydana geldi. Kalktı ameliyat olmak için kente geldi. Ameliyattan bir gün önce karısına şunları yazdı «Bu mektubu aldığınızda ben Frère Cosme'in bıçağının altında olacağım.» Şu iki parça olan ve her parçasında karı ile kocanın adı oyulmuş bulunan yüzükleri bilirsin. Hah! İşte kocasının mektubunu açtığı sırada bu kadının parmağında böyle bir yüzük vardı. O anda bu yüzük ikiye ayrıldı ve kocasının adını taşıyan parça okuduğu mektubun üstüne düştü... Söyle bana bakalım Jacques, böyle bir anda, böyle bir olay karşısında, ne kadar sağlam kafalı ve iradeli olursa olsun, az çok sarsılmıyacak bir insan var mıdır? Bu kadın da kocasının öldüğünü düşündü. Kocasının, ertesi günkü postayla kendisine ameliyatın çok iyi geçtiğini, tehlikeyi atlattığını ve onu ay başından önce kucaklıyacağını umarak sevindiğini bildiren mektubunu alıncaya kadar heyecanı devam etti.

JACQUES. — Peki, gerçekten karısını kucaklıyabildi mi?

EFENDİ. — Evet.

JACQUES. — Bu soruyu sormamın nedeni çok kere talihin düzenbaz oluşudur. İlk anda ona yalancı olduğu söylenir, daha sonra da doğru söylediği kabul edilir. İşte efendim, siz de önsezi sembolik olduğu zaman bana inanıyorsunuz ; ve, elinizde olmadan, benim filozof gibi öleceğim kanısındasınız, öyle mi?

EFENDİ. — Senden bunu saklıyacak değilim ; ama bu kötü düşünceden kurtulmak için acaba tekrar...

JACQUES. — Aşk hikâyelerime başlıyamaz mıyım?...»

Jacques aşk maceralarını anlatmaya başladı. Sanırım onu cerrahla birlikte bırakmıştık.

CERRAH. — Korkarım dizinizin ameliyat edilmesi epeyce uzun sürecek.

JACQUES. — Bu işin ne kadar zamanda yapılması alnıma yazılmışsa tam o kadar sürer ; ama önemi yok.

CERRAH. — Bütün bu süre için barınma, yeme, içme ve benim ücretim epey bir miktar eder.

JACQUES. — Doktor, bütün bu zaman için ödiyeceğim miktarı bir yana bırakın şimdi ; günde ne kadar eder?

CERRAH. — Yirmi beş metelik, çok mu?

JACQUES. — Pek çok ; ben yoksul bir adamım, yarıya indirelim ; sonra bir an önce beni evinize götürmeye bakın.

CERRAH. — On iki buçuk metelik pek az. On üç verin.

JACQUES. — On iki buçuk, on üç... peki, kabul.

CERRAH. — Günü gününe ödeyeceksiniz değil mi?

JACQUES. — Evet, o şartla.

CERRAH. — Çünkü, Allahın belâsı bir karım var ki, hiç şakaya gelmez.

JACQUES. — Peki, peki doktor beni şu Allahın belâsı karınızın yanına aldırın artık.

CERRAH. — Günde on üç metelikten bir ayda on dokuz lira on metelik eder, yirmi frank verirsiniz olur biter.

JACQUES. — Pekâlâ, yirmi frank olsun.

CERRAH. — İyi yiyip içmek, iyi bakılmak, bir an önce iyi olmak istiyorsunuz. Yemekten, ev kirasından ve tedavi ücretinden başka belki ilâç, çamaşır filân gerekecek. Sonra...

JACQUES. — E sonra?

CERRAH. — Hani, demek istiyorum ki, yuvarlak hesap yirmi dört lirayı bulur.

JACQUES. — Peki yirmi dört frank olsun! Ama, eki pükü yok.

CERRAH. — Bir aylığı yirmi dört franktan, iki aylık kırk sekiz lira eder. Üç ayda yetmiş iki. Ah! Hele bu yetmiş iki liranın yarısını eve gelir gelmez peşin verirseniz bayan doktor ne kadar keyiflenir!

JACQUES. — Öyle olsun.

CERRAH. — Daha da keyiflenir, eğer...

JACQUES. — Kalanı da ödersem mi? Peki onu da veririm.

Bu konuşmayı anlattıktan sonra Jacques hikâyesini şöyle sürdürdü : «Cerrah beni evine alan adamları görmeye gitti ; anlaşmamızı kendilerine bildirdi. Birkaç dakika sonra ev sahibi, karısı ve çocukları içleri ferahlamış bir halde yatağımın etrafına toplandılar. Bundan sonra bir soru yağmurudur başladı. Sağlığımı, dizimin nasıl olduğunu soruyor, ahbapları olan cerrahı ve karısını göklere çıkarıyorlardı. Durup dinlenmeden sağlık diliyorlardı. Hele o ilgileri, bana hizmet etmek için çırpınmaları görülecek şeydi! Gerçi, cerrah onlara param olduğunu söylemedi, ama onu iyi tanıyorlardı. Beni evine alıyordu. Bunu biliyorlardı. Borcumu ödedim. Çocuklara bahşiş verdim. Tabiî, analarıyle ba-

baları çok geçmeden ellerinden aldılar. Vakit sabahtı. Adam tarlaya gitti, kadın omuzuna atkısını alıp uzaklaştı ; çocuklar da soyuldukları için suratlarını asıp ortadan kayboldular ; böylece, uzandığım sedirden beni kaldırmak, giydirmek, sedyeme yerleştirmek gerektiğinde, ortalıkta avaz avaz bağırıp adam çağıran doktordan başka kimsecikler yoktu.

EFENDİ. — Ve, kendi kendine konuşmayı seven Jacques da herhalde şöyle diyordu : Eğer hizmet isterseniz, parayı aslâ peşin vermeyin.

JACQUES. — Bırakın bu sözleri efendim ; hikmet savurmanın zamanı mıydı? Ama sabırsızlanmanın ve küfür etmenin tam zamanıydı. Ben de sabırsızlandım, küfrettim, bundan sonra da hikmet savurdum. Ve ben bunu yaparken, beni yalnız bırakan doktor, biraz sonra beni taşımak için iki köylüyle beraber geldi ve bunların parasını da benim ödiyeceğimi söylemekten geri kalmadı. Adamlar, sopaların üzerine serdikleri bir döşekle yaptıkları sedye gibi bir şeye beni yerleştirmek için gereken bütün tedbirleri aldılar.

EFENDİ. — Çok şükür sonunda cerrahın evine gelebildin ve doktorun karısına ya da kızına âşık oldun.

JACQUES. — Sanırım yanılıyorsunuz efendim.

EFENDİ. — Aşk maceraları konusunda birkaç kelime öğrenebilmek için doktorun evinde üç ay kalacağımı mı sanıyorsun? Yoo! Jacques, bak bunu yapamam. Allah aşkına bırak bir yana şu evi, doktorun karakterini, karısının huyunu, tedavinin ilerlemesini; bunları atla, geç. Sadede gelelim, artık oldukça iyisin ve âşık oldun.

JACQUES. — Mademki o kadar aceleniz var, peki âşık olayım.

EFENDİ. — Peki kimi seviyordun?

JACQUES. — Boylu boslu on sekizinde bir esmeri. Endamı yerinde, iri siyah gözler, küçücük nar gibi kır-

mızı bir ağız, güzel kollar, güzel eller... Ah! Efendim o güzel elleri bir görseydiniz!... Ne ellerdi onlar...

EFENDI. — Onları avuçlarında tutuyor gibisin hâlâ.

JACQUES. — Onları siz de birkaç defa kaçamaktan avuçlarınızın içine almışsınızdır herhalde, ve gönlünüzün istediğini yaptırmanız o ellere bağlıydı.

EFENDİ. — Tanrı bilir ya Jacques, böyle bir şey beklemiyordum.

JACQUES. — Ben de öyle.

EFENDİ. — Boş yere kafamı yoruyorum. Ne iri esmer kızı, ne de güzel elleri hatırladığım var : açıkla şunu hele bir.

JACQUES. — Peki kabul ediyorum. Ama tekrar bulunduğumuz yere gelmek ve cerrahın evine dönmek şartıyle...

EFENDİ. — Bunun da Tanrı tarafından yazılmış olduğuna inanıyor musun?

JACQUES. — Bana bunu siz söyliyeceksiniz ; yalnız şu dünyada *chi va piano va sano* diye yazıldığı muhakkak.

EFENDİ. — Ve *chi va sano va lontano ;* ben de gideceğim yere varmak isterim elbette.

JACQUES. — Mükemmel! Neye karar verdiniz?

EFENDİ. — Sen neye istersen ona.

JACQUES. — Mademki öyle, işte cerrahın evine geldik ; oraya gelmemiz de alnımıza yazılmıştı zaten. Doktor, karısı ve çocukları kesemi boşaltmak için her çeşit vurguna başvurmakta o kadar ustalıkla elbirliği etmişlerdi ki, nihayet dibine darı ektiler. Dizim büsbütün geçmemekle beraber iyiliğe yüz tutmuştu. Yaram da büsbütün kapanmamakla beraber az çok kapanmış sayılırdı ; bir koltuk değneği ile sokağa çıkabilirdim ; kesemde yalnız on sekiz frank kalmıştı. Dünyada ke-

kemelerden çok konuşmayı, topallardan çok da yürümeyi seven kimse yoktur. Güzel bir son bahar günü, öğleden sonra uzun bir yürüyüş yapmayı tasarlıyordum. Oturduğum köyün, civardaki köye uzaklığı iki fersah kadar bir şeydi.

EFENDI. — Neydi adı bu köyün?

JACQUES. — Bir söylesem, her şeyi anlarsınız. Köye varınca bir meyhaneye girdim, dinlendim, soğuk bir şeyler içtim. Gün batmak üzereydi, ben de kaldığım yere gitmeye hazırlanıyordum. Tam bu sırada bulunduğum evden acı acı bir kadın feryadı duydum. Dışarı çıktım. Ahali kadının etrafına toplanmıştı. Yerde yatıyor, saçlarını yoluyor, parçalanmış bir testiyi göstererek feryad ediyordu : «Mahvoldum. Bir aylık emeğim heba olacak! Kim besliyecek çocukları? Taş gibi katı yüreklidir o kâhya olacak adam! Hiç acımadan bana bunları ödetecek. Ah talihsiz başım! Mahvoldum. Mahvoldum!...» Herkes onun haline acıyor, herkesin ağzından «zavallı kadın» sözü dökülüyordu. Ama kimsenin keseye davrandığını görmedim. Birden yanına gittim ve : «Ne oldu kadınım?» diye sordum. «Ne mi oldu? Görmüyor musunuz? Beni bir testi zeytinyağı almak için göndermişlerdi. Ayağım dolaştı, yere yuvarlandım, testi paramparça oldu ve içindeki zeytinyağları da gördüğünüz gibi döküldü...» Bu sırada küçük çocukları da yanına gelmişti. Hepsi yalnayaktılar. Analarının kılığı da bu ailenin ne kadar yoksul olduğunu gösteriyordu. Çocuklar da, analarıyle birlikte feryada koyuldular. Ne kadar yufka yürekli olduğumu bilirsiniz. Bunun onda biri bile beni duygulandırmaya yeterdi. İçim parçalandı, gözlerimden yaşlar boşandı. Kısık bir sesle kadına, küpte kaç paralık zeytinyağ vardı diye sordum. «Kaç paralık mı? diye ellerini havaya kaldırarak yanıtladı ; dokuz franklık, yani benim bir aylık kazancımdan fazla...» hemen elimi keseme attım ve

iki kocaman ekü çıkararak kadına fırlattım. «Al, kadınım, sana on iki frank...» ve teşekkürlerini beklemeden de köyün yolunu tuttum.

EFENDİ. — Çok iyi bir iş yapmışsın Jacques.

JACQUES. — Belki hoşunuza gitmiyecek ama, budalalık ettim, diyeceğim. Köyden daha yüz adım ayrıldığımda kendi kendime böyle diyordum. Yolun yarısında bunu daha kuvvetle düşündüm. Hele cerrahın evine büsbütün boş keseyle varınca bunun böyle olduğunu pek acı bir şekilde hissettim.

EFENDİ. — Belki haklısın, ve belki de senin merhametin kadar, benim bunu bu kadar övmem de yersizdir... Hayır, hayır Jacques ilk düşüncemde ayak diriyorum ve diyorum ki, davranışının değerinin büyüklüğü, kendi ihtiyacını unutmandan doğuyor. Başına gelenleri görür gibi oluyorum. Cerrahla karısının insaniyetsizliklerine uğruyorsun, seni kapı dışarı ediyorlar. Ama kapılarının önünde bir gübre yığınının üstünde, evet bir gübre yığının üstünde, can verirken vicdanın rahat olacak.

JACQUES. — Efendim, belki bu kadar kuvvetli değilim. Topallaya topallaya yola koyuldum. Bir yandan da artık geri gelmesine imkân olmıyan iki eküme yanıp yakınıyor, böylece yaptığım hayır işini berbat ediyordum. İki köyden de aynı uzaklıktaydım. Gün de iyice batmıştı. Tam o sırada yolun kenarındaki çalılıkların arasından üç haydut çıkıp üstüme atıldılar. Beni yere yıktılar, üstümü başımı aradılar ve kesemde bu kadar az para bulunuşuna şaşıp kaldılar. İyi bir av ele geçirdiklerini sanmışlardı. Köyde kadına sadaka verişimi görmüşler, böyle bol keseden yarım altını gözden çıkaran adamın herhalde daha yirmi altını olmalı diye düşünmüşlerdi. Bir yandan umutlarının suya düştüğünü görerek bana karşı duydukları öfkeden, bir yandan da bir gün kendilerini tanır da haber verirsem, iki

metelik yüzünden işkenceye uğrıyacaklarını düşünmelerinden, şunu öldürsek mi acaba diye tereddüt geçirdikleri hallerinden belliydi. Bereket versin, tam bu sırada bir gürültü duydular ve kaçıp gittiler. Ben de bir iki ufak bere ile işin içinden sıyrıldım. Haydutlar uzaklaştı. Topallıya topallıya köyün yolunu tuttum. Oraya ancak gecenin ikisinde varabildim. Yüzüm sapsarı, berbat bir hal almıştı. Büsbütün fenalaşan dizimin acısına vücudumun birçok yerinde haydutların dayağından meydana gelen berelerin ağrısı karışıyordu. Doktorda... Neniz var efendim? Dişlerinizi sıkıyorsunuz, sanki bir düşman karşısındaymış gibi hareketler yapıyorsunuz.

EFENDİ. — Gerçekten de kendimi böyle düşmanlar karşısında hissediyorum. Kılıcımı çekiyor ve haydutların üstüne atılarak senin intikamını alıyorum. Söyle bakalım, büyük tomarı yazan, nasıl olup da böyle iyi bir davranışın bu şekilde ödüllendirileceğini yazabiliyor? Benim gibi günahlar içine gömülmüş bir alçak, seni savunmaya kalkıyor da, mükemmellik örneği olduğu söylenen o varlık, senin saldırıya uğradığını, yerlere atıldığını, tekmelendiğini gördüğü halde aldırış bile etmiyor...

JACQUES. — Efendim, biraz sâkin olun, bu söylediklerıniz şeytana yaraşır sözlerdir.

EFENDİ. — Nereye bakıyorsun?

JACQUES. — Çevremizde söylediğinizi işiten biri var mı diye, bakıyorum... Doktor nabzıma baktı ve ateşimi yüksek buldu. Başıma gelenleri anlatmadım. Yattım. Sedirimin üstünde şu iki insanla işimi nasıl halledeceğimi düşünmeye koyuldum... Tanrım, hem de nasıl insanlar! Ertesi sabah uyandığım zaman gündüz anlaştığımız ücreti istiyecekleri muhakkaktı. Oysa benim beş param yoktu.

Sözün burasında, efendisi uşağının boynuna atıldı,

ve zavallı Jacques'cığım, ne yapacaksın başına neler gelecek? durumun ürkütüyor beni! diye haykırdı. beni! diye haykırdı.

JACQUES. — Yüreğinizi ferah tutun, işte görüyorsunuz ki karşınızdayım.

EFENDİ. — Bir an unutmuştum. Kendimi o doktorun evinde uyuduğun gecenin sabahında senin yanında sandım ; senden para istediklerini duyar gibi oldum.

JACQUES. — İnsan şu dünyada neye sevineceğini ve neye kahırlanacağını bilemiyor. İyilik kötülük, kötülük de iyilik getiriyor. Alnımızda kaderin yazısı olduğu halde, efendim, karanlık bir gecede yürüyoruz, dileklerimiz kadar, acılarımız ve sevinçlerimiz de anlamsızdır. Ağladığım zamanlar, budalaca bir şey yaptığımı düşünürüm.

EFENDİ. — Ya güldüğün zamanlar?

JACQUES. — Onu da budalalık sayarım. Bununla birlikte, ne ağlamaktan, ne de gülmekten kendimi alamam. İşte beni çileden çıkaran da bu oluyor. Belki yüz defa denedim... geceleri gözüme uyku girmedi...

EFENDİ. — Haydi, haydi neyi denediğini söyle bana.

JACQUES. — Her şeyle alay etmeyi. Ah bir yapabilseydim bunu!

EFENDİ. — Eline ne geçecekti?

JACQUES. — Tasadan kurtulur, hiçbir şeye ihtiyaç duymaz, kendime tümüyle hâkim olurdum ve kafamı bir duvara çarptığım zaman bile, sanki bir yastıkta dinleniyormuş gibi rahat hissederdim. Bazan böyle olurum. Ama şeytanın işine bak ki, bu uzun sürmez ; birçok önemli anlarda kaya gibi olduğum halde ufak bir şey, bir hiç beni alt üst eder. Böyle zamanlarda kendime o kadar kızarım ki, kafamı yumruklıyacağım

gelir. Artık bundan vazgeçtim. Olduğum gibi kalmaya karar verdim. Ve üzerinde biraz düşününce bunun : İnsan olduğu gibi olmaktan ne çıkar? demekle aşağı yukarı aynı şey olduğunu gördüm. Bu da daha kolay ve rahat bir boyuneğiştir.

EFENDİ. — Daha rahat, orası öyle.

JACQUES. — Daha sabah olur olmaz cerrah yatağımın perdesini açarak şunları söyledi : «Bakalım dostum, diziniz ne durumda. Çünkü uzak bir yere gitmem gerekiyor.

— Doktor, dedim ona, acıklı bir sesle, uykum var.

— Güzel! Bu iyi bir belirti.

— Bırakın beni de uyuyayım, pansımanım kalacak diye üzülmüyorum.

— Bunun büyük bir sakıncası yok ; uyuyun... Bunları söyliyerek perdeyi kapadı. Fakat ben uyumadım. Bir saat kadar sonra doktorun karısı perdeyi açtı ve : «Haydi, dostum, şekerli kızartmanız hazır, dedi.

Acıklı bir sesle ona :

— Bayan doktor, diye yanıt verdim, hiç iştahım yok.

— Yiyin, yiyin ; sizden bunun için daha fazla para istiyecek değilim.

— Canım istemiyor.

— Orası sizin bileceğiniz şey! Ben de oturur çocuklarımla beraber yerim.

Bunları söyliyerek perdemi kapadı, çocuklarını çağırdı, oturup benim şekerli kızartmamı yediler.

Okuyucum, burada biraz ara verip yalnız bir vücudu olduğu için tek bir gömleği olan adamın hikâyesini yeniden ele alırsam ne düşüneceğinizi öğrenmek isterim. Ben, ya Voltaire'in dediği gibi bir *açmaz*'da-

yım (1) ya da halk deyişiyle bir çıkmaza dalmış bulunuyorum ve buradan nasıl çıkacağımı bilemiyerek ve aklıma esen bir hikâyeyi anlatmaya koyulup zaman kazanarak, başladığım hikâyeden kurtulmak istiyorum. Pekâlâ! Okuyucum ; eğer böyle düşünüyorsanız, hepten aldanıyorsunuz. Merak etmeyin, Jacques güçlükleri yenmesini bilir. Göreceksiniz ki, Gousse'a, şu yalnız bir vücudu olduğu için, birden fazla gömleği olmıyan adama dair anlatacaklarım aslâ bir masal değildir.

Bir yortu günü sabahı Gousse'dan bir mektup almıştım. Bir hapisaneye atıldığını yazıyor, gidip kendisini görmem için yalvarıyordu. Bir taraftan giyinirken, başına ne gelmiş olabileceğini düşünüyor ve terzisinin, ekmekçisinin, meyhanecinin ve evsahibinin onu içeri attırdıklarını tahmin ediyordum. Hapisaneye vardım. Ve onu acayip yüzlü adamlarla birlikte bir odada buldum. Ona bu adamların kim olduğunu sordum. «Şu gözlüğü burnunda ihtiyar çok bilgili bir adamdır, çok iyi hesap bilir, yaptığı hesaplarla temize çektiği kayıtların birbirine uygun düşmesine çalışır. Bu güç bir iş, bundan daha önce sözetmiştik ; ama başardığından eminim.

— Ya öteki?

— Budalanın biri.

— Yani?

— O da sahte para basan bir makine icadetmiş. Ama kötü bir makine. Belki yirmi yerde foyasını meydana koyuyor.

— Ya şu uşak elbisesi giymiş, baso çalan adam?

— O burada kalıcı değil. Çünkü işi önemsiz. Bicêtre'e gönderilecek.

---

1. İmpasse. (Çev.)

— Ya peki, siz neden buraya geldiniz?

— Ben mi? Benim işim daha da önemsiz.

Bu yanıtı vererek, ayağa kalktı, takkesini yatağının üstüne koydu. O anda öteki üç hapis arkadaşı ortadan kayboldular. Buraya girdiğim zaman, Gousse'u robdöşambr sırtında, küçük bir masanın önüne oturmuş, birtakım geometri şekilleri çizerken bulmuştum. Sanki evindeymiş gibi sâkin sâkin çalışıyordu. İşte nihayet yalnız kalmıştık. «Peki, ne yapıyorsunuz burada?

— Ben mi, çalışıyorum görüyorsunuz.

— Peki kim sizi attırdı buraya?

— Kendim.

— Nasıl, kendiniz?

— Evet, kendim, efendim.

— Peki bu işi nasıl yaptınız?

— Tıpkı başkasına yapacağım gibi. Kendi aleyhime bir dâva açtım ; dâvayı kazandım ve bunun sonucu olarak da aleyhime çıkardığım karar ve ilâm gereğince yakalandım ve buraya getirildim.

— Deli misiniz siz?

— Hayır, mösyö, size her şeyi olduğu gibi anlattım.

— Hakkınızda bir başka dâva açıp, onu kazanıp başka bir karar ve ilâmla kendinizi tahliye ettiremez miydiniz?

— Hayır, mösyö.»

Gousse'un güzel bir hizmetçisi vardı. Karısından çok ona hizmet ediyordu. Bu eşitsizlik evin huzurunu kaçırmıştı. Her ne kadar gürültü patırdıdan korkmıyan bu adamın huzurunu kaçırmak kolay değil idiyse de, o yine de karısını terkederek, hizmetçisiyle yaşamayı tercih etmişti. Fakat, bütün serveti mobilyadan, makinelerden, resimlerden, âletlerden ve başka birtakım taşınır mallardan ibaretti. Bundan başka, eli boş ayrılmaktansa karısını çırçıplak bırakmayı tercih edi-

yordu. Bunun için şöyle bir plân tasarladı. Hizmetçisine borçlu imiş gibi birkaç senet verdi. Kadın bunlarla onun aleyhine dâva açacak ve eşyasını haciz ettirerek sattıracak ve sonra Saint-Michel köprüsü civarındaki eve gelip onunla yaşıyacaktı. Bu fikir onu pek sevindirdi, senetleri yazdı, imzaladı ; iki de avukat tuttu. Sonra ikisi arasında mekik dokudu. Dâvayı elinden geldiği kadar kendi aleyhine çevirtti ; kendine çok iyi hücum edip, çok kötü bir savunma yaptı. Böylece, biçtiği cezaya çarpılacağını ve tasarladığı şekilde evindeki eşyayı elde edeceğini umuyordu. Ama iş hiç de böyle olmadı. Çok kurnaz bir kahpeye çatmıştı. Hizmetçi, eşyasını haciz ettirecek yerde onun kendisine karşı harekete geçti, onu yakalatıp hapse attırdı. Böylece, sorularıma verdiği muammalı yanıtlar ne kadar garip görünürse görünsün, doğru olmaktan geri kalmıyordu.

Bu size anlattıklarımı masal diye dinliyeceksiniz ama... — Ya, şu baso öttüren adamın hikâyesi? — Okuyucum, size onu da anlatacağıma söz veriyorum. Namusum üzerine söz veriyorum ki anlatacağım. Ama, izin verin de Jacques'la efendisine döneyim. Jacques'la efendisi geceyi geçirecekleri yere varmışlardı. Vakit geçti. Kentin kapısı kapanmıştı ; kentin dış mahallesinde kalmaya mecbur olmuşlardı. Oradan kulağıma bir gürültü geliyor. Duyuyorsunuz değil mi? Ama, siz orada değilsiniz ki, sizden söz etmiyorum. — Doğru, Jacques'dan... efendisinden... Müthiş bir gürültü işitiliyor. İki adam görüyorum... — Sizin bir şey gördüğünüz yok, sizden söz etmiyorum, siz orada değilsiniz. — Doğru. İşgal ettikleri odanın kapısı önünde bir masaya oturmuş iki adam oldukça sâkin konuşuyorlar ; bir kadın, iki eli iki kalçasında onlara ağız dolusu küfürler savuruyor, Jacques da kadını yatıştırmaya çalışıyor. Ama, kadının hitap ettiği iki adam

onun küfürlerini umursamadıkları gibi, o da Jacques'ın barışçı uyarılarına kulak asmıyor. «Haydi kadınım, diyor Jacques, sabırlı olun, kendinize gelin ; neymiş mesele bakalım? Bu mösyöler bana namuslu insanlar gibi görünüyorlar.

— Bunlar namuslu insanlar ha? Bunların ikisi de hayvan, acımasız, duygusuz herifler. Zavallı Nicole onlara ne yapmış ki ona bu kadar kötü davrandılar? Bundan sonra belki bütün ömrünce sakat kalacak.

— Belki sandığınız kadar kötü bir şey olmamıştır.

— Çok kötü vurdular, diyorum size ; sakat kalacak.

— Görmek gerek ; bir cerrah çağırmalı.

— Çağırmaya gittiler.

— Yatağa yatırmalı.

— Yatıyor, hem re yürekler acısı feryatlar koparırarak. Zavallı Nicole'cüğüm!...»

Bu ağlayıp sızlanmalar arasında bir köşeden el çırpıp bağırıyorlardı : «Hancı hanım! şarap...» Kadın yanıtlayarak : «Geliyor». Derken başka bir taraftan el çırpıp bağırıyorlardı : Hancı hanım! örtü! Kadın yine yanıtlıyordu : «Geliyor. — Pirzolalar, ördekler! — Geliyor. — Bir testi içecek, bir lâzımlık! — Geliyor, geliyor.» Derken binanın bir köşesinden bir adam öfkeyle haykırmaya başladı : «Lânet olasıca geveze! kuduz geveze! gene ne halt, karıştırıyorsun? niyetin beni sabaha kadar bekletmek mi? Jacques! Jacques!»

Acısı ve öfkesi bir parça yatışan hancı kadın Jacques'a : «Mösyö, bırakın beni kendi halime, dedi, çok iyi yüreklisiniz.

— Jacques! Jacques!

— Koşun çabuk. Ah! o zavallı yaratığın başına gelenleri bir bilseniz!...

— Jacques! Jacques!

— Gidin bari, galiba efendiniz sizi çağırıyor.

— Jacques! Jacques!

Gerçekten de, kendi başına soyunmak zorunda kalan, yemek bir türlü gelmiyor diye sabırsızlanıp açlıktan ölen efendisiydi Jacques'ın, bu bağıran. Jacques yukarı çıktı. Ondan biraz sonra da hancı kadın geldi. Bitkin bir hali vardı. Jacques'ın efendisine : «Mösyö, özürler dilerim, dedi, dünyada insanın hazmedemiyeceği şeyler de var. Ne istersiniz? Ah bilseniz ne tavuklarım, bıldırcınlarım var. Nefis bir tavşan budu ister misiniz. Malûm ya, burası tavşan yatağıdır. Yoksa bir nehir kuşu mu arzu edersiniz?» Jacques, âdetleri olduğu gibi efendisinin ve kendisinin yemeğini ısmarladı. Yemek geldi. Efendisi bir yandan atıştırarak, Jacques'a Eh! Söyle bakalım ne yapıyordun orada?

JACQUES. — Belki iyilik, belki kötülük kim bilir ki?

EFENDİ. — Peki ne gibi bir iyilik ya da ne gibi bir kötülük yapıyordun?

JACQUES. — Hancı kadını, hizmetçisinin kolunu kıran şu heriflerden dayak yemekten kurtarmıya çalışıyordum.

EFENDİ. — Ama belki dayak yemek onun hoşuna gidecekti...

JACQUES. — Bunun böyle olduğuna şüphe yok. Dünyada duyduğum en büyük mutluluk, benim, şu karşınızda konuşan insanın...

EFENDİ. — Dayak yemiş olmak mı?... İçki ver.

JACQUES. — Evet, efendim. Dayak yemiş olmak. Gece yarısı yol ortasında dayak yemek. Hani anlatmıştım size : köye gelirken ; şu bana göre ahmakça, size göre ise çok iyi olan işi yaptıktan, yani hizmetçi kadına paramı verdikten sonra.

EFENDİ. — Hatırlıyorum... İçki... Peki şu yatış-

tırmaya çalıştığın kavganın, hizmetçi kızı hırpalamalarının nedeni neymiş?

JACQUES. — Valla, bilmiyorum.

EFENDİ. — Aslını bilmediğin işe ne diye burnunu sokarsın? Jacques bu senin yaptığın ne ihtiyata, ne adalete, ne de herhangi bir ilkeye uyar... içki!

JACQUES. — Bence sizin ilke dediğiniz şeyler, başkalarına zorla kabul ettirilen kurallardan başka bir şey değildir. Bütün vaazlar kıralın fermanının girizgâhına benzer. Bütün din kılavuzları derslerini yerine getirmemizi isterler, çünkü böyle erdeme erebilirmişiz. Belki ama onlar muhakkak ki... Erdem...

EFENDİ. — Erdem, iyi şeydir, Jacques : Bunu iyiler de, kötüler de kabul ederler. İçki...

EFENDİ. — Peki dayak yemek sana nasıl mutluluk getirmişti?

JACQUES. — Vakit geç oldu. İkimiz de tıka basa yemek yedik. Yorgunuz. Yatsak daha iyi olur bence.

EFENDİ. — Olamaz bu, hem hancı kadının bize daha bir şeyler göndermesi gerek. Bu arada sen şu aşk mâceralarına başla bakalım.

JACQUES. — Nerede kalmıştım? Çok rica ederim, efendim, konudan çıkarsam bana hatırlatın.

EFENDİ. — Peki hatırlatırım ; suflörlük görevime başlıyayım : Yatağında yatıyordun. Parasız pulsuz ve çok zor bir durumdaydın. Doktorun karısıyla çocukları da şekerli kızartmanı yiyorlardı.

JACQUES. — Bu sırada kapının önünde bir arabanın durduğu işitildi. İçeri bir uşak girdi ve sordu : «Burada koltuk değnekleriyle yürüyen zavallı bir adam, bir asker oturuyor değil mi? Dün akşam komşu köyden gelmişti?

— Evet, diye yanıt verdi doktorun karısı. Ne istiyorsunuz ondan?

— Arabaya bindirip götürmek.

— Şu yatakta yatıyor, perdeleri açıp kendisiyle konuşun.

Jacques sözün burasındayken hancı kadın içeri girip sordu : «Soğukluk olarak ne istersiniz.

EFENDİ. — Neyiniz varsa.»

Hancı kadın, aşağıya inmek zahmetine katlanmadan odadan seslendi : «Nanon, meyve getir, bisküvi, reçel getir...»

Bu Nanon adı geçer geçmez, Jacques kendi kendine, «Ah! herhalde döğülen kızı olacak bu, dedi, yoksa bu kadar öfkelenip, bağırıp çağırmazdı...» Efendisi de hancı kadına : «Biraz önce pek öfkeliydiniz, değil mi?» diye sordu.

HANCI KADIN. — Benim yerimde olsa kim öfkelenmez ki? Zavallıcık onlara hiçbir şey yapmamıştı. Daha odalarına girer girmez feryadettiğini, hem de acı acı feryadettiğini duydum... Tanrıya çok şükür ; yüreğim biraz ferahladı. Cerrah önemli bir şey olmadığını söyledi. Bununla beraber başında ve omuzunda iki kocaman çürük var.

EFENDİ. — Uzun zamandır sizin yanınızda mı?

HANCI KADIN. — Çok çok on beş gün oluyor ; yanımızdaki karakola bırakmışlardı onu.

EFENDİ. — Nasıl, bırakmışlar mı?

HANCI KADIN. — Ah, evet! Dünyada taştan katı yürekli insanlar var. Civardaki nehirden geçerken boğulduğunu sanmışlar. Bir mucize eseri olarak buraya kadar geldi ; ben de acıdım, yanıma aldım.

EFENDİ. — Kaç yaşında var?

HANCI KADIN. — Bir buçuk yaşından biraz fazla sanıyorum. Bu söz üzerine Jacques bir kahkaha koyuvererek haykırdı ; anlaşıldı, bir dişi köpekmiş bu!

HANCI KADIN. — Dünyanın en güzel hayvanı.

Sevgili Nicole'ümü on altın verseler vermem. Zavallı Nicole'cüğüm!

EFENDİ. — Madam pek yufka yürekli.

HANCI KADIN. — Doğru söylediniz. Hayvanlarıma ve adamlarıma bağlıyımdır.

EFENDİ. — İyi bir şey. Nicole'ünüzü hırpalıyan bu adamlar kimdir?

HANCI KADIN. — Yakındaki kentten iki burjuva. Aralarında gizli gizli konuşuyorlar hep. Söylediklerini kimse duymuyor, yaptıklarını da bilen yok sanıyorlar. Üç saattir buradalar, işlerinin bir noktasını bile kaçırmadan öğrendim. Çok eğlenceli şey. Eğer siz de benim gibi yatmak için acele etmeseydiniz anlatırdım. Uşakları, tesadüfen hemşerisi çıkan hizmetçime söylemiş, o da kocama; kocam da bana anlattı. Bu iki adamdan gencinin kaynanası üç ay kadar önce buradan geçmişti. İstemeye istemeye eyaletteki bir manastıra kapandı. Orada öldü. İşte bunun için bu iki genç matem kıyafetine girmişler... İşe bakın ki, farkında olmadan hikâyelerini öğrendim. İyi akşamlar, mösyöler, iyi geceler. Şarabımı nasıl buldunuz?

EFENDİ. — Çok güzel.

HANCI KADIN. — Yemeğinizden memnun kaldınız mı?

EFENDİ. — Çok. Yalnız ıspanağınızın tuzu biraz fazla kaçmış.

HANCI KADIN. — Bazan kararını şaşırıyorum. Rahat uyursunuz, yatak örtüleri yeni yıkanmıştır. Bizde örtüler hiçbir zaman iki defa kullanılmaz.

Hancı kadın bunları söyliyerek çekildi. Jacques'la efendisi, onlara bir dişi köpeği hancı kadının kızı ya da hizmetçisi zannettiren sahneyle, kadının ancak on beş günden beri yanında bulunan bir köpeği kaybetmek korkusuyla duyduğu heyecana gülerek yataklarına yattılar. Jacques takkesini başına geçirerek efendisi-

ne : «Bahse girerim ki, bu kadının handa yaşıyanlar içinde en çok sevdiği Nicole'dür, dedi. Efendisi, de şu yanıtı verdi : «Olabilir Jacques ama uyusak iyi olur.»

Jacques'la efendisi uyurken, ben de size hapishanede baso öttüren, daha doğrusu, arkadaşı Gousse efendinin kafasını şişiren adamın hikâyesini anlatmak için verdiğim sözü yerine getireyim.

«Bu üçüncü adam, dedi Gousse bana, büyük bir konağın kâhyasıydı. Üniversite sokağında bir pastacı kadına âşık olmuş. Kadının kocası karısının gidişinden çok, fırınıyle ilgilenen saf bir adamcağızdı. Kıskançlığından çok, hiç dükkândan ayrılmayışı âşıkların canını sıkıyordu. Bu engelden kurtulmak için ne yapmışlar biliyor musunuz? Kâhya, efendisine bir dilekçe göstermiş. Bu dilekçede pastacının kötü işler çeviren, meyhaneden çıkmıyan bir ayyaş olduğu, mahkemelere düştüğü, dünyanın en namuslu ve en bedbaht kadını olan karısını dövecek kadar merhametsiz bir adam olduğu yazılıymış. Bu dilekçe sâyesinde kâhya, efendisi aracılığıyla pastacı aleyhine bir tutuklama emri çıkarttırmış ve bunu da derhal yürürlüğe konulmak üzere bir polis komiserine verdirmiş. Gelgelelim, tesadüf bu ya, komiser pastacının ahbabı çıkmış. Zaman zaman beraberce meyhaneye gidip, böreği pastacıdan, şarabı komiserden olmak üzere kafayı çekerlermiş. Komiser, tutuklama emrini alarak, dükkânın önünden geçer ve kararlaştırdıkları işareti verir. İkisi de meyhanede buluşarak kafayı çekmeye başlarlar. Komiser, arkadaşına, işler nasıl diye sorar.»

«— Çok iyi.

«— Hiç kötü bir şeyler yok mu acaba?

«— Hiç.

«— Hiç düşmanın yok mu?

«— Böyle bir kimse tanımıyorum.

«— Akrabalarınla, komşularınla, karınla aran nasıl?

«— Gayet iyi ve dostça.

«— O halde, seni tutuklamam için verilen emir, nereden geliyor? diye sorar komiser. Eğer görevimi yapmaya kalksam, seni yakandan tutup kapının önüne gelecek olan arabaya atar, tutuklama emrinde yazılı olan yere götürürdüm. Al, oku...» Pastacı kâğıdı okur ve sapsarı kesilir. Komiser şöyle der : «Gönlünü ferah tut. Şimdi başbaşa verip hem benim hem de senin selâmetimiz için ne yapmamız gerektiğini düşünelim. Dükkâna sık sık gelen biri var mı?

«— Yok.

«— Karın hem oynak, hem de güzel.

«— Onu kendi keyfine bırakırım.

«— Karına göz koyan biri yok mu?

«— Tanrı bilir ya ,böyle birini bilmiyorum. Olsa olsa şu, arada bir gelip elini sıkan ve ona bir sürü martaval anlatan kâhya olabilir. Ama dükkânda benim, garsonların gözü önünde konuşuyorlar. Aralarında şerefe, namusa uymıyan bir şey olacağını sanmıyorum.

«— Sen çok saf bir adamsın!

«— Olabilir. Fakat en iyisi, insanın karısının namuslu olduğuna inanmasıdır. Ben de böyle yapıyorum.

«— Peki kimin kâhyası bu adam?

«— M. de Saint-Florentin'in.

«— Tutuklama emri hangi daireden geliyor acaba?

«— Belki M. de Saint-Florentin'nin dairesinden.

«— Doğru.

«— Oh! Hem pastalarımı yesin, hem karımla yatsın, hem de beni hapse attırsın ha! Ah, bu çok alçakça bir şey. Bu kadarına inanamam!

«— Çok saf adamsın- Birkaç gündür, karını nasıl buluyorsun?

«— Oldukça keyifsiz.

«— Ya kâhya'yı ; onu görmiyeli çok oldu mu?

«— Hayır, dün gördüm, evet dün.

«— Hiçbir şey fark etmedin mi?

«— Etrafıma pek az dikkat ederim. Ama galiba ayrılırken birbirlerine bir işaret yaptılar. Biri başıyla evet, öteki de hayır der gibi.

«— Evet diyen, hangisinin başıydı.

«— Kâhyanınki.

«— Onlar ya mâsum, ya da suç ortağıdırlar. Şimdi dinle, beni dostum. Evine gitme! Emin bir yere saklan. İstersen Temple manastırına, istersen Abbaye'e, ya da başka bir yere git. Yalnız işi bana bırak ve özellikle unutma ki...

«— Kimseye görünmemem ve bir şey söylememem gerek.

«— Tamam, öyle.

«O andan itibaren, pastacının evinin çevresini hafiyeler sardı. Çeşit çeşit kıyafetlere girmiş hafiyeler dükkâna girip kadından kocasının nerede olduğunu sordular. Bazılarına hasta, bazılarına bir düğüne gitti, bazılarına da bir eğlenceye gitti diye yanıt veriyordu. Ne vakit geleceği sorulduğu zaman da, bir şey bilmediğini söylüyordu.

«Üçüncü gün, komisere, başını paltosunun yakası içine saklamış bir adamın yavaşça sokak kapısını açtığını ve pastacının evine girdiğini haber verdiler. Bunun üzerine komiser derhal yanına bir muavin, bir çilingir birkaç da polis alarak bir arabaya atladı ve olay yerine geldi. Pastacının karısının odasının kapısına vurdular : ses yok. Bir daha vurdular. Yine ses yok. Üçüncüsünde içerden : «Kim o?» diye soruldu.

«— Açın.

«— Kim o.

«— Açın, kıral adına geliyoruz.

Kâhya beraber yattığı kadına :

«— Âlâ, hiçbir tehlike yok, dedi. Aldığı emri getirmek için gelen komiser olacak bu. Aç kapıyı : adımı söylerim, çekilir gider, iş de biter.

«Pastacının karısı geceliğiyle kapıyı açtı, sonra yine yatağına girdi.

KOMİSER. — «Kocanız nerede?

PACTACININ KARISI. — «Burada değil .

Komiser, *yatak perdesini aralıyarak.* — «Peki ya bu içerdeki kim?

KÂHYA. — «Benim, M. de Saint-Florentin'in kâhyası.

KKOMİSER. — «Yalan söylüyorsunuz. Pastacı sizsiniz. Çünkü pastacı pastacının karısıyla yatan adamdır. Kalkın, giyinin ve benim arkamdan gelin.»

Çarcsiz boyun eğmek gerekiyordu. Kâhyayı buraya getirdiler. Nâzır kâhyasının yaptığı kepazeliği öğrenince komiserin hareketini onayladı. Komiser bu akşam gelip, kâhyayı bu hapisaneden alarak Bicêtre'e götürecek. Artık orada hapishane müdürlüğünün gönlünden kopan bir parça kuru ekmekle, bir lokma eti tıkınıp, sabahtan akşama kadar basosunu öttürsün dursun...» Ah, artık ben de, Jacques'la efendisinin uyanmasını bekliyerek, biraz kafamı yastığa koysam mı dersiniz? Ertesi sabah Jacques erkenden uyandı. Havanın nasıl olduğunu anlamak için başını pencereye dayadı. Havanın çok berbat olduğunu görerek tekrar yatağına girdi. Ve efendisiyle beni canımızın istediği kadar uyumamız için rahat bıraktı. Jacques, efendisi ve aynı hana inen öteki yolcular öğleye doğru havanın açılacağını sanıyorlardı ; umutlar boşa çıktı. Fırtınayla karışık şiddetli bir yağmur başlamış, mahalleyi kentten ayıran dere taşmıştı. Öyle ki, geçmek tehlikeli bir hal almış, yolları bu tarafta olan yolcular da

bir gün kaybetmeyi göze alarak handa kalmışlardı. Kimi aralarında konuşuyor, kimi burnunu kapıdan uzatarak havayı yokluyor, sonra ayağını yere vurup küfür savurarak içeri giriyordu. Bazıları politikadan bahsediyor ya da içiyordu ; çoğu kâğıt oynuyordu ; geri kalanları da ya tütün içiyor, ya da uyukluyordu. Efendisi Jacques'a : «Umarım ki, Jacques aşk maceralarını anlatmaya devam eder, ve benim bunları duymak zevkine ermemi istiyen Tanrı da şu berbat havayı uzatarak bu hikâyeler bitinciye kadar bizim burada kalmamızı ister, dedi.

JACQUES. — Tanrı ister ha! Tanrının neyi istediğini, neyi istemediğini kimse bilemez. Belki bunu kendi de bilmez. Şimdi ölmüş olan zavallı yüzbaşım bunu belki yüz defa söylemiştir. Gün geçtikçe ne kadar haklı olduğunu daha iyi anlıyorum... Şimdi, anlatmıya başlıyorum efendim.

EFENDİ. — Dinliyorum. Araba ile uşakta kalmıştın. Doktorun karısı uşağa perdeyi açıp seninle konuşmasını söylemişti.

JACQUES. — Bu uşak yatağıma yaklaştı ve bana «Haydi arkadaş, dedi, ayağa kalk ; giyin de gidelim.» Kafam yorganın ve çarşafların içerisinde, onu görmeksizin yanıt verdim «Arkadaş, beni bırakın da uyuyayım, siz gidin.» Uşak bana, efendisinden emir aldığını bu emri yerine getirmek zorunda olduğunu söyledi.

«Tanımadığı bir adama emir gönderen efendiniz, acaba buraya olan borcumun ödenmesi emrini de verdi mi?»

— Bu iş oldu bitti bile. Çabuk olun. Sizi satoda bekliyorlar. Şunu söyliyeyim ki, eğer sizi görmek için duydukları merakın arkası gelirse, orada buradakinden daha çok rahat edersiniz.»

Razı oldum. Kalktım, giyindim ; koluma girdiler.

Doktorun karısına veda ettim. Tam arabaya bineceğim sırada kadın kolumdan tutup beni çekti ; içeri girmemi rica etti. Bana söyliyeceği bir şey varmış. «Dostum orada, herhalde bizden hiç şikâyet etmiyeceksiniz. Doktor bacağınızı kurtardı ; ben de size çok iyi baktım. Umarım ki bizi şatoda unutmazsınız.

— Sizin için ne yapabilirim orada?

— Kocamın oraya gelip pansımanınızı yapmasını istersiniz. Şato çok kalabalıktır, yörenin en yağlı müştersidir onlar... Senyör de iyi bir adamdır, eli açıktır. Bizi servete kavuşturmak sizin elinizde. Kocam oraya girmeye çok çalıştı ama boşuna.

— Fakat, doktor hanım, şatonun cerrahı yok mu acaba?

— Var elbet.

— Peki bu cerrah kocanız olsaydı da, işinden çıkarılıp kapı dışarı edilseydi hoşunuza gider miydi?

— Bu adama siz hiçbir şey borçlu değilsiniz, ama sanırsam kocama borçlusunuz : eğer yine eskisi gibi iki ayağınızla yürüyorsanız bu onun eseridir.

— Demek kocanız bana iyilik etti diye, benim de başkasına kötülük etmem gerekiyor öyle mi? Bununla beraber eğer cerrahlık boş ise...»

Jacques sözüne devam ediyordu ki, içeri hancı kadın girdi. Kucağında örtülere sarıp sarmaladığı Nicole vardı. Köpeği öpüp okşuyor, sanki çocuğu imiş gibi konuşuyordu. «Zavallı Nicole'cüğüm. Bütün gece feryat etti. Ya siz baylar, iyi uyudunuz mu?

EFENDİ. — Çok iyi.

HANCI KADIN. — Hava pek berbat.

JACQUES. — Ya, sormayın, buna çok canımız sıkılıyor.

HANCI KADIN. — Baylar, uzağa mı gidecekler?

JACQUES. — Hiç bilmiyoruz.

HANCI KADIN. — Baylar birini mi takip ediyorlar.

JACQUES. — Bizim kimseyi takip ettiğimiz yok.

HANCI KADIN. — Demek ki, yolda, işlerine göre, kâh durup, kâh gidiyorlar.

JACQUES. — Bizim hiçbir işimiz yok.

HANCI KADIN. — Mösyöler keyifleri için mi seyahat ediyorlar?

JACQUES. — Eziyetleri için deyin daha doğru olur.

HANCI KADIN. — Dilerim, bu ilkidir.

JACQUES. — Sizin dileğinizin hiçbir yararı yok. Alnımıza ne yazılmışsa o olur.

HANCI KADIN. — Bir evlenme işi için mi yoksa?

JACQUES. — Belki evet, belki hayır.

HANCI KADIN. — Mösyöler, dikkat edin. Şurada gördüğünüz adam var ya, hani şu zavallı Nicole'cüğümü hırpalamıştı ; başından çok gülünç bir evlenme işi geçti... Gel benim sevgili köpeğim ; gel de seni öpeyim ; söz veriyorum başına bir daha böyle bir şey gelmiyecek. Görüyor musunuz her yanı nasıl titriyor.

EFENDİ. — Bu adamın evlenmesinde ne gibi bir gariplik vardı?»

Jacques'ın efendisinin bu sorusu üzerine hancı kadın şöyle dedi : «Aşağıda bir gürültü var, gidip icabına bakayım ; sonra gelir, anlatırım...» Kocası avaz avaz: «Hanım, hanım» diye bağırarak yukarı çıkıyor ; arkasından da, o görmeden sütkardeşi geliyordu. Hancı, karısına : «Ne halt ediyorsun burada?...» diye sordu. Sonra arkasına dönüp sütkardeşini gördü : «Para mı getiriyorsun bana?»

SÜTKARDEŞ. — Hayır, biliyorsun ki meteliğim yok.

HANCI. — Meteliğin mi yok? Ben senin sabanını,

atlarını, öküzlerini ve yatağını satışa çıkarayım da, meteliğim yok demeyi gör sen, hergele!..

SÜTKARDEŞ. — Ben hergele değilim.

HANCI. — Ya nesin? Sefalet içindesin ; tarlana ekecek tohum bulamıyorsun ; mal sahibin sana borç vermekten bıktı usandı, artık zırnık vermek istemiyor. Bana baş vuruyorsun, bu kahrolası geveze karı araya giriyor ; zaten başıma gelen bütün belâlara o yol açmadı mı? Beni kandırıyor, sana borç veriyorum. Ödiyeceğini vâdediyorsun, beni belki on defa atlattın... Oh! Ben de sana söz veriyorum ki yakanı bırakmıyacağım. Haydi çık git buradan...

Jacques'la efendisi bu zavallı adamcağızı savunmaya hazırlanıyorlardı ki, hancı kadın parmağını dudaklarına götürerek susmalarını işaret etti.

HANCI. — Çık git buradan.

SÜTKARDEŞ. — Sütkardeşim, bütün söylediklerin doğru. Haciz memurlarının evime geldiği doğru. Birkaç dakika sonra kızım, ben ve oğlum sefalete düşeceğiz.

HANCI. — Sen böyle bir âkıbete müstahaksın. Sabah sabah ne işin var burada? Şarap dolduruyordum, bıraktım, mahzenden yukarı çıktım, bir de baktım ki kimsesikler yok. Haydi çık, git diyorum.

SÜTKARDEŞ. — Gelmiştim, ama beni nasıl karşılıyacağınızı düşünerek korktum, gerisin geriye gittim.

HANCI. — Şimdi de öyle yaparsan iyi olur.

SÜTKARDEŞ. — İşte akıllı uslu, güzel Marguerite'ciğim de bu yüzden Paris'e hizmetçilik yapmaya gidecek.

HANCI. — Hizmetçilik yapmaya, Paris'e mi? Onu bedbaht etmek istiyorsun demek?

SÜTKARDEŞ. — Bunu istiyen ben değilim. Karşımda konuşan taş yürekli adam.

HANCI. — Taş yürekli adam, ben ha! Ben aslâ

böyle değilim ve hiçbir zaman da olmadım ; bunu sen de bilirsin.

SÜTKARDEŞ. — Kızımla oğlumu besliyecek halde değilim. Kızım hizmetçilik edecek, oğlum da asker olacak.

HANCI. — Bütün bunlara da yolaçan ben olacağım ha! Hayır böyle şey olmaz. Sen zalim bir adamsın ; yaşadığım sürece bana azap vereceksin. Peki, şimdi sana ne lâzım.

SÜTKARDEŞ. — Bana birşey lâzım değil. Size borçlandığım için çok pişmanım. Bundan sonra ömrümde sizden borç almıyacağım. Siz yardımınızla yaptığınız iyilikten çok hakaretlerinizle kötülük ediyorsunuz. Eğer param olsaydı, suratınıza fırlatırdım, ama yok. Artık Tanrı ne isterse kızım öyle olur, oğlum da belki gidip ölecek, ben de dileneceğim, ama sizin kapınızda değil. Artık sizin gibi âdi bir adama minnet duymak istemiyorum. Öküzlerimin, atlarımın çiftimin çubuğumun parasını cebinize yerleştirin iyice. Mübarek olsun. Siz etrafınızda nankörler görmeye alışmışsınız, ben öyle olamam, Allaha ısmarladık.

HANCI. — Hanım, gidiyor, durdur şunu.

HANCI KADIN. — Hele durun sütkardeş : bakalım size nasıl bir yardımda bulunabiliriz, bir düşünelim.

SÜTKARDEŞ. — Onun hiçbir yardımını istemiyorum ; çok pahalıya mâlolur...»

Hancı, karısına yavaşça : «Onu bırakma ; tutsana haydi, kızı Paris'e, oğlu askere gidecek! kendisi de kilise kapısına. Ben buna tahammül edemem» diyordu durmadan.

Bu sırada karısı adamı durdurmaya çalışıyordu boş yere. Onur sahibi olan köylü kabul etmiyor, gitmekte inadediyordu. Hancı gözleri yaş içinde, Jacques'la efendisine başvurdu : «Baylar, şunu yumuşatmaya çalı-

şın...» Jacques'la efendisi, işe karıştılar. Hepsi birden köylüyü kandırmaya çalışıyorlardı. Eğer ben görmüş olsaydım... — Eğer siz de görseydiniz! Fakat görmemişsinizdir. Söyleyin böyle bir şey gören olmuş mudur? — Ah pek âlâ! Öyle olsun. Eğer önerisi reddedildiği için utanan, parası kabul edilsin diye ne yapacağını şaşıran biri görülmüşse o da bu ahmcıdır. Karısını kucaklıyor, sütkardeşini kucaklıyor. Jacques ve efendisini kucaklıyor, şöyle haykırıyordu : «Hemen gitsinler, evinden şu mendebur haciz memurlarını kovsunlar.

SÜTKARDEŞ. — Şunu da kabul edin ki...

HANCI. — Kabul ediyorum. Her şeyi berbat ederim. Ama ne yaparsınız? Böyle yaratılmışım ; doğa beni dünyanın hem en katı hem de en yufka yürekli adamı olarak yaratmış. Ne kimseye bir şey bağışlıyabilirim, ne de reddedebilirim.

SÜTKARDEŞ. — Başka türlü olamaz mısınız?

HANCI. — Ben, insanın artık kendisini düzeltemiyeceği bir yaştayım. Ama bana başvuranlar senin yaptığın gibi beni tersleselerdi belki daha iyi olurdum. Sütkardeş, bana verdiğin ders için sana teşekkürler. Belki yararlanırım. Haydi hanım, çabuk aşağı in ve ona ne lâzımsa ver. Allah Allah, ne duruyorsun! yürüsene! Sana diyorum, gidiyor musun? Allah aşkına ayağını biraz çabuk tut yahu! Bekletme adamı. Sonra gelir, şu pek hoşlandığını tahmin ettiğim baylarla yine buluşursun.

Kadınla, sütkardeş aşağıya indiler. Hancı birkaç dakika daha kaldı. O da gittikten sonra Jacques efendisine : «Amma da garip adam ha! Bizi buraya hapseden şu berbat havayı başımıza sırf siz benim aşk hikâyelerimi dinleyesiniz diye musallat eden Tanrı. Şimdi ne istiyor acaba?» dedi.

Efendisi, koltuğuna uzanıp esneyerek ve tabakası-

na parmağıyle vurarak yanıt verdi : «Jacques, seninle daha pek çok günler birlikte yaşayacağız, yeter ki...

JACQUES. — Yani bugün Tanrı benim susmamı, ya da şu hancı kadının konuşmasını istiyor demek. Bu geveze karının da canına minnet zaten. Konuşsun bakalım.

EFENDİ. — Keyifsiz görünüyorsun.

JACQUES. — Benim canım da konuşmak istiyor da ondan.

EFENDİ. — Sana da sıra gelir.

JACQUES.— Geleceği yok.»

Ne düşünüğünüzü anlıyorum, okuyucum ; işte *Bourru bienfaisant*'a (1) yakışır bir son diyorsunuz. Ben de sizin gibi düşünüyorum. Ben, bu piyesin yazarı olsaydım, ona olayla ilgisi olmayan bir kişi sokardım. Bu kişi arasıra sahnede görünür ve böylece varlığı nedenlendirilmiş olurdu. Önce af dilemeye gelirdi, ama kötü karşılanacağını düşünerek Géronte gelmeden uzaklaşır giderdi. Haciz memurlarının evine dalmalarının verdiği telâşla, ikinci defasında Géronte'u beklemek cesaretini bulurdu. Ama, bu defa da Géronte onu kabul etmezdi. Nihayet, onu piyesin çözüm noktasında yeniden ortaya çıkartırdım. Tıpkı, hancının karşısındaki köylünün rolünü oynardı. Bu köylü gibi, onun da bir şap kacının yanına koyacağı bir kızı, uşaklığa vermek için okuldan alacağı bir oğlu olurdu. Kendisi de yaşamaktan bıkıncaya kadar dilenmek kararında olurdu. Hayırsever Bourru'nün adamın ayaklarma kapandığı görülür ; Bourru'nün lâyık olduğu şekilde azarlandığı işitilirdi. Çevresini saran aile üyelerine, borçlusunun yumuşatılması ve yardımın kabul ettirilmesi için yalvarıp

1. Goldoni'nin bir eseri.

yakarmak zorunda kalırdı. İyi yürekli Bourru nihayet cezasını bulur ; huyundan vazgeçmeye söz verirdi. Ama, daha bir an geçmeden sahnede bulunan ve eve girmek için kibarca diller döken adamlara kızarak yine karakterimi açığa vurur. Ve öfkeyle haykırdı : Hay Allah belâsını versin bütün bu merasi... Fakat sözünün tam ortasında durur ve daha yumuşak bir sesle yeğenlerine : «Haydi kızlarım, elinizi bana verin de içeri girelim, derdi. — Bu kişinin eserin konusuyla ilgili olabilmesi için de onu Géronte'un himaye ettiği bir yeğen yapardınız, değil mi? — Çok iyi buldunuz! — İşte bu yeğenin ricası üzerinedir ki amca para verir, değil mi? — Mükemmel! — Borç verilen bu para da amcanın, yeğenini yermesine bir vesile olur? — Ta kendisi. — Sonra bu güzel piyesin sonunu da, evvelce herkesle ayrı ayrı geçen sahneleri biraraya getiren bir genel prova haline düşmekten kurtarırdınız, değil mi? — İyi bildiniz. — M. Goldoni'yi bir görsem. Kendisine handaki sahneyi anlatırdım. — İyi bir iş yapmış olurdunuz. O, bundan herkesten daha çok yararlanmayı bilecek kadar, becerikli bir adamdır.

Hancı kadın tekrar yukarı çıktı. Nicole de kucağındaydı. Şöyle dedi : «Umarım, iyi bir yemek yiyeceksiniz. Kaçak avcı şimdi geldi ; senyör'ün bekçisi de gecikmiyecektir... Bunları söyliyerek bir iskemle çekip oturdu ve hikâyesine başladı.

HANCI KADIN. — İnsan uşaklardan çekinmelidir; dünyada efendilerin bunlardan daha büyük düşmanı olamaz...

JACQUES. — Madam, ne söylediğinizi kulağınız işitmiyor galiba. İyisi de var kötüsü de. Ama herhalde uşakların iyisi, efendilerin iyisinden daha çoktur.

EFENDİ. — Jacques siz de sözlerinize dikkat etmiyor ve sizi incitmiş olan aynı patavatsızlığı yapmış oluyorsunuz.

JACQUES. — Çünkü efendiler...

EFENDİ. — Çünkü uşaklar...

Eh, okuyucum ; şimdi bu üç kişi arasında bir kavga çıkartmama ne engel olabilir ki? Neden Jacques hancı kadını omuzlarından yakalayıp kapı dışarı etmesin? Neden efendisi Jacques'ı omuzlarından yakalayıp odadan dışarı atmasın? Neden biri bir tarafa, öteki de başka bir tarafa gitmiş olmasınlar? Ve neden siz de hem hancı kadının hikâyesini, hem de Jacques'ın aşk maceralarının sonunu dinlemekten yoksun kalmayasınız? Ama, korkmayın böyle bir şey yapmıyacağım. Hancı kadın tekrar söze başladı :

«Kabul etmek gerekir ki çok kötü adamlar olduğu gibi, çok kötü kadınlar da vardır.»

JACQUES. — Ve bu gibileri bulmak için öyle pek uzaklara gitmeye gerek yoktur.

HANCI KADIN. — Ne diye lâfa karışıyorsunuz? Ben bir kadınım ; kadınlar hakkında canım ne isterse söyliyebilirim. Sizin sözlerimi onaylamanıza ihtiyacım yok.

JACQUES. — Benim onaylamam da herhangi birininki kadar değerlidir.

HANCI KADIN. — Mösyö, öyle bir uşağınız var ki kendini önemseyip sizi hiçe sayıyor. Benim de uşaklarım var, ama onlara kendimi saydırmasını bilirim!...

EFENDİ. — Jacques, sus da madam konuşsun.

Hancı kadın, efendisinin bu sözlerinden cesaret alarak Jacques'a saldırdı. İki elini, Nicole'ün kucağında olduğunu unutarak, kalçalarına dayadı. Hayvanı salıverdi ; Nicole yere düştü ; sarsıntıdan incinip kundağının içinde çırpınmaya başladı, bir yandan da kafa patlatırcasına uluyordu. Köpeğin ulumalarına hancı kadının feryatları, kadının feryatlarına Jacques'ın kahkahaları karışıyor, bir yandan da efendisi, gülmekten kendini alamıyarak, kutusundan bir tutam enfiye alıp

burnuna çekiyordu. Bütün han ayaklanmıştı. «Nanon, Nanon, çabuk içki şişesini yetiştir... Nicole'cüğüm öldü... Soyun onu... of, ne kadar da beceriksiz şeysiniz!

— Elimden geldiği kadar yapıyorum.

— Ah! nasıl da feryat ediyor! Öldü zavallıcık!... Sen gül, koca salak ; gülünecek şey var da sanki... öldü zavallı Nicole'cüğüm, öldü.

— Hayır madam, hayır, herhalde kendine gelir... işte kımıldıyor.»

Nanon, köpeğin burnunu içkiyle ovalayıp, ona zorla birkaç damla içirirken ; hancı kadın da feryat ve figanlarına devam ediyor, terbiyesiz uşaklara ağzına geleni söylüyordu. Nanon ona Bakın madam, diyordu, işte gözlerini açıyor, size bakıyor.

— Zavalı hayvancık ; kim görür de bunu, yüreği parçalanmaz?

— Madam, okşayın biraz ; bir şeyler söyleyin ona.

— Gel Nicole'cüğüm ; bağır, yavrum, eğer bağırmak duyduğun acıyı dindiriyorsa bağır. Hayvanların da insanlar gibi talihsizi, talihlisi var. Kader bunlardan gürültücü, patırtıcı, obur olanların yüzünü güldürür de, dünyanın en iyi yaratığını böyle mutsuz kılar.

— Madamın hakkı var ; şu dünyada adaletten eser yok.

— Sus da köpeği tekrar sar. Götür yastığımın altına yatır ; şunu da bil ki, en ufak bir ses çıkarırsa senin yakana yapışacağım. Gel zavallı köpeğim ; gel, gitmeden seni bir kere daha öpeyim. Yaklaştırsana hayvanı ; ne budala şeysin kız... Bu köpekler o kadar iyi yaratıklardır ki...

JACQUES. — Anadan, babadan, kardeşlerden, evlâttan, uşaklardan ve kocalardan daha iyi...

HANCI KADIN. — Ne sandınız ya, elbette. Gülmeye kalkmayın, bu hayvan mâsumdur, size sadıktır ; size hiçbir zaman fenâlık etmez ; halbuki ötekiler...

JACQUES. — Yaşasın köpekler! Şu yeryüzünde onlardan daha mükemmeli yoktur.

HANCI KADIN. — Eğer daha mükemmel başka bir yaratık varsa, bu herhalde insanoğlu değildir. Değirmencinin köpeğini de görmenizi isterdim. Nicole'ümün âşığıdır. Bu köpek hepinizin utançtan yüzünü kızartır. Daha gün doğarken bir fersahlık yerden gelir, şu pencerenin önüne dikilir ; insanın içine dokunan iniltilerle ağlar. Hava nasıl olursa olsun orada durur ; yağmurun altında kalır, kuma gömülür ; çamurların içinde ancak kulaklarıyla burnunun ucu seçilir. Dünyada en çok sevdiğiniz kadın için bunları yapar mısınız siz?

EFENDİ. — Çok çapkın bir köpekmiş.

JACQUES. — Ama siz de söyleyin bakalım, bu kabirdar bakıma sizin Nicole'ünüzden daha lâyık kadın nerede?...

Bununla beraber, hancı kadının köpeklere karşı duyduğu sevgi sanılacağı gibi tek sevgisi değildi ; Konuşmayı da aynı derecede tutkundu. Onu dinlemek hususunda gösterdiğiniz sabır ve duyduğunuz zevk ölçüsünde gözünde değer kazanırdınız. Bundan dolayı şu garip evlenme hikâyesine yeniden başlamak için yalvarmalarını beklemedi ; sadece Jacques'ın ağzım açmamasını şart koştu. Efendisi, Jacques'ın susacağını vâdetti. Jacques tembel tembel bir köşeye uzandı ; takkesini kulaklarına kadar geçirmiş ve hancı kadına da arkasını dönmüştü. Efendi öksürdü, tükürdü, burnunu sildi, saatini çıkardı baktı ; tabakasını çıkardı ; kapağına vurdu ; bir tutam enfiye alarak burnuna çekti ve hancı kadın şu zevkine doyulmaz çene çalmak işine başladı.

Tam söze başlıyacağı sırada köpeğinin bağırdığını duydu.

— Nanon, bak şu zavallı hayvana, nesi var?... Ah kafam ne kadar karıştı ; nerede kaldığımı unuttum.

JACQUES. — Daha hiçbir şey anlatmamıştınız ki.

HANCI KADIN. — İşte mösyö, siz buraya geldiğiniz sırada, Nicole'ümün yüzünden kendileriyle kavgaya tutuştuğum bu iki adam...

JACQUES. — İki mösyö deyiniz.

HANCI KADIN. — Neden diyecek mişim?

JACQUES. — Çünkü şimdiye kadar bizi böyle nezaketle çağırdılar ve ben buna alışığım da ondan. Efendim bana Jacques der, başkaları mösyö Jacques.

HANCI KADIN. — Ben size ne Jacques, ne de mösyö Jacques, diyorum. Benim sizinle konuştuğum yok... *(Madam? — Ne var? — Beş numaranın hesap pusulası? — Şöminenin kenarına bak.)* Bu iki adam, iyi ve kibar insanlardı ; Paris'den gelip yaşlıcasının çiftliğine gidiyorlardı.

JACQUES. — Bunu kim söyledi size.

HANCI KADIN. — Kendileri.

JACQUES. — Güzel doğrusu!...

EFENDİ. — Hancı kadına bir işaret yapıp, Jacques'ın kafasının biraz kalın olduğunu anlattı. Hancı kadın da memnun bir omuz işaretiyle yanıt verdi ve ekledi «Daha bu yaşta ha! Çok kötü.»

JACQUES. — Bir insanın nereye gittiğini bilmemesi çok kötü gerçekten de.

HANCI KADIN. — Bu iki yolcudan yaşlıcasının adı marki des Arcis idi. Ehlikeyif, çok kibar, kadınların sadakatine pek az inanan bir adamdı.

JACQUES. — Hakkı da var.

HANCI KADIN. — Mösyö Jacques, sözümü kesiyorsunuz.

JACQUES. — *Büyük - Geyik* hanının sayın sahibesi size söylemiyorum.

HANCI KADIN. — Bununla birlikte marki cenapla-

rı, kendisini avucu içine alan acayip bir kadına çatmıştı. Kadının adı Mme, de La Pommeraye'dı. Zengin, görmüş geçirmiş, kişizade bir kadındı. Marki des Arcis bütün tanıdığı kadınları bıraktı. Yalnız Mme. de Pommeraye'e bağlandı. Ona büyük bir sebatla kur yaptı, akla hayale sığmaz her türlü fedakârlığa başvurarak kendisini sevdiğini ispata çalıştı ; hattâ evlenme önerisinde bile bulundu. Fakat bu kadın ilk kocasıyla o kadar mutsuz olmuştu ki... *(Madam? — Ne var? — Yulaf sandığının anahtarı nerede? — Çiviye bak, orada yoksa, sandığın üstündedir.)* İkinci bir evlenmenin tehlikelerini göze almaktansa dünyanın bütün felâketlerine uğramaya razıydı.

JACQUES. — Ah, eğer alnına yazılmış olsaydı, görürdü o.

HANCI KADIN. — Bu kadın dünyadan uzak yaşıyordu. Marki, kocasının eski bir ahbabıydı. Kadın onu evine kabul etmişti, etmeye de devam ediyordu. Çapkınlığa olan zaafı bağışlanacak olursa, şerefli denilen insanlardandı marki. Sürekli ve ısrarlı takipleri, bir yandan onun kişisel meziyetleri, gençliği, yüz güzelliği, en coşkun bir aşkla bağlı olduğunu gösteren tavırları, öbür yandan kadının yalnızlığı, sevilme ihtiyacı, tek kelimeyle bizi erkeklere râmeden her şey ile birleşince... *(Madam? — Ne var? — Postacı geldi. — Yeşil odaya alın onu ve her zamanki gibi hizmetine bakın)* sonunda etkisini gösterdi ; ve Mme de La Pommeraye, birkaç ay markiyle ve kendi kendisiyle mücadele ettikten ve alışılmış en kuvvetli yeminleri istedikten sonra, markiyi mutlu etti. Marki, eğer doğruluğuna yemin ettiği duygularını koruyabilseydi metresine karşı, dünyanın en büyük bahtiyarlığına erebilirdi. Görüyorsunuz ya, mösyö, yalnız kadınlar sevmesini bilir. Erkeklerin sevgiden hiç anladıkları yoktur... *(Madam? — Ne var? — Çerci keşiş geldi. — Ona buradaki mös-*

yöler için on iki, benim için de altı metelik verin, diğer odaları da kendi dolaşsın.) Birkaç yıl sonra, marki, Mme de la Pommeraye'in hayatını pek yavan bulmaya başladı. Ona, salon hayatına karışmayı önerdi : kadın buna razı oldu. Bazı kadınları, bazı erkekleri davet edelim dedi : kadın bunu da kabul etti. Yemekli geceler tertipliyelim dedi : buna da rıza gösterdi. Derken, marki, arada bir iki günü onu görmeden geçirmeye başladı ; kendi tertiplediği yemekli akşam davetlerinde bulunmaz oldu ; ziyaretlerini yavaş yavaş kısalttı ; bazı işler çabuk ayrılmasını gerektiriyordu ; geldiği zamanlar da, bir iki kelime söyledikten sonra, bir koltuğa uzanıyor, eline bir kitap alıyor, sonra bunu bir tarafa atıp köpeğiyle konuşuyor, ya da uyuyordu. Gittikçe bozulan sağlığı, akşamları erkenden gitmesini gerektiriyordu : Tronchin'in fikriydi bu. «Büyük adamdır şu Tronchin, vesselâm! dostumuz hanımı umutsuzluğa düşmekten kurtaracağına şüphem yok.» Böyle söyliyerek bastonunu, şapkasını alıyor ve kimi zaman sevgilisini öpmeyi bile unutarak çekip gidiyordu. Mme de La Pommeraye... *(Madam? — Ne var? Fıçıcı geldi. — Mahzene inip şarap odalarının ikisine de baksın.)* Mme de La Pommeraye artık eskisi gibi sevilmediğini sezinliyordu ; ama emin olmak gerekti. Bakın, nasıl davrandı... *(Madam? — Geliyorum, geliyorum.)*

Sözünün böyle ikide bir kesilmesinden usanan hancı kadın aşağıya indi ve bir daha kendisini rahatsız etmemeleri için gereken önlemleri aldı.

HANCI KADIN. — Madam de La Pommeraye, bir gün, akşam yemeğinden sonra, markiye : Düşüncelere daldınız, dostum, dedi.

— Siz de düşüncelere dalıyorsunuz.

— Evet hem de oldukça kederli düşüncelere.

— Neniz var?

— Hiç.

— Doğru söylemiyorsunuz. Haydi, markiz, dedi esniyerek, anlatın bakalım. Canımızın sıkıntısını giderir.

— Canınız mı sıkılıyor?

— Hayır ; insan bazı günler oluyor ki...

— Sıkılıyor değil mi?

— Yanılıyorsunuz dostum ; yemin ederim ki yanılıyorsunuz : hakikaten öyle günler oluyor ki... İnsan nedenini bir türlü bilemiyor.

— Dostum, epeydir size bir düşüncemi açmak istiyorum. Fakat sizi üzmekten korkuyorum.

— Siz, beni üzebilir misiniz hiç?

— Belki ; fakat Tanrı yüreğimin ne kadar temiz olduğuna tanıktır...» *(Madam? Madam? Madam? — Kim ve ne için olursa olsun, beni çağırmamanızı tembih etmemiş miydim? Kocamı çağırın. — Burada değil.)* Özür dilerim, mösyöler, bir dakika sonra emrinize âmâdeyim.

Hancı kadın, aşağıya indi, tekrar yukarı çıktı ve yine anlatmaya koyuldu :

«... Bu benim rızam, haberim olmadan, her insanın başına gelebilen bir felâket sonucu oldu. Ben de buna uğramaktan kurtulamadım.

— Ah! size ait bir şey demek... Ve de korkuyorsunuz!.. Sorun nedir kuzum?

— Marki, sorun... Ah çok üzgünüm ; sizi de üzeceğim, ama en iyisi susmam olacak.

— Hayır dostum, söyleyin. Yüreğinizin bir köşesinde benden gizli bir sırrınız mı var yoksa? Anlaşmamızın ilk şartı içimizi, hiçbir şey saklamadan birbirimize açmamız değil miydi?

— Doğru, peki öyleyse, beni rahatsız eden şeyi anlatayım : bu öyle bir şey ki benim kendi kendime yaptığım sitemleri gölgede bırakıyor. Ne zamandır, eski

neşemin kalmadığını fark etmiyor musunuz? İştahım yok, yalnız aç kalmamak için yiyip içiyorum, uyuyamıyorum. En yakın ahbaplarımızın arasında bile sıkılıyorum. Geceleri kendi kendime şunları soruyorum «Sana karşı eskisinden daha az mı kibarca davranıyor?» Hayır. Gizli birtakım ilişkileri olduğunu söyliyebilir misin? Hayır. Sana karşı duyduğu sevgi azaldı mı? Hayır. Peki ama, sevgin hep aynı kaldığı halde senin duyguların neden değişiyor? Böyle oldu işte : bunu kendinden saklıyamazsın. Onu eskisi gibi sabırsızlıkla beklemiyorsun artık. Onu gördüğün zaman eskisi kadar zevk duymuyorsun. Gelmesi geciktiği zaman eskisi gibi kaygılanmıyor, arabasının gürültüsünü duyduğun, onun geldiğini haber verdikleri, onu gördüğün zaman eskisi gibi tatlı bir heyecana kapılmıyorsun.

— Ne diyorsunuz, madam!»

Bunları söyledikten sonra Mme de La Pommeraye elleriyle gözlerini kapadı ; başını eğdi, bir süre hiç konuşmadan durdu. Sonra : «Marki bu sözlerim karşısında göstereceğiniz hayrete, bana söyliyeceğiniz bütün acı sözlere kendimi hazırladım. Hayır, beni esirgemeğe kalkışmayın, ne söyliyecekseniz söyleyin. Sözlerinizi boynumu bükerek dinliyeceğim, çünkü onlara lâyığım ben. Evet sevgili marki ; evet ben... zaten böyle bir şeyin olması yeterince bir bahtsızlık değil mi? Bir de sizden sakladığım için buna yalan söylemenin utancı, düşkünlüğü de eklenirse... Siz hep olduğunuz gibisiniz. Ama dostunuz değişti. Dostunuzun size her zamanki gibi saygısı var, sizi beğeniyor, fakat... Fakat onun gibi ruhunun en karanlık kıvrımları arasındaki duyguları okumaya alışık olan ve hiçbir şeyi zoraki olarak gönlüne kabul ettirmek istemiyen bir kadın ; artık aşkın kalbinden uzaklaştığını kendinden saklıyamaz. Bu anlayış pek feci ; ama gerçek. Ben, markiz de La Pommeraye sebatsız, hafifmeşrep bir yaratık olayım ha!

Hafifmeşrep!... marki, kızın, köpürün, en iğrenç sözleri kullanın, ben bunları kendime sizden önce söyledim, siz de söyleyin. Bütün söyliyeceklerinizi kabule hazırım... Yalnız bir tanesi müstesna... İkiyüzlü kadın olmak istemem... Umarım ki siz de bana bunu söylemiyeceksiniz. Çünkü gerçekte de böyle değilim... *(Hanım? — Ne var? — Hiç. — Bu evde insana hiç rahat yok. Kimse olmadığı ve yapılacak bir iş bulunmadığını sandığınız zaman, bile. Benim durumumda bir kadın olmak acınacak bir şey, hele bir de böyle sersem bir kocası olursa.)* Bunları söyliyerek madam de La Pommeraye koltuğunun arkasına yaslandı ve ağlamaya başladı. Marki dizlerine kapandı ve : «Siz çok güzel, tapınılacak, eşsiz bir kadınsınız. Açık yürekliliğiniz, iffetiniz beni utancımdan yerlere geçiriyor. Ah! Bu anda bana ne kadar üstünsünüz! Sizi ne kadar büyük, kendimi de ne kadar küçülmüş görüyorum! Önce konuşan siz, ilk suçlu da ben oldum, Sevgilim, içtenliğiniz beni de samimi olmaya sürüklüyor. Böyle davranmamak için bir canavar olmam gerek. Kalbinizin hikâyesi, kelimesi kelimesine benim kalbimin hikâyesidir. Sizin söylediklerinizin hepsini ben kendime söyledim. Fakat sustum, acı içindeydim, kendimde ne zaman içimdekilerini söylemek cesaretini bulabileceğimi bilemiyordum?

— Sahi mi, dostum?

— Tümüyle. Şimdi ikimiz de birbirimizi, bizi bağlıyan zayıf ve aldatıcı bağı aynı zamanda kaybettiğimiz için kutlamalıyız.

— Gerçekten de sizin aşkınız söndüğü halde benimki devam etseydi ne büyük bahtsızlık olurdu!

— Ya da daha önce sönen benim aşkım olsaydı.

— Haklısınız, anlıyorum.

— Bana hiçbir zaman bu andaki kadar sevimli, bu andaki kadar güzel görünmediniz. Eğer geçirdiğim deney beni ihtiyatlı yapmasaydı, sizi her zamankinden

çok sevdiğime inanırdım.» Bunları söyliyerek marki, kadının ellerini ellerinin içine aldı, öpmeye başladı... *(Hanım? — Ne var? — Saman tüccarı geldi. — Defterden hesabını gör. — Defter nerede? — dur, dur bendeymiş.)* Mme. de La Pommeraye duyduğu kahredici acıyı gizlemeye çalışarak sordu : «Peki, ne yapacağız şimdi marki?»

— Ne siz, ne de ben birbirimizi zorlıyacak değiliz. Size karşı duyduğum saygı ve takdir hiçbir zaman silinmiyecektir ; ben de sizin saygı ve takdirinize lâyık olmak hakkını bütün bütün kaybettiğimi sanmıyorum. Yine birbirimizi görür, en sıcak bir dostluk havası içinde başbaşa konuşuruz. Sona eren aşklarda görülen bütün o sıkıntılardan, öfke ve kızgınlıklardan, dürüstlüğe yakışmayan davranışlardan, kurtulmuş olur, böylece eşsiz iki dost olarak kalırız. Siz bütün özgürlüğünüze sahip olursunuz. Bana da özgürlüğümü bağışlarsınız. Birlikte seyahate çıkarız. Başarılarınızın sırdaşı olurum. Fakat kendi maceralarımdan size bir zerresini bile anlatmam. Böyle bir şey olacağı da şüphelidir ya! Sizi tanıdıktan sonra başka kadınları güç sevebilirim artık. Ne güzel olacak değil mi böyle! Öğütlerinizle bana yardım edersiniz, tehlikeli anlarda, eğer gerek duyarsanız, ben de size öğütlerimle yardım ederim. Ne olacağını kim bilir ki?»

JACQUES. — Kimse.

HANCI KADIN. — «Şurası muhakkak görünüyor ki, ben başka kadınlara gittikçe, onlarla sizin aranızda yapacağım karşılaştırmayı her zaman siz kazanacaksınız, ve ben size her zamankinden daha sıcak duygularla, daha büyük bir tutkuyla döneceğim. Yeryüzünde beni mutlu edebilecek biricik kadının Mme. de La Pommeraye olduğunu anlıyacağım. Ve bir kere döndükten sonra da her şey üzerine bahse girerim ki, ömrümün sonuna kadar sizinle kalacağım.

— Ya döndüğünüz zaman beni bulamazsanız? Çünkü, ne de olsa marki, insan her zaman olduğu gibi kalmaz. Sonra, sizin değerinizde olmayan birinden hoşlanır, gönlümü kaptırabilirim ayrıca.

— Böyle bir şey olursa elbetteki çok kederlenirim. Ama şikâyete hakkım olmaz. Sadece bizi beraber olduğumuz zaman ayıran, fakat birleşmemize imkân olmadığı zaman da yaklaştıran kadere lânet ederim...»

Bu konuşmadan sonra, insan yüreğinin batsızlığı, yeminlerin geçiciliği, evlenme bağının çürüklüğü konusunda felsefe yapmaya koyuldular... *(Madam? — Ne var? — Posta arabası)* «Mösyöler, dedi hancı kadın, sizden ayrılmam gerekiyor. Akşama, işim bitince gelir, eğer merak ederseniz, bu maceranın sonunu anlatırım...*(Madam?... Hanım?... Hancı hanım?... — Geliyorum, geliyorum.)*

Hancı kadın gidince, efendi uşağına şöyle dedi : «Jacques, bir şeyin farkına vardın mı?

JACQUES. — Ne gibi?

EFENDİ. — Bu kadın, bir hancı karısından umulmıyacak kadar güzel konuşuyor.

JACQUES. — Gerçekten de öyle. Şu hizmetçilerin ikide bir sözünü kesmeleri beni çok sinirlendirdi.

EFENDİ. — Beni de.»

Haydi okuyucular, siz de hiç çekinmeden fikirlerinizi söyleyin ; görüyorsunuz ki, aramızda büyük bir içtenlik var. İster misiniz şu gösterişçi ve lâfı uzatan hancı kadını bir yana bırakıp da Jacques'ın aşk hikâyelerine dönelim yine? Bana göre hava hoş. Eğer kadın tekrar yukarı çıkarsa, geveze Jacques ne yapacağını bilir? Kalkar kapıyı suratına kapar ve sonra da anahtar deliğinden : «İyi geceler madam, efendim uyuyor, ben de yatmak üzereyim : hikâyenin alt tarafını artık, bir daha seferki gelişimizde anlatırsınız» demekten kaçınmaz.

«Etten kemikten yapılmış iki yaratık birbirlerine ilk yeminlerini toz halinde ufalanıp dökülen bir kayanın dibinde yapmışlar ve yeminlerine sadık kalacaklarına, her an değişmekte olan gökyüzünü tanık tutmuşlardı. İçlerinde ve çevrelerinde her şey değiştiği halde onlar, duygularının aslâ değişmiyeceğini sanıyorlardı... Ah, çocuklar!.. Ebedi çocuklar!..» Bu düşünceler kime aittir. Jacques'a mı, efendisine mi, bana mı bilmiyorum? Herhalde üçümüzden birine. Bu düşünceler, ve daha birçokları, yemekten önce, yemekten sonra, hancı kadın dönünceye kadar kafalarından geçip duracaktı ki, birden Jacques efendisine şöyle dedi : «beni dinleyin, efendim... bütün şu savurduğunuz büyük hikmetler, bizim köyde sohbetlerde anlatılan bir masalın değerinde değildir.

EFENDİ. — Nedir bu masal?

JACQUES. — Kın'la Bıçık'ın masalı. Kın'la Bıçak bir gün kavgaya tutuşurlar. Bıçak, Kın'a : «Kın, şekerim, der, sen düzenbazın birisin, çünkü her gün içine başka başka bıçaklar alıyorsun... Km da ona şu yanıtı verir : Bıçak, dostum, sen de düzenbazın birisin, çünkü her gün bir kın değiştiriyorsun... Kın, sen bana böy le söz vermemiştin... Bıçak, önce sen beni aldattın...» Bu tartışma sofrada çıkmış ; Kın'la Bıçak arasında oturan Kirpik lâfa karışıp demiş ki : «Sen Kın, ve sen Bıçak, ikiniz de değişiklik yapmakla iyi ediyorsunuz, çünkü değişiklik hoşunuza gidiyor! Ama, hiç değişiklik yapmıyacağınıza dair birbirinize söz vermekle yanılgıya düşmüşsünüz. Bıçak, sen bilmiyor muydun ki, Tanrı seni birçok Bıçak'ları alabilecek şekilde yaratmıştır? Bütün Kın'lardan toptan vazgeçeceğine söz veren bazı Bıçak'larla, bütün Bıçak'lara kapalı kalacağına söz veren Bazı Kın'lara deli gözüyle baktığınız halde ; sen Kın, tek bir Bıçak'la, ve sen de Bıçak, tek bir

Kın'la yetineceğinize and içerken hemen hemen aynı deliliği yaptığınızı hiç düşünmemişsiniz.»

Burada efendisi Jacques'a dedi ki : «Hikâyen ahlâka pek uygun değil. Ama eğlendirici. Kafamdan nasıl tuhaf bir düşünce geçtiğini bir bilsen. Seni bizim hancı kadınla evlendiriyorum, sonra da kendi kendime şunu soruyorum ; çok konuşmayı seven bir koca acaba, geveze bir kadınla nasıl yaşar?

JACQUES. — Nasıl mı? Ömrümün ilk on iki yılında, büyükbabamın ve büyükannemin yanında yaşadığım zamanki gibi.

EFENDİ. — Neydi adları? Ne iş yaparlardı?

JACQUES. — Antikacıydılar? Büyükbabam Jason'nun birçok çocuğu oldu. Bütün aile bireyleri ciddi insanlardı. Sabahleyin kalkar, giyinir, işlerine güçlerine giderlerdi. Öğleyin gelir, yemek yer ve tek kelime konuşmadan yine işlerine dönerlerdi. Akşam, iskemlelerine yerleşirler ; anne ve kızı yün eğirir, dikiş diker, örgü örerler, ama tek bir kelime bile konuşmazlardı. Evin oğlu dinlenir ; baba da Eski Ahit'i okurdu.

EFENDİ. — Ya sen, ne yapardın?

JACQUES. — Ben de ağzımda bir tıkaç olduğu halde odanın içinde koşar dururdum.

EFENDİ. — Ağzında tıkaçla mı?

JACQUES. — Evet, bir tıkaçla. İşte zaten bu melûn tıkaç yüzünden şu konuşma illetine tutuldum ya. Bazan Jason'ların evinde tek kelime konuşulmadan haftanın geçtiği olurdu. Bütün ömrü boyunca — ki çok uzun sürdü — büyükannem *satılık şapka*'dan ; daima hesap başında, dimdik, ellerini redingotunun içine sokmuş bir halde görülen büyükbabam da *para*'dan başka bir lâf söylememişlerdir. Bazı günler nerdeyse Kutsal Kitap'a inanmıyacak olurdu büyükbabam.

EFENDİ. — Neden?

JACQUES. — Kutsal Ruh'a yakışmıyan gevezelik-

ler saydığı tekrarlar yüzünden. Bir sözü tekrar edenler, dinliyenleri ahmak yerine koyan ahmaklardır, derdi.

EFENDİ. — Hadi Jacques, şu büyükbabanın yanında, ağzında tıkaçla geçirdiğin on iki yıllık susuşun ve hancı kadının konuştuğu saatlerin acısını çıkarmak için...

JACQUES. — Aşk maceralarını yeniden anlatmaya başlıyayım değil mi?

EFENDİ. — Hayır, şu yarıda bıraktığın öteki hikâyeyi : yüzbaşının arkadaşının hikâyesini.

JACQUES. — Ah! Efendim, ne korkunç bir belleğiniz var.

EFENDİ. — Ah benim sevgili Jacques'ım, küçücük Jacques'ım...

JACQUES. — Neden gülüyorsunuz?

EFENDİ. — Seni çocukken ağzındaki tıkaçla büyük babanın evinde görmüş olsaydım ne kadar güleceğimi düşünüyorum da ondan...

JACQUES. — Evde kimse olmadığı zaman büyük annem ağzımdan tıkacı çıkarırdı. Büyükbabam bunu görürse hiç de memnun olmazdı. Büyükanneme : «Çıkarın bakalım, derdi, bu oğlan dünyanın en müthiş gevezesi olup çıkacak, alnına böyle yazılmış.»

EFENDİ. — Haydi, Jacques, sevgili Jacques'ım, anlat şu yüzbaşının arkadaşının hikâyesini.

JACQUES. — Anlatmaya anlatacağım ama, siz inanmıyacaksınız.

EFENDİ. — O halde çok harikulâde bir şey olmalı!

JACQUES. — Hayır, ama bu macera bir başka Fransız askerinin de başına gelmişti ; adı mösyö de Guerchy'ydi galiba.

EFENDİ. — Mükemmel! Ben de oldukça güzel bir

hicviye yazmış bir Fransız şairinin söylediğini söyleyeceğim. Bu şair, yüzüne karşı, hicviyeyi kendisinin yazdığını iddia eden birine : «Ne diye mösyö yazmış olmasın? ben yazdıktan sonra...» demiş. O halde, Jacques'ın hikâyesi neden yüzbaşının başından geçmiş olmasın? mademki, de Guerchy adlı bir Fransız subayının başından geçmiş... Fakat, bana bunu anlatırken, bir taşla iki kuş vurmuş, iki adamın macerasını birden anlatmış olacaksın, çünkü bilmiyorum bunu ben.

JACQUES. — Daha iyi ya! Ama yemin edin bakalım, bilmediğinize.

EFENDİ. — Yemin ediyorum.»

Okuyucum, ben de sizden aynı yemini isteyebilirdim. Yalnız, size şunu belirteceğim ki, Jacques'ın yaratılışında çok tuhaf bir yan vardı, ve herhalde şu suskun antikacı büyükbabası Jason'dan geçmişti bu ona : bütün gevezelerin aksine, konuşmayı çok sevdiği hal de tekrardan ödü kopardı. Bunun için, efendisine şöyle dediği olurdu «Mösyö benim geleceğimi mahvediyor. Artık anlatacak şeyim kalmadığı zaman ne yapacağım?...

— Tekrar anlatırsın.

— Jacques tekrar anlatacak ha! Tekrar etmemek alnıma yazılmıştır. Eğer bir gün böyle bir şey yaparsam «Ah! ya büyükbaban işitseydi» diye bağırırım ve ağzımda tıkaç olmadığına hayıflanırsın.

JACQUES. — Saint-Germain ve Saint-Laurent panayırlarında kumar oynandığı günlerdeydi...

EFENDİ. — Demek bu iş Paris'te oldu ha! Oysa, senin yüzbaşının arkadaşı bir sınır bölgesinin komutanı idi.

JACQUES. — Allah aşkına efendim, bırakın da beni anlatayım... Birçok subay bir dükkâna girdiler. Ve orada bir başka subayın dükkâncı kadınla konuştuğunu gördüler. Bunlardan biri o subaya bir zar oyunu

oynamayı önerdi. Çünkü, şurasını söyliyeyim ki, yüzbaşımın ölümünden sonra, zengin olan arkadaşı da kumara yakasını kaptırmıştı. O, ya da, mösyö de Guerchy bu öneriyi kabul etti. Kader, zar borusunu karşısındakinin eline vermişti. O da oynadı, oynadı, oynadı: oyun böylece kızıştı. Öyle ki, neleri varsa, hepsine, hepsinin hepsine, küçük yarımlara, büyük yarımlara, büyüğün büyüğüne oynamaya başlamışlardı. Seyircilerden biri M. de Guerchy'ye ya da yüzbaşımın arkadaşına, artık oyunu bırakmasını, çünkü karşısındakinin kendisinden daha üstün olduğunu söyliyecek oldu. Bu söz üzerine, — ki bir şakadan başka bir şey değildi — yüzbaşımın arkadaşı ya da M. de Guerchy karşısındakinin bir hilekâr olduğunu sanarak birden elini cebine attı, ucu sivri bir bıçak çıkardı ve hasmın zarları borunun içine koymak için elini uzattığı sırada bıçağı elinin ortasına saplayıp masanın üstüne çiviledi. Bunu yaptıktan sonra da şöyle dedi «Eğer zarlar hileli ise siz bir hilekârsınız, yok eğer zarlar hilesiz ise, ben yanılmışım demektir...» Zarlar hilesiz çıktı. M. de Guerchy: «Çok üzgünüm, bunu tamir için her şeyi yapmaya hazırım» dedi. Yüzbaşımın arkadaşı değildi bunu söyliyen. O şöyle demişti : «Paramı kaybettim ; kibar bir adamın elini deldim. Buna karşılık istediğim kadar döğüşmek zevkini elde etmiş oldum...» Elinden masaya çivilenen subay gitti, yarasını sardırdı. İyi olduğu zaman geldi elini çivileyen subayı buldu ve hesap sordu. Bu adam ya da M. de Guerchy bunu haklı gördü. Öteki, yüzbaşımın arkadaşı, boynuna atılarak ona : «Sizi öyle büyük bir sabırsızlıkla bekliyordum ki anlatamam...» dedi. Bunun üzerine kalkıp çayıra gittiler. Kumarda rakibinin elini çivileyen, yani M. de Guerchy, ya da yüzbaşımın arkadaşı fena halde yaralandı. Eli bıçakla çivilenen subay onu yerden kaldırdı, evine taşıdı, ve : «Yine görüşürüz mösyö...» dedi. M. de Guerchy hiç ya-

nıt vermedi ; yüzbaşımın arkadaşı şu yanıtı verdi : «Mösyö, bunu hep istiyorum.» Sonra bir ikinci, bir üçüncü defa ve belki sekiz, on defa döğüştüler. Hepsinde de çivileyici yere yıkıldı. Bunların ikisi de gözde subaylar, değerli adamlardı. Serüvenleri dedikadulara yolaçar. Harbiye nâzırlığı işe karışır. Birini Paris'te bırakırlar, ötekini de başka bir görevle gönderirler. M. de Guerchy sarayın emirlerine boyun eğer ; yüzbaşımın arkadaşı buna çok kahırlanır. İşte ikisi de mert karakterli olan bu iki adam arasındaki fark, birinin aklı başında bir adam olmasına karşılık, ötekinin biraz kaçıkça olmasından ibarettir.

Buraya kadar, M. de Guerchy ile yüzbaşımın arkadaşının hikâyesi aynı ; bunun için adlarını birlikte andım ; anlıyor musunuz efendim? Onları ayıracağım ve bundan sonra yalnızca yüzbaşımın arkadaşından söz edeceğim. Çünkü hikâyenin alt tarafı sırf onunla ilgili. Ah! efendim, işte asıl şimdi biz insanların kaderimiz üzerinde ne kadar etkisiz olduğumuzu ve büyük tomarın üzerinde ne garip şeyler yazılı bulunduğunu göreceksiniz!...

Yüzbaşımın arkadaşı ya da çivileyici, memleketine gitmek için izin istemiş ve almıştı. Yolu Paris'ten geçiyordu. Bir yolcu arabasında yer aldı. Sabahın üçünde bu araba operanın önünden geçiyordu. O sırada ahali bir balodan çıkıyordu. Maskeli iki üç toy delikanlı, gidi pyolcularla yemek yemek sevdasına kapıldı. Gün doğarken kahvaltıya oturuldu. Herkes birbirine bakıyordu. Orada bulunanlardan biri hayretler içinde kalmıştı. Elini bıçaklıyanı tanıyan subaydı bu. Ona elini uzattı, boynuna sarıldı ve bu mutlu rastlantının kendisini ne kadar sevindirdiğini söyledi. Hemen o anda bir ambarın arkasına geçtiler kılıçlarını çektiler. Birinin sırtında fedingot, ötekinin de balo giysisi vardı. Her zamanki gibi, çivileyici, ya da yüzbaşının arkadaşı ye-

re serildi. Hasmı ona yardım gönderdi, sonra geldi, arabadakilerle güle oynaya yemek yedi. Bazılarının yollarına devam etmeye, bazılarının da başkentte kalmaya hazırlandıkları sırada, hancı kadın içeri girerek, Jacques'ın hikâyesine son verdi.

İşte nihayet geldi. Şunu size haber vereyim ki okuyucum, artık onu geri göndermek elimde değil. — Neden acaba? — Çünkü elinde iki şişe şampanya ile görünmüştü. Ezelden öyle takdir olunmuştur ki, böyle bir girizgâhla karşısına çıkan kim olursa olsun, kendini Jacques'a dinletebilir.

Kadın içeri igrdi : şişeleri masanın üstüne koydu ve : «Haydi mösyö Jacques, barışalım...» dedi. Hancı kadın pek genç değildi. İri, tombul, eti budu yerinde, civelek, bir kadındı. Yüzünde birçok benleri vardı. Ağzı biraz büyüktü. Ama güzel dişleri, tombul yanakları çekik gözleri, düz bir alnı vardı. Teni çok güzeldi ; yüzünden canlılık ve neşe taşıyordu. Kolları biraz irice idi ama heykeli yapılacak şaheser elleri vardı. Jacques beline sarılarak onu kuvvetlice öptü. İyi bir şarapla güzel bir kadının karşısında kini devam edemezdi. Bu, onun, sizin, okuyucunun, benim ve daha bir çoklarının alnına böyle yazılmıştır. «Mösyö, dedi Jacques'ın efendisine, bizi yalnız mı bırakacaksınız? Yüz fersahlık yere gitseniz, hiç bir yerde bu kadar güzel şarap bulamazsınız.» Kadın bunları söyliyerek, şişelerden birini dizlerinin arasına sıkıştırdı ; tıkacını çıkardı. Bunu başparmağıyla şişenin ağzını kapayarak öyle bir ustalıkla yaptı ki bir damla şarap bile dökülmedi. Jacques'a : «Haydi, çabuk, kadehinizi uzatın» dedi. Jacques kadehini uzattı. Kadın parmağını hafifçe araladı, ve birden şampanya şişeden fışkırınca Jacques'ın yüzü köpük içinde kaldı. Jacques bu çapkınca şakayı hoş gördü ; üçü de gülüştüler. Şişenin kerametini anlamak için üst üste birkaç bardak yuvarla-

dılar. Sonra, hancı kadın : «Çok şükür! dedi ; herkes yattı, artık sözümü kesen olmıyacak ; hikâyeme başlıyabilirim.» Şampanyanın, büsbütün parlattığı gözlerle ona bakan Jacques kadına ya da efendisine : «Ev sahibemiz gençliğinde bir melek kadar güzelmiş, değil mi efendim? dedi.

EFENDİ. — Güzelmiş de ne demek? Amma da yaptın ha Jacques, şimdi de güzel!

JACQUES. — Efendim, hakkınız var. Ama onu başka bir kadınla değil, kendi gençliği ile kıyaslıyorum.

HANCI KADIN. — Şimdi pek bir şeye yaramam. Beni gençliğimde görmeliydiniz. Burada kalmak için ta nerelerden gelirlerdi. Ama bırakalım şimdi, baştan çıkardığım akıllıları, budalaları da madam de La Pommeraye'e gelelim.

JACQUES. — Önce, baştan çıkardığınız budalalaların şerefine, ya da benim sağlığıma bir içsek mi, ne dersiniz?

HANCI KADIN. — Memnuniyetle ; öyleleri vardı ki, sizi hesaba katsak da katmasak da şereflerine içilmeye değer. Biliyor musunuz ki ben on yıl boyunca iyi ve şerefli askerlere yardım ettim ; öyleleri vardır ki ben olmasaydım, savaşa gidemezlerdi. Mert insanlardı onlar ; hiç birinden şikâyetim yoktu ; onların da benden. Hiçbir zaman senet almadım. Bazılarının beni beklettiği olurdu. Ama çok çok iki, üç ya da dört yıl sonra param gelirdi.

Bunları söyliyerek kendisine kesesinden para çekmek şerefini bahşeden subayların adlarını sıralamaya başladı... alayının albayı mösyö filân, ve... alayında yüzbaşı mösyö filân... bunu işitir işitmez Jacques bir çığlık kopardı : «Yüzbaşım! Zavallı yüzbaşım! demek siz de onu tanıyordunuz öyle mi?

HANCI KADIN. — Tanımaz olur muyum? Uzun boylu, iyi giyinen, biraz soğuk, kibar ve sert tavırlı, dimdik yürüyen bir adamdı. Sağ şakağında iki kırmızı nokta vardı. Demek ona hizmet ettiniz?

JACQUES. — Evet.

HANCI KADIN. — O halde sizi daha çok seveceğim. Bu iki hizmetinizden sizde birtakım iyi meziyetler kalmış olmalıdır, yüzbaşınızın sağlığına içelim.

JACQUES. — Hâlâ sağsa eğer.

HANCI KADIN. — Sağ olsun, ölmüş olsun, bundan ne çıkar? Bir asker öldürülmek için yetiştirilmiş değil midir? On kuşatma ve beş altı muharebeden sonra şu kara adamlar güruhunun ortasında can verecek kadar gözü dönmiyecek mi?... Haydi hikâyemize gelelim ve bir bardak daha içelim.

EFENDİ. — Doğru söylediniz valla, sayın evsahibemiz.

HANCI KADIN. — Böyle düşündüğünüz için mutluyum.

EFENDİ. — Çünkü şarabınız pek nefis.

HANCI KADIN. — Ah şarabımdan mı sözediyorsunuz? Pekâlâ! o halde siz de doğru söylediniz. Nerede kalmıştık hatırlıyor musunuz?

EFENDİ. — En riyakârca itirafın sonucunda kalmıştık.

HANCI KADIN. — M. Marki des Arcis ile Mme. de La Pommeraye kucaklaştılar, birbirlerinden pek hoşnut ayrıldılar. Kadın adamın yanında kendini tuttuğu ölçüde şiddetli bir acı duydu onun gidişinden. «Demek doğruymuş, diye haykırdı, artık beni sevmiyor!..» Bizi terkettikleri zaman yaptığımız taşkınlıkları uzun uzadıya anlatmıyacağım. Bunları fazlasıyla bilirsiniz. Size şu kadarını söyliyeceğim. Gururlu bir kadındı bu kadın ve oldukça da kinciydi. İlk öfke geçtikten ve nef-

ret dolu bir sükûna erdikten sonra intikam almaya, hem de zalimcesine intikam almaya, bir namuslu kadının başını döndürdükten sonra aldatmaya kalkacak olanları dehşete düşürecek bir şekilde intikam almaya karar verdi. İntikamını da aldı ; hem de pek zalimce aldı ; ama bu intikam kimseyi düzeltmedi, ve o zamandanberi biz kadınlar yine iğrenç bir şekilde baştan çıkarılıp, sonra da yüzüstü bırakılmaktan geri kalmadık.

JACQUES. — Ötekiler buna lâyık, ama siz de mi?

HANCI KADIN. — Heyhat! Ben ilk aldatılanlardanım. Ah biz kadınlar ne budalayızdır! Hiç olmazsa bu adamların kadın değiştirmekte bir kârları olsa! Ama bırakalım bunu bir yana. Madam de La Pommeraye ne yapacaktı? Bunu henüz kendi de bilmiyordu ; düşündü, taşındı...

JACQUES. — Ve o böyle düşünürken...

HANCI KADIN. — İyi söylediniz... Ama şişeler boşaldı... *(Jean. — Buyrun madam. — İki şişe şarap ; şu ta dipte, samanların altındakilerden. — Peki.)* Düşüne, düşüne bakın neye karar verdi. Madam de La Pommeraye vaktiyle taşralı bir kadın tanıyordu. Bu kadın kızıyle birlikte bir dâva işi için Paris'e gitmişti. Kız, genç güzel ve iyi yetiştirilmişti. Bu kadının dâvayı kaybederek yoksul düştüğünü, bunun sonucu olarak da br batakhane işleterek geçinmeye başladığını duydu. Birçok kimseler kadının evinde toplanıyor, yiyip içip eğleniyor ; sonra dövetlilerden birkaçı evde kalarak, arzularına göre, madamla ya da matmazelle geceyi geçiriyorlardı. Madam de La Pommeraye adamlarından birini bu kadınları aramaya gönderdi. Adam ana kızı buldu ve hayal meyal hatırlıyabildikleri madam de La Pommeraye'in kendilerini dâvet ettiğini söyledi. Madam ve matmazel d'Aisnon adını almış olan kadınlar nazlanmadılar ; daha ertesi gün kızın annesi madam de La Pommeraye'in evine geldi. İlk hoşbeşten sonra Madam

de La Pommeraye kadına dâvasını kaybettikten sonra ne yaptığını, şimdi ne yapmakta olduğunu sordu.

«Size karşı samimiyetten ayrılmamış olmak için, çok tehlikeli, düşkün ve az kârlı bir iş yaptığımı söyliyeceğim, dedi madam d'Aisnon. Bu iş hoşuma gitmiyor ama ne yaparsınız, zorunluluk. Kızımı operaya koymak istedim. Fakat sesi pek zayıf, sonra iyi bir dansöz de değil. Dâvam sırasında ve sonra onu hâkimlerin, büyüklerin, büyük papasların, bankerlerin evlerine götürdüm. Herbiri onunla zevklerini doyuruncaya kadar meşgul oldular, sonra bıraktılar. Bunun nedeni, kızımın ne melek kadar güzel olmaması, ne de incelikten, yoksun bulunmasıdır. Onun bütün kusuru her zevki kaniksamış adamların şehvetini uyandıracak kadar hoppa olamayışı. Fakat, bize en çok zarar veren şey, kızımın bir papaza bağlanması oldu. Bu papaz oldukça meziyetli, dinsiz, imansız, ikiyüzlü, ahlâksız, filozof düşmanı bir adamdı. Size bunun kim olduğunu söylemiyeceğim. Yalnız şu kadarını söyliyeyim ki, piskopos olmak için en kolay ve en az yetenek istiyen bir yolu tutanların en aşağılıklarından biriydi. Acaba piskopos olacak mıydı, olamıyacak mıydı? Bereket versin bozuştular. Bir gün kızım ona, aleyhinde yazı yazdığı insanları tanıyıp tanımadığını sormuştu ; papaz hayır diye yanıtlayınca, bu kere ona alay ettiği duygulardan başka duygulara sahip olup olmadığını sordu. Buna da hayır yanıtını alınca, adamakıllı hiddetlenerek papazın yüzüne karşı onun dünyanın en kötü ve en sahtekâr adamı olduğunu söyledi.»

Madam de La Pommeraye, ana kızın çok tanınmış olup olmadıklarını sordu.

«— Yazık ki, çok tanınmışızdır.

— Anladığıma göre halinizden hiç de memnun değilsiniz.

— Katiyyen. Kızım da her gün en büyük yoksulluğu

bile, yaşadığı hayata tercih edeceğini söyler durur. Gittikçe derin bir melânkoliye düşüyor ve...

— Ya, size, ikiniz için de çok parlak bir gelecek sağlarsam ne dersiniz, razı olur musunuz?

— Çok azına da razıyız.

— Fakat her şeyden önce benim vereceğim öğütlere harfi harfine uyup uymıyacağınızı bilmek isterim.

— Öğütleriniz ne olursa olsun tutacağımıza inanabilirsiniz.

— Sonra ne zaman keyfim isterse, emrime hazır olacaksınız.

— Emirlerinizi sabırsızlıkla bekliyeceğiz.

— Bu kadarı benim için yeter. Evinize dönün. Emirlerim gecikmiyecektir. Bütün eşyanızı, hattâ göze çarpan renkte elbiseleriniz varsa onları, satın. Çünkü böyle şeyler tasarılarımıza uygun düşmez.

İlgisi gittikçe artan Jacques, hancı kadına : «Madam de La Pommeraye'in sağlığına içsek, nasıl olur acaba?» dedi.

HANCI KADIN. — İçelim.

JACQUES. — Madam d' Aisnon'un da.

HANCI KADIN. — Derhal.

JACQUES. — Güzel, fakat zayıf bir sesi olan, iyi dans edemiyen ve kendisini her akşam yemeği maalesef bir âşık edinmeye sürükliyen bir melânkoliye düşen matmazel d'Aisnon'nun şerefine içmeyi de reddetmezsiniz herhalde?

HANCI KADIN. — Gülmeyin, sevmediği bir erkekle düşüp kalkmak, bir kadın için müthiş işkencedir, bilmezsiniz.

JACQUES. — Çektiği işkencelerden dolayı matmazel d'Aisnon'un şerefine.

HANCI KADIN. — İçelim.

JACQUES. — Sayın evsahibemiz, kocanızı sever misiniz?

HANCI KADIN. — Pek o kadar değil.

JACQUES. — Herhalde kendisinden hayli şikâyetçi olmalısınız. Çünkü, sağlığı bana pek yerinde görünüyor.

HANCI KADIN. — Her parlayan şey, altın değildir.

JACQUES. — Evsahibemizin güzel sağlığına.

HANCI KADIN. — Bunu siz yalnız için.

EFENDİ. — Jacques, Jacques, dostum çok ileri gidiyorsun.

HANCI KADIN. — Üzülmeyin, mösyö, mert adamdır, yarın bu halinden eser kalmaz.

JACQUES. — Madem ki yarın bu halimden eser kalmıyacak ve madem ki bu akşam aklımı kullanmaya o kadar aldırış etmiyorum, efendim, güzel hancım, izninizle birisinin sağlığına daha içeceğim; bana pek önemli görünen birisinin, şu matmazel d'Aisnon'un papazının sağlığına.

HANCI KADIN. — Vazgeçin mösyö Jacques. Bir ikiyüzlünün, bir post düşkününün, bir cahilin, bir iftiracının, bir yobazın sağlığına mı içeceksiniz?. Çünkü, ona herkes böyle diyor. Bu insanlar kendileri gibi düşünmiyenleri seve seve boğazlıyabilirler.

EFENDİ. — Bilmezsiniz, efendim, ne iflozof adamdır bizim Jacques. Hem kendilerini, hem de kötü savundukları dâvayı kepaze eden böyle aşağılık heriflere son derecede önem verir. Dediklerine göre yüzbaşısı bunları Huet'lerin, Nicole'lerin, Bossuet'lerin panzehiri sayarmış. Bu sözden onun bir şey anladığı yok, tabii sizin de... kocanız yattı mı?

HANCI KADIN. — Hem de kaç saat önce!

EFENDİ. — Sizin böyle sohbet etmenize izin veriyor demek?

HANCI KADIN. — Bizim kocalarımız pişkindir... Madam de La Pommeraye arabasına atladı, d'Aisnon'ların oturduğu yerden çok uzak bir mahalleye gitti, namuslu bir ailenin evinde küçük bir daire tuttu. Evi mümkün olduğu kadar sade mobilyalarla döşedi. Sonra madam d'Aisnon'la kızını yemeğe çağırdı. Onları eve yerleştirdi. O gün ya da birkaç gün sonra, nasıl hareket edeceklerine dair de yazılı talimat gönderdi.

JACQUES. — Durun, madam de La Pommeraye ile marki des Arcis'nin sağlığına içmeyi unuttuk. Yoo! Doğrusu bu dürüst bir davranış değil!

HANCI KADIN. — İçmenize bakın mösyö Jacques ; mahzen boş değil... İşte talimatname ya da bundan benim aklımda kalanlar şöyle :

«Umuma açık yerlerde aslâ gezmeye çıkmıyacaksınız. Çünkü sizin burada olduğunuz anlaşılmamalıdır.

«Evinize kimseyi çağırmıyacaksınız ; hattâ komşunuz olan kadınları ve erkekleri bile, çünkü dünyadan tam anlamıyle el etek çekmiş gibi görünmeniz gerekir.

«Yarından tezi yok, dindar kadınların kıyafetine gireceksiniz. Çünkü herkesin sizi böyle sanması gerekiyor.

«Evinizde din kitaplarından başka kitap bulunmamalıdır. Çünkü, çevrenizde sizin kim olduğunuzu açığa vuran bir şey kalmamalıdır.

«Adi günler olsun, yortu günleri olsun kiliseye en düzenli bir şekilde devam edeceksiniz.»

«Bir manastırın görüşme odasına girmeye çalışacaksınız, bu münzevilerin gevezelikleri işimize yarayabilir.»

«Kilisenin papaz ve rahipleriyle yakından ahbap olacaksınız. Çünkü onların tanıklığına ihtiyacım olabilir»

«Ama hiçbirini evinize almıyacaksınız.»

«Günah çıkartmaya gideceksiniz ve hiç olmazsa ayda iki defa kendinizi takdis ettireceksiniz.»

«Tekrar eski soy adınızı alacaksınız. Çünkü bu ad kirlenmemiştir. Çünkü, ergeç bu adla memleketinizden hakkınızda bilgi alınacaktır.»

«Zaman zaman ufak tefek sadakalar vereceksiniz, fakat aslâ kimsenin yardımını kabul etmiyeceksiniz. Çünkü, sizin ne yoksul, ne de zengin olduğunuzu kimse bilmemelidir.

«Dikiş dikecek, yün örecek, iş işliyeceksiniz ve yaptığınız şeyleri iyilik sever kadınlara satılmak üzere vereceksiniz.

«Çok kanaatkâr bir hayat süreceksiniz. Yalnızca aşçıdan getirilmiş iki küçük kap yemeğiniz olacak.

«Ne kızınız yanında siz olmadan, ne de siz yanınızda kızınız olmadan aslâ evden dışarı çıkmıyacaksınız. Fazla masraflı olmamak şartıyle, başkalarını din yolunda aydınlatma yollarının hiçbirini ihmâl etmiyeceksiniz.

«Özellikle tekrar ediyorum, evinize ne papaz, ne keşiş, ne rahibe kimseyi almıyacaksınız.

«Sokakta gözünüz yerde yürüyeceksiniz ; ve kilisede de Tanrı'dan başka kimseye bakmıyacaksınız.»

«Kabul ediyorum ki bu çok sıkıcı bir hayattır. Ama, buna katlanırsanız sizi en iyi şekilde ödüllendireeçğime söz veriyorum. Düşünün, taşının, eğer bu kadar zora girmek gücünüzün üstünde görünüyorsa, açıkça söyleyin ; hiç şaşmam ve darılmam. Unutuyordum, bir de hep mistik bir dille konuşmanız ; Eski ve Yeni Ahit'teki hikâyeleri dilinizden düşürmemeniz gerek. Böyle yapın ki, herkes sizin ötedenberi dindar olduğunuzu sansın. İster jansenist, ister molinist olun. Ama, en iyisi mahallenizin papazının görüşüne uymanızdır. Her fırsatta filozofların aleyhinde atıp tutmaktan hiç geri kalmayın ve Voltaire'in bir Deccal olduğunu söyleyin ve

küçük Abbé'nizin kitabını ezbere bilin ve gerekirse yanınızda taşıyın ve yayın.»

Madam de La Pommeraye talimatnamesinde şunları da söylüyordu : «Ben sizi görmek için evinize hiç gelmiyeceğim. Ben bu kadar dindar kadınlarla ahbaplık etmeye lâyık değilim. Ama, bunun için hiç tasalanmayın. Siz arada sırada gizlice bana gelirsiniz. Burada biz bize şu sıkıntılı hayatınızın acısını çıkarırız. Ama dindarlık taslarken, sakın ha, kendinizi sıkıntıya sokmayın. Küçük evinizin masraflarına gelince o bana ait. Eğer bu tasarım başarı ile sonuçlanırsa bana ihtiyacınız kalmıyacaktır. Eğer sizin hatanız olmadan suya düşerse, size, benim için feda ettiğiniz yaşayıştan daha iyi bir hayat sağlıyacak kadar zenginim. Ama her şeyden önce benim isteklerime sonsuz, sarsılmaz bir itaatle boyun eğmelisiniz. Böyle yapmazsanız size ne şimdi yardım ederim, ne de gelecek hakkında herhangi bir taahhüde girerim.»

Efendi, *enfiye kutusuna vurur ve saatine bakar.* — Ne korkunç bir kadın zekâsı! Tanrı böylesinin eline düşmekten beni esirgesin.

HANCI KADIN. — Durun bakalım, daha onu iyice tanımadınız.

JACQUES. — Bunu öğreninceye kadar benim güzel, benim şirin evsahibem ; şişeye bir el atsak nasıl olur?

HANCI KADIN. — Mösyö Jacques, anlaşılan şampanya beni sizin gözünüze güzel göstermeye başladı.

EFENDİ. — Epeydir size bir şey sormak için kendimi zor tutuyorum. Belki ayıp olacak ama daha fazla sabredemiyeceğim.

HANCI KADIN. — Sorun.

EFENDİ. — Eminim ki siz bir handa dünyaya gelmiş değilsiniz.

HANCI KADIN. — Doğru.

EFENDİ. — Herhalde birtakım fevkalâde olaylar sonunda daha yüksek bir hayattan bugünkü duruma gelmiş bulunuyorsunuz.

HANCI KADIN. — Orası öyle.

EFENDİ. — Madam de La Pommeraye'in hikâyesine biraz ara versek de...

HANCI KADIN. — İmkânı yok. Başkalarına ait maceraları memnunlukla anlatırım, ama kendime ait şeylerden söz etmeyi sevmem. Yalnız şunu bilin ki ben Saint-Cyr (1) de yetiştim. Orada çok az İncil, fakat pek çok roman okudum. Kıralın manastırıyle han arasında epey mesafe olduğunu biliyorum.

EFENDİ. — Peki yeter, size hiçbir şey sormamış olduğumuzu farzedin.

HANCI KADIN. — Bizim iki dindar hatun böylece bu talimata uyup erdemlerinin ve sofuluklarının kokusunu etraflarına yayarlarken, madam de La Pommeraye de markiye karşı tam bir takdir, dostluk ve yakınlık duyuyormuş gibi davranıyordu. Uzun zaman ortadan kaybolduğu zamanlarda bile ona kesinlikle surat etmiyor, çıkışmıyor, daima güler yüz gösteriyordu : marki ona bütün ufak tefek maceralarını anlatıyor, madam de La Pommeraye de bunları dinlemekten gerçekten zevk duyuyormuş gibi görünüyordu. Bazen marki bir kadını elde etmekte güçlükle karşılaşmışsa, ona nasıl hareket etmesi gerektiği hakkında öğütler bile veriyordu. Arada sırada da evlenmekten sözediyordu. Ama, bunu o kadar önem vermezcesine yapıyordu ki, kendisi için söylediği akla gelmezdi bile. Marki, bir erkeğin yakından tanımış olduğu bir kadına söylemekten kendini alamıyacağı çapkınca ve dostça şeyler söyliyecek olursa, o,

(1) Kibar kızların gönderildiği okul.

ya gülümsüyor, ya da bunlara boş veren bir tavır alıyordu. Görünüşe bakılırsa, ruhu dinginliğe ermiş denilebilirdi ve, hiç de öyle düşünmediği halde, marki gibi bir dostun kendisini mutlu etmeye yettiği duygusunu veriyordu ; zaten, o kadar genç de değildi artık, duyguları oldukça paslanmıştı.

«Demek bana söyliyecek hiçbir sırrınız yok, öyle mi?

— Hayır, yok.

— Ya peki şu sizi benim elimden almak için bu kadar çırpınan küçük kont?

— Ona kapımı kapadım, yüzünü de gördüğüm yok.

— Garip şey! Ne diye uzaklaştırdınız onu.

— Hoşuma gitmiyordu da ondan.

— Ah! madam, anlıyorum ; hâlâ seviyorsunuz beni.

— Olabilir.

— Tekrar size döneceğimi umuyorsunuz.

— Niçin olmasın.

— Bundan dolayı da toz kondurulamıyacak bir şekilde yaşıyorsunuz.

— Herhalde.

— Hattâ öyle sanıyorum ki, tekrar size dönmek mutluluğuna ya da mutsuzluğuna uğrarsam, kusurlarımı yüzüme vurmamak inceliğiin de göstereceksiniz.

— Beni çok kibar ve iyi yürekli biliyorsunuz.

— Dostum, bütün bu yaptıklarınızdan sonra göze alamıyacağınız hiçbir kahramanlık yoktur.

— Böyle düşünmeniz gücüme gitmiyor.

— Sizinle düşüp kalkmakla çok büyük tehlikelere doğru yürüdüğümün farkındayım.»

JACQUES. — Bence de öyle...

HANCI KADIN. — Böylece üç ay geçmişti. Nihayet, madam de La Pommeraye kozlarını oynamanın zamanı geldiğine karar verdi.

Güzel bir yaz günü, markiyi beklediği sırada, madam d'Aisnon'la kızına saray bahçesine gitmeleri için haber gönderdi. Marki geldi. Sofraya erkenden oturdular, neşe içinde yemek yediler. Yemekten sonra madam da La Pommeraye yapacak daha güzel bir işi yoksa, birlikte bir gezinti yapmalarını önerdi. O gün ne tiyatro, ne de opera vardı. Bunu söyliyen de marki olmuştu. Kaçırılan bir eğlencenin acısını, yararlı bir gezinti ile çıkarmış olmak için markizi, gidip Cabinet du Roi'yı görmeye davet etti. Tahmin edeceğiniz gibi Markiz bu daveti kabul etti, atlar hazırlandı, yola çıktılar. Cabinet du Roi'ya geldikleri zaman da, kalabalığa karıştılar herkes gibi herşeye bakıp, hiçbir şey görmeden dolaşmaya başladılar.

Okuyucum, size burada, söz konusu olan üç kişinin, yani hancı kadın, Jacques ve efendisinin ne durumda olduklarını anlatmayı unuttum. Efendi başında takkesi, sol tarafta kumaş kaplı geniş bir koltuğa sereserpe uzanmış, mendilini koltuğunun kenarına sermiş ; elinde de enfiye kutusu var. Hancı kadın dip tarafta kapının karşısında, kadehi önünde, masaya yakın oturmaktadır. Jacques da başı açık, dirseklerini masaya dayamış, başı da iki şişenin arasına sarkmış olduğu halde onun sağında oturuyor ; yerde iki şişe daha var.

«Cabinet du Roi'dan çıktıktan sonra marki ile hanım dostu bahçede gezindiler. Girerken sağdan birinci yoldan yürüyorlardı. Ormancılık Okulu'nun yanından geçerken, madam de La Pommeraye birden hayretle haykırarak şunları söyledi : «Yanılmıyorum herhalde, onlar olmalı bunlar, evet onlar.»

Derhal markinin yanından ayrıldı ve bizim iki dindar hatuna doğru yürüdü. Madam d'Aisnon'nun kızının, bu sade kıyafet içinde baş döndürücü bir güzelliği vardı. Hiç göze çarpmayan elbisesi bütün dikkatin kızın

kendisi üzerinde toplanmasını sağlıyordu. «Ah! siz misiniz madam?

— Evet benim.

— Nasılsınız? Çoktandır görünmüyorsunuz, nerelerdesiniz?

— Başımıza geleni biliyorsunuz. Ne yaparsınız, kaderimize boyun eğmek, dünyadan uzak yaşamak icap etti. Gücümüz başka birşeye yetmiyordu ki. İnsan gerektiği gibi yaşayamadıktan sonra, toplum hayatından uzaklaşmalı daha iyi.

— Peki ama benden ne diye uzaklaştınız? Bilirsiniz ki toplum hayatını tatsız bulacak kadar zevk sahibi bir insanım!

— Felâkete uğramanın en büyük zararlarından biri de insanı çekingen yapması : yoksullar, can sıkıcı olmaktan korkarlar.

— Siz mi? Benim için can sıkıcı olmak? Bu bana çok ağır bir hakaret doğrusu.

— Madam benim bunda hiç kabahatim yok. Belki on defa anneme sizden sözettim. Madam de La Pommeraye'mi? Artık bizim kimse yüzümüze bakmaz kızım, dedi.

— Ne büyük haksızlık! Oturalım da konuşalım biraz. Size marki des Arcis'yi tanıtayım, dostumdur ; yanında çekinmeden konuşabiliriz. Ben görmiyeli ne kadar büyümüş, güzelleşmişsiniz, matmazel!

— Biraz da buna sürdüğünüz hayat tarzı yardım ediyor. Sağlığa dokunan her şeyden uzak yaşıyoruz. Bakın, yüzüme, kollarıma bakın, işte perhizli, düzenli bir hayatın, iyi uyumanın, çalışmanın ve yüreğini temiz tutmanın ödülü...»

Oturdular, dostça konuşmaya başladılar. Ana d'Aison çok konuştu, kız d'Aison lâfa daha az karıştı. İkisi de dindarlık rolünü hiç yapmacığa kaçmadan, gayet doğal bir eda ile oynuyorlardı. Gün batımına henüz epey

vardı ki, bizim iki sofu hatun kalktılar. Daha vaktin erken olduğu kendilerine söylendiyse de, ana d'Aison, madam de La Pommeraye'in kulağına gitmeleri gerektiğini daha fazla gecikmelerine imkân olmadığını söyledi. Biraz uzaklaşmışlardı ki, Mme de La Pommeraye, adreslerini sormadığı, kendi adresini de onlara vermediği için kendine kızdı. «Eskiden hiç böyle yanlışlıklar yapmazdım» diye ekledi. Marki, bu yanlışlığı düzeltmek için derhal koştu. Ana, kız, Mme de La Pommeraye'in adresini aldılar, ama markinin bütün ısrarlarına rağmen, kendi adreslerini vermediler. Marki, dönüşünde Mme de La Pommeraye'e itiraf ettiği gibi, çok arzu ettiği halde onları arabasıyla götürmek önerisinde bulunmak cesaretini gösteremedi.

Marki, Mme de La Pommeraye'e bu kadınların kim olduğunu sormaktan geri kalmadı elbette.

«Bizden daha mutlu iki insan. Gördünüz ya, sağlıkları ne kadar yerinde! Yüzlerinden büyük bir sükûn ve huzur okunuyor ; sonra ne kadar temiz ve kibarca bir konuşmaları var! Bizim çevrelerimizde, ne böyle insanlara rastlamak, ne de böyle sözler dinlemek mümkündür. Ne olursa olsun, böyle yaşamakla daha iyi ediyorlar gibi geliyor bana.

— Yoksa, markiz, siz de mi böyle sofu bir kadın olmak isterdiniz?

— Niye istemiyeyim?

— Sakın böyle bir şey yapmayın. Eğer bir gün ayrılırsak, sizin de böyle bir şey yapmanızı istemem.

— Küçük konta tekrar kapımı açmamı mı tercih edersiniz.

— Evet.

— Demek bana bunu öğütlüyorsunuz.

— Hiç tereddüt etmeden...»

Madam de La Pommeraye, markiye kadınların

adı, memleketleri, eski hayatları, başlarından geçen dâva hakkında ne biliyorsa, çok merak uyandırıcı ve heyecanlı bir şekilde, anlattı ; sonra şunları ekledi : «Eşine az rastlanır insanlardır, hele kız. Eğer istese o güzellikle ne isterse yapardı. Ama onlar namusluca sade bir hayatı, şerefsiz bir refaha tercih ettiler. Ellerinde avuçlarında o kadar az şey kalmıştı ki, nasıl yaşıyabildiklerine şaşıyorum. Gece gündüz çalışırlar. Yoksul doğan bir kimsenin buna katlanması güç bir iş değil. İnsanların çoğu böyle yaşıyor. Ama, büyük bir zenginlikten böyle sıkıntı içine düşüp de, durumundan hoşnut olabilmeyi, hattâ bunu bir mutluluk saymayı, anlamıyorum doğrusu. İşte dinin büyük gücü. Bizim filozoflar, ne söylerse söylesinler, din iyi şeydir.»

— Özellikle mutsuzlar için.

— Ama kim az çok mutsuz değil ki?

— Sizin böyle bir sofu olduğunuzu görmektense, ölmeyi tercih ederim.

— Ne büyük felâket! Bu yaşayışımız ilerideki ebedî hayatla karşılaştırılırsa ne kadar küçük ve değersiz kalır!

— Şimdiden bir misyoner gibi konuşmaya başladınız.

— Söylediklerinin doğruluğuna inanmış bir kadın gibi konuşuyorum. Hadi, doğrusunu söyleyin, marki, eğer öbür dünyada bizi bekliyen nimetlerle, çekeceğimiz mihnetlerin korkusunu iyice düşünürsek, bugünkü bütün zenginliklerimiz gözümüzden düşmez mi? Bir genç kızı ya da kocasına bağlı bir kadını, kollarında öleceğine inanarak, baştan çıkarmak ve sonra birdenbire en büyük azaplara düşmek, kabul edin ki büyük bir çılgınlıktır.

— Ama, yine de her gün olan bir şey bu.

— İnsanlar imanlarını yitirmekte, yollarını şaşırmaktalar da ondan.

— Bunun nedeni, dinî inançlarımızın ahlâk ve âdetlerimiz üzerinde pek az etkisi olmasındandır. Fakat, aziz dostum, yemin ederim ki neredeyse gidip günah çıkartacaksınız.

— Yapabileceğim en iyi şey de o zaten.

— Haydi canım, delirmişsiniz siz ; daha önünüzde tatlı günahlar işliyebileceğiniz yirmi yılınız var : bunları boşa geçirmeyin. Hele zamanı gelsin, yaptığınız günâhlardan pişmanlık duyar ve işinize gelirse gidip yaptıklarınızı papaza sayıp dökersiniz... İşte konuşmamız ciddî bir maceraya döküldü. Sizin şu uğursuz yalnızlık yüzünden içiniz kararmış. Gelin sözümü dinleyin de hemen şu küçük kontu çağırın ; göreceksiniz, artık gözünüze ne şeytan, ne cehennem görünecektir, eski büyüleyici güzelliğinize yeniden kavuşacaksınız. Galiba, bir gün yine beraber yaşamaya başlarsak bundan dolayı sitem ederim diye korkuyorsunuz. Ama bir kere tekrar birleşeceğimiz şüpheli. Sonra pek de doğru olmayan bir düşünüşle kendinizi dünyanın en tatlı bir zevkinden yoksun bırakıyorsunuz. Doğrusunu isterseniz, benden daha iyi hareket etmiş olmak şerefi, bu fedakârlığa değmez.

— İyi söylediniz. Gerçekten de beni dediğiniz gibi yaşamaktan alıkoyan bu düşüncedir...»

Daha hatırlıyamadığım birçok şeyler konuştular.

JACQUES. — Birer tek daha içsek : insanın kafasına cilâ veriyor.

HANCI KADIN. — İçelim... Parkta biraz daha dolaştıktan sonra, madam de La Pommeraye'le marki arabalarına bindiler. Madam de La Pommeraye : «Ne kadar da ihtiyarlamışım ben. Paris'e geldiği zaman bir karış bir şeydi.»

— Parkta gezinirken rastladığımız kadının kızından mı sözediyorsunuz?

— Tıpkı solmuş güllerin, yerlerini taze güllere bıraktıkları bir bahçe gibi. Dikkat ettiniz mi bu kıza?

— Kaçırır mıyım!

— Nasıl buldunuz.

— Raphael'in tablolarındaki bâkire resimlerinden birinin başı, bir peri vücudunun üstüne konmuş kadar güzel ; hele sesindeki tatlılık!

— Ya bakışlarındaki ürkeklik?

— Giyinişindeki zariflik!

— Konuşmalarında başka hiçbir genç kızda görmediğim bir kibarlık var. Bu da aldığı terbiyenin etkisi.

— Ama bunda yaradılışın da etkisi var.»

Marki, madam de La Pommeraye'i evinin kapısına kadar getirdi. Madam de La Pommeraye'in ilk işi, gidip sofu hatuna, rollerini ne kadar güzel, oynadıklarını söylemek oldu.

JACQUES. — Eğer böyle iyi oynamakta devam ederlerse, ey marki cenapları, şeytan bile olsanız, yakanızı ellerinden kurtaramazsınız.

EFENDİ. — Ne tasarladıklarını öğrenmek isterdim.

JACQUES. — Ben istemem. Bu hikâyenin bütün etkisini bozar.

HANCI KADIN. — O günlerde marki, madam de La Pommeraye'in evine daha sık gelmeye başladı. Bu hal kadının gözüne çarpmıştı, ama ona bir şey sormuyordu. Hiçbir zaman, ana kızdan, önce kendisi söz açmıyordu. Konuya marki'nin girmesini bekliyordu. Marki de zaten bunu yapmaktan kendini alamıyor, yapmacık olduğu anlaşılan bir kayıtsızlıkla ve sabırsızlıkla hep sözü onlara getiriyordu.

MARKİ. — Ahbaplarınızı gördünüz mü?

MADAM DE LA POMMERAYE. — Hayır.

MARKİ. — Biliyor musunuz, bu doğru bir şey de-

ğil? Siz zenginsiniz : onlar sıkıntı içindeler ; kırk yılda bir olsun onları yemeğe çağırdığınız yok.

MADAM DE LA POMMERAYE. — Beni marki cenaplarının daha iyi tanıdığını sanırdım. Vaktiyle aşkınız size bende hep erdemler buldururdu ; şimdi dost olduktan sonra her şeyimde kusur görüyorsunuz. Belki onları on defa davet ettim, ama bir kere bile gelmediler. Garip düşüncelere kapılarak bana gelmeyi reddediyorlar. Evlerine gittiğim zaman da arabamı sokağın köşesinde durdurmam, sade bir kıyafetle, allık sürmeden ve mücevherlerimi takmadan gitmem gerekiyor. Bu titizliklerine şaşmamak gerek : uygunsuz bir ilişki hayırsever kimselerin zihinlerini bulandırarak onlardan yardımı kesmelerine neden olabilir. Öyle görünüyor ki, marki, iyilik çok pahalıya mal olan bir şey.

MARKİ. — Hele sofu insanlara.

MADAM DE LA POMMERAYE. — Çünkü en küçük bir nedenle bundan yoksun kalabilirler. Eğer benim onlarla ilgilendiğim duyulursa, hemen : madam de La Pommeraye onları koruyor ; bir şeye ihtiyaçları yok... derler ve sadakalar derhal kesilir.

MARKİ. — Sadakalar ha!

MADAM DE LA POMMERAYE. — Evet, mösyö, sadakalar!

MARKİ. — Hem ahbabınız olsunlar, hem de sadaka alsınlar!

MADAM DE LA POMMERAYE. — Beni sevmediğinizi ve hakkımda duyduğunuz takdirin biraz daha azaldığını bir kere daha görmüş oluyorum. Bu kadınlar eğer kilise hayatının sadakasına muhtaç iseler, kabahatin bende olduğunu size kim söyledi?

MARKİ. — Affedersiniz madam, özür dilerim. Haksızlık ettim. Ama bir dostunuza yardım etmemenizin nedeni ne?

MADAM DE LA POMMERAYE. — Ah! marki, biz, kibarlar dünyasına mensup olanlar, insanların kalbini anlamaktan çok uzağız. Onlar ayırdetmeksizin herkesin yardımını kabul etmezler.

MARKİ. — Bunu yapmakla da bizi delice münasebetsizliklerimizin kefaretini kolayca ödemekten yoksun bırakmış olurlar.

MADAM DE LA POMMERAYE. — Hiç de öyle değil. Örneğin, eğer marki des Arcis cenapları onlara acıyorsa, yardımlarını daha temiz insanlar aracılığıyle yapamaz mı?

MARKİ. — Ve de daha az güvenilir kimseler aracılığıyle...

MADAM DE LA POMMERAYE. — Olabilir.

MARKİ. — Şimdi onlara yirmi altın gönderirsem, kabul etmezler mi dersiniz?

MADAM DE LA POMMERAYE. — Hiç şüphem yok. Bu da size güzel bir kızı olan bir anne için yersiz bir davranış gibi görünüyor, değil mi?

MARKİ. — Biliyor musunuz ben onları görmek istiyorum?

MADAM DE LA POMMERAYE. — Farkındayım. Marki, marki, kendinize gelin. Bu sizinkisi pek anî ve pek şüpheli bir merhamet.

MARKİ. — Ne olursa olsun. Beni kabul etmezler mi dersiniz?

MADAM DE LA POMMERAYE. — Elbette kabul etmezler! Arabanızın gürültüsü, giysileriniz, adamlarınız ve sonra genç kızın güzelliği komşuların, hele komşu kadınların çenelerini açmak için bire birdir.

MARKİ. — Bana azap veriyorsunuz. Böyle bir şey olmasını ben de istemem elbette. Ama ne yapalım, onları görmekten ve yardım etmekten vaz mı geçelim?

MADAM D ELA POMMERAYE. — Öyle olacak sanırım.

MARKİ. — Ya peki bu yardımı sizin aracılığınızla yaparsam?

MADAM DE LA POMMERAYE. — Bu işi üstüme alacak kadar yardımınızın temiz bir niyetle yapıldığına inanmıyorum.

MARKİ. — Ne acımasızlık!

MADAM DE LA POMMERAYE. — Doğru söylediniz, acımasızım.

MARKİ. — Ne düşünüş! Benimle alay ediyorsunuz markiz. Nasıl olur da bir kerecik gördüğüm bir kıza...

MADAM DA LA POMMERAYE. — Ama, bir görenin bir daha unutamadığı bir kız.

MARKİ. — Gerçekten de insanda yer eden böyle yüzler vardır.

MADAM DE LA POMMERAYE. — Dikkat edin marki, kendinize birtakım üzüntüler hazırlıyorsunuz. Sizi bu üzüntülerden korumayı, bunlar başınıza geldikten sonra teselli etmeye tercih ederim. Bu kızı, şimdiye kadar tanıdıklarınıza benzetmeyin. Onu kendinize çekemez, baştan çıkaramaz, ona yaklaşamazsınız. Söylediklerinize kulak asmaz, hiçbir şey elde edemezsiniz.»

Bu konuşma sona erdiğinde marki acele bir işi olduğunu hatırladı. Birdenbire kalktı ve üzüntülü bir halde çıktı gitti. Uzun bir zaman marki, madam de la Pommeraye'in evine hergün uğradı. Ama, hiçbir şey söylemiyor, hep madam de La Pommeraye konuşuyordu. Marki bir çeyrek kadar oturduktan sonra kalkıp gidiyordu.

Sonra araya bir aylık bir fasıla girdi. Tekrar geldiği zaman kederli, melânkolik, berbat bir haldeydi. Markiz onu bu halde görerek : «Aman ne hale gelmişsiniz? Nereden çıktınız? Yoksa bu zaman içinde bütün günlerinizi akıl hastanesinde mi geçirdiniz?

MARKİ. — Valla, nerdeyse öyle. Umutsuzluktan kendimi kapıp koyuverdim.

MADAM DE LA POMMERAYE. — Nasıl! Umutsuzluk mu?

MARKİ. — Evet, umutsuzluk... Bunları söyliyerek, odanın içinde bir aşağı bir yukarı dolaşıyor, pencerenin önüne gidiyor, gök yüzüne bakıyor, kapıdan dışarı çıkıyor, adamlarını çağırıyor, onlara söyliyecek bir şey olmadığı için savıyor ve tekrar içeri gidiyor, ona hiç bakmadan elindeki işi işleyen madam de La Pommeraye'in önünde duruyor ; bir şeyler söylemek istiyor, ama cesaret edemiyordu : Nihayet, madam de La Pommeraye acıdı ve : «Neyiniz var? diye sordu ; bir aydır sizi gördüğümüz yok, şimdi berbat bir yüzle tekrar göründünüz. Acılar içinde çırpınan dertli bir insan gibi yerinizde duramıyorsunuz.

MARKİ. — Artık dayanamıyacağım, artık size her şeyi, her şeyi anlatmam gerek. Ahbabınızın kızına fena halde vuruldum. Onu unutmak için elimden geleni yaptım. Ama unutmak istedikçe o büsbütün aklımdan çıkmaz oldu. Bu melek yüzlü kız hiç hayalimden gitmiyor ; bana çok önemli bir yardımda bulunamaz mısınız?

MADAM DE LA POMMERAYE. — Ne gibi bir yardım?

MARKİ. — Onu mutlaka görmeliyim. Bu da ancak sizin lûtfunuzla olabilir. Bütün yakın adamlarımı seferber ettim. Kadınlar, yalnız evden kiliseye, kiliseden eve gidip geliyorlar. Belki on defa yürüyerek yollarında gezindim. Görmediler bile. Kapılarının önünde dikildim durdum. İlkin beni dinden imandan çıkardılar, sonra da bir melâike gibi sofu yaptılar. Onbeş gündür ,bir kere bile kiliseye gitmemezlik etmedim. Ah dostum ; o ne yüz, o ne güzellik...»

Madam de La Pommeraye bütün bunları biliyordu. «Yani, diye markiye yanıt verdi, yani iyileşmek için her şeyi denedikten sonra, deli olmak için de elinizden

geleni yaptınız ve sonuç olarak bu ikincisinde başarılı oldunuz, öyle mi?»

MARKİ. — Hem de nasıl, anlatamam. Bana hiç acımıyorsunuz? Onu görmek bahtiyarlığına eremiyecek miyim?

MADAM DE LA POMMERAYE. — Güç bir iş, ama bir şeyler yapmaya çalışacağım, yalnız bir şartla ; bu zavallıları rahat bırakacaksınız. Onlara nasıl eza ettiğinizi bana yazdılar ; bunu sizden saklamıyacağım artık. İşte mektupları...»

Markiye okutulan mektubu birlikte hazırlamışlardı. Bunu annesinin emri üzerine kız yazmış oluyordu : bu mektubun ifadesinde Markinin başını döndürecek bir tatlılık ,bir dürüstlük, bir dokunaklılık, bir incelik vardı. Her kelimeyi bir iç çekişiyle okudu. Her cümleyi birkaç kere tekrar etti. Sevincinden ağlıyor, madam de La Pommeraye'e «Kabul edersiniz ki, diyordu, bundan daha güzel yazılamaz.

MADAM DE LA POMMERAYE. — Evet öyle.

MARKİ. — İnsan her satırı okurken bu soylu karakterli kadınların karşısında takdir ve saygı duyguları içinde kalıyor.

MADAM DE LA POMMERAYE. — Doğrudur.

MARKİ. — Sözümde duracağım, ama çok yalvarırım siz de verdiğiniz sözü hatırlayın.

MADAM DE LA POMMERAYE. — Hani, doğrusu ben de sizin kadar çılgınım. Bana bunu yaptırmanız için üzerimde müthiş bir nüfuzunuz olmalı. Bu beni korkutuyor.

MARKİ. — Onu ne vakit görebileceğim?

MADAM DE LA POMMERAYE. — Orasını bilmem. Önce zemini hazırlamak, hiçbir kuşku uyandırmamak gerek. Maksadınızı anlayabilirler. Sizinle el birliği ettiğimi farkederlerse, onların gözünde ne kadar dü-

şeceğimi bir düşünün... Ama, marki söz aramızda, ben ne diye kendimi böyle sıkıntılara sokuyorum kuzum? Sizin sevmenizden, sevmemenizden bana ne? Siz aklınızı oynatmışsanız bundan bana ne? Ne haliniz varsa görün. Sonra bu bana oynattığınız rol de pek garip.

MARKİ. — Beni bir başıma bırakırsanız mahvoldum demektir, dostum! Kendimden hiç sözetmiyeceğim, çünkü sizi incitirim. Ama, sizin için bu kadar değerli olan dostlarınızın hatırı için yardımınızı rica edeceğim. Beni tanırsınız ; onları yapacağım çılgınlıklardan koruyun. Evlerine giderim ; evet evlerine haberiniz olsun ; kapılarını zorlayıp içeri girer otururum. Artık o zaman ne söyliyeceğimi, ne yapacağımı Allah bilir. Bu zaptedilemez halimden hiç korkmuyor musunuz?...»

Hancı kadın, görüyorsunuz ya, baylar, dedi, bu hikâyenin başlangıcından şu ana kadar marki des Arcis'in ağzından bir kelime çıkmamıştı ki, Mme. de La Pommeraye'in kalbine bir hançer gibi saplanmış olmasın. Kadın, kızgınlık ve nefretinden boğulacak gibi oluyordu. Bunun için, markiye titrek ve kısık bir sesle

«Evet hakkınız var. Ah! Eğer ben de bu kadar sevilmiş olsaydım, belki... Ama geçelim bunu... Yapacağımı sizin için yapacak değilim ; yalnız, sayın marki, umarım ki bana biraz zaman bırakırsınız.

MARKİ. — Ama mümkün olduğu kadar kısa sürsün.

JACQES. — Ah, ne şeytan kadın! Ne korkunç bir intikam alıyor. Düşündükçe korkudan titriyorum : sakinleşmek için bir kadeh daha içmem gerek... Beni yalnız bırakmazsınız herhalde?

HANCI KADIN. — Benim korkum yok... Madam de La Pommeraye şöyle diyordu acı çekiyorum, ama çeken yalnız ben değilim! Hain adam! Benim çektiğim ne kadar sürecek bilmem ama, sana ölünceye kadar

bu acıyı çektireceğim... Markiyi, sözünü yerine getirinceye kadar bir ay bekletti. Yani onu adamakıllı kıvrandırdı, büsbütün çileden çıkarttı ve zamanın uzunluğunu hissettirmemek bahanesiyle aşkından sözetmesine izin verdi.

EFENDİ. — Ve, böylece, aşkını büsbütün azdırmış oldu.

JACQUES. — Ne kadın! ne hınzır kadın! Korkum arttıkça artıyor.

HANCI KADIN. — İşte böyle, marki her gün madam de La Pommeraye'ye geliyordu. Kadın, gayet ustalıklı sözlerle onu büsbütün kışkırtıyor, hırçınlaştırıyor, çileden çıkarıyordu. Adam, ana kızın memleketleri, soyları, eğitimleri, servetleri, başlarına gelen felâket hakkında bilgi alıyor ; öğrenmeye, öğrendiklerinden duygulanmaya doymak bilmeksizin, hep aynı konuya dönüyordu. Markiz, ona, duygularının gitgide nasıl kızıştığını gösteriyor ve, tehlikenin büyüklüğünü belirtmek bahanesiyle, onu uğrayacağı akibete hazırlıyordu. «Marki, diyordu ona, ayağınızı denk alın, yoksa fazla ileriye gidebilirsiniz ; öyle bir gün gelebilir ki, bu kadar garip bir şekilde kötüye kullandığınız dostluğum, beni ne sizin gözünüzde, ne de kendi gözümde mâzur gösterebilir. Böyle durmadan çılgınlık etmekle bu işin sonu gelmez. Korkarım, bu kızı, şimdiye kadar hiç de zevkinize uygun bulmadığınız şartlarla elde etmek zorunda kalacaksınız.»

Mme de La Pommeraye, tasarladığı plânın başarıya ulaşması için markinin iyice olgunlaştığına hükmedince, iki kadınla, evine yemeğe gelmeleri için anlaştı. Marki'ye de kadınlara, köyden geliyormuş sanısını versin diye, köy kıyafetiyle çıkagelmesini tenbih etti : öyle de yapıldı.

İkinci yemek dağıtılırken, Markinin geldiği haber verildi. Gerek marki, gerek Mme de La Pommeraye

gerekse ana - kız iki d'Aisnon'lar çok şaşırıp sıkılmış rolünü olağanüstü bir şekilde oynadılar. Marki Mme de La Pommeraye'a : «Madam, dedi, köydeki çiftliğimden geliyorum. Evden akşam bekliyorlardı. Geç kaldım. Herhalde beni yemeğe alıkoyarsınız umuduyla buraya uğradım...» Bunları söyliyerek bir iskemle almış ve sofraya oturmuştu. Sofra o tarzda kurulmuştu ki, Marki, annenin yanına, fakat kızın tam karşısına tesadüf ediyordu. Gösterdiği bu incelikten dolayı Mme de La Pommeraye'e bakışlarıyle teşekkür etti. İki dindar hatun ilk an uğradıkları şaşkınlıktan kurtularak tekrar sükûna kavuştular. Konuşuldu, hattâ neşelenildi bile. Marki, anneye karşı büyük bir itina, kızına da çok dikkatli bir nezaket gösteriyordu. Markinin, onları kızdıracak bir şey yapmamak, bir şey söylememek için kendini sıkıya koyması bu üç kadın için pek tatlı bir gizli eğlence oluyordu. Üç saat boyunca ona hep dindarlıktan dem vurduracak kadar insafsızlık ettiler. Madam de La Pommeraye ona : «Sözleriniz anne - babalarınızın nefis bir övgüsü oluyor ; onlardan ilk alınan dersler hiçbir zaman unutulamaz. Sanki Saint François de Sale'den başka bir şey okumamış gibi tanrısal aşkın bütün inceliklerini kavrıyorsunuz. Yoksa bir zamanlar kietist (1) miydiniz?

— Hiç hatırlamıyorum artık...»

Söylemeye hacet yok ki, bizim iki dindar hatu ellerinden geldiği kadar nükteli, tatlı ve çekici ve ince konusmaktan geri kalmadılar. Lâf arasında tutkular konusuna da değinildi ve Mlle Duquenoi, soyadı böyle_di, tutkular içinde yalnız bir tanesinin tehlikeli olduğunu iddia etti. Marki de onun fikrini kabul etti. Saat

1. Saf Tanrı sevgisinin insanları selâmete eriştireceğini kabul eden mistik bir mezhep.

altı ile yedi arasında, kalmaları için yapılan bütün ısrarlara rağmen, iki kadın çekilip gittiler. Madam de La Pommeraye, madam Duquenoi ile birlikte, insanoğlunun ne de olsa görevinin başına dönmesi gerektiğini, yoksa neşe ile geçen bir günün hemen daima vicdan azabıyle sona ereceğini iddia ediyordu. Kadınlar markiyi derin bir üzüntü içinde bırakarak gitmişler ve onu Mme de La Pommeraye'le başbaşa bırakmışlardı.

MADAM DE LA POMMERAYE. — Eh! Marki, ne kadar iyi yürekliyim değil mi? Paris'te benim yaptığımı yapacak bir kadın daha bulamazsınız.

MARKİ, dizlerine kapanarak. — Evet, sizin eşiniz yok. İyiliğiniz beni utandırıyor : siz dünyada vefalı tek dostumsunuz benim.

MADAM DE LA POMMERAYE. — Yaptığım işin değerini iyice takdir edebildiğinizden emin misiniz?

MARKİ. — Eğer bunun değerini küçümsemiş olsaydım, korkunç bir nankörlük simgesi olurdum.

MADAM DE LA POMMERAYE. — Başka konuya geçelim. Kalbiniz ne halde?

MARKİ. — Size açıkça itiraf edeyim mi? Ya bu kızı elde ederim, ya da ölürüm.

MADAM DE LA POMMERAYE. — Şüphesiz elde edersiniz. Ama bunun nasıl yapılacağını bilmek gerek.

MARKİ. — Göreceğiz.

MADAM DE LA POMMERAYE. — Marki, marki, sizi de onları da tanıyorum : görecek bir şey yok, her şey göz önünde.

İki ay marki, madam de La Pommeraye'in evine uğramadı. Ve bu süre içinde şu işleri yaptı : Ana ile kızın günâhlarını çıkaran rahiple dost oldu. Bu da yukarda sözünü ettiğimiz küçük Abbe'nin dostlarındandı. Namusluca olmıyan bir entrikada yapılabilecek olan bütün güçlükleri gösterdikten sonra bu rahip, görevi-

nin kutsallığını mümkün olduğu kadar pahalıya satarak, markinin her istediğini yapmaya başladı.

Tanrı adına görev yapan bu adamın ilk alçakça işi, mahalle papazını kandırmak oldu. Onu, madam de La Pommeraye'in koruduğu bu iki kadının kilise hayratından aldıkları sadaka yüzünden, onlardan daha muhtaç durumda olanların yardımdan yoksun kaldıklarına inandırdı ve yardımın kesilmesini sağladı. Bundan maksadı kadınları sefalete düşürüp istediğini yaptırmaktı.

Bundan sonra günah çıkartma sırasında ana ile kızın arasını açmaya çalıştı. Ananın kızından şikâyet ettiğini duyduğu zaman onun kabahatini büyültüp, anasını büsbütün öfkelendiriyor ; kız anasından şikâyet ettiği zaman da ona, ana ve babanın çocuklarına istedikleri gibi zulmedebilmelerinin bir sınırı olduğunu ; anası eziyetlerinde fazla ileri gidecek olursa, onu bu despot otoriteden kurtarmanın belki bir yolu bulunabileceğini ima ediyordu. Sonra da, günahının kefaretini ödemesi için günah çıkarmaya gelmesini istiyordu.

Başka bir seferinde de, kıza, yersiz bir şekilde, güzelliğinden söz etti ; bunun, Tanrı tarafından bir kadına verilebilecek en telhikeli armağan olduğunu söyledi, adını vermediği, ama tahmin edilmesi güç olmayan namuslu bir adamın bu güzelliğe nasıl vurgun olduğunu ona fısıldadı. Buradan da, Tanrının bazı zorunluluklarla işlenen günahlara karşı ne kadar bağışlayıcı ve hoşgörücü olduğuna geçti ve herkesin kendine göre bir mazeret uydurduğu doğal zaaflardan söz etti ; en dindar insanların bile kendilerini kurtaramadıkları bazı eğilimlerin gücü ve yaygınlığı üzerinde durdu. Bütün bunlardan sonra da, kıza, bazı istekler duyup duymadığını ; şehvetli rüyalar görüp görmediğini ; erkeklerin yanında duygularının altüst olup olmadığını sordu. Bununla da kalmıyarak, acaba bir kadın kendisine ihtiras duyan bir erkeğe teslim olmalı mıdır, yoksa İsa'-

nın uğrunda kanını döktüğü yaratığı yoksunluk içinde öldürüp lânetlemeli midir? sorununu kurcaladı, ama bunu çözmeye pek cesaret edemedi. Bundan sonra, derin derin içini çekti ; gözlerini göklere kaldırdı, acı çekenlere Tanrıdan huzur diledi... Genç kız onu hiç ses çıkarmadan dinliyordu. Annesi ile rahibin bütün söylediklerini bir bir kendisine yetiştirdiği madam de La Pommeraye herifi cüretlendirmek için elinden geleni yapmasını kıza tembih etmişlerdi.

JACQUES. — Şu sizin madam de La Pommeraye çok kötü bir kadınmış.

EFENDİ. — Jacques, bunu söylemek kolay. Ama onu kötü yapan kim? Marki des Arcis. Eğer o ahdine vefa gösterseydi de olması gerektiği gibi olsaydı Mme de La Pommeraye'de kötülükten zerre bulabilir miydin? Yola koyulduğunuz zaman sen ona saldırıya geçersin, ben de savunmasını yaparım. Ama şu kadınları baştan çıkarmaya çalışan aşağılık rahibe ne yaparsan yap, karışmam.

JACQUES. — Öyle kötü bir herif ki, bu hikâyeden sonra günah çıkartmaya tövbe edeceğim geldi. Ya siz hancı hanım?

HANCI KADIN. — Ben kendi hesabıma, hiç de mütecessis olmıyan ve ne anlatılırsa yalnız onu dinliyen ihtiyar papazıma gitmeye devam edeceğim.

JACQUES. — Papazınızın sağlığına içmeye ne dersiniz?

HANCI KADIN. — Bak, bu sefer bu önerinizi beğendim ; iyi adamdır bizim papaz ; pazarları ve bayram günleri genç kızlarla delikanlıların dans etmesine ve kadınlarla erkeklerin sarhoş çıkmamak şartıyle bizim hana gelmelerine izin verir. Papazımın şerefine!

JACQUES. — Papazınızın şerefine.

HANCI KADIN. — Bizim hatun, Tanrı adamının her an genç kızın avucuna bir mektup sıkıştırmasını

bekliyordu. Bu da sonunda oldu. Ama ne büyük bir ihtiyatla! Sözde bu mektubun kimden geldiğini kesinlikle bilmiyordu. Bunun, onların sefaletini öğrenen iyi yürekli ve merhametli biri tarafından gönderilmiş olması ihtimali vardı ; herhalde onlara yardım etmek istiyordu. Bu çeşit mektupların kendisine verildiği çok olmuştu. «Bununla birlikte, siz akıllı uslu bir kızsınız, anneniz ise kuşkulu ve çekingen ; bu yüzden, mektubu onun yanında açmamanızı istiyorum.» Mlle. Duquenoi mektubu aldı ve annesine verdi. O da hemen ona Mme de La Pommeraye'e iletti. Mme de La Pommeraye, mektubu alınca, papazı çağırtıp, onu hak ettiği şekilde bir güzel azarladı ve bir daha adının geçtiğini duyacak olursa kendisini büyüklerine şikâyet edeceği tehdidinde bulundu.

Bu mektupta, marki, gerek kendisini, gerekse Mlle Duquênoi'yi öve öve göklere çıkarıyor ; aşkını bütün şiddetiyle anlattıktan sonra bazı cüretli davranışlarda bulunmayı, hattâ birlikte kaçmayı öneriyordu.

Madam de La Pommeraye, rahibe dersini verdikten sonra, markiyi evine çağırdı ; ona, bu davranışının kibar bir adama yakışacak bir davranış olmadığını, bunun ne gibi kötülüklere yol açabileceğini söyledi ve yazdığı mektubu ona gösterdi ve kendisine karşı beslediği dostluğa rağmen, eğer Mlle Duquênoi'nın başına bir iş gelirse bu mektubu mahkemeye ya da kızın annesine vermekte tereddüt etmiyeceğini bildirdi. «Ah! marki, diyordu Mme de La Pommeraye, aşk sizin ahlâkınızı bozuyor, siz kötü yaradılışlı bir insansınız. Çünkü büyük işler yaptıran bu güç size birtakım bayağılıklar ilham ediyor. Bu zavallı kadınlar, sefaletlerine bir de şeerfsizlik eklemeniz için size ne yaptılar? Bu kız güzel olduğu ve namuslu yaşamak istediği için mi ona kötülük ediyorsunuz? Onu, Tanrının en güzel bir nimetinden nefret mi ettirmek istiyorsunuz? Ben de ne

diye sizin suç ortağınız oldum? Haydi, marki ayaklarıma kapanın da benden af dileyin ve bahtsız ahbaplarımı rahat bırakacağınıza yemin edin.» Marki, onun izni olmaksızın hiçbir şey yapmıyacağına söz verdi. Ama, her ne pahasına olursa olsun bu kızı elde etmeye karar vermişti.

Marki sözünde durmadı. Kızın annesi her şeyi öğrenmişti. Ona başvurmakta tereddüt etmedi. Yapmayı tasarladığı şeyin bir cinayet olduğunu itiraf etti. Hatırı sayılır bir para önerdi. Geleceğe ait umutlardan sözetti ve mektubuyla birlikte küçük bir mücevher kutusu da gönderdi.

Üç kadın başbaşa verip danıştılar. Ana ile kız markinin önerilerini kabule yanaşıyorlardı. Ama, madam de La Pommeraye'in niyeti hiç de böyle değildi. Onlara, kendisine verdikleri sözü hatırlattı. Her şeyi açığa vurmakla tehdidetti ve iki dindar hatunu büyük bir kedere düşürerek, genç kızı, kendisine pek yakışmış olan elmas küpeleri kulaklarından çıkarmaya, ve Marki'nin mektubunu mücevher kutusuyla, ve çok onurlu ve küçümsiyen bir dille yazılmış bir yanıtla geri göndertmeye zorladı.

Mme de La Pommeraye, sözüne bu kadar az değer verdiği için marki'ye çıkıştı. Marki bu kadar yakışıksız bir iş açtığı için özür diledi.

«Marki, marki, dedi madam de La Pommeraye, size bunu söylemiştim ; yine de tekrar ediyorum istediğinizi yapamazsınız ; ama size öğüt vermenin vakti geçti artık, boşuna konuşmak olur bu : sizi kurtarmanın çaresi yok.»

Marki de onun gibi düşündüğünü itiraf etti ,ve son bir girişimde bulunmak için izin istedi. İki kadına önemli bir gelir bağlıyacak, servetini onlarla paylaşacak, kent ve köydeki evlerinden birer tanesini ömür boyu onlara verecekti. «İstediğinizi yapın, dedi mar-

kiz, ben yalnızca zor kullanmanızı istemiyorum. Ama inanın ki dostum, namus ve şeref, buna sahiden sahip olmak mutluluğuna ermiş olanların gözünde her şeyden üstündür. Yeni hediyeleriniz de, eskileri gibi etkisiz kalacaktır. Ben bu kadınları iyi tanırım ; bunun için de hiçbir başarı elde edemiyeceğinize bahse girerim her zaman.»

Marki yeni önerilerini de bildirdi. Üç kadın yeniden bir araya geldiler. Ana kız hiç ses çıkarmadan Mme de La Pommeraye'in kararını bekliyorlardı. O, bir süre hiçbir şey söylemeden odanın içinde dolaştı. «Hayır, hayır, dedi, bu benim yaralı kalbimin öcünü almak için yeterli değil.» Bunları söyliyerek, markinin bu yeni önerisini de reddetmelerini istedi. İki kadın bunun üzerine gözyaşları içinde ayaklarına kapandılar, ona böyle büyük bir serveti, hiçbir kötü sonucu olmıyan böyle bir nimeti reddetmenin kendileri için ne müthiş bir şey olduğunu anlattılar. Mme de La Pommeraye onlara şu sert yanıtı verdi : «Sanıyor musunuz ki, bütün bunları sizin için yapıyorum? Kim oluyorsunuz siz? Size karşı herhangi bir şey borçlu muyum? İkinizi de, tekrar eski kötü hayatınıza atmaktan beni ne alıkoyabilir? Bugün bağışlanan şeyler size pek çok geliyor belki ; ama benim için pek az. Hadi madam şimdi size söyliyeceğim şeyleri yazın ve mektubunuz gözümün önünde yola çıksın.» Kadınlar bu sefer de, keder ve korku içinde evlerine döndüler.

JACQUES. — Bu kadının içine şeytan saklanmış. Peki ama ne istiyor? Kendisinden yüz çeviren âşığı için servetinin yarısını kaybetmek yeterli bir ceza değil miydi yoksa?

EFENDİ. — Jacques, sen kadın değilsin, hele namuslu bir kadın hiç değilsin ; sen bu iş hakkında Mme de La Pommeraye'inkine hiç de benzemiyen kendi karekterine göre hüküm veriyorsun. Sana aklımdan geçe-

ni söylememi ister misin? Sakın, bir orospuyla evlenmesi marki des Areis'nin alnına yazılmış olmasın.

JACQUES. — Böyle bir şey yazılmışsa mutlaka olur.

HANCI KADIN. — Marki yeniden Mme de La Pommeraye'in evinde görünmekte gecikmedi. «Eh, yeni önerilerinizden ne haber bakalım? dedi kadın.»

MARKİ. — Yaptım, geri çevirdiler. Artık perişan bir hale geldim. Bu umutsuz aşkı kalbimden söküp atmak istiyorum, ama elimden gelmiyor. Markiz, bakın bana, bu genç kızla benim aramda bazı benzerlikler bulmuyor musunuz?

MADAM DE LA POMMERAYE. — Size bir şey söylemedim, ama ben de bunu fark etmiştim. Ama söz konusu olan bu değil, kararınız nedir?

MARKİ. — Hiçbir karar veremiyorum. İçimden bir posta arabasına atlayıp, diyar diyar dolaşmak geliyor. Ama bir dakika sonra kendimde bunu yapacak gücü bulamıyorum. Mahvolmuş gibiyim, kafam duruyor : aptallaşıyorum ve ne halt edeceğimi bilemiyorum.

MADAM DE LA POMMERAYE. — Size geziye çıkmanızı sağlık veremem ; çünkü Villejuif'e (1) kadar gidip dönecek olduktan sonra, neye yarar.»

Ertesi gün marki, köye çekileceğini bir mektupla markize bildirdi. Orada kalabildiği kadar kalacaktı ; bu arada, fırsat düşerse dostlarını kandırmaya çalışmasını ondan rica ediyordu. Köyde oturuşu pek kısa sürdü : evlenme kararıyle döndü.

JACQUES. — Şu zavallı marki'ye acımaya başladım.

EFENDİ. — Ben pek acımıyorum.

HANCI KADIN. — Doğru madam de La Pomme-

1. Villejuij, Paris banliyösünde bir yerin adı.

raye'e geldi; ama kadın evde yoktu. Geldiği zaman marki'yi bir koltuğa uzanmış, gözleri kapalı, derin hayallere dalmış buldu. «Ah! marki, demek döndünüz ; köyün, üzerinizdeki etkisi pek uzun sürmedi anlaşılan» dedi markiz.

— Hayır, diye yanıt verdi, marki, hiçbir yerde huzur içinde değilim. Benim mevkiimde, yaşımda ve yaradılışımda olan bir adamın yapabileceği en budalaca bir işe karar vermiş olarak geliyorum. Evlenmek böyle acı çekmekten daha iyi. Evleneceğim.

MADAM DE LA POMMERAYE. — Marki, bu ciddî bir iş, üzerinde düşünmek gerek.

MARKİ. — Bir tek düşüncem var, hem de pek kesin : hiçbir zaman bu kadar mutsuz olmadım.

MADAM DE LA POMMERAYE. — Aldanmış olabilirsiniz.

JACQUES. — Hain karı!

MARKİ. — İşte nihayet, dostum, sanırım sizden namus sınırları içinde isteyebileceğim bir iş. Kızı ve anasını görün, anasına fikrimi açın, kızın kalbini yoklayın ve kendilerine benim kararımı bildirin.

MADAM DE LA POMMERAYE. — Ağır olun hele, marki. Ne kadar güç bir işe kalkışacağımı biliyorum : çünkü, onları tanırım. Ama, siz dostumun mutluluğu söz konusu olduğuna göre, bu işle yakından ilgileneceğim. Memleketlerinden kendileri hakkında bilgi alacağım gibi, Paris'teki hayatlarını da bütün ayrıntılarıyle öğrenmeye çalışacağım.

MARKİ. — Bu tedbirler bana biraz gereksiz görünüyor. Bu kadar sefalet içinde oldukları halde, kendilerine yaptığım bütün parlak önerileri geri çeviren bu kadınlar, dünyada eşi bulunmaz yaratıklar olmalıdırlar. Onlara vermek istediğim şeylerle bir düşesi bile baştan çıkarabilirdim. Bundan başka siz de bana dememiş miydiniz ki...

MADAM DE LA POMMERAYE. — Evet hoşunuza giden her şeyi söylemiştim. Bununla birlikte bırakın da istediğimi yapayım.

JACQUES. — Köpek karı! Kaltak! Kunduz! Peki ama ne diye marki de böyle bir kadınla ahbaplık eder anlamam.

EFENDİ. — Ya peki hiçbir neden yokken ne diye onu baştan çıkarmış, sonra da ondan yüz çevirmişti?

JACQUES, PARMAĞIYLE GÖKYÜZÜNÜ GÖSTEREREK. — Ah! Efendiciğim!

MARKİ. — Neden, siz de evlenmiyorsunuz, markiz?

MADAM DE LA POMMERAYE. — Kiminle, lütfen söyler misiniz?

MARKİ. — Küçük kontla ; ince fikirli, zengin ve kibar adamdır.

MADAM DE LA POMMERAYE. — Onun bana sadık kalacağını kim garanti eder? Siz galiba!

MARKİ. — Hayır, ama sanırım bir kocanın sadakatinden kolaylıkla vazgeçilebilir.

MADAM DE LA POMMERAYE. — Peki öyle olsun ; ama belki de bakarsınız garipliğim tutar, onuru kırılmış ihssederim kendimi ; hem sonra, kinci bir insanımdır ben.

MARKİ. — Eh! o zaman intikam alırsınız elbet. Demek istiyorum ki, birlikte bir konak tutsak ve dördümüz bir arada yaşasak çok güzel olurdu.

MADAM DE LA POMMERAYE. — Bütün bu söylediğiniz şeyler çok güzel ; ama benim evlenmeye niyetim yok. Kendisiyle evlenmeyi düşünebileceğim tek adam...

MARKİ. — Bendim değil mi?

MADAM DE LA POMMERAYE. — Size şimdi çekinmeden evet diyebilirim.

MARKİ. — Peki ama bunu bana neden söylememiştiniz?

MADAM DE LA POMMERAYE. — Olayların da gösterdiği gibi, söylememekle iyi etmişim. Evleneceğiniz kadın, size her bakımdan benden daha uygundur.

HANCI KADIN. — Mme de La Pommeraye, iki kadın ahbabı hakkında duyduklarına istediği biçimi verdi. Marki'ye evleneceği kadın hakkında çok övücü şeyler söyledi. Anlattığı bu şeylerin bir kısmını Paris'ten, bir kısmını taşradan öğrenmişti. marki'den, duygularını yeni baştan inceleyip tartması için on beş günlük bir süre daha istedi. Bu on beş gün marki'ye hiç sona ermiyecekmiş gibi geldi. Nihayet, markiz, adamın sabırsızlığına ve yalvarışlarına dayanamadı. Ahbaplarının evinde söz kesildi. Her noktada anlaşmaya vardılar, nikâh kâğıtları her tarafa asıldı ; nikâh sözleşmesi imza edildi. Marki, madam de La Pommeraye'e görkemli bir elmas hediye etti ve böylece evlenme işi olup bitti.

JACQUES. — Ne oyun... Ne intikam!

EFENDİ. — Ne anlaşılmaz şey bu kadın.

JACQUES. — Beni gerdeğe girildiği gece ne oldu diye meraklanmaktan kurtarsanız ; yoksa, hikâyenin burasına kadar büyük bir kötülük görmüyorum.

EFENDİ. — Sus, salak.

HANCI KADIN. — Düğün gecesi çok iyi geçti.

JACQUES. — Ben sanıyordum ki...

HANCI KADIN. — Efendinizin söylediğine inanın...» Bunları söylerken hancı kadın gülümsüyor ve gülümserken de eliyle Jacques'ın alnını karışlıyor ve burnunu sıkıyordu... Ama ertesi gün...

JACQUES. — Ertesi gün de, bir önceki gün gibi olmadı mı?

HANCI KADIN. — Büsbütün değil. Ertesi gün Mme de La Pommeraye markiye bir tezkere göndererek

önemli bir iş için olabildiğince çabuk, yanına gelmesini istedi. Marki ihç bekletmeden gitti.

Kadın onu her çizgisinden nefret okunan bir yüzle karşıladı. Lâfı çok uzatmadı : «Marki, dedi beni tanımaya çalışın. Eğer başka kadınlar da benim gibi kin duymasını bilselerdi, sizin gibiler azalırdı. Namuslu bir kadın bulmuştunuz, ama onu elde tutamadınız. O kadın benim. O, şimdi sizi lâyık olduğunuz biriyle evlendirerek öcünü almış bulunuyor. Buradan çıkın ve doğru Traversière sokağına, Hambourg oteline gidin ; orada karınızla kaynananızın on yıldır d'Aisnon adıyle nasıl iğrenç bir meslek icra ettiklerini size öğretirler.»

Zavallı marki'nin uğradığı şaşkınlığı ve üzüntüyü anlatmak mümkün değil. Neye karar vereceğini bilemiyordu. Ama kararsızlığı kentin bir ucundan öteki ucuna gidecek kadar bir zamandan fazla sürmedi. Bütün gün evine uğramadı. Sokaklarda aylak aylak dolaştı. Kaynanası ve karısı bir şeyler mi oldu diye kuşkulandılar. Kapı vurulur vurulmaz kaynanası odasına çekilip kapıyı kilitledi. Karısı onu yalnız bekliyordu. Kocası yaklaştıkça nasıl müthiş bir öfke içinde olduğunu yüzünden okuyordu. Ayaklarına kapandı ; yüzü yere sürünüyordu, hiçbir şey söylemiyordu. Marki : «Çekil, namussuz! uzaklaş...» Kadın kalkmak istedi. Ama, tekrar yüzükoyun yere kapandı. Elleri yerde, marki'nin bacakları arasından uzanıyordu : «Mösyö, beni yerlerde sürüyün, ayaklarınızın altında ezin ; çünkü buna lâyığım. Bana istediğinizi yapın, ama anneme dokunmayın...

— Çekil karşımdan, dedi marki, çekil buradan; şerefime sürdüğün leke yetişir, elimden bir cinayet çıkmasına neden olma...»

Kadıncağız, o durumda kaldı ; hiçbir yanıt vermedi. Marki bir koltuğa oturmuştu. Kafasını kollarının arasına almış yatağının ayak ucuna doğru eğilmişti. Zaman zaman hiç etrafına bakmadan : «Çekil karşım-

dan...» diye uluyordu. Bahtsız kadının sessizlik ve hareketsizliği onu coşturdu. Daha kuvvetli bir sesle bağırdı : «Çekil diyorum, işitmiyor musun?» Sonra yere eğildi, onu kuvvetlice dürttü; hiçbir şey duymadığını, hattâ ölü gibi yattığını görünce belinden tutup, kaldırarak bir kanapeye uzattı. Bir süre kâh merhamet, kâh öfke dolu gözlerle kadına baktı. Zili çaldı ; uşaklar geldiler. Kadının hizmetçileri çağrıldı. Marki onlara : «Hanımınız fenalık geçiriyor, dedi, onu odasına götürün ve yardım edin...» Az sonra da nasıl olduğunu öğrenmek için gizlice birini gönderdi. İlk baygınlığından ayıldığını, ama yeniden ve sık sık kendini kaybettiği için bir şey yapmak mümkün olmadığını söylediler. Bir iki saat sonra yine nasıl olduğunu öğrenmek için birini gönderdi. Boğulacak gibi olduğunu, hıçkırdığını, hıçkırıklarının sesinin avludan duyulduğunu haber verdiler. Üçüncü seferinde artık sabah oluyordu ; hıçkırığın durduğunu, çok ağladığını, ağlaya ağlaya açıldığını ve sakinleştiğini bildirdiler.

Ertesi gün, marki arabasını koşturdu, on beş gün ortadan kayboldu, olup bitenlere ilişkin hiçbir haber alınmadı. Bununla beraber, gitmeden önce ana - kızın her ihtiyacını düşündü ve adamlarma, madama, kendisine olduğu gibi itaat etmelerini emretti.

Bu süre içinde iki kadın, hiçbir şey konuşmadan birlikte oturdular. Kız hıçkırıyor, bazan çığlıklar koparıyor, saçlarını yoluyor, kollarını koparıyor, annesi ise ona yaklaşıp tesellide bulunmaya bile cesaret edemiyordu. Birinin yüzünden umutsuzluk, ötekininkinden duygusuzluk okunuyordu. Kız, belki yirmi defa anasına : «Anne buradan çıkıp gidelim, kaçalım» dediyse de, annesi her seferinde bu öneriyi reddetti : «Hayır, hayır kalmamız gerek. Bakalım ne olacak. Bu adam bizi öldürmez ya», «Ah! diye yanıt veriyordu kız ; bunu çoktan yapmış olsaydı keşke...» Annesi de buna karşılık

şöyle diyordu : «Böyle budala gibi söyleneceğine sussan daha iyi edersin.»

Döndükten sonra, marki, çalışma odasına kapandı ve karısıyle kaynanasına birer mektup yazdı. Kaynanası hemen o gün yola çıkıp civardaki Karmelit manastırına kapandı ve orada bundan birkaç gün önce öldü. Kızı giyindi ; Marki'nin çalışma odasına kadar sürüklenerek geldi ; anlaşılan marki oraya çağırmıştı onu. Hemen kapının önünde dizüstü yere çöktü. Marki ona : «Kalkın ayağa...» dedi.

Kalkacak yerde, dizleriyle yürüyerek ona doğru geldi ; vücudu tirtir titriyordu ; saçı başı birbirine karışmış, sırtı kamburlaşmış, kolları ileriye uzanmış bir halde kocasının gözlerinin içine bakıyordu ve yüzü gözyaşları içindeydi. «Öyle sanıyordum ki...» diye söze başlamak istedi. Her kelime hıçkırıklarla kesiliyordu. «Sanıyordum ki, haklı olarak duyduğunuz öfke yatışmıştır ve zamanla belki affınıza hak kazanırım... Mösyö, Allah aşkına beni hemen affetmeyin. Nice namuslu kızlar vardır ki, sonradan namussuz olmuşlardır ; belki ben bunların tersini gösteren bir örnek olurum. Henüz sizin bana yaklaşmanıza lâyık değilim. Bekleyin ve bana sadece affedilmek umudunu bağışlayın. Benden uzak durun ; benim gidişime bakarak ona göre hüküm verin : benim için en büyük mutluluk zaman zaman beni adımla çağırmanız olacaktır! Bana evinizin en hücra köşesini gösterin, orada yaşayayım. Orada hiç ses çıkarmadan oturacağım. Ah! şu sahtekârlık yoluyla kazanmaya teşvik edildiğim adı da, ünvanı da üstümden koparıp atabilseydim de sonra ölüverseydim, o zaman sizin isteğiniz hemen yerine gelmiş olurdu. Ben, zayıflığım, kandırılmışım, boyun eğişim, korkutulmam yüzünden namussuzca bir işe sürüklendim. Ama, beni kötü bir insan bellemeyin, efendim : ben kötü değilim, çünkü beni çağırdığınız zaman karşınıza

çıkmakta tereddüt etmedim ve şimdi de gözlerinizin içine bakabilmeye ve sizinle konuşmaya cesaret ediyorum. Ah! yüreğimi bir okuyabilsediniz! Eski günahlarımın benden artık ne kadar uzak olduğunu anlardınız ; benim gibi kadınların huylarından bende eser kalmadığını görürdünüz. Ahlâksızlık üstüme çökmüştür, ama içime işleyebilmiş değildir. Kendimi tanıyorum ve gerek karakterim, gerek duygularım ve zevklerim bakımından sizin olmak şerefine lâyık olarak doğduğuma inanıyorum. Ah! mösyö, eğer sizi görebilmem mümkün olsaydı, söyliyeceğim bir tek kelime her şeyi halledecekti. Bunu söylemeye cesaret edebilirdim sanıyorum. Mösyö, bana istediğinizi yapın ; adamlarınızı içeri çağırın : beni çırçıplak soysunlar, gece yarısı sokağa atsınlar her şeye razıyım. Bana hazırladığınız akıbet ne olursa olsun boyun eğeceğim : Ücra bir köyde, bir manastırın karanlık bir köşesinde gözünüzden uzak olurum : isterseniz beni oralara gönderin. Mutluluğunuz tamamıyle kaybolmuş değildir, beni de unutabilirsiniz...

— Kalkın, dedi, yavaş bir sesle marki, sizi affettim : size hakaret ettiğim zaman bile karım olarak size saygıda kusur etmedim. Ağzımdan onu alçaltan ya da sonradan pişman olacağım tek bir söz çıkmamıştır. Eğer karım, bir kadının, kendisi de bedbaht olmadan kocasını bedbaht edemiyeceğini hatırlarsa, hiçbir zaman da onu küçülten bir şey söylemiyeceğim. Şerefli olun, mutlu olun ve öyle hareket edin ki, ben de şerefli ve mutlu olayım. Ayağa kalkın ; rica ederim, eşimsiniz, kalkın ayağa ve beni kucaklayın ; madam la markiz, kalkınız, orası sizin yeriniz değil, madam des Arcis, kalkınız...»

O bu sözleri söylerken, kadın yüzünü elleri arasına saklamış, başını marki'nin dizlerine dayamıştı. Fakat, eşim, madam des Arcis sözlerini duyar duymaz, bir-

den yerinden sıçradı. markinin boynuna atıldı, ona sarıldı, öptü, sevinç ve acıdan boğulacak gibi oluyordu. Sonra ondan ayrıldı, kendini yere attı ve markinin ayaklarını öptü.

«Ah! diyordu, marki, sizi affettim. Bunu söylediğim halde görüyorum ki, hâlâ inanmıyorsunuz.

— Beni affetmek mi, ama benim buna hiçbir zaman inanmamam gerek», dedi kadın.

Marki şu sözleri ekledi : «Doğrusu, hiçbir şeyden dolayı pişman değilim ; gerçekte şu Pommeraye benden öç alacak yerde bana büyük bir iyilik etmiş oldu. Kadınım benim, haydi giyinin, bir yandan da sandıklarınızı hazırlasınlar. Çiftliğime gidelim. Sizin ve benim için burada görünmekte bir sakınca kalmayıncaya kadar orada yaşarız...»

Üç yıl kadar başkentten uzakta yaşadılar.

JACQUES. — Ve bahse girerim ki, bu üç yıl bir gün gibi geçmiştir ve marki des Arcis dünyanın en iyi kocası olduğu gibi, karısı da örnek bir kadın olmuştur.

EFENDİ. — Ben pek öyle düşünmüyorum, ama neden öyle düşünmediğimi de bilmiyorum doğrusu. Çünkü bu kızın, madam de La Pommeraye adlı kadınla annesinin çevirdikleri entrikalar sırasındaki tutumu hiç de hoşuma gitmedi. Bir an çekinmedi, biraz olsun tereddüt göstermedi, en küçük bir vicdan azabı duymadı, daima her arzuya boyun eğdi ; bütün bu korkunç iş boyunca, hiçbir tiksinti duymadan kendini kullandırdı. Günah çıkarmaya gidiyor, âyinlere katılıyor, dini ve din adamlarını aldatıyordu. Bence, o da öteki iki kadın kadar sahtekâr, iğrenç ve kötü bir yaratıktır... Evsahibemiz, siz bazen oldukça iyi anlatıyorsunuz, ama dram sanatının derinliklerine inemiyorsunuz. Eğer bizi bu kızla ilgilendirmek istiyorsanız, onu açık yürekli bir insan olarak tanıtmanız ve onu anasıyle, Mme de La Pommeraye'in zoraki ve mâsum bir kurbanı olarak

göstermeniz gerekirdi. Bir yıl boyunca sürekli olarak işlenen suçlara katılabilmesi için onun çok kötü davranışlarla karşılaşması gerekirdi. Böylece, kadının kocasıyle barışmasının nedenleri hazırlanmış olurdu. Sahneye çıkan bir kişinin tek bir rolü olmalıdır : şimdi sorarım size sevimli evsahibemiz, iki entrikacı karıyla işbirliği eden kızla, kocasının ayaklarına kapanıp yalvaran kadın arasında ne ilişki var? Siz Aristoteles'in, Horatius'un, Vida'nin ve Le Bossu'nün koydukları kuralları çiğnediniz.

HANCI KADIN. — Ne dik duranı, ne de kamburu (1) bilirim ben : size olup bitenleri hiç bir şey katmadan, bir şey çıkarmadan anlattım. Sonra, bu kızın içinden geçenleri kim bilebilir? Bize, en uygunsuz davranır göründüğü zamanlarda bile yüreğini büyük bir kederin kemirip kemirmediğini bilebilir miyiz?

JACQUES. — Sayın hancı hanımımız, bu kez efendimle aynı fikirde olduğumu söylemem gerek ; sanırım beni bu yüzden affedecektir, çünkü pek seyrek olan bir şeydir bu. Evet, onunla ve şu tanımadığım Bossu ile, ve adlarını saydığı, yine tanımadığım öteki mösyölerle aynı fikirdeyim. Eğer Mlle Duquênoi, yani sabık d'Aisnon cici bir çocuk olsaydı, bu belli olurdu.

HANCI KADIN. — İster cici çocuk olsun, ister olmasın, enfes bir kadın olduğu muhakkak ya ; kocası kendisini onunla bir kıral gibi hissediyor, onu başka hiçbir kadınla değiştirmeyi düşünmüyordu ya!

EFENDİ. — Bundan dolayı onu kutlarım : bilge kişi değilse de, mutlu kişi olmuş.

HANCI KADIN. — Ben de size hayırlı geceler dilerim. Vakit geç oldu. Benim burada herkesten sonra

1. Kambur anlamına gelen, ama burada şahıs adı olan «Bossu» ile bir kelime oyunu yapılıyor. (Çev.)

yatıp, herkesten önce kalkmam gerek. Ne lânet meslek! İyi geceler, mösyöler, iyi geceler. Bilmem neden ötürü size garip bir evlenme hikâyesi anlatacağıma söz vermiştim, sanırım sözümü yerine getirdim. Mösyö Jacques, hemen uyuyacaksınız, sanırım, çünkü gözleriniz kapanıyor. İyi geceler, mösyö Jacques.

EFENDİ. — Peki, sizin mâceralarınızı öğrenmek mümkün olmıyacak mı?

HANCI KADIN. — Hayır.

JACQUES. — Siz de amma hikâye delisisiniz ha!

EFENDİ. — Doğru ; hikâye dinlemek hem yararlı, hem eğlenceli bir şey gelir bana. İyi hikâye anlatana binde bir rastlanır.

JACQUES. — Hikâye dinlemekten hoşlanmamamın nedeni de budur işte. Meğer ki ben anlatmış olayım.

EFENDI. — Sen kötü konuşmayı, susmaya tercih edersin.

JACQUES. — Doğru söylediniz.

EFENDİ. — Ben de kötü konuşan birini dinlemeyi, hiçbir şey dinlememeye tercih ederim.

JACQUES. — İkimizi de hoşnut eden de bu zaten.

Bilmem, hancı kadın, Jacques ve efendisi, neden Mlle Duquênoi'yi temize çıkaracak bir şey bulamamışlardı. Acaba bu kız iş sonuçlanıncaya kadar madam de La Pommeraye'in etrikasını sezememiş miydi hiç? Markinin kendisinden çok, armağanlarını tercih etmiyor, onun kocası olacak yerde âşığı olarak kalmasını istemiyor muydu acaba? Markizin sürekli tehditleri ve baskısı altında değil miydi? Bayağının bayağısı bir hayattan nefret ettiği için onu suçlu bulabilir miyiz? Bu yüzden, onu daha çok takdir ediyorsak, bu hayattan kurtulmak için başvuracağı çarelerin seçiminde daha bir incelik, daha bir titizlik göstermesini isteyebilir miyiz ondan?

Sonra, sayın okuyucu, madam de La Pommeraye'-in savunulması daha da güç durumda olduğunu mu sanıyorsunuz? Jacques'la efendisinin bu konuda düşündüklerini duymak isterdiniz belki ; ama, onların üzerinde konuşacakları daha ilginç o kadar çok şeyleri var ki, herhalde bunu ihmal edeceklerdir. Onun için, izin verirseniz bu konuyu ben ele alayım biraz.

Madam de La Pommeraye'in adını duyar duymaz küplere binip haykırıyorsunuz : «Ah! korkunç kadın! ah! ikiyüzlü! ah! kalleş!...» Bağırıp çağırmayı, öfkelenmeyi, taraf tutmayı bir yana bırakalım da, soğukkanlılıkla düşünelim. Çevremizde her gün, bir sürü kirli işler tezgâhlanmakta ; hem de pek kaba bir şekilde. Mme de La Pommeraye'dan nefret edebilir, korkabilirsiniz : ama, onu küçümsiyemezsiniz. Gerçi intikamı pek zalimce oldu, ama hiçbir çıkar düşüncesiyle kirlenmiş de değildi. Markinin kendisine hediye ettiği güzel elması kaldırıp onun başına attığı size söylenmedi ; ama, bunu yapmıştı : en güvenilir kaynaklardan öğrendim bunu. Onun, ne servetini arttırmak, ne de yeni ünvanlar elde etmek gibi bir maksadı vardı. Bu kadın da, başka kadınlar gibi, hizmetlerine karşılık olarak kocasının taltif edilmesini sağlamak amacıyle böyle davransaydı ; ona rütbeler sağlamak için bir nâzır ya da yüksek bir memurla düşüp kalksaydı, zengin bir manastır elde etmek için kendini din işleri nâzırına teslim etseydi bunu doğal bulurdunuz ; çünkü böyle şeyleri her gün görmektesiniz : ama, bir ihanetin öcünü alması karşısında isyan ediyorsunuz ; onun öcünün sizin hoşunuza gitmemesinin nedeni, bu kadar derin bir şey duymak yeteneğinde olmayışınız ve kadınların erdemliliğine hiç önem vermeyişiniz olduğunu göremiyorsunuz. Madam de La Pommeraye'in marki için yaptığı fedakârlıkları bir an olsun düşündünüz mü? Yalnız şu

kadarını söyliyeyim ki, yıllarca madamın kesesi marki için açık durdu ve yine yıllarca marki, onun evinde yattı kalktı, yedi içti : belki buna omuz silkeceksiniz. Fakat şunu da söyliyeyim ki, o kadın, markinin her türlü isteğine, her keyfine boyun eğmişti. Onu memnun etmek için hayatının plânını bile değiştirmişti. Çevresinde ahlâkının temizliğinden dolayı büyük bir saygı görüyordu : oysa, marki'nin hatırı için herkesin seviyesine indi. Başkaları, onun marki des Arcis'nin iltifatlarını kabul ettiği zaman : «Eh, nihayet şu muhteşem madam de La Pommeraye de bizim yaptığımızı yapıyor...» dediler. Etraftakilerin, bıyık altından kendisine güldüklerini fark etti. Kendisiyle alay ettiklerini duydu. Çok defa yüzü kızardı. Önüne bakmak zorunda kaldı. Mazbut yaşıyan kadınlara karşı çevrelerindeki kötü ahlâklı kadınların, fırlattıkları acı târizlere katlandı ; namusluluk taslıyan kadınlar yanlış bir adım attıkları zaman koparılan rezilce gürültülerin acısını sineye çekti. Onurlu bir kadındı. Erdemden vazgeçmenin utancından sonra, terkedilmişliğin gülünçlüğünü taşıyan bir kadın olarak elâlemin içine çıkmaktansa, acı içinde kıvranarak bir köşede ölmeyi tercih ederdi. O hayatının, bir sevgiliyi kaybetmeye güç tahammül edilen bir anında bulunuyordu. İşte böyle yaratılmış bir kadındı ve bu olay onu böyle bir keder ve yalnızlık içinde yaşamaya mahkûm ediyordu. Bir adam birini küçük bir hareket, bir yalanlama için bıçaklıyabilir. Peki mahvolmuş, şerefine leke sürülmüş, namuslu bir kadın, kendisine ihanet eden adamı bir orospunun kolları arasına atarsa günah mı? Ah, okuyucum, birini göklere çıkarırken ne kadar ölçüsüzseniz, kötülemekte de o kadar insafsızsınız. Fakat, diyeceksiniz, benim markizde eleştirdiğim taraf, onun davranışının özünden çok, tarzıdır. Bu kadar uzun süren bir intikam duygusunu havsalam almaz. Aşağı yukarı bir yıl süren, yalan do-

lan dolu bir oyun. Benim havsalam da almaz bunu, hattâ Jacques'ın, onun efendisinin, hancı kadının havsalası da almaz. Ama, siz böylece ilk hamlede yapılan bir hareket için her şeyi bağışlamış oluyorsunuz. Ya, ben size, başkalarının ilk hareketi kısa olabilir, ama Mme de La Pommeraye'in ve onun karakterindeki kadınlarınki uzundur, dersem. Onların ruhları, bazan bütün ömürlerince hakarete uğradıkları anın acısını duyar ; şimdi sorarım size, bunda ne gibi bir sakınca, ne gibi bir haksızlık var? Ben, burada, eşine az raslanır bir ihanet görmekteyim. Ben, kendi hesabıma, namuslu bir kadını baştan çıkardıktan sonra yüzüstü bırakıp giden zamparaları bir orospu ile yaşamaya mahkûm eden bir yasa yapılsa alkışlardım : kötü adama kötü kadın.

Ben böyle uzun uzadıya fikir yürütürken, Jacques'ın efendisi düşündüklerimi duymuş gibi horladı ; bacaklarının kasları iş görmeyi reddeden Jacques entariyle, yalınayak odanın içinde rastgeldiği herşeyi devire devire yürüyerek efendisini uyandırdı. Efendi, yatağının perdesi arasından mırıldandı :

«Sarhoşsun sen, Jacques.

— Onun gibi bir şey.

— Ne zaman yatacaksın bakalım?...

— Hemen şimdi, efendim, ama bir şey var ki, bir şey var ki...

— Ne var?

— Şu şişede pek az bir şey kalmış, nerdeyse bozulacak. Ben yarı boşalmış şişelerden hiç hoşlanmam. Yatınca aklıma bu gelecek ; gözlerimi kapayamıyacağım. Hani, Tanrı bilir ya, şu bizim hancı kadın nefîs bir kadın. Şampanyası da kendisi gibi nefîs bir şey. Hava alıp bozulursa yazık olur... Ha işte, şişenin ağzını kapadım. Bozulmaz artık...»

Bunları kekeliyerek, entariyle, yalın ayak, ara vermeden konuştuğu gibi, şişe ile kadeh, kadehle du-

dakları arasına nokta, virgül koymadan üç kadeh yuvarladı. Jacques ışığı söndürdükten sonra olup bitenler hakkında iki söylenti var. Bazılarına göre elleriyle duvarları yoklıyarak, yatağını aramış, fakat bir türlü bulamıyarak : «Galiba, yatak yerinden kalkmış, ya da burada ama onu arayıp bulamamak alnıma yazılmış. Ne olursa olsun, ikisi de bir kapıya çıkar. İyisi mi aramaktan vazgeçmeli» demiş ve iskemleleri birleştirerek üzerine uzanmış. Bazılarına göre de ayakları iskemlelere dolaşmış, yere yuvarlanmış ve orada uyuyup kalmış. Bir iki gün geçtikten sonra, siz dinlenmiş kafa ile, bu iki söylentiden hoşunuza gideni kabul edersiniz.

Bizim kafaları şarapla dumanlanmış iki yolcu, geç de yattıkları için, ertesi sabah geç vakte kadar uyudular. Jacques, hoşunuza giden söylenti gereğince yerde ya da sandalye üstünde, efendisi ise daha keyifli olarak yatağında uyku çekiyorlardı. Hancı kadın yukarı çıkıp o gün havanın pek iyi olacak gibi görünmediğini, eğer hava müsaade edip yola koyulsalar bile geçmek zorunda oldukları ırmağın suları kabardığından ya hayatlarını tehlikeye atmış, ya da yollarından alakonulmuş olacaklarını, buna inanmak istemiyen kaç atlının geri dönmek zorunda kaldığını söyledi. Efendisi Jacques'a «Ne yapacağız? Jacques» diye sordu. Jacques da şu yanıtı verdi : «Önce hancımız hanımla birlikte yemek yeriz : ondan sonra düşünürüz.» Hancı kadın bunun çok akla uygun bir fikir olduğunu söyledi. Kahvaltı geldi. Hancı kadının neşelenmesi için bu kadarı yeterliydi. Jacques'ın efendisinin keyfi de yerindeydi. Yalnız Jacques rahatsızlık duymaya başlamıştı. İştahsız iştahsız yemek yedi, az içti, konuşmadı. Özellikle bu sonuncu belirti kötüydü : Geçirdiği kötü gecenin ve üzerinde yattığı kötü yatağın eseriydi bu. Her yanının ağrıdığından şikâyet ediyordu, sesinin kısıklığı, bo-

ğazından hasta olduğunu gösteriyordu. Efendisi yatmasını salık verdi. Jacques kesinlikle yatmak istemiyordu. Hancı kadın bir soğanlı çorba içmesini söyledi. Jacques odayı ısıtmalarım, çünkü vücudunda ürpermeler duymaya başladığını söyledi ; ıhlamur kaynatmalarını ve bir şişe beyaz şarap getirmelerini istedi. Bütün bu istekleri derhal yerine getirildi. Hancı kadın çekildi gitti ve Jacques'la efendisi yine başbaşa kaldılar. Efendisi pencereden dışarıya bakarak : «Ne berbat hava!» dedi. Sonra Jacques'a döndü : «Senin aşk hikâyelerine yeniden başlaman ve bitirmen için güzel bir fırsat, ama insan canı yandığı zaman aşktan da her şeyden de güç bahseder. Bak, kendini bir yokla! eğer anlatabileceksen anlat ; yoksa ıhlamurunu iç ve uyu.»

Jacques, susmanın kendisine yaramadığını ; geveze bir hayvan olduğunu ; içinde bulunduğu durumun en elverişli yanının, Tanrı taksiratını affetsin, büyük babasının evinde ağzında tıkaçla geçirdiği on iki yılın acısını çıkarabilmek özgürlüğü olduğunu öne sürdü.

EFENDİ. — Mademki ikimiz de hoşlanıyoruz, konuş o halde. Cerrahın karısının bilmem nasıl bir namussuzca önerisinde kalmıştın? Galiba şatoda çalışan hekimi kapı dışarı ettirip yerine kocasını getirtmeyi istiyordu.

JACQUES. — Hah hatırladım ; ama bir dakika lütfen. Boğazımızı ıslatalım.

Jacques büyük bir çanağa ıhlamur boşalttı, üzerine de biraz beyaz şarap koydu ve bir solukta içti. Jacques bunu yüzbaşısından öğrenmişti. Jacques'tan öğrenen mösyö Tissot da, halk için yazdığı hastalıkların tedavisi kitabına bunun reçetesini koymuştur. Jacques'a ve mösyö Tissot'a göre, beyaz şarap, işetir, idrar söktürür ve ıhlamurun yavanlığını giderir ; bundan başka mide ve bağırsakları düzeltir. Ihlamur fincanı boşalır boşalmaz, Jacques söze başladı :

«İşte böyle, cerrahın evinden çıktım, arabaya atladım, şatoya geldim ; gelince orada oturanların hepsi etrafımı aldılar.

EFENDİ. — Orada seni tanıyorlar mıydı?

JACQUES. — Şüphesiz! şu zeytinyağı küpü kırılan kadını hatırladınız değil mi?

EFENDİ. — Hatırladım.

JACQUES. — Bu kadın, kâhyanın ve hizmetçilerin ayak işlerini görüyordu. Jeanne, bütün şato halkına, kendisine karşı gösterdiğim insanlığı anlatmıştı. Yaptığım iyi hareket şato sahibinin kulağına gitmişti. Bundan başka bu hareketimin ödülü olarak yol üstünde nasıl tekmelenip, yumruklandığımı da ona anlatmışlardı. Efendi hemen beni bulup huzuruna getirmelerini emretmişti. İşte ben de getirilmiştim. Herkes bana hayranlıkla bakıyor, sorular soruyordu. Jeanne boynuma sarılıp teşekkür etti. «Onun rahatı için ne mümkünse yapacaksınız, hiçbir şeyini eksik etmiyeceksiniz» diye şatonun efendisi adamlarına emir verdi. Şatonun cerrahına da beni her gün muayene etmesini söyledi. Bütün bunlar harfi harfine yerine getirildi. Ama efendiciğim, insan alnına ne yazıldığını bilir mi ki? Şimdi söyleyin bakalım, parasını başkalarına vermek, dayak yemek iyi bir şey mi, yoksa kötü bir şey mi? Eğer bu iki olay olmasaydı M. Desglands, Jacques'in adını hiç duymıyacaktı.

EFENDİ. — Şu Miremont şatosunun sahibi mösyö Desglands mı? Demek Miremont şatosuna gitmiştin ha? şu mösyö Desforges'un babası, benim eski dostum, vilâyetin defterdarı mösyö Derglands öyle mi?

JACQUES. — Ta kendisi. Bir de endamlı, siyah gözlü, esmer güzeli...

EFENDİ. — Denise değil mi? Jeanne'nın kızı?

JACQUES. — Ta kendisi.

EFENDİ. — Hakkın var ; bu kız bütün o civarda

eşine rastlanamıyacak kadar güzel ve namuslu bir kızdır. Benim gibi Desglandes şatosuna girip çıkan başka birçokları da onu baştan çıkarmak için boş yere uğraşıp durmuşlardır. İçimizde onun küçük bir iltifatına erişebilmek için, en büyük delilikleri yapmıyacak kimse yoktu.»

Jacques bu sırada konuşmasını kesmiş olduğundan, efendisi ona sordu : «Ne düşünüyorsun? Ne yapıyorsun?

JACQUES. — Dua ediyorum.

EFENDİ. — Ay sen dua eder misin?

JACQUES. — Arada sırada.

EFENDİ. — Peki, ne dersin dua ederken?

JACQUES. — Şöyle derim: «Sen ki, parmağıyla ezelden alnımızın yazısını yazansın, ne olursan ol, her zaman bana gerekli olanı bilirsin ; iraden yerine gelsin *Âmin.*»

EFENDİ. — Sussan daha iyi etmiş olmaz mıydın?

JACQUES. — Belki evet, belki hayır. Rastgele dua ediyorum işte. Eğer kendime sahip olabilseydim, başıma ne gelirse gelsin, ne sevinir, ne de yerinirdim ; ama, ben tutarsız ve haşin yaratılışlı bir insanım, ilkelerini ya da yüzbaşımın derslerini unutup, bir budala gibi kâh ağlar, kâh gülerim.

EFENDİ. — Senin yüzbaşı hiç gülmez, hiç ağlamaz mıydı?

JACQUES. — Pek seyrek... Bir sabah, Jeanne, kızını bana getirdi ve önce bana dönüp : «Mösyö, dedi, işte güzel bir şatodaşınız ; herhalde burada cerrahın evindekinden biraz daha rahat edeceksiniz. Özellikle ilk zamanlarda size mükemmel bakılacak. Ama, ben buradaki hizmetçileri tanırım. Uzun zamandır aralarındayım. Yavaş yavaş gevşerler, efendiler de sizi düşünmez olur ; açlıktan ölseniz kimse dönüp bakmaz...» sonra kızına dönerek : «Beni dinle Denise dedi, bu iyi

adama günde dört defa bakmanı istiyorum : sabah, öğleyin, saat beşe doğru, ve akşam yemeği zamanı. Tıpkı bana olduğu gibi ona da itaat edeceksin. Bu söylediklerimi unutma sakın.»

EFENDİ. — Bu zavallı Desglands'ın başına gelenleri biliyor musun?

JACQUES. — Hayır efendim. Ama, eğer benim onun mutluluk ve refahı için ettiğim dualar kabul olunmamışsa, bunun nedeni, bu duaları can ve gönülden yapmış olmamam değildir herhalde. Beni La Boulaye komutanının, şu Malta'dan geçerken ölen komutanın, yanına o vermişti. Bu komutan da beni, şimdi belki basur memesinden ölmüş olan, büyük kardeşi yüzbaşıya verdi. Bu da, Toulouse'da savcılık yapan ve daha sonra çıldırıp ailesi tarafından tımarhaneye kapatılan en küçük kardeşine verdi. Beni kont de Tourville'in yanına sokan işte bu savcı mösyö Pascal'dir. Bir capucin rahibi cüppesine bürünüp sakal koyuvermeyi savaşa gidip canını tehlikeye atmaya tercih eden bir kont de Tourville de beni markiz de Belloy'a, bir yabancı ile Londra'ya kaçan markiz de Belloy'a verdi. Markiz yeğenlerinden birine devretti. Parasını kadınlarla yiyip bitirdikten sonra adalara çekilen bu yeğendir işte, meslekten yetişme murabahacı mösyö Hérissant diye birine beni tavsiye eden. Sorbonne doktorlarından mösyö Rusai'nin parasını işleten bu mösyö Hérissant da beni, sizin de tanıyıp görüştüğünüz matmazel İsselin'in evine koydu ve bu da sizin yanınıza yerleştirdi. Artık hep sizin yanınızda kalacağımı ve yaşlılığımda bana bir lokma ekmek yedireceğinizi umuyorum. Çünkü size bağlı kaldığım takdirde bana bunu vaadetmiştiniz. Birbirimizden de pek ayrılacağa benzemiyoruz. Jacques sizin için yaratılmıştır. Siz de Jacques için.

EFENDİ. — Görülüyor ki, Jacques, az zamanda, epey kapı dolaşmışsın.

JACQUES. — Doğru. Bazan da kapı dışarı edildiğim oldu.

EFENDİ. — Neden?

JACQUES. — Neden olacak, gevezeliğimden. Bu adamların hepsi de insanın susup oturmasını istiyorlardı da ondan. Onlar sizin gibi değillerdi. Siz, susacak olsam yarın bana yol verirsiniz. Tam size göre bir kusurum var yani. Ya peki, şu M. Desglands'ın başına gelen nedir? Ben bir fincan ıhlamur hazırlarken siz de bana bunu anlatın.

EFENDİ. — Şatosunda bu kadar oturdun da, şu yakı hikâyesini duymadın mı?

JACQUES. — Hayır.

EFENDİ. — Sana bunu yolda anlatırım. Servetini kumarda kazanmıştı. Belki şatoda görmüşsündür ; bir kadına bağlanmıştı. Bu kadın ince fikirli, ama ağır başlı, az konuşur, oldukça garip ve haşin bir kadındı. Bu kadın bir gün ona : «Beni kumardan çok seviyorsanız, bana bir daha oynamıyacağınıza söz verin, dedi, yok kumarı benden çok seviyorsanız, bana bir daha aşkınızdan dem vurmayın ve canınızın istediği kadar kumar oynayın...» Desglands bir daha kumar oynamıyacağına namusunun üzerine söz verdi. — Ne büyük, ne de küçük oynamamıya mı? — Ne büyük, ne de küçük. Belki on yıldır o bildiğin şatoda birlikte yaşıyorlardı. Bir gün Desglands bir para işi için kente inmişti. Noterinin yazıhanesinde şu eski kumar arkadaşlarından bir kadına rastlamak bahtsızlığına uğradı. Kadın onu yemek için bir kumarhaneye sürükledi ; orada bir seansta nesi var nesi yoksa kaybetti. Bunun üzerine metresi dediğinden hiç dönmedi. Zengin bir kadındı. Ona ufak bir aylık bağladı ve Desglands'dan bir daha biraraya gelmemek üzere ayrıldı.

JACQUES. — Üzüldüm doğrusu ; hovarda adamdı.

EFENDİ. — Boğazın nasıl.

JACQUES. — Kötü.

EFENDİ. — Çok konuşup, az içiyorsun da ondan.

JACQUES. — Çünkü ıhlamuru sevmiyorum, konuşmayı seviyorum.

EFENDİ. — Mükemmel! hadi sözüne devam et. İşte Desglands'ların şatosunda, Denise'in yanındasın. Annesi Denise'e günde en az dört kere sana bakmasını tembih etti. Ah kâfir kadın! Jacques gibi bir adamı gözüne kestirmiş.

JACQUES. — Jacques gibi bir adam mı? O da, efendim, her erkek gibi bir erkektir.

EFENDİ. — Aldanıyorsun Jacques ; bir Jacques başka erkekler gibi bir erkek değildir.

JACQUES. — Bazan da bir başkasından daha iyidir.

EFENDİ. — Jacques, ne olduğunu unutma. Hikâyene devam et ve hatırla ki sen hiçbir zaman bir Jacques'dan başka bir şey değilsin ve olamazsın.

JACQUES. — Ama, hani şu haydutların bulunduğu handa Jacques efendisinden biraz daha iyi olmasaydı.

EFENDİ. — Jacques, terbiyesizin birisin sen. İyiliğimi kötüye kullanıyorsun. Eğer seni lâyık olduğun yerden çıkarmak budalalığını gösterdimse, tekrar oraya koyabilirim. Jacques, şişeni ve güğümünü al ve aşağıya in.

JACQUES. — Bunu söylemek hoşunuza gidiyor efendim ; ama ben burada kendimi çok iyi hissediyorum. Aşağıya da inmiyeceğim.

EFENDİ. — Sana aşağıya inmeni söylüyorum.

JACQUES. — Eminim ki ciddî söylemiyorsunuz. Nasıl olur da mösyö, böyle beni on yıl kendinizle arkadaş gibi yaşamaya alıştırdıktan sonra...

EFENDİ. — Artık bunun sona ermesini istiyorum.

JACQUES. — Benim bütün edepsizliklerime katlandıktan sonra...

EFENDİ. — Artık daha fazla katlanmak istemiyorum.

JACQUES. — Sofrada beni yanınıza oturttuktan, bana dostum dedikten sonra...

EFENDİ. — Sen, bir efendinin adamına dostum demesinin ne anlama geldiğini anlamıyorsun.

JACQUES. — Herkes bilir ki, sizin emirleriniz, eğer Jacques bunları onaylamazsa suya pala çalmaktan başka bir şey değildir. Adlarımızı biri olmadan öteki söylenemiyecek kadar birbirine ekledikten sonra, herkes Jacques ve Efendisi derken, birdenbire bunları birbirinden ayırmak aklınıza esti! hayır, efendim, böyle şey olmaz. Jacques yaşadıkça, efendisi yaşadıkça, hattâ ölümlerinden sonra bile Jacques ve efendisi denilecek.

EFENDİ. — Ben de sana şunu söylüyorum ki, Jacques aşağıya inecek, hem de derhal inecek ; çünkü ben böyle emrediyorum.

JACQUES. — Eğer size itaat etmemi istiyorsanız, bana bundan başka bir şey emredin.

Burada Jacques'ın efendisi ayağa kalktı. Onu yakasından tuttu ve ciddî bir sesle :

«İn aşağı» dedi.

Jacques soğukkanlılıkla şu yanıtı verdi :

«İnmiyorum.»

Efendi onu şiddetle sarsarak ; «İn diyorum ; sırıtma ; emrime itaat et.

Jacques, yine soğukkanlılıkla karşılık verdi :

«Pekâlâ kerata olayım, ama kerata aşağıya inmiyecek. Bakın, efendim, hani bir söz vardır ; kafamda

olan tabanımda yok. Boş yere hırslanıyorsunuz. Jacques olduğu yerde kalacak ve aşağıya inmiyecek.»

Bu noktaya kadar oldukça ılımlı davranan Jacques'la efendisi birdenbire zıvanadan çıkıp kafa patlatırcasına bağırmaya başladılar :

— «İneceksin.

— İnmiyeceğim.

— İneceksin.

— İnmiyeceğim.»

Bu gürültü üzerine hancı kadın yukarı çıktı. Meseleyi öğrenmek istedi ; ama ona hemen yanıt veren olmadı. Efendi ile uşak birbirlerine bağırmaya devam ediyorlardı : «İneceksin. İnmiyeceğim.» Bundan sonra yüreği sıkılmış olan efendi odanın içinde gezinerek şöyle homurdanıyordu «Görülmüş şey değil! Görülmüş şey değil!» Ayakta şaşkın şaşkın bakınan hancı kadın : «Söyleyin, baylar, mesele nedir bakalım?»

Jacques hiç telâşlanmadan hancı kadına : Ne olacak, bizim efendi heyheylendi ; delirdi zahir.

EFENDİ. — Terbiyesizlik bu söylediğin.

JACQUES. — Öyle olsun.

EFENDİ, hancı kadına. — İşittiniz mi?

HANCI KADIN. — Doğru yapmıyor! ama durun, sâkin olun hele ; biriniz konuşun yalnız da mesele nedir anlıyayım.

EFENDİ, Jacques'a. — Söyle, kerata.

JACQUES, Efendisine. — Siz söyleyin.

HANCI KADIN, Jacques'a. — Haydi mösyö Jacques, söyleyin ; efendiniz emrediyor. Nihayet efendinizdir...»

Jacques meseleyi hancı kadına anlattı. Kadın dinledikten sonra, ikisine de şöyle dedi : «baylar, beni hakem yapar mısınız?

Jacques ve Efendisi, *ikisi birden.* — Elbette.

HANCI KADIN. — Ve vereceğim kararı yerine getirmeye namusunuz üzerine söz veriyor musunuz?

JACQUES VE EFENDİSİ. — Söz veriyoruz, söz veriyoruz...»

Bunun üzerine hancı kadın masanın başına otururak ciddi bir yargıç edası takındı ve şunları söyledi :

«Mösyö Jacques'ın ifadesi alındıktan ve efendisinin iyi, çok iyi, hem de pek çok iyi bir efendi olduğunu ; Jacques'ın da, geçici ve temelsiz bir ayrıcalığı mutlak ve geri alınmaz bir hakla karıştırma eğiliminde olmasına rağmen kötü bir uşak olmadığını ispat eden olaylar incelendikten sonra ; bir süre için aralarında meydana gelmiş olan eşitliği kaldırıyor ve hemen yine kuruyorum. Şöyle ki, Jacques aşağıya inecek ve indikten sonra tekrar yukarıya çıkacak : bugüne kadar taşıdığı bütün ayrıcalıklara yeniden sahip olacak. Efendisi, kendisine elini uzatacak, ve ahbapça : «günaydın, Jacques, seni tekrar gördüğüme çok memnunum» diyecek. Jacques da : «Ben de tekrar size kavuştuğum için çok mutluyum efendim...» diyecek. Aralarında bu sorunun bir daha konuşulmasını ve bundan böyle de efendi ile uşağın karşılıklı hak ve ayrıcalıklarının bozulmasını yasaklıyorum. İstiyorum ki, biri emretsin öteki de boyun eğsin. İkisi de bunu mümkün olan en iyi şekilde yapmaya çalışsın ve birinin yapabildiği ile ötekinin yapmaya mecbur olduğu şey üzerinde bundan önceki gibi tereddütler olmasın.»

Hancı kadın, o zamanlar çıkmış olan ve tıpkı buna benzer bir kavgayı ele alan bir kitaptan aşırdığı bu sözleri sona erdirdi. Kırallık, baştan başa, efendinin uşağına: «İneceksin!», uşağın da : «İnmiyeceğim!» diye bağırmasıyla çınlamıştı. Kadın sözlerini bitirdikten sonra Jacques'a «hadi, kolunuzu bana verin ve hiç fazla lâf etmeyin...» dedi.

Jacques kahırlanmış bir halde bağırdı : «Demek ki aşağıya inmem alnıma yazılmış!...»

HANCI KADIN, Jacques'a. — Alnınıza şu yazılmış ki, insan bir efendinin emrine girince, aşağıya da iner, yukarıya da çıkar, ileri de gider, geri de gelir, gerektiğinde durur ; ve bütün bu işler ayaklar başın emrine aslâ karşı gelmeden yapılır. Şimdi, kolunuzu bana verin ve emrimi yerine getirin...

Jacques, kolunu hancı kadına verdi. Ama, daha kapının eşiğinden henüz atlamışlardı ki, efendisi Jacques'in üstüne atıldı, onu kucakladı, sonra hancı kadının boynuna sarılarak : «Benim alnıma şu antikadan hiçbir zaman ayrılmamam ve yaşadığım sürece onun bana efendi, benim de ona uşak olmam yazılmıştır...» dedi. Hancı kadın da buna şu sözleri ekledi : «Ve de ülkenin haline bakıp, bunu ikinizin de yadırgamamanız...»

Hancı kadın, ilk sandığı, oysa aslında belki de benzerlerinin yüzüncüsü olan bu kavgayı yatıştırdıktan ve Jacques'ı da yerine oturttuktan sonra işinin başına gitti, ve efendisi Jacques'a şöyle dedi : «Şimdi soğukkanlılığımızı kazandığımıza ve sağlıklı muhakeme yürütebilecek hale geldiğimize göre, anlaşabiliriz, değil mi?»

JACQUES. — Bence, insan bir kere namus sözü verdi mi, onu tutmalıdır. Madem ki, ikimiz de hakeme bir daha bu konuda konuşmamaya söz verdik, o halde tekrar ondan söz etmememiz gerekir.

EFENDİ. — Hakkın var.

JACQUES. — Ama bu soruna hiç dokunmadan, bunun gibi çıkacak daha başka belki yüzlerce anlaşmazlığı önlemek için bazı çareler arayamaz mıyız acaba?

EFENDİ. — Kabul, arayalım.

JACQUES. — Saptayalım : 1. Sizin için gerekli ol-

duğum ezelden yazılmış bulunduğuna ve benden vazgeçemiyeceğinizi bildiğime ve hissettiğime göre, fırsat düştükçe, her defasında, bu avantajımdan yararlanacağım.

EFENDİ. — Ama, Jacques hiçbir zaman böyle bir şey belirlenmiş değil.

JACQUES. — İster belirlenmiş olsun, ister olmasın. Bu her zaman böyle olmuştur, şimdi de böyle olmaktadır ve dünya durdukça da böyle olacaktır. Başkalarının da sizin gibi bu yasanın hükmünden kurtulmak istemediklerini ve onların sizden daha az akıllı olduklarını mı sanıyorsunuz? Bu fikri kafanızdan atın ve kurtulmak elinizde olmayan bir yasaya boyun eğin.

Belirleyelim : 2. Jacques'm, efendisi üzerindeki etki ve nüfuzunu bilmemesi, efendisinin de zayıflıktan ve hoşgörürlükten kurtulamıyacağını anlamaması mümkün olmadığına göre, Jacques'ın küstâh olması ve efendisinin de, huzur ve rahatı için, bunu görmemezlikten gelmesi gerekmektedir. Bütün bunlar, bizim haberimiz olmadan, doğa Jacques'la efendisini yarattığı an belirlenmiştir. Sizin, efendiliğin ünvanına, benim de kendisine sahip olmamız belirlenmiştir. Eğer doğanın isteğine karşı gelirseniz akıntıya kürek çekmekten başka bir şey yapmış olmazsınız.

EFENDİ. — Ama, bu hesapça senin payın benimkinden daha büyük oluyor.

JACQUES. — Bunun aksini kim söyledi ki?

EFENDİ. — Ama, bu hesapça benim senin yerini almamdan ve yerimi sana bırakmamdan başka yapılacak bir şey yok.

JACQUES. — Böyle yaparsanız ne olur bilir misiniz? Efendiliğin kendisine sahip olmadığınız gibi, ünvanını da kaybedersiniz. Olduğumuz gibi kalalım. Bu durumda ikimizde çok iyiyiz. Ömrümüzün kalan kısmını da bir ata sözü oluşturmakla geçirelim.

EFENDİ. — Nasıl bir ata sözü?

JACQUES. — Jacques efendisini idare eder. Bu atasözü ilk defa hakkımızda söylenmiş olacaktır. Ama, sonra, buna bizden daha lâyık binlerce başka insan hakkında söylenecektir.

EFENDİ. — Bu bana acı, çok acı geliyor.

JACQUES. — Fakat, efendiciğim, sevgili efendim. bir dikene karşı direndiğinizin farkında değilsiniz ; siz direndikçe o daha çok batacaktır. Bu konuda da anlaştık şu halde.

EFENDİ. — Yasa zorunluysa, anlaşmamızın ne hükmü var?

JACQUES. — Çok. Ne yapmak gerektiğini, bir kere kesin olarak, açıkça bilmenin yararı olacağını mı sanıyorsunuz? Şimdiye kadar bütün kavgalarımız sizin, benim efendim adını taşımanıza rağmen, benim sizin efendiniz olduğumu konuşmamış olmamızdan ileri geliyordu. Ama, şimdi anlaştık ; artık buna göre hareket etmekten başka yapacağımız şey kalmadı.

EFENDİ. — Fakat bütün bunları nereden öğrendin kuzum?

JACQUES. — Büyük kitaptan. Ah! efendim, insan istediği kadar düşünmüş, kafa yormuş, dünyanın bütün kitaplarını gözden geçirmiş olsun. Eğer büyük kitabı okumamışsak küçük bir çömezden başka bir şey sayılamayız...»

Yemekten sonra, güneş ortalığı aydınlattı. Bazı yolcular, suyun geçilebilir olduğunu ileri sürdüler. Jacques aşağıya indi. Efendisi hancı kadına hesabı bol bahşişiyle ödedi. Hanın kapısının önünde, kötü havanın yollarından alıkoyduğu bir sürü yolcu harekete hazırlanıyordu. Bu yolcular arasında Jacques'la efendisi ve şu garip evlenmeyi yapan adamla arkadaşı da vardı. Yayalar sopalarını ve heybelerini aldılar ; ötekiler de

yük ya da yolcu arabalarına yerleştiler. Atlılar, atlarının sırtına atlamış, veda şarabı içiyorlardı. Hancı kadın, gönül alıcı bir tavırla elinde bir şişe tutuyor, kendisininkini de unutmadan kadehleri dolduruyordu. Herkes ona teşekkür yollu bir şeyler söylemekteydi. Kadın bütün bunlara nezaket ve neşe ile yanıt veriyordu. Atlar mahmuzlandı ; gidenler kalanlarla vedalaştılar ve kafile uzaklaştı. Rastlantıya bakın ki Jacques ve efendisi ile marki des Arcis ve arkadaşının yolu bir düşmüştü. Bu dört kişiden yalnız dördüncüsünü tanımıyorsunuz. Ancak yirmi iki yirmi üç yaşlarında vardı. Utangaçlığı yüzünden okunuyordu. Başını biraz sol omuzuna doğru eğiyordu. Az konuşuyordu, görgü kurallarından habersiz görünüyordu. Reverans yaparken bacaklarını hiç kımıldatmadan yalnız bedeninin üst kısmını eğiyordu. Sonra elbisesinin eteklerini tutup kalçalarında kavuşturmak illeti vardı. Ellerini yenlerinin içine sokuyor, ve konuşanları, âdeta gözleri kapalı dinliyordu. Bu garip tavırlarından Jacques onu tanıdı ve efendisinin kulağına eğilerek : «Bahse girerim ki, dedi, şu delikanlı vaktiyle keşiş cübbesi taşımıştır.

— Peki ama nereden anladın.

— Görürsünüz.»

Bizim dört yolcu, yağmurdan, güzel havadan, hancı kadından, hancıdan, marki des Arcis'nin Nicole yüzünden çıkardığı kavgadan sözederek yollarına devam ediyorlardı. Bu arsız ve pis köpek boyuna gelip bacaklarına sürünüyormuş markinin. Birkaç kere onu peçetesiyle kovmak istemişti, ama boşuna ; sonunda sabrı tükenerek ona oldukça şiddetl bir tekme indirmişti... Böylece, söz hemen kadınların hayvanlara karşı gösterdikleri garip bağlılığa geldi. Herbiri bu konuda kendi düşüncesini söyledi. Efendisi de Jacques'a «Ya sen ne dersin Jacques?» diye sordu.

Jacques, efendisine, ne kadar yoksulluk içinde olur-

larsa olsunlar bütün yoksulların, kendi yiyecek ekmekleri bile yokken, köpekleri olduğuna dikkat etmediğini, ve yine bu köpeklere türlü çeşit marifetler öğretilmiş olduğunu, kimisinin iki ayağı üzerinde yürüdüğünü, kimisinin dans ettiğini, istenen her şeyi getirdiğini, kıralın, kıraliçenin şerefine hoplayıp zıpladığını, ölü taklidi yaptığını, kısacası bu eğitimin onların yeryüzünün en bahtsız hayvanları haline soktuğunu fark edip etmediğini sordu. Jacques, bundan her insanın bir başkasına hükmetmek istediği sonucunu çıkarıyordu ; ve hayvan da toplumda, öteki bütün sınıfların hükmettikleri en aşağı sınıfın da hemen aşağısında bulunduğu için, bu sınıftan olanlar, birine hükmetmiş olmak için, hayvan alıyorlardı. «Eh! işte böylece, dedi Jacques, herkesin bir köpeği vardır. Nâzır kıralın köpeğidir ; müsteşar da nâzırın köpeği ; kadın kocasının, ya da koca karısının köpeği ; âşık kadının köpeği ve Thibaud da köşebaşındaki adamın köpeğidir. Efendim, susmak istediğim zaman beni konuşturduğunda, — ki doğrusu pek seyrek olur bu, — diye devam etti Jacques ; ya da konuşmak istediğim zaman beni susturduğunda, — ki bu da pek zordur, — ya da başka bir şey anlatmak istediğim halde, aşk maceralarımı anlatmamı istediğinde ; ve de aşk maceralarımı anlatırken yarıda kestiğinde : ben de onun köpeğinden başka bir şey miyim sanki? Zayıf insanlar kuvvetli olanların köpeğidir.

EFENDİ. — Ama, Jacques, bu hayvanlara karşı gösterilen bu bağlılığı ben sadece yoksullarda görmüyorum. Etrafı bir sürü köpekle çevrili nice zengin hanımlar bilirim. Kedileri, papağanları, kuşları da cabası.

JACQUES. — Bu hal, onların ve çevrelerindekilerin bir hicviyesidir. Bu kadınlar kimseyi sevmezler ; kimse de onları sevmez. Onlar da ne yapacaklarını bilmedikleri bir duyguyu köpeklere atarlar.

MARKİ DE ARCİS. — Hayvanları sevmek, ya da kalbini köpeklere atmak çok görülen bir şeydir.

EFENDİ. — Bu hayvanlara verilen şeylerle iki üç bahtsızın karnını doyurmak mümkündür.

JACQUES. — Bu sizi hâlâ şaşırtıyor mu?

EFENDİ. — Hayır.»

Marki des Arcis, gözlerini Jacques'dan yana çevirdi, fikirlerine gülümsedi ; sonra onun efendisine dönerek şöyle dedi : «Olağandışı bir hizmetkârınız var.

EFENDİ. — Hizmetkâr mı dediniz? çok lûtufkârsınız : asıl, ben onun hizmetkârıyım ; çok değil, daha bu sabah bunu bana usulünce kanıtladı.»

Böyle konuşa konuşa, geceleyin konaklıyacakları yere geldiler ve hep birden bir odaya yerleştiler. Jacques'ın efendisi ile Marki des Arcis birlikte yemek yediler. Jacques'la delikanlı da ayrı sofraya oturdular. Efendi birkaç cümleyle markiye Jacques'ın hikâyesini ve kaderci görüşünü kaba taslak anlattı. Marki de kendisiyle gelen delikanlıyı tanıttı. Delikanlı önce Prémontré tarikati mensubuydu. Evinden garip bir macera ile ayrılmıştı. Onu yanına almasını, ahbapları salık vermişlerdi markiye. Daha iyi bir durum sağlayıncaya kadar, onu kendisine kâtip yapmıştı. Jacques'in efendisi «Tuhaf şey doğrusu, dedi.

MARKİ DES ARCİS. — Nesini tuhaf buluyorsunuz bunun?

EFENDİ. — Jacques'dan sözediyordum da. Şu ayrıldığımız hana henüz gelmiştik ki, Jacques yavaş sesle bana «Şu delikanlıya bakın efendim ; bahse girerim ki eskiden keşişlik etmiştir» dedi.

MARKİ. — İsabet etmiş. Ama bunu nasıl anladı bilmem. Erken mi yatarsınız?

EFENDİSİ. — Hayır, her zaman değil. Hele bugünün yarısını uyunmakla geçirdiğimiz için hiç acelem yok.

MARKİ DES ARCİS. — Eğer yapılacak daha hoş

ve yararlı bir işiniz yoksa, size kâtibimin hikâyesini anlatırım. Öyle pek duyulmuş bir şey değildir.

EFENDİ. — Seve seve dinlerim.

Ne dediğinizi işitiyorum, okuyucum : Bana : «ya, Jacques'in aşk maceraları?...» diyorsunuz. Sanıyor musunuz ki, onları ben de sizin kadar merak etmiyorum? Jacques'ın konuşmaktan, kendisine ait şeyleri anlatmaktan hoşlandığını unuttunuz mu? Onun seviyesindeki insanların başlıca merakıdır bu. Bu merak onları içinde bulundukları düşkün durumdan çıkarır, bir hatip düzeyine yükseltir, ve birdenbire ilgi uyandıran bir kişilik haline sokar. Sizce, meydanlarda yapılan idamlarda ahalinin toplanması nedendir? Merhametsizlik mi? Hayır ; halk aslâ merhametsiz değildir. Kabil olsa, darağacının çevresinde toplandığı o zavallıyı adaletin elinden kurtarırdı. Grève meydanına, mahalleye döndüğü zaman komşularını etrafına toplayıp anlatacak bir şey bulmak için gider. Şu olmuş bu olmuş önemi yok. Yeter ki, bir rol oynayabilsin ; komşularını etrafına toplasın ve onlara kendini dinletsin. Caddelerde şenlik yapın, göreceksiniz ki idam meydanları bomboş kalır. Halk seyre düşkündür. Seyrettiği zaman keyif duyduğu için, eve döndüğü zaman da gördüklerini anlatarak daha çok eğlendiği için seyir yerlerine koşar. Halk öfkelendiği zaman müthiş olur ; ama, bu çok sürmez. İçinde yaşadığı yoksulluk onu merhametli yapmıştır. Aradığı korkunç manzaraya bakmamak için başını çevirir. Yüreği kabarır, gözyaşları içinde evine döner... Bütün bu anlattıklarım Jacques'ın fikirleridir, okuyucum. Bunu açıkça söylüyorum. Çünkü, başkasının zekâsıyle övünmekten iğrenirim. Jacques, erdemsizlik kelimesini de, erdem kelimesini de bilmez; insanın talihli ya da talihsiz olarak dünyaya geldiğini öne sürer. Ödül ya da ceza sözlerini duyduğunda sa-

dece omuz silker. Ona göre, ödül iyileri yüreklendirmek, ceza da kötüleri korkutmak için verilir. «Eğer özgürlük diye bir şey yoksa ve kaderimiz alnımıza yazılmışsa, olandan başka ne olabilir ki?» diye sorar. Bir insanın, şerefe ya da şerefsizliğe, tıpkı bir yokuştan aşağı yuvarlandığını bile bile yuvarlanan bir top gibi, gittiğine inanır. Yine inanır ki, eğer bir adamın doğduğu andan, son nefesini verdiği ana kadar hayatını dolduran nedenler zinciri bizce bilinseydi, bunların yapılması gerekli şeylerden ibaret olduğunu anlardık. Çok kere ona yanıldığını söylemek istedim. Ama, hiçbir yarar, hiçbir sonuç çıkmadı bundan. Gerçekten de, size söyle diyen birine ne söyleyebilirsiniz : «Beni meydana getiren elemanların toplamı ne olursa olsun, ben bir'im. Oysa, bir nedenin ancak bir tek sonucu olabilir. Ben, daima tek bir neden oldum. O halde, benim ancak tek bir sonucum olabilir. O halde, benim ömrüm, birtakım zorunlu sonuçların ardarda gelmesinden başka bir şey değildir.» İşte, Jacques, yüzbaşısının etkisiyle, böyle düşünüyordu. Maddî ve manevî dünya ayrımı ona anlamsız görünüyordu. Yüzbaşısı, ezbere bildiği Spinoza'dan aldığı bu fikirleri onun kafasına nakşetmişti. Bu sisteme göre, Jacques'ın hiçbir şeyden sevinç ya da keder duymadığı düşünülebilirdi. Oysa, doğru değildi bu. O da aşağı yukarı sizin ve benim gibi hareket ediyordu. Kendisine daha çok iyilik etsin diye hayırseverine teşekkür ediyor, haksızlık edene karşı ateş püskürüyordu. Ona, kendisine atılan taşı ısıran köpeğe benzediği söylendiği zaman da şöyle derdi «Bilemediniz ; köpeğin ısırdığı taş kendini düzeltemez ; ama, haksızlık eden adamı sopayla yola getirmek mümkündür.» Çok kere de, sizin ve benim gibi, söyledikleriyle yaptıkları birbirini tutmaz; ve açıkça felsefesinin hükmüne uyduğu zamanlar dışında, ilkelerini unuturdu. Bu gibi zamanlarda şöyle derdi : «Bunun böyle olması ge-

rekiyordu, çünkü alnıma böyle yazılmıştı.» Başına gelecek kötülüğü önlemeye çalışırdı ; sakınganlığı hor gördüğü halde sakıngandı. Ama, bir kere de kaza başına geldi mi, hemen nakaratına sarılır, kendini avuturdu. Sözün kısası, babacan, açık yürekli, dürüst, mert, vefalı, sadık, fazla inatçı, daha da fazla geveze ve, aşk maceralarını hemen hiç bitirmek umudu olmaksızın anlatmaya başladığı için, sizin ve benim gibi, kederliydi. Bunun için, okuyucum, kararınızı vermenizi, ve Jacques'ın aşk maceralarını dinleyemiyeceğinize göre, marki des Arcis'nin kâtibinin hikâyesini dinlemeye katlanmanızı salık veriyorum. Kaldı ki, zavallı Jacques'ın boğazına bir mendil sarmış olduğunu görüyorum. Eskiden kursağı şarapla doluyken şimdi ıhlamurla dolmuş ; bir taraftan öksürmekte, bir taraftan da ayrıldıkları hancı kadına, onun şampanyasına küfürler savuruyor. Oysa, nezlesi de dahil olmak üzere, her şeyin alnına yazılmış olduğunu hatırlasaydı böyle yapmazdı.

Hem sonra, okuyucum, burada hep aşk hikâyeleri anlatıldı. Size bir, iki, üç, dört aşk hikâyesi ben anlattım ; üç, dört tane kadar da siz hatırlıyorsunuz biraz fazla kaçtı bu aşk hikâyeleri. Öte yandan şu da var ki, bütün bunlar sizin için yazıldığına göre, ya alkışlarınızdan vazgeçmek, ya da keyfinize hizmet etmek gerekiyor ; sizce aşk hikâyeleri dinlemekte kararlısınız. Sizin, nazım olsun, nesir olun, okuduğunuz bütün hikâyeler, aşk hikâyeleridir. Hemen bütün şiirleriniz, ağıtlarınız, egloklarınız (1), idilleriniz (2), mektuplarınız, komedileriniz, trajedileriniz, operalarınız hep aşk hikâyesidirler. Hemen bütün resimleriniz, heykel-

1. Küçük pastoral şiirler. (Çev.)
2. Küçük pastoral aşk şiirleri. (Çev.)

leriniz de aşk hikâyesinden ibarettir. Dünyaya geldiğiniz günden beri hep aşk hikâyeleriyle beslenirsiniz ve hiç bıkmazsınız bundan. Kadın erkek, büyük küçük hep bu gıda rejimi içinde tutulmaktasınız, ve siz hiç usanmadan daha uzun süre tutulmaya devam edeceksiniz. Aslında, pek güzel bir şey bu. Onun için, marki des Arcis'nin kâtibinin hikâyesi de, dilerim, bir aşk hikâyesi olur. Ama, böyle olmamasından ve sizin canınızın sıkılmasından korkuyorum. Vah, o zaman, marki des Arcis'e, vah Jacques'ın efendisine, vah size, okuyucu, vah bana!

«Öyle bir çağ vardır ki, bütün delikanlılar ve genç kızlar melânkoliye düşerler. Her şeyin üstünde dolaşan gizli bir kaygı onlara acı verir, ve hiçbir şey bunu dindiremez. Yalnızlığı ararlar ; ağlarlar ; manastırların sessizliği onları sarar, din evlerinin içindeki huzur onları kendine çeker. Yeni gelişmeye başlayan bir mizacın ilk atılımlarını Tanrının kendilerini çağıran sesi sanırlar : ve işte tam doğanın onları kendine çağırdığı bir sırada, doğanın dileğine taban tabana karşıt bir yaşayışa verirler kendilerini. Bu yanılma çok uzun sürmez ; doğanın dili daha berrak bir hal alır, ve anlaşılmaya başlar. O zaman, kendine zulmeden varlık pişmanlık duyar, moral çöküntüye uğrar, kafası dumanlanır, delilik ya da umutsuzluk belirtileri başgösterir...» Marki des Arcis, sözlerine bu girişle başlamıştı. «İşte, on yedi yaşında hayattan nefret eden Richard (kâtibin adı) babasının evinden kaçtı ve sırtına Prémontré tarikatinin cüppesini geçirdi.

EFENDİ. — Prémontré tarikatı mı? Onu bundan dolayı kutlarım. Kuğular gibi bembeyazdırlar. Sonra bu tarikatı kuran aziz Norbert onlar için gerekli olan hiçbir seyi ihmal etmemiştir ; yalnız biri hariç...

MARKİ DES ARCİS. — Müritlerinden herbirine bir canyoldaşı tayin etmek.

EFENDİ. — Eğer aşk perilerinin çırılçıplak dolaşmaları âdet olmasaydı, mutlaka prémontré kıyafetine girerlerdi. Bu tarikatta garip bir siyaset vardır. Bir düşes, bir markiz, bir kontes, bir başkan karısı, bir danışman karısı, hattâ bir banker karısı ile konuşmanıza izin verirler de, burjuva kadınlarına yaklaşmanıza izin vermezler. Satıcı kadın ne kadar güzel olursa olsun, bir prémontré'nin bir dükkâna girdiği pek seyrek görülür.

MARKI DES ARCİS. — Richard da bana bunu söylemişti. İki yıllık bir çömezlikten sonra, Richard tarikate resmen girecekti, ama ailesi buna karşı çıktı. Babası, eve dönmesini, bir yıl süreyle evde manastır hayatının bütün kurallarına uygun olarak yaşamasını ve öylece bu işe yatkın olup olmadığını anlamasını gerekli görüyordu. Deneme yılı ailesinin gözü önünde geçtikten sonra, Richard tarikate girmek için babasından izin istedi. Babası ona şu yanıtı verdi : «Kesin bir karara varabilmen için sana bir yıllık bir süre tanıdım. Sen de, umarım, aynı şey için bir yılık bir süreyi benden esirgemezsin. Yalnız, bu süreyi nerede istersen orada geçirmene izin veriyorum.» Bu ikinci sürenin de sonu beklenirken, tarikatin abbé'si Richard'ı kendine bağladı. Ve yine bu süre içinde, Richard, yalnız manastırlarda görülen cinsten bir maceraya karıştı. O sırada, tarikatın yuvalarından birinin başında olağanüstü karakterde bir başrahip bulunuyordu adı peder Hudson'du bu başrahibin. Çok ilginç bir yüzü vardı bu peder Hudson'un geniş bir alın, oval bir çehre, kemerli bir burun, iri mavi gözler, geniş kırmızı yanaklar, güzel bir ağız, güzel dişler. Çok zarif bir gülümseme ile gülerdi ; başını güzel beyaz saçlar çerçeveliyordu. Bu saçlar yüzünün çekiciliğine, soylu bir anlam katmaktaydı. Bundan başka peder Hudson çok ince fikirli, bilgili, neşeli bir adamdı. Hali tavrı ve sözleri pek temiz-

di, düzenli, çalışmayı severdi. Fakat başında bulunduğu evin içinde en azgın tutkular, en çığırından çıkmış zevkler ve kadın maceraları, entrikalar, en kepazece âdetler, en despotça bir yönetim alıp yürümüştü. Bu yerin yönetimini ona teslim ettikleri zaman, buranın havası cahilce bir jansenizmle zehirlenmişti. Dersler kötü durumdaydı ; dünyevî işler çığırından çıkmıştı ; dinî görevler ihmale uğramıştı ; âyinler yakışıksız bir şekilde yapılıyordu ; fazla yerler ahlâksız pansiyonerlere verilmişti. Peder Hudson, Jansenistleri din yoluna soktu, ya da uzaklaştırdı. Dersleri eline aldı ; dünya işlerini düzene soktu. Kuralların noktası noktasına uygulanmasını sağladı uygunsuz pansiyonerleri kapı dışarı etti ; âyinlere düzen verdi, ve cemaatini örnek bir hale getirdi. Ama başkalarına kabul ettirdiği bu sert hayata kendisi uymuyordu. Kendinden aşağıdakilerin boynuna geçirdiği bu demir boyunduruğu kendi boynuna da geçirecek kadar budala değildi. Bunun için peder Hudson'a karşı için için bir öfke kaynıyordu. Herkes ona düşmandı ; yaptıklarını gözlüyordu. Herkes, onun işlerinin içyüzünü anlamaya çalışıyordu. Herkes, onun özel hayatındaki bozuklukları mimliyor, onu mahvetmek istiyordu. En ufak bir hareketi yoktu ki, izlenmemiş olsun. Entrikaları daha ilk adımda öğreniliyordu.

Başrahibin, manastıra bitişik bir evi vardı. Bu evin iki kapısından biri sokağa, öteki de manastırın avlusuna açılırdı. Hudson, bu kapının kilidini takviye etmişti. Böylece, başrahiplik meskeni bir gece âlemleri yuvası, abbé'nin yatağı da onun zevk köşesi olmuştu. Gecenin karanlığı iyiden iyiye bastırdıktan sonra doğrudan doğruya sokak kapısından her çeşit kadını kendisi içeri alırdı. Orada nefis yemekler yenirdi. Hudson günâh da çıkarıyordu ; ve kendisine günah çıkartmaya gelen kadınlardan yüzüne bakılır gibi olanların hep-

sini de baştan çıkarmıştı. Kendisine günah çıkartanlar arasında mahallede güzelliği ve oynaklığı ile ünlü bir küçük şekerlemeci kız da vardı. Onun, evine gidemiyen Hudson bu kadını da sarayına kapadı. Bu kapatma işi, kadının kocasının ve ailesinin kuşkularını uyandırmakta gecikmedi. Kalkıp peder Hudson'a gittiler. Hudson onları asık suratla karşıladı. Adamcağızlar tam ona dertlerini anlatacakları sırada çan çaldı. Saat akşamın altısıydı. Hudson gelenleri susturarak şapkasını çıkardı, ayağa kalktı. Geniş bir hareketle istavroz çıkardı ve şefkatli ve derin bir sesle şöyle dedi : *Angelus Domini nuntavit Mariae.* Bunun üzerine, şekerlemeci kızın babasıyle erkek kardeşleri, merdivenlerden aşağı inerken, kuşkularından utanarak, kocasına şöyle diyorlardı : «Oğlum, budalanın birisin sen... Kardeşim hiç utanma yok mu sende? Böyle *Angelus* duası okuyan bir evliyadan kuşkulanılır mı hiç?»

Peder Hudson bir kış akşamı manastıra dönerken, karşısına hani şu yolda adam çeviren kadınlardan biri çıktı. Galiba biraz güzelceydi de. Hudson kadının peşine takıldı. Daha eve girer girmez baskına uğradı. Bu macera bir başkasını mahvedebilirdi ; ama, kafalı adamdı Hudson, bu olay sâyesinde zabıta âmirinin dostluğunu ve himayesini kazandı. Adamın huzuruna çıkarıldığında şöyle konuştu : «Adım Hudson, manastırımın başrahibiyim. Oraya geldiğim zaman ne dirlik vardı, ne düzen. Ne bilim, ne disiplin, ne de ahlâktan eser kalmıştı. Ruhânî işler kepazelik halindeydi ; dünyevî işlerse manastırı iflâsın eşiğine getirmişti. Ben, her şeyi yoluna koydum. Ama, ben de insanım nihayet. Namuslu bir kadını baştan çıkarmaktansa, kötü bir kadının peşinden gitmeyi tercih ettim. Şimdi artık bana istediğinizi yapabilirsiniz...» Zabıta âmiri, ona ileride daha tedbirli olmasını söyledi ve sırrını saklıyacağına söz

vererek kendisiyle daha yakından tanışmak isteği gösterdi.

Bununla birlikte, Hudson'un çevresini saran düşmanları, tarikatın şefine onun hakkında raporlar gönderdiler. Bu raporlarda hep Hudson'un kötü hareketleri anlatılıyordu. Raporla birbirleriyle karşılaştırıldığında etkileri daha da güçlenmekteydi. Tarikatin başı jansenistti. Kendi inancını taşıyanlara karşı Hudson'un ettiği eziyetlerin öcünü almak fırsatı geçmişti eline. Papanın *Unigenitus* fermanının savunucularından birinin kötülüklerini ve ahlâk bozukluklarını bütün mezhebe mâledebilirse pek memnun olacaktı. Bunun için, Hudson'un işleri ve davranışları hakkında kendisine gönderilen raporları iki güvenilir adamına vererek, bunların doğruluk derecesini araştırmaları ve hukukî olarak tespit etmeleri emriyle, adamları gizlice gönderdi. Ayrıca, bu işi çok ihtiyatla yapmalarını ve suçluyu gafil avlıyarak onu sarayın ve jansenistliği en büyük bir suç, *unigenitus* fermanını da baş erdem sayan Mirepoix'nın (1) himayesinden yoksun bırakmalarını tembih etti. Kâtibim Richard işte bu iki müfettişten biriydi.

Bundan sonra iki adam çömezlerin yaşadığı binadan ayrılarak Hudson'un manastırına geldiler ve el altından bilgi toplamaya başladılar. Kısa bir zamanda elli keşişi in-pace'ye (2) attırmaya yetecek bir karışık işler listesi hazırladılar. Orada uzun süre kaldıkları halde yaptıkları hakkında hiçbir şey sızdırmadılar. O kadar kurnaz olduğu halde, Hudson hiçbir şeyin farkına varmadı, mahvı yaklaşıyordu. Bununla beraber, yeni gelen bu iki adamın ona karşı gerektiği ka-

1. Mirepoix piskoposu Boyer.

2. Manastırlarda günahkârların ve suçluların hapsedildikleri hücreler.

dar ilgi göstermemeleri, gelişlerinin nedeninin bilinmemesi, bazan yalnız, bazan birlikte, dışarı çıkışları öteki keşişlerle sık sık toplanıp konuşmaları, birtakım adamların bunlara gidip gelmesi onu hafiften kuşkulandırıyordu. Onları gözetlemeğe başladı. Adamlarına da gözetletti. Kısa zamanda neden buraya geldiklerini de öğrendi. Hiç istifini bozmadı ve başında kopacak fırtınayı, iki müfettişin tepesinde patlatacak şekilde hareket etti ; ve nihayet şu görülmemiş işi yapmaya karar verdi :

Baştan çıkardığı bir genç kız vardı. Bunu Saint-Medard mahallesinde küçük bir eve kapatmıştı. Doğru ona koştu ve şunları söyledi : «Yavrum, her şey meydana çıktı ; mahvolduk. Sekiz güne kalmaz seni hapse atarlar. Benim ne olacağımı da Allah bilir. Umutsuzluğa kapılmak, feryat figan etmek fayda vermez. Kendine hâkim olmaya çalış. Beni dinle, söylediklerimi yap, alt tarafını da bana bırak. Yarın ben köye gidiyorum. Ben burada yokken git, sana adlarını vereceğim iki rahibi gör, (kıza bu rahiplerin adını verdi) onlarla gizlice konuş. Yalnız kalır kalmaz ayaklarına kapan, yardım dile, adaletlerine sığındığını söyle, tarikat başkanı katında şefaatte bulunmalarını iste ; çünkü, onun düşünceleri üzerinde, biliyorsun, çok etkili olabilirler ; ağla, hıçkır, saçlarını yol, aramızda geçenlerin hepsini onlara anlat, öyle anlat ki sana acısınlar, benden nefret etsinler.

— Nasıl, efendim, onlara nasıl söylerim ki...

— Evet, onlara kim olduğunu, kimlerden olduğunu, seni günah çıkartma odasında baştan çıkarttığımı, ananın babanın kolları arasından çekip aldığımı, ve şu içinde bulunduğun eve kapattığımı söyle, ve böylece namusunu kirletip, kötülük uçurumuna sürükledikten

sonra da seni sefalete terkedip bıraktığımı, şimdi ne yapacağını bilemediğini de söyle.

— Fakat Peder...

— Sana söylediklerimi ve söyliyeceklerimi harfi harfine yerine getir. Yoksa ikimiz de mahvoluruz. Bu iki keşiş sana acımaktan, yardım etmekten, ikinci bir buluşma istemekten geri kalmıyacaklar, sen de bu buluşmayı tabiî kabul edeceksin. Bu arada senin ve ailenin hakkında soruşturma yapacaklar ; doğru olmıyan bir şeyi söylemediğin için de senden kuşkulanmıyacaklardır. Onlarla yapacağın bu ilk ve ikinci görüşmeden sonra, üçüncüde ne yapacağını bildiririm. Şimdi sadece rolünü iyi oynamaya çalış.»

Her şey Hudson'un tasarladığı gibi oldu. İkinci bir yolculuk yaptı. İki müfettiş bunu genç kıza haber verdiler. Kız tekrar eve geldi. Ona başından geçen talihsizliğin hikâyesini tekrar sordular. O, birine bunları anlatırken, öteki de küçük kâğıtlar üzerine notlar alıyordu. Uğradığı talihsizlikten ötürü ona ne kadar acıdıklarını söylediler, ailesinin perişanlığını anlattılar ; gerçekten de öyleydi ; onu koruyacaklarını ve kendisini baştan çıkaran adamdan da kısa zamanda intikam alınacağını, yalnız söylediklerini imza etmesi gerektiğini söylediler. Bu öneri kızı başlangıçta pek tedirgin eder gibi göründü ; ısrar ettiler : razı oldu. Artık geriye belgenin düzenlenmesi için gereken günü, saati ve yeri tespit etmek kalıyordu. Bu da zamana ve koşulların elvermesine bağlıydı. «Bulunduğumuz yerde, bu olamaz... Eğer rahip gelir de beni burada görürse... Evimde, bunu önermeye cesaret edemiyorum...» Kız ve müefttişler, bu güçlükleri ortadan kaldıracakları zamanı kararlaştırarak ayrıldılar.

Daha o gün Hudson olup bitenleri haber almıştı. Sevincinden kabına sığamıyordu ; artık zaferi yaklaşmıştı. Pek yakında bu maskaralara ne adam olduğunu

anlatacaktı. Genç kıza : «Kalemi al, ve onlara sana söyliyeceğim yerde randevu ver. Bu randevunun onlara uygun geleceğini umuyorum. Ev namuslu bir evdir. Bu evde oturan kadın da hem komşular, hem de öteki kiracılar arasında iyi tanınmıştır.»

Gerçekte bu kadın gizli işler çeviren kadınlardan biriydi. Bunlar, dindar bir kadın rolü oynıyarak en namuslu ailelere sokulur, tatlı, şefkatli, aşağıdan alıcı bir halleri vardır ; annelerin ve kızların güvenini kazanır ve sonra onları doğru yoldan çıkarırlar. Hudson da kadını bu işler için kullanırdı. Onun aracısıydı bu kadın. Hudson, işin iç yüzünü bu entrikacı kadına da anlatmış mıydı, anlatmamış mıydı? orasını bilmiyorum.

Gerçekten de, tarikat başkanının iki memuru randevuyu kabul ettiler. Ve böylece genç kızla buluştular. Entrikacı karı ortadan çekildi. Tam resmî tutanağın düzenlenmesine başlanmıştı ki, evin içinde büyük bir gürültü koptu.

«Kimi istiyorsunuz mösyöler? — Madam Simon'u (entrikacı kadının adı) istiyoruz. — Evet, burası.»

Kapı şiddetle vurulmaya başladı. Genç kız, iki rahibe : «Yanıt vereyim mi, efendim? diye sordu.

— Verin.

— Kapıyı açayım mı?

— Açın...»

Kapıya gelen, Hudson'la sıkı fıkı dostluğu olan bir komiserdi. Onun tanımadığı var mıydı ki zaten? İçinde bulunduğu tehlikeyi komisere anlatmış ve ona rolünü belletmişti. Komiser içeri girince : «Oh! oh! dedi, iki keşişle bir genç kız baş başa! Kız da hiç fena değil!» Genç kız o kadar açık saçık giyinmişti ki, halinden şüphe etmemek ve en yaşlısı otuzunu aşmamış olan iki keşişle arasında neler geçmiş olabileceğini tahmin etmemek mümkün değildi. Keşişler itiraz edip mâsum

olduklarını söylediler. Komiser, ayaklarına kapanıp şefaat dileyen genç kızın çenesini okşıyarak kahkahalarla gülüyordu. Keşişler : «Biz namuslu bir evdeyiz,» diyorlardı.

— Evet, ya, namuslu bir evdesiniz, diyordu komiser de.

— Buraya önemli bir iş için gelmiştik.

— Sizi buraya getiren önemli işin ne olduğunu biliyoruz. Anlatın bakalım matmazel.

— Mösyö komiser, bu mösyölerin size söyledikleri tamamıyle doğrudur.

Bu sırada komiser de bir tutanak düzenlemeye başlamıştı ; ve bu tutanak olayın anlatılmasından başka bir şey olmadığı için iki keşiş onu imza etmek zorunda kaldılar... Aşağı inerken bütün kiracıları odalarının kapısında gördüler. Evin önünde de büyük bir kalabalık toplanmıştı. Kapıda bir araba vardı. Zaptiyeler onları arabanın içine soktular. Alaylar ve yuhalar arasında arabaya bindiler. Yüzlerini cübbelerinin ucuyla örtmüşlerdi. Perişan bir haldeydiler. Hinoğlu hin komiser onlara şöyle bağırdı : «Peki, papaz efendiler ; ne ararsınız böyle yerlerde, böyle kadınlarla? Ama korkmayın. Ben, polisten sizi üstünüze teslim etmek emrini aldım. Hovarda, hoş görür, adamdır. Bu işi büyütecek değildir. Sanırım sizin manastırda, şu zalim kapüsenlerde olduğu gibi davranılmıyordur. Eğer kapüsenlerin elinde olsaydınız, vay halinize derdim.»

Komiser bunları söylerken araba, manastıra doğru yol alıyordu. Kalabalık da gittikçe büyüyor, arabanın etrafını çeviriyor, önünden, arkasından tabana kuvvet koşuyordu. Şu çeşit lâflar duyuluyordu ordan, burdan : Ne olmuş?... Ne olacak keşişler... Ne yapmışlar?... Onları orospularla birarada yakalamışlar... Prémontré rahipleri orospularla birarada ha! Ne sandın, ya ; onlar da Carm'larla, Cordelier'lerin izinden

yürüyorlar... Sonunda, gidecekleri yere varıyorlar. Komiser arabadan iniyor, kapıyı çalıyor, bir daha çalıyor, üçüncü bir kere daha çalıyor, nihayet kapı açılıyor. Hudson'a haber salıyorlar. O, bu rezalete bütün parlaklığını vermek için yarım saat kadar gecikiyor. Nihayet görünüyor... Komiser kulağına bir şey söylüyor ; aracı olur gibi bir hali vardır. Hudson da onun ricalarını sertlikle reddeder gibidir. Nihayet çok sert bir yüz ve metin bir sesle : «Benim manastırımda ahlâksız keşiş yoktur. Bu iki adam yabancıdırlar. Tanımıyorum bunları. Belki de keşiş kılığına girmiş iki serseridir. Siz ne isterseniz yapın.»

Bu sözlerden sonra kapı kapanıyor ve komiser arabaya atlıyor. Yarı ölü hale gelmiş olan biçarelere : «Elimden geleni yaptım ; peder Hudson'un bu kadar sert olabileceğini hiç aklıma getirmezdim. Ama siz de ne diye böyle orospuların evine gidersiniz, diyor.

— Eğer bizi yanında bulduğunuz kız böyle bir kız idiyse, biz eğlenmek kastiyle onun yanına gitmiş değildik kesinlikle.

— Hah! hah! bunu benim gibi bir komisere mi söylüyorsunuz, Pederciklerim ; kimsiniz siz kuzum?

— Rahibiz ; sırtımızdaki cübbeler de kendimizindir.

— Bu işin yarına kadar aydınlanması gerektiğini düşünün de doğruyu söyleyin. Belki size bir yardımda bulunabilirim.

— Size hakikati söyledik. Ama böyle nereye gidiyoruz?

— Küçük Châtelet'ye.

— Küçük Châtelet! yani hapishaneye!

— Maalesef öyle.»

Gerçekten de Richard'la arkadaşını oraya kapadılar. Ama, Hudson'un maksadı onları orada bırakmak değildi. Bir posta arabasına atlayıp Versailles'a gitmiş

nazırla konuşuyordu. Olayı ona işine geldiği şekilde naklediyordu : «İşte efendim ; işte insan bozulmuş bir manastırı islah etmek ister de yolunu şaşıranları kapı dışarı ederse başına böyle haller gelir. Az kalsın mahvolacaktım. Beni kepaze edeceklerdi. Kötülükler burada da durmıyacaktı. İyilik yapmak istiyen bir adama nasıl lekeler sürülmek isteneceğini bilirsiniz. Ama umarım hatırlarsınız monsenyör, başkanımızın...

— Biliyorum, biliyorum ve size acıyorum. Sizin kiliseye ve tarikatınıza yaptığınız hizmetler hiçbir zaman unutulmıyacaktır. Tanrı yolunda hizmet edenler her zaman böyle fenalıklara uğramışlar, fakat bunlara katlanmışlardır. Onlar gibi cesur olmak gerek. Kıralın iyiliğine ve himayesine güvenin. Ah şu keşişler! ben de onlardandım. Neler yapabileceklerini tecrübemle bilirim.

— Eğer kilisenin ve devletin mutluluğu zatı devletlerinin bana ölmemi emretmesini gerektiriyorsa, bu emre gözümü kırpmadan uyarım.

— Sizi bu işten yakında kurtarırım. Gidebilirsiniz artık.

— Hayır, monsenyör, hayır, şu iki kötü papazı hapisten kurtaracak bir teskere almadan bir yere gitmem.

— Görüyorum ki kilisenin ve sırtınızdaki cübbenin şerefi size, uğradığınız kişisel hakaretleri unutturuyor. Bu tam hıristiyanlığa yakışan bir haldir. Hayret etmiyorum. Sizin gibi bir insandan da böylesi beklenirdi. Bu iş duyulmıyacak.

— Ah, monsenyör! ruhumu sevince garkettiniz. Bütün korktuğum buydu.

— Buna çalışacağım.

O günün akşamı Hudson tahliye emrini aldı. Daha gün doğmadan Richard ve arkadaşı Paris'ten yirmi fersah uzakta bulunuyorlardı. Bir zaptiye çavuşu, on-

ları tarikat merkezine götürüyordu. Zaptiye çavuşu, tarikat başkanına hitaben yazılmış bir de mektup götürmekteydi. Bu mektupta, başkana, bir daha böyle işlere kalkışmaması ve iki keşişin, manastır kurallarına göre cezalandırılmaları tembih edilmekteydi.

Bu macera Hudson'un düşmanlarını dehşete düşürdü. Manastırda bir tek keşiş yoktu ki, onun yüzüne baktığında korkudan titremesin! Birkaç ay sonra, onu zengin bir abbaye'in başına getirdiler. Tarikat başkanına ölüm kadar acı geldi bu. İhtiyarladı ; abbé Hudson'un kendi mevkiine gelmesinden korkması hiç de yersiz değildi. Richard'ı çok severdi. Bir gün ona : «Zavallı dostum, dedi. Eğer bir gün şu Hudson alçağının maiyetine düşersen ne yaparsın? Bunu düşündükçe ürküyorum. Henüz hiçbir yükümlülük altında değilsin; beni dinlersen, cüppe giymekten vazgeç sen...» Richard bu öğüdü tuttu ve Hudson'nun manastırından uzak olmıyan babasının evine döndü.

Hudson'la Richard aynı ailelere gidip geldikleri için karşılaşmamalarına imkân yoktu. Nitekim karşılaştılar da. Richard bir gün Châlons'la Saint-Dizier arasında bulunan, fakat Châlons'dan çok Saint-Dizier'ye yakın olan ve Hudson'un manastırına bir kurşun atımı mesafede bulunan şato sahibi bir kadının yanında bulunuyordu. Kadın ona : «Sizin eski başrahibiniz bizim buralarda. Çok kibar adam ; ama, kuzum aslında nasıl insandır? dedi.

— Dostların en iyisi ve düşmanların da en tehlikelisi.

— Onu görmek istemez misiniz?

— Asla...»

O bu yanıtı henüz vermişti ki, avluya giren bir arabanın gürültüsü duyuldu. Ve arabadan, yanında o yörenin en güzel kadınlarından biri olduğu halde, Hud-

son çıktı. Şatonun sahibi olan kadın : «İstemediniz ama, yine onu göreceksiniz, çünkü gelen odur» dedi.

Şatonun hanımı ve Richard, arabadan inen kadınla abbé Hudson'ı karşılamaya gittiler. Kadınlar kucaklaştı. Richard'a yaklaşan Hudson onu tanıyarak bağırdı : «Ah! siz misiniz dostum Richard? Beni mahvetmek istediniz ; sizi affettim. Siz de şu küçük Châtelet'ye yaptığınız ziyaretten dolayı beni affedin ve bir daha bunu düşünmiyelim.

— Şunu kabul edin ki, mösyö abbé, çok ahlâksız bir insansınız.

— Olabilir.

— Eğer adalet yerini bulsaydı, Châtelet'yi boylıyan ben değil, siz olurdunuz.

— Bu da olabilir... İşte o tehlikedir ki benim ahlâkımın düzelmesine yardım etti. Ah! azizim Richard, Bilseniz bu beni ne kadar düşündürdü ve de değiştirdi!..

— Beraber geldiğiniz kadın pek güzel.

— Artık gözümde böyle şeyler yok.

— O ne endam!

— Artık umursamıyorum böyle şeyleri

— Ne dolgunluk!

— İnsan, bir damın üstünde, her an düşüp boynunu kırmak pahasına elde ettiği bir zevkten ergeç vazgeçiyor.

— Elleri dünyanın en güzel elleri.

— Böyle elleri kullanmaktan vazgeçtim. Olgun bir insan ergeç mevkiinin gereklerini yapar ki, bu da tek gerçek mutluluktur.

— Ya size kaçamak bakan şu gözler ; siz ki kadınları iyi tanırsınız. Kabul edersiniz bu kadar tatlı ve parlak gözlere şimdiye kadar herhalde bağlanmamışsınızdır. Yürüyüşünde, duruşunda ne büyük bir incelik, şuhluk ve kibarlık var.

— Artık böyle boş şeylerle ilgili değilim. Kutsal Kitabı okuyorum, din ululanını düşünüyorum.

— Zaman zaman da bu kadının nefisliğini değil mi? Moncetz'den uzakta mı oturuyor? Kocası genç mi?...»

Bu sorulardan adamakıllı sabrı tükenen ve Richard'ın kendisini bir evliya yerine almıyacağını iyice aklı kesen Hudson birdenbire : «Azizim Richard beni s...'ne taktığın yok, bunda da haklısın» dedi.

Aziz okuyucum, bu deyimin olağandışılığını bağışlamanızı rica ederim. Ama, birçok hikâyelerde, örneğin Piron'la ölü abbé Vatri arasındaki konuşmayı anlatan hikâyede olduğu gibi, burada da edepli bir söz her şeyi berbat ederdi. — Bu, Piron'la abbé arasındaki konuşma da nedir? — Bunu, onun kitaplarının yayıncısına gidip sorun ; yazmaya cesaret edememiştir, ama size söylemek için fazla nazlanmıyacaktır.

Bizim dört kişimiz şatoda yeniden biraraya geldiler ; Güzel yenen, neşeli bir yemekten sonra, akşama doğru tekrar görüşmek dileğiyle birbirlerinden ayrıldılar... Fakat, marki des Arcis, Jacques'ın efendisiyle konuşurken, Jacques da beri yanda kâtip Richard'ın karşısında susup oturmuyordu. Richard, ona toksözlü orijinal bir adam gözüyle bakıyordu. Eğitimin ve salon hayatının, el değiştire değiştire silikleşen paralar gibi aşındırmadığı insanlar arasında sık sık rastlanır böylelerine. Vakit geç olmuştu ; saatin çanı efendilere ve uşaklara artık dinlenme zamanının geldiğini haber verdi. Onlar da saatin uyarısına uydular.

Jacques, efendisinin soyunmasına yardım ederken : «Resim tablolarını sever misiniz, efendim? dedi.

EFENDİ. — Evet, ama anlatılırsa. Çünkü renkli ve muşamba üstünde olduğu zaman bir amatör kadar kesin yargılar verirsem de, itiraf edeyim ki hiçbir şey anladığım yoktur ; bir resim ekolünü ötekisinden ayır-

detmekte büyük güçlük çekerim. Bana bir Boucher'yi, bir Rubens ya da bir Raphaello diye kabul ettirebilirler. Kötü bir kopyayı orijinal bir şaheser sanabilirim ; altı franklık bir kötü resme bin altın, bin altınlık bir parçaya da altı frank değer biçebilirim. Onun için resim aldığım zaman aslâ Notre-Dame köprüsünde Tremblin adlı birinden almamışımdır. Benim zamanımda orası bir sefalet ve ahlâksızlık yuvasıydı, ve Vanloo'nun genç öğrencilerinin yeteneklerini mahveden bir yerdi.

JACQUES. — Nasıl oluyordu bu?

EFENDİ. — Nene gerek senin? Sen bana tablonu anlat, ama kısa kes, uykudan gözlerim kapanıyor.

JACQUES. — İnnocents çeşmesinin önünde, ya da Saint-Denis kapısının yakınlarında bir yerde durun. Bunlar bizim tabloyu süsleyen iki aksesuardır.

EFENDİ. — Orada durdum.

JACQUES. — Sokağın ortasında kasası kırık, yana yatmış bir araba görüyorsunuz.

EFENDİ. — Görüyorum.

JACQUES. — Bu arabadan bir papazla iki kız çıkıyor. Papaz var gücüyle kaçıyor. Arabacı, yerinden telâşla aşağıya atlamağa çalışıyor. Arabadan fırlayan bir köpek, papazı kovalıyor ve onu setresinin ucundan yakalıyor. Papaz kendini köpekten kurtarmak için çabalıyor, kızlardan biri, göğsü açık, kalçalarını tutarak gülüyor. Alnı şişmiş olan öteki kız da arabanın kapısına dayanarak başını elleri arasında sıkıyor. Bu sırada ahali toplanmış, külhanbeyler koşuşup bağrışıyorlar. Dükkâncı kadınlar ve erkekler dükkânlarının kapısına çıkmışlar ; çevredeki evlerin pencerelerinden başlar uzanıyor.

EFENDİ. — Yamansın be Jacques! kompozisyonun pek iyi düzenlenmiş, zengin, eğlenceli, değişik ve

çok hareketli. Paris'e dönüşümüzde bu konuyu Fragonard'a ver, bak ondan ne güzel bir tablo çıkaracak!

JACQUES. — Resim alanında bilginizin derecesi hakkında bana yapmış olduğunuz itiraftan sonra, bu övgünüze gözümü kırpmadan inanıyorum.

EFENDI. — Bahse girerim ki, abbé Hudson'nun bir macerasıdır bu.

JACQUES. — Evet öyle.»

Okuyucum, bu adamcağızlar uyurken, size de yatağınızda düşünüp çözmeniz için küçük bir problem vereceğim : Abbé Hudson'la, madam de La Pommeraye'in birleşmesinden dünyaya gelecek bir çocuk nasıl bir adam olurdu acaba? — Belki namuslu bir adam. — Belki de büyük bir ahlâksız. Bunu bana yarın sabah söylersiniz.

Derken, sabah oldu ve bizim yolcular birbirlerinden ayrıldılar. Çünkü, marki des Arcis ile Jacques ve efendisinin yolları ayrı ayrıydı. — O halde, Jacques'ın aşk maceralarının kalan bölümüne devam edebileceğiz, öyle mi? Umarım. Ama, kesin olan bir şey varsa, o da efendinin saatine baktığı, bir tutam enfiye aldığı ve Jacques'a şöyle dediğidir : «Eh, hadi bakalım! Jacques, ne oldu senin şu aşklar?»

Jacques, bu soruyu yanıtlayacak yerde şöyle dedi «Amma da garip şey! Sabahtan akşama kadar hayata atıp tuttukları halde, ondan ayrılmaya bir türlü karar veremezler! Ya şimdiki hayat, her şeye rağmen, o kadar kötü değil, ya da daha beter bir hayatın gelmesinden korkuyorlar ; ne dersiniz?

EFENDİ. — İkisi de var. Sırası gelmişken söyler misin, Jacques, öldükten sonra bir hayat olacağına inanır mısın?

JACQUES. — Ne inanırım, ne de inanmam. Bunu düşünmüyorum. Konacağım mirasa mahsuben, bize

bağışlanan hayattan elimden geldiğince kâm almaya bakıyorum.

EFENDİ. — Bana gelince, ben kendimi bir kelebek tohumuna benzetiyorum. Bir gün gelecek, kelebek, ya da ruhum, kozasını delerek tanrısal adalete doğru uçacak diye kendimi kandırmaktan hoşlanıyorum.

JACQUES. — Hayaliniz çok güzel.

EFENDİ. — Benim değil. Galiba bunu Dante adında bir İtalyan şairinin *Cehennem, Araf ve Cennet Komedyası* adlı bir eserinde okumuştum.

JACQUES. — Amma da garip bir komedya konusu ha!

EFENDİ. — Valla, bu kitapta, hele cehennem bölümünde güzel şeyler var. Dante, burada, din yolundan çıkanları ateş dolu mezarlara gömer ; öyle mezarlar ki içinden fırlayan alevler ta uzaklara kadar gidip ne var, ne yok yakar ; nankörleri, dökülür dökülmez yüzlerinde donan gözyaşlarıyle ağlayıp dursunlar diye birtakım hücrelere, tembelleri de başka hücrelere tıkar ; bunların vücutlarındaki kanın damarlarından fışkıracağını ve amansız böcekler tarafından emileceğini söyler... Ama, sen, şu kaybetmekten korktuğumuz hayatı hor görüşümüzü neden ötürü yeriyorsun bakalım?

JACQUES. — Marki des Arcis'nin katibinin arabadan inen güzel kadının kocası hakkında anlattığı şeylerden ötürü...

EFENDİ. — Bu kadın dul demek!

JACQUES. — Paris'e yaptığı bir yolculuk sırasında kocasını kaybetmiş. Acayip adam kutsanmanın lâfını bile işitmek istemiyormus. Galiba, Richard'ın abbé Hudson'a rastladığı şatonun hanımını görevlendirmişler adamla takkenin arasını bulsun diye.

EFENDİ. — Takke dediğin de ne oluyor?

JACQUES. — Takke, yeni doğmuş çocukların başına giydirilen başlıktır.

EFENDİ. — Anlıyorum. Peki, adamı takkelemek için ne yapmış kadın?

JACQUES. — Ocağın çevresinde toplanmışlar. Hekim, hastanın nabzını yoklayıp pek zayıf bulduktan sonra ötekilerin yanına gelip oturmuş. Söz konusu hanım, yatağın yanına gelmiş ve adama birçok sorular sormuş ; ama, ancak adamın kendisine söylenenleri, bir kelimesini bile kaçırmadan, anlıyabilmesi için gerektiği kadar yüksek bir sesle konuşuyormuş. Bundan sonra, konuşma doktorla kadın ve orada bulunanlardan bazıları arasında şu şekilde geçmiş :

KADIN. — Bu prenses dindar bir kadın olduğunu her zaman göstermiştir. Durumunu tehlikeli görür görmez günah çıkartmak ve kutsanmak istemiştir.

DOKTOR. — Saint-Roche'un rahibi bugün ona, Versailles'a, bir kutsal yadigâr kutusu götürüyor, ama geç kalacak.

KADIN. — Madam Infante bu bakımdan tek örnek değildir. Dük de Chevreuse de hastalığı ağırlaşınca başkalarının papazı çağırıp dua ettirmesini beklemedi, kendisi çağırttı : bu da bütün ailesini çok sevindirmişti.

DOKTOR. — Böyle olması çok daha iyi.

ORADAKİLERDEN BİRİ. — Bu, insanı öldürmez herhalde, tam tersine...

KADIN. — Gerçekten de, tehlike başgösterir göstermez bu görevleri yerine getirmek gerekir. Hastalar etraflarındakiler için bunu önermenin ne kadar güç ve de ne kadar gerekli olduğunu kavrayamazlar.

DOKTOR. — Ben bir hastanın evinden geliyorum. İki gün önce bana : «Doktor, beni nasıl buluyorsunuz? demişti.

— Mösyö, ateş yüksek ve nöbetler de çok sık.

— Yakında bir yenisi gelir mi dersiniz?

— Hayır, yalnız akşama gelmesinden korkuyorum.

— Öyleyse, kendisiyle küçük bir işim olan bir adama haber göndereceğim. Kafam yerinde iken bu işi halletmek istiyorum...» Günah çıkarttı, kendisini iyice kutsattırdı. Akşam bir de geldim ki, ne nöbet var, ne bir şey. Dün daha iyiydi ; bugün hastalığı tamamen atlattı. Ben, hekimliğim sırasında böyle kutsamanın etkisiyle iyileşen çok adam gördüm.

HASTA, hizmetçisine. — Pilicimi getir.

JACQUES. — Hastaya istediğini getirmişler. Piliçi kesmek istemiş, ama kendinde derman bulamamış Kanadı küçük parçalara ayırmışlar ; ekmek istemiş, gelir gelmez üstüne atılmış, bir lokmasını çiğnemeye çalışmış, ama yutamayınca peçetasına çıkarmış. Katıksız şarap istemiş ; bununla dudaklarını ıslatmış ve: «İyileştim...» demiş. Demiş ama, yarım saat sonra da kalıbı dinlendirmiş.

EFENDİ. — Ama, bu kadın yine de elinden geleni yapmış... gelelim senin aşklara!

JACQUES. — Ya peki sizin kabul etmiş olduğunuz şart?

EFENDİ. — Tamam, tamam... Desglands'ların şatosuna yerleşmiştin, ve yaşlı hizmetçi Jeanne, kızı Denise'e, günde dört defa gelip sana bakmasını tembihlemişti. Ama dur, anlatmaya koyulmadan önce söyle bana, Denise'in bekâreti yerinde miydi?

JACQUES, öksürerek. — Sanırım.

EFENDİ. — Ya seninki?

JACQUES. — Benimkine gelince, caddeyi tutalı epeyce olmuştu.

EFENDİ. — O halde, bu senin ilk aşkın değildi.

JACQUES. — Neden olacakmış?

EFENDİ. — Çünkü, insan, onu verdiği kimseyi sever ; nasıl ki, onu aldığı kimse tarafından da sevilir.

JACQUES. — Bazen öyledir, bazen değildir .

EFENDİ. — Bekâretini nasıl kaybetmiştin?

JACQUES. — Kaybetmedim. Düpedüz değiştokuş ettim.

EFENDİ. — Nasıl oldu bu değiştokuş, anlat biraz.

JACQUES. — Bir anlatmaya kalkarsam, aziz Luka'nın kitabının ilk faslı kadar sürer ; bir uzun hava ki, ilk gözağrımdan sonuncusu Denise'e varıncaya dek saymakla bitmez.

EFENDİ. — Demek, Denise verdiğinin karşılığını aldığını sanıyordu, ama aslında hiçbir şey almamıştı,

JACQUES. — Denise'den önce, bizim saman damlı eve yakın iki komşu kız da,

EFENDİ. — Verdiklerinin karşılığını aldıklarını sanıyorlardı, ama hiçbir şey almamışlardı.

JACQUES. — Hayır.

EFENDİ. — İki kişinin bir bekâreti alamaması pek beceriklice bir iş değil.

JACQUES. — Bakın, efendim, ağzınızın sağ köşesinin yukarıya kalkışından ve burnunuzun sol deliğinin kısılışından benim fazla nazlanmadan, gönülden, anlatmamı arzu ettiğinizi ; boğazımın ağrısının gittikçe artmasından da, aşk hikâyelerimin sonunun uzayacağını, ancak bir iki hikâyecik anlatmaya cesaret edebileceğimi keşfediyorum.

EFENDİ. — Eğer Jacques bana çok büyük bir zevk vermek isteseydi...

JACQUES. — Ne yapardı?

EFENDİ. — Hikâyeye, bekâretini kaybetmesinden başlardı. Sana bir şey söylememi ister misin? Bu büyük olayın hikâyesini dinlemeye her zaman bayılırım ben.

JACQUES. — Neden peki, lütfen söyler misiniz?

EFENDI. — Aynı türden olan şeyler arasında insanı etkileyen yalnız odur da ondan. Ötekiler anlamsız, beylik tekrarlardan başka bir şey değildir. Güzel bir kadının işlediği günahlar içinde, günah çıkaran papazın en çok ilgilendiği de şüphesiz budur.

JACQUES. — Efendiciğim, efendiciğim, görüyorum ki, sizin kafanız fesada uğramış, ve can çekişmeniz sırasında şeytan, Ferragus'a olduğu gibi size de bir parantez şeklinde görünebilir.

EFENDİ. — Olabilir. Ama, bahse girerim ki, senin yüzünü gözünü açan, köyündeki bir iki edepsiz kocakarı olmuştur.

JACQUES. — Sakın bahse girmeyin, kaybedersiniz.

EFENDİ. — Yoksa köy papazının hizmetçisi mi?

JACQUES. — Sakın bahse girmeyin, yine kaybedersiniz.

EFENDİ. — Anlaşıldı, öyleyse onun yeğeni?

JACQUES. — Papazın yeğeni, aksilikten ve sofuluktan kendi kendini yiyen bir karıydı. Bunlar, birbirine pek uygun iki niteliktir, ama bana uymaz.

EFENDİ. — Bu sefer tam üstüne bastım sanırım.

JACQUES. — Öyle olacağını hiç sanmam.

EFENDİ. — Bir panayır, ya da bir pazar günü...

JACQUES. — Ne panayır, ne de pazar günüydü.

EFENDİ. — Kente inmiştin.

JACQUES. — Hiç kente inmezdim.

EFENDİ. — Ve de, meyhanenin birinde şu cömert kadınlardan birine rastlaman ve sarhoş olman yazılmıştı alnına.

JACQUES. — Perhizdeydim ; ezelden yazılmış bir şey varsa, o da sizin şu saatte yanlış tahminler yapa yapa nefesinizi tüketeceğinizdir ; ve kazanacağınız tek şey de, beni vazgeçirdiğiniz bir illete, yani şu tahmin

yürütmek, hem de hep yanlış tahmin yürütmek illetine tutulmanızdır. Şu gördüğünüz ben, efendim, bir vakitler vaftiz edilmiştim.

EFENDİ. — Bekâretini nasıl kaybettiğini anlatmak için vaftiz havuzundan çıkışınla işe başlarsan bu hikâyenin sonu gelmez.

JACQUES. — Yani benim bir vaftiz anam bir de vaftiz babam oldu. Bigre ustanın, köyün en ünlü araba tamircisinin, bir oğlu vardı. Baba Bigre vaftiz babam oldu, oğlu Bigre de arkadaşımdı. On sekiz, on dokuz yaşlarındayken ikimiz birden Justine adında bir küçük terzi kızıyle arkadaşlık ediyorduk. Pek zalim bir kız değildi. Ama, birimizden yüz çevirmek aklına esti, bunun için de beni seçti.

EFENDİ. — İşte anlaşılmaz bir kadın garabeti.

JACQUES. — Vaftiz babam, arabacı ustası Bigre'in evi, dükkânıyle bir tavanarasından ibaretti. Yatağı dükkânın dibindeydi. Arkadaşım olan, oğlu Bigre tavanarasında yatardı. Buraya, babasının yatağıyle, kapıya aşağı yukarı aynı uzaklıkta bulunan küçük bir merdivenle çıkılırdı. Vaftiz babam Bigre adamakıllı uyuduğu zaman arkadaşım Bigre yavaşça kapıyı açıyor, Justine de küçük merdivenden odaya çıkıyordu. Ertesi gün baba Bigre uyanmadan, oğlu Bigre odadan iniyor, kapıyı açıyordu. Justine de tıpkı geldiği gibi kaçıp gidiyordu.

EFENDİ. — Arkadan başka tavanaralarını, kendininkini ya da başkalarınkini ziyaret etmek için olacak.

JACQUES. — Neye olmasın? Bigre'le Justine arasında çok tatlı bir macera vardı. Ama bunun bozulması gerekiyordu : alınlarına yazılmıştı bu ; bunun için de böyle oldu.

EFENDİ. — Babası yüzünden mi?

JACQUES. — Hayır.

EFENDİ. — Anası yüzünden mi?

JACQUES. — Hayır, anası ölmüştü.

EFENDİ. — Bir rakip mi?

JACQUES. — Hayır, hayır, hayır, değil işte! Efendiciğim, tekrar ediyorum, alınıza yazılmış sizin ; bütün ömrünüzce tahminde bulunacak ve her zaman da yanlış tahminde bulunacaksınız.

Bir sabah, dostum Bigre, ya bir gün önceki çalışmadan, ya da geceki zevkten, bitkin bir halde Justin'in kolları arasında sâkin sâkin dinleniyordu ki, küçük merdivenin alt başından korkunç bir ses gürledi : «Bigre! Bigre! Miskin herif! *Angelus* çaldı, saat nerdeyse beş buçuk oluyor, sen hâlâ yukarıdasın. Yoksa, öğleye kadar kalmaya mı niyet ettin orada? Şimdi yukarı çıkıp seni istediğinden çabuk aşağı indiririm ha! Bigre! Bigre!

— Efendim, baba?

— O suratsız ihtiyar çiftçinin ısmarladığı dingilden ne haber? İster misin gelsin buraya, yine gürültü patırtıya başlasın?

— Dingili hazır ; bir çeyreğe kalmaz alır...»

Artık, Justine'le dostum küçük Bigre'in nasıl ter döktüklerini düşünün.

EFENDİ. — Eminim ki Justine bir daha o tavanarasına ayak basmamaya yemin ediyordu, ama akşam olunca yine soluğu orada almak üzere. Gelgelelim şimdi oradan nasıl çıkacak?

JACQUES. — Bunu tahmin etmeye kalkışacaksanız ben susuyorum... Bu sırada küçük Bigre, yataktan fırladı ; bacakları çıplak, pantalonu elinde, ceketini de koluna geçirmişti. O giyinirken Bigre baba dişleri arasından homurdanıyordu «Bu sürtük kızla düşüp kalkmaya başladığından beri her şey altüst oldu. Buna son vermek gerek. Bu daha fazla devam edemez. Bari buna değecek bir kız olsaydı. Ne mahlûk yarabbi!

Ah! eğer tırnaklarına kadar namuslu olan rahmetli karım bunu görseydi ; birine adamakıllı bir sopa çeker, ötekinin de kiliseden çıkarken, herkesin önünde gözlerini oyardı. Çünkü, bir kere kızmayagörsün ; hiçbir şey onu tutamazdı. Şimdiye kadar onlara karşı iyi davrandığıma bakarak, bundan sonra da böyle olacağımı sanıyorlarsa aldanıyorlar.»

EFENDİ. — Bu sözleri, Justine tavanarasından duyuyor muydu?

JACQUES. — Hiç şüphe etmem. Bu sırada küçük Bigre, dingili yüklenerek çiftçiye gitmiş, Bigre baba da işe koyulmuştu. Birkaç keser salladıktan sonra canı enfiye çekmek istedi. Enfiye kutusunu cebinde aradı, yatağının başucuna baktı, bulamadı. «Herhalde bu edepsiz her zaman olduğu gibi almış olacak. Bakalım yukarda bırakmış olabilir mi?» Bunu söyliyerek yukarıya çıktı. Birkaç dakika sonra piposunu ve bıçağını unuttuğunu anladı ve tekrar yukarı çıktı.

EFENDİ. — Ya Justine ne oldu?

JACQUES. — Çabucak elbiselerini toplamış ve yataklığın altına saklanmış, ölü gibi kımıldamadan yüzükoyun uzanmıştı.

EFENDİ. — Ya arkadaşın küçük Bigre ne oldu?

JACQUES. — Dingili yerine yerleştirip, parayı alınca koşarak doğru bana geldi ; başına gelenleri anlattı. Onunla biraz alay ettikten sonra : «Dinle beni, dedim, köyüne git, istediğin yerde gez dolaş, ben işi temizlerim. Senden yalnız bana biraz zaman bırakmanı istiyorum...» Gülüyorsunuz, efendim, ne var?

EFENDİ. — Hiç.

JACQUES. — Dostum Bigre çıkıp gitti. Giyindim, çünkü henüz kalkmamıştım. Doğru babasının dükkânına gittim. Beni önce farketmedi, sonra hayret ve sevinçle bağırdı : «Gel bakalım evlât! Nereden çıktın

böyle? sabahın bu saatinde ne işin var burada?...» İsim babam Bigre beni gerçekten severdi. Ben de ona açık yüreklilikle yanıt verdim : «Nereden çıktığım sorun değil ; ama eve nasıl gireceğim, onu düşünüyorum.

— Ah, evlât! sen çapkınlığa başladın. Korkarım Bigre'le birbirinize benzemiyesiniz. Geceyi herhalde dışarıda geçirdin.

— Babam bu konuda hiç lâf anlamaz.

— Baban bu konuda lâf anlamamakta yerden göğe kadar haklı. Hele gel bir yemek yiyelim. Şarap kafamızı açar.

EFENDİ. — Jacques, bu adamın iyi bir adam olduğu anlaşılıyor.

JACQUES. — Ona ne içmeye, ne de yemeye hiç iştahım olmadığını, uykusuzluktan yere yıkılacak gibi olduğumu söyledim. Gençliğinde arkadaşından geri kalmıyan İhtiyar Bigre, alay ederek : «Evlât, belli ki kız güzeldi, sen de kendini kapıp koyuverdin ...Dinle beni : Bigre yok. Yukarı çık. Uzan onun yatağına... Ama, o gelmeden sana birşey söyliyeceğim. Arkadaşsınız ; başbaşa kaldığınız zaman ona benim kendisinden hoşnut olmadığımı, hem de hiç hoşnut olmadığımı söyle. Herhalde tanırsın, bir küçük Justine var (köyde onu tanımıyan delikanlı var mıydı ki?) ; işte bizim oğlanı baştan çıkaran o. Eğer Bigre'i ondan ayırtırsan, bana büyük bir hizmette bulunmuş olursun. Eskiden iyi bir çocuktu. Ama, o kızla tanışmak bahtsızlığına uğradıktan sonra... dinlemiyorsun beni ; gözlerin kapanıyor, hadi çık dinlen.» Yukarı çıktım. Soyundum. Örtüyü ve yatak çarşafını kaldırdım. Her tarafı yokladım. Justine'den eser yok. Bu sırada vaftiz babam Bigre şöyle söyleniyordu : «Ah şu çocuklar! melûn çocuklar! İşte babasını kahreden biri daha!» Justine'i yatakta bulamayınca yataklığın altında olmasından kuşkulandım. Oda kapkaranlıktı. Eğildim ; ellerimi gezdirdim. Bir kolunu

tuttum. Kendime doğru çektim. Titriyerek yataklığın altından çıktı. Onu öptüm. Cesaret verdim ; ve yatalım diye işaret verdim. Iki elini birleştirdi ; ayaklarıma kapandı, dizlerime sarıldı. Eğer gün ışığı odayı aydınlatsaydı belki bu sessiz yalvarma sahnesine karşı koyamıyacaktım. Karanlık insanın cesaretini kırmazsa daha atılgan yapar. Kaldı ki, yüreğimde Justine'e karşı duyduğum eski acı da vardı. Hiç yanıt vermeden onu dükkâna inen merdivene sürükledim. Korkusundan hay. kırdı. Bunu duyan Bigre : «Sayıklıyor...» diyordu. Justine bayıldı. Dizleri bükülüyordu. Boğuk bir sesle sayıklıyarak : «Şimdi gelir... Geliyor işte... Onun yukarı çıktığını duyuyorum... Mahvoldum!... Boğuk bir sesle ona, hayır hayır dedim ; kendine gel ; ama ben de sıkı durdum, sonunda boyun eğdi ve ikimiz koyun koyuna yatağa girdik.

EFENDİ. — Ah hain! alçak! ne büyük bir suç işlemek üzere olduğunu biliyor musun? Zorla olmasa bile korkutarak kızın ırzına geçeceksin. Eğer mahkemeye düşseydin zorla ırza tecavüz edenlerin uğradığı bütün cezalara uğrardın.

JACQUES. — Vallahi ırzına mı geçtim, bilmiyorum. Ama şunu biliyorum ki ne ben ona bir kötülük yaptım, ne de o bana. Önce öptürmemek için başını çevirdi ; kulağıma : «Hayır Jacques, hayır, hayır...» diye fısıldadı. Bu söz üzerine yataktan çıkar gibi yaptım ve merdivene doğru yürüdüm. Beni tuttu ve kulağıma : «Senin bu kadar kötü bir adam olacağını hiç sanmazdım. Anlaşılıyor ki senden merhamet ummak boşuna. Ama hiç olmazsa bana söz ver, yemin et ki...

— Neye?

— Bigre'ye bir şey söylemiyeceğine.»

EFENDİ. — Söz verdin, yemin ettin ve her şey yolunda gitti değil mi?

JACQUES. — Hem de mükemmel.

EFENDİ. — Hem de mükemmel ha?

JACQUES. — Siz olsaydınız, nasıl olur idiyse öyle oldu. Arkadaşım Bigre de bu sırada bizim evin etrafında boşu boşuna dolaştıktan sonra beni göremeyince, babasının yanına döndü. Babası, suratını asarak, ona : «Çok eğlendin dışarıda...» dedi. Bigre de ona, daha da asık bir suratle yanıt verdi : «O, Allahın belâsı dingil kalm düştü ; iki yanından rende ile almak gerekti.»

— Sana söylemiştim. Ama kafanın doğrusuna gittin.

— Onu çıkarmak, yerine takmaktan daha kolay da ondan.

— Al şu tekerlek çemberini de kapıda tamamla.

— Neden kapıda?

— Çünkü gürültüden arkadaşın Jacques uyanır.

— Jacques ha!...

— Evet, Jacques, yukarda tavanarasında dinleniyor. Ah! şu babalar ne söyleseler az. Şikâyet edecekleri o kadar çok şey var ki! biri olmazsa öteki! Ey, hadi bakalım! kımıldıyacak mısın sen? Öyle bir karış ağzın açık, salak salak önüne bakarak mı iş olacak sanıyorsun...» Arkadaşım Bigre, öfkeyle merdivenlere atıldı. Vaftiz babam Bigre, onu kolundan tutarak : «Nereye gidiyorsun? diye sordu, bırak şu zavallı çocuğu uyusun ; yorgunluktan bitkin bir haldeydi. Onun yerinde olsaydın böyle rahatsız edilmekten hoşlanır mıydın?

EFENDİ. — Bütün bunları Justine de duyuyor muydu?

JACQUES. — Tıpkı sizin beni duyduğunuz gibi.

EFENDİ. — Ya sen ne yapıyordun?

JACQUES. — Gülüyordum.

EFENDİ. — Justine ne yapıyordu?

JACQUES. — Başından başlığını çekip atmış, saç-

larını yoluyor, gözlerini göğe doğru kaldırıyordu ; ya da ben böyle düşünüyordum ; kollarını çimdikliyordu.

EFENDİ. — Jacques sen bir barbarsın, taş yüreklisin.

JACQUES. — Hayır, efendiciğim, hayır. Ben yufka yürekliyimdir. Ama bunu daha iyi yerde göstermek isterim. Savurganlar bu serveti saklamak gerektiği zaman da bir şey bulamazlar... Bu işler olurken ben de giyindim ve aşağıya indim. Bigre Baba : «Buna ihtiyacın vardı. Şimdi rahatladın artık. Buraya geldiğin zaman perişan bir haldeydin. Ama şimdi, meme emen bir çocuk gibi canlandın, yüzüne renk geldi! iyi şeydir şu uyku vesselâm!... Bigre mahzene in, bir şişe getir de yemek yiyelim. Evlat, şimdi herhalde yemek yemek istersin? — İsterim elbet...» Şişe geldi, tezgâhın üstüne kondu. Ayakta tezgâhın etrafına toplandık. Baba Bigre kendi kadehini ve benimkini doldurdu. Küçük Bigre kadehini çekerek : «Ben daha susamadım, böyle sabahın kırağısından» dedi.

— İçmek istemiyor musun?

— Hayır.

— Ah! biliyorum nedenini. Bak evlât ; işin içinde hep şu Justine'nin parmağı var. Ona uğradı mutlak ; Ya onu evinde bulamadı, ya başka biriyle yakaladı ; şişeden böyle yüz çevirmesi pek doğal bir şey değil : sana söylemiştim zaten.

BEN. — Herhalde söylediğiniz gibi olacak.

KÜÇÜK BİGRE. — Jacques, yerinde olsun olmasın, alaydan vazgeç, hoşlanmıyorum.

BABA BİGRE. — O içmiyor diye, biz de içmiyecek değiliz ya ; sağlığına evlât!

BEN. — Sağlığınıza babalığım ; dostum Bigre, hadi sen de bizimle iç. Önemsiz şeyler için kendini çok üzüyorsun.

KÜÇÜK BİGRE. — Size söyledim ya, içmiyeceğim.

BEN. — Pekâlâ! canım, gider kızı görürsün, konuşur anlaşırsınız, ve sen de boş yere üzüldüğünü anlarsın.

BABA BİGRE. — Bırak ne hali varsa görsün ; şu kız, onun bana çektirdiklerinin cezasını vermekle yerinde bir şey yapmış oluyor. Haydi bir kadeh daha içelim ve gelelim senin işine. Seni babana götürmeyi düşünüyorum, ama ne diyeyim?

BEN. — Ne isterseniz, oğlunuzu size belki yüz defa getirdiği zaman onun söylediklerini.

BABA BIGRE. — Hadi gidelim... »

Dışarı çıktı, ben de arkasından. Bizim evin kapısına geldik. Onu eve soktum. Ben de bakalım babamla ne konuşacaklar diye, bir köşeye saklandım. Orada bir kelimeyi bile kaybetmeden söylediklerini işitiyordum.

BABA BİGRE. — «Hadi, ahbap, bu seferlik de affet...

— Neden affedecekmişim?

— Bilmemezlikten geliyorsun.

— Yooo, gerçekten bilmiyorum.

— Kızgınsın, hakkın da var.

— Hiç kızgın değilim.

— Yok canım, öylesin işte.

— Öyle olmamı istiyorsan canıma minnet ; ama önce yine ne halt ettiğini bir öğreneyim.

— Kabul. Üç, dört defa olur ; ama alışkanlık halini almış olmamalı. Bir sürü delikanlı ile genç kız var; içiyorlar, gülüp oynuyorlar... Derken vakit ilerliyor. Evin kapısı da bu arada kapanıyor...»

Bigre sesini alçaltarak sözlerine şöyle devam etti : «Söylediklerimizi işitmez ; gel şunu açıkça söyliyelim, onların yaşındayken biz daha mı usluyduk sanki? En kötü babalar kimlerdir bilir misin? Gençliklerinde

yaptıklarını unutanlar. Söyle bakalım ; hiç dışarıda gecelediğimiz olmamış mıdır?

— Ee dostum Bigre, söyle bakalım ; babalarımızın hoşuna gitmiyen ilişkilerimiz de olmadı mı hiç?

— Bunun için ben canımın yandığından çok bağırıyorum. Sen de benim gibi yap.

— Ama Jacques dışarıda gecelemiş değil ki?

— Bu gece olmasa bile, başka bir gece dışarıda kalmıştır. Oğluna karşı öfkeli değilsin ya?

— Değilim.

— Ben gittikten sonra da onu hırpalamıyacaksın?

— Kesinlikle.

— Söz veriyor musunuz?

— Veriyorum.

— Namusun üstüne mi?

— Namusum üstüne.

— Pekâlâ, artık gidebilirim...»

Babalığım Bigre kapıdan çıkarken babam hafifçe omuzuna vurdu «Dostum Bigre, bana öyle geliyor ki bu işin içinde bir iş var. Bizim ağaların ikisi de birer düzenbazdan başka bir şey değiller. Korkarım bugün bize yine bir oyun ettiler, ama nasıl olsa bir gün meydana çıkar. Hadi güle güle dostum.

EFENDİ. — Peki arkadaşın Bigre'le Justine arasındaki maceranın sonu neye vardı?

JACQUES. — Neye varması gerekiyorsa ona. Bigre kıza darıldı ; o da daha çok darıldı. Ağladı. Bigre merhamete geldi, Justine ona benim onun en iyi arkadaşı olduğuma yeminler etti. Ben de Justine'in köyün en namuslu kızı olduğuna yeminler ettim. Bize inandı. İkimizden de özürler diledi. İkimize de eskisinden çok değer verdi ve sevdi. İşte bekâretimi kaybedişimin başlangıcı, ortası ve sonu. Şimdi, efendim, bana bu edep-

sizce hikâyenin ahlâkî amacının ne olabileceğini öğretmenizi bekliyorum.

EFENDI. — Kadınları daha iyi tanımak.

JACQUES. — Böyle bir derse ihtiyacınız mı vardı?

EFENDİ. — Dostları da daha iyi tanımak.

JACQUES. — Baştan çıkmaya karar vermişlerse kızınızdan ya da karınızdan yararlanmıyacak bir dost bulunabileceğini sanıyor muydunuz?

EFENDİ. — Babaları ve çocukları da iyi tanımak.

JACQUES. — Haydi efendim, siz de ; babalar ve çocuklar her zaman karşılıklı olarak birbirlerini aldatmışlardır.

EFENDİ. — Bütün bu söylediklerin, hepsi birtakım ebedî hakikatler. Ama bunların üstünde ne kadar dursan azdır. Bundan sonra bana anlatacağın hikâye ne olursa olsun ; ondan yararlanmamak için insanın budala olması gerek. Haydi devam et bakalım.

Okuyucum, içime bir kuruntu düştü. Galiba Jacques'la efendisine, aslında söylemek hakkı size ait olan bazı düşünceleri dile getirme şerefini verdim. Eğer böyleyse onların kızacaklarından korkmadan bu düşünceleri geri alabilirsiniz. Bana öyle geliyor ki *Bigre* sözcüğünden hoşlanmadınız. Bunun nedenini öğrenmeyi çok isterdim. Bu benim araba tamircisinin gerçek soyadıdır. Bütün vaftiz tutanakları, ölüm tutanakları, nikâh kâğıtları Bigre imzasını taşımaktadır. Bugün dükkânı ellerinde tutan Bigre'lerin torunları da Bigre adını taşımaktadırlar. Güzel şeyler olan çocukları sokaktan geçerken, onları görenler : «Bakın küçük Bigre'ler geçiyor» derler. *Boule* adını söylediğiniz zaman şimdiye kadar tanıdığınız en büyük marangozu anmış olursunuz. Bunun gibi, Bigre bölgesinde de Bigre adını söyleyip, bunun en büyük araba tamircisine ait olduğunu hatırlamamak olanaksızdır. Bu yüzyılın başındaki bü-

tün dua kitaplarının sonunda adı okunan Le Bigre, onların akrabalarındandır. Şayet Bigre'lerin küçük torunlarından birinin adı büyük bir işe karışırsa, siz derhal Sezar'ı ya da Condé'yi hatırlar gibi Bigre'in özel adını hatırlarsınız. Çünkü Bigre'den Bigre'e fark var. Tıpkı Guillaume'dan Guillaume'a fark oluşu gibi. Eğer sadece Guillaume dersem bununla ne Büyük Britanya fatihini, ne de *Avukat Patelin*'deki kumaş tüccarını anlatmış olurum. Yalnız başına Guillaume adı ne kahramanca bir ad, ne de bir burjuva adıdır. Bigre için de bu böyledir. Yalnız başına Bigre ne ünlü araba temircisinin, ne de onun anlamsız atalarından ya da anlamsız torunlarından birinin adıdır. Şunu açıkça söyliyeyim ki, bir özel ad, zevke uygun ya da zevksiz olamaz. Sokaklar Pompée adını taşıyan köpeklerle dolu değil mi? Ya şu yapmacık nezaketi bırakırsınız, ya da sizinle, milord Chatham'ın [1] parlamento üyeleriyle konuştuğu gibi konuşurum. Onlara : «Şeker, şeker, şeker : bunda gülecek ne var?» demişti ben de size : «Bigre, Bigre, Bigre, neden bir adam Bigre adını taşımasın?» derim. Bu tıpkı bir subayın, generali büyük Condée'ye dediği gibi bir şey. Araba tamircisi Bigre olduğu gibi, civanmert bir Bigre ; sizin ve benim gibi kendi halinde bir Bigre, ve bir de başka bir sürü adam gibi budala frère Bigre vardır.

JACQUES. — Bir düğün günüydü ; frère Jean komşularından birinin kızını evlendiriyordu. Ben de sağdıçlık ediyordum. Beni sofrada cemaatin iki alaycısının arasına koymuşlardı. Onların arasında, hiç de öyle olmadığım halde, pek ahmak bir şey görünüyordum. Gerdek hakkında bana birkaç soru sordular. Ol-

1. Kıral III. George'un nâzırının babası, William Pitt. Chatham Kontu. (Çev.)

dukça budalaca yanıtlar vermiş olacağım ki kahkahalarla gülmeye başladılar. İki nüktedanın, sofranın öbür ucunda oturan karıları: «Hayrola? Neden bu kadar neşelendiniz böyle?» diye bağırdılar. Kocalardan biri : «Ne olacak, çok garip şeyler söylüyor. Sana bu gece anlatırım,» dedi. Arkadaşı kadar meraklı olan öteki kadın da kendi kocasına aynı soruyu sordu, o da kocasından aynı yanıtı aldı. Yemek boyunca yanıtlar, adamların kahkahaları ve karılarının şaşkınlığı sürdü gitti. Yemekten sonra dans başladı. Danstan sonra da gelin güvey gerdeğe girdiler, çorap bağı töreni yapıldı, ben yatağıma çekildim, şu bizim alaycı iki ahbap da kendi yataklarına çekildiler ve yatakta karılarına o anlaşılmaz, inanılmaz şeyi anlattılar. İnsan böyle benim gibi yirmi iki yaşında, güçlü kuvvetli, yakışıklı, çevik ve akıllı bir delikanlı olsun da anasından doğduğu gibi kalmış olsun ; buna kadınlar da kocaları da şaşıp kaldılar. Fakat, ertesi sabah Suzanne bana işaret etti ve dedi ki : «Bir işin var mı Jacques?

— Hayır, komşum yok. Size ne hizmette bulunabilirim?

— Şey... istiyorum... istiyorum ki...» Böyle, istiyorum derken elimi sıkıyor ve garip bir bakışla gözlerimin içine bakıyordu. «Bizim keseri al da, bana biraz çalı kes. Yalnız kesmek güç oluyor benim için...

— Başüstüne madam Suzanne...

Keseri aldım ve yola koyulduk. Giderken Suzanne başını omuzuma bırakıyor, çenemi okşuyor, kulaklarımı çekiyor, yanaklarımı çimdikliyordu. Çalılığa geldik. Bulunduğumuz yer meyilliydi. Suzanne yokuşun en yüksek yerinde, boylu boyunca sırt üstü yere yattı ; ayaklarını birbirinden ayırmış, ellerini başının altında kenetlemişti. Ben ondan daha aşağıdaydım. Keserle çalılara rastgele vuruyordum. Suzanne, dizlerini büktü, topuklarını kabaetlerine yaklaştırdı, dizleri eteğini iyi-

ce yukarı kaldırmıştı. Ben, hep keseri rastgele, vurduğum yere bakmadan ve çoğu kere de boşluğa sallayıp duruyordum. Nihayet, Suzanne : «Jacques, bitmedi mi hâlâ? diye sordu.

— İsterseniz bitireyim, madam Suzanne.

— Bitirmeni istediğimi görmüyor musun?...» dedi kısık bir sesle. Ben de bitirdim. Bir soluk aldım. Sonra yine bitirdim ; ve Suzanne...

EFENDİ. — Senin şu var olmayan bekâretini almış oldu, öyle mi?

JACQUES. — Evet, öyle ; ama Suzanne farkına vardı : «Bizim herife iyi bir ders verdin, seni kâfir... dedi.

— Ne demek istiyorsunuz, madam Suzanne?

— Hiç, bir şey değil. Beni pekâlâ anlıyorsun ; birkaç kere daha aldatsan da hoş görürüm...» Çalıları demet ettim. Sırtladım, geri döndük ; o kendi evine gitti, ben kendi evime.

EFENDİ. — Yolda hiç dinlenmeden mi?

JACQUES. — Hayır.

EFENDİ. — Bucak ile köyün arası çok uzak mıydı?

JACQUES. — Köyden bucağa kadar olan yoldan daha uzak değildi.

EFENDİ. — Kadın buna değmez miydi?

JACQUES. — Değerdi, fazlasına da değerdi belki, ama başka bir gün : her ânın ayrı bir değeri vardır.

Bundan bir süre sonra, Marguerite, öteki alaycının karısı, beni çağırdı ; değirmene götüreeck buğdayı varmış, ama vakti yokmuş, babama da çocuklarından birini göndermesini söylemiş. Çocukların en büyüğü olduğum için babamın beni seçeceğinden şüphe etmiyordu. Nitekim düşündüğü gibi de oldu. Marguerite kadın evinden çıktı. Ben de peşinden. Çuvalı eşeğine yükledim, yalnız başıma değirmene götürdüm. Buğdayı öğütül-

dü. Tekrar evin yolunu tuttuk. Ben de eşek de oldukça kederliydik. Ben şu angaryanın yanıma kalacağını düşünüyordum. Aldanmışım. Değirmenle köy arasında küçük bir korudan geçiliyordu. İşte Marguerite kadını orada, yolun kenarında otururken gördüm. Gün batıyordu. «Jacques, dedi, sonunda gelebildin! biliyor musun seni bir saattir beklemekten helâk oldum?...»

Okuyucum, siz de pek titizsiniz yani. Anlaşıldı, beklemekten helâk olmak kentli hanımların sözüdür ; Marguerite kadının beklemekten canı çıkar.

JACQUES. — Su azdı, değirmen ağır işliyordu, değirmenci sarhoştu, çok gayret ettiğim halde daha erken gelemedim.

MARGUERİT. — Otur şuraya da biraz çene çalalım.

JACQUES. — Peki madam Marguerite ben de bunu diyecektim.

Çene çalmak için yanına oturdum. Ama ikimiz de susuyorduk. Nihayet ona : iyi ama, bir şey söylediğiniz yok madam Marguerite, hani çene çalmıyoruz, dedim.

MARGUERİTE. — Kocamın senin için söyledikleri ni düşünüyorum da.

JACQUES. — Kocanızın söylediklerinin birine inanmayın ; palavracının biridir o.

MARGUERİTE. — Bana senin şimdiye kadar hiçbir kadınla düşüp kalkmadığını söyledi.

JASQUES. — Ah, bakın bunu doğru söylemiş.

MARGUERİTE. — Nasıl? Bir kerecik olsun?

JASQUES. — Bir kerecik bile.

MARGUERİTE. — Amma da yaptın ha! Senin yaşında bir delikanlı, kadın nedir bilmesin olacak şey mi?

JACQUES. — Kusura bakmayın, madam Marguerite.

MARGUERİTE. — Ya peki kadın nedir bakalım?

JACQUES. — Kadın mı?

MARGUERİTE. — Evet, kadın.

JACQUES. — Hele durun... başında başlığı, bir önlüğü ve iri memeleri olan bir insandır.

EFENDİ. — Ah edepsiz!

JACQUES. — Ötekisi aldanmamıştı ; bunun aldanmasını istiyordum. Yanıtım üzerine bayan Marguerite uzun uzun kahkahalarla güldü. Ben ise şaşkın bir tavırla bu kadar gülecek ne var diye sordum. Benim saflığıma güldüğünü söyledi. «Nasıl? Sahi mi söylüyorsun ; koca delikanlı, bundan öte bir şey bilmiyor musun?

JACQUES. — Hayır, madam Marguerite.

Bunun üzerine bayan Marguerite sustu. Ben de sustum. Sonra ona «ama, madam Marguerite, biz çene çalmak için oturmuştuk, bir kelime bile söylediğiniz yok, hiç konuşmuyoruz dedim. Neniz var bayan Marguerite? hayale mi daldınız?

MARGUERİTE. — Evet, hayale daldım.»

Böyle hayale daldım derken göğsü kalkıp iniyor, sesi yavaşlıyor, vücudu titriyor, gözleri kapanıyor, ağzı yarı açılıyordu. Derin derin içini çekti. Kendinden geçmişti. Onu ölü sanmış gibi yaparak, korkuyla bağırdım : madam Marguerite! madam Marguerite! Konusun kuzum, madam Marguerite, bir fenalık mı hissediyorsunuz?

MARGUERİTE. — Hayır yavrum, bir dakika rahat bırak beni... Ne oldu bilmem... Birden bire böyle oldum işte.

EFENDİ. — Yalan söylüyordu.

JACQUES. — Evet, yalan söylüyordu.

MARGUERİTE. — Hayale dalmıştım da.

JACQUES. — Geceleri kocanızın yanında da böyle hayale daldığınız olur mu?

MARGUERİTE. — Arada sırada olur.

JACQUES. — Herhalde kocanız bu halinizden ürker.

MARGUERİTE. — Böyle anlarda o...

Marguerite yavaş yavaş kendine geldi ve : «Bir hafta önceki düğünde kocamla, Suzanne'in kocasının seninle alay ettiklerini düşünüyordum. Bu benim yüreğime dokunmuştu, ne olduğumu bilemedim.

JACQUES. — Çok iyi kalplisiniz.

MARGUERİTE. — Birisiyle alay edilmesinden hoşlanmam. İlk fırsatta yeniden seninle alaya başlıyacaklar diye düşünüyordum ; böyle olursa üzülürüm.

JACQUES. — Ama bunun olmaması sizin elinizde.

MARGUERİTE. — Nasıl?

JACQUES. — Bana öğreterek...

MARGUERİTE. — Neyi?

JACQUES. — Şu kocanızla Suzanne'ın kocasını o kadar güldüren bilmediğim şeyi. Bir daha gülmezler.

MARGUERİTE. — Oh! yok, yok. Biliyorum, gerçi sen iyi bir çocuksun, kimseye bir şey söylemezsin ama; cesaret edemem.

JACQUES. — Neden sanki?

MARGUERİTE. — Bilmem işte cesaretim yok.

JACQUES. — Ah! madam Marguerite, ne olur öğretin bana. Size çok minnettar olurum, öğretin şunu...» Bunları söyliyerek ellerini sıktım, o da benim ellerimi sıktı. Gözlerinden öptüm, o da beni ağzımdan öptü. Bu sırada ortalık kapkaranlık olmuştu. Ona şöyle dedim : «Görüyorum, bana bunu öğreterek daha da iyilik yapmak istemediğinizi görüyorum, madam Marguerite, çok üzdü bu beni. Haydi kalkalım, eve dönelim...» Bayan Marguerite sustu. Bir elimi elinin içine aldı ; onu bilmem nereye götürdü. Ama, ben sadece : «Bir şey yok, bir şey yok» diye bağırdığımı biliyorum.

EFENDİ. — Ah edepsiz ; edepsizin edepsizi!...

JACQUES. — Gerçek şu ki, o epeyce soyunmuştu; ben de fazlasıyla öyleydim. Ve gerçek şu ki, elim hâlâ onun hiçbir şey olmayan yerindeydi ; ve o da elini benim vücudumda hiç de öyle olmayan yere koymuştu. Yine gerçek şu ki, ben onun altındaydım, ve, dolayısıyle, o benim üstümdeydi. Gerçek şu ki, onun yorulmasına filân bakmadım, zaten işin bütün yorgunluğuna katlanması gerekiyordu. Gerçek şu ki, bana bilmediğimi öğretmeye o kadar kendini vermişti ki, neredeyse öleceksti. Gerçek şu ki, ben de onun kadar kendimden geçmiş bir halde olduğumdan, ne söylediğimi bilmiyerek : «Ah! madam Suzanne ne tatlı şey bu!» diye haykırıvermiştim.

EFENDİ. — Yani madam Marguerite demek istiyorsun, değil mi?

JACQUES. — Hayır, hayır. Gerçek şu ki, madam Marguerite diyecek yerde, madam Suzon demiştim. Gerçek şu ki, madam Marguerite'e, onun bana öğrettiğini sandığı şeyi, madam Suzon'un üç dört gün önce biraz farklı bir şekilde bana öğretmiş olduğunu itiraf etmiş oluyordum. Gerçek şu ki, kadın bana «Ne! dedi, sana bunu ilk defa öğreten ben değilim de, Suzon mu?» Gerçek şu ki, ben de ona şu yanıtı verdim : «Ne o, ne de sen». Gerçek şu ki, bir taraftan onunla, Suzon'la ve iki kocayla alay edip, kendi kendime önemsiz küfürler savururken, bir de baktım, ben üste çıkmışım, o benim altımda kalmış. Gerçek şu ki, bana bu türlüsünden de çok zevk duymakla birlikte öteki türlüsündeki kadar duymadığını itiraf ederek tekrar üstüme çıktı, dolayısıyle, ben onun altına düştüm. Gerçek şu ki, biraz susup dinlendikten sonra, artık ne onu altımda buldum, ne de kendimi onun üstünde ; ne onu üstümde buldum, ne de kendimi onun altında. Çünkü ikimiz de yan yatmıştık. Başı biraz öne eğilmişti ve iki butu, iki

kalçama dayanmıştı. Gerçek şu ki, eğer daha az bilgili olsaydım, iyi yürekli madam Marguerite öğretilebilecek her şeyi öğretmiş olacaktı bana. Gerçek şu ki köye güçlükle gelebildik. Gerçek şu ki, boğazımın ağrısı arttı, sesim on beş günden önce açılacağa benzemiyor.

EFENDİ. — Peki, bu kadınları sonra tekrar görmedin mi?

JACQUES. — Affedersiniz, pek çok defa.

EFENDİ. — İkisini de mi?

JACQUES. — İkisini de.

EFENDİ. — Araları açılmadı mı?

JACQUES. — Birbirlerine yardım ettikleri için, birbirlerini daha çok sevmeye başladılar.

EFENDİ. — Bizim karılarımız da olsa böyle yaparlardı ; ama, her kadın, kendi erkeğinin olmalı... Gülüyorsun.

JACQUES. — Şu ufak tefek adam, ne zaman bağırıp çağırırken, küfürler savururken, ağzından köpükler saçarak kafasını, ayaklarını, ellerini sallayıp, bütün vücuduyle sıçrarken ve ölümü göze alıp kendini ambarın çatısından aşağıya ataya hazırlanırken gözümün önüne gelse gülmekten kendimi alamam.

EFENDİ. — Bu ufak tefek adam kim, kuzum? Bayan Suzon'un kocası mı?

JACQUES. — Hayır.

EFENDİ. — Bayan Marguerite'in kocası mı?

JACQUES. — Hayır... Hep aynı tip... Bunlar hiç eksik olmazlar.

EFENDİ. — Kim o halde?

Jacques bu soruyu yanıtlamadı ; efendisi tekrarladı:

«Söyle canım, kimdi bu ufak tefek adam.

JACQUES. — Bir gün bir çocuk, bir çamaşırcı dükkânının kasasına oturmuş avazı çıktığı kadar ba-

ğırıyordu. Onun sesinden bizar olan dükkâncı kadın : «Yavrum, ne bağırıp duruyorsun öyle?

— Bana A dedirtmek istiyorlar da ondan.

— Peki sen de neden A demek istemiyorsun?

— Çünkü A der demez, B dedirtmeye kalkacaklar.»

Yani ufak tefek adamın adını söyler söylemez, bana hikâyenin alt yanını söyletmek istiyeceksiniz.

EFENDİ. — Belki.

JACQUES. — Muhakkak.

EFENDİ. — Haydi, dostum Jacques, söyle şu ufak tefek adamın adını, bunu söylemek için senin de için içine sığmıyor, öyle değil mi sanki? haydi söyle de ferahla.

JACQUES. — Bu, cüce, kambur, karga burunlu, kekeme, şaşı, kıskanç, sefih bir yaratıktı ve Suzon'a âşıktı ve galiba Suzon da onu seviyordu. Köyün papazıydı bu.

Jacques tıpatıp çamaşırcının çocuğuna benziyordu ; boğazı ağrıdığından beri ona A dedirtmek çok güçtü. Ama bir kere de demeye görsün ; alfabeyi sonuna kadar tamamlamadan durmazdı.

«Suzon'un ambarındaydım. İkimiz yapayalnızdık.

EFENDİ. — Bir şey yapmıyor muydun?

JACQUES. — Hayır. Papaz geldiği zaman, suratını astı, söylenmeye başladı. Çok tepeden bakıcı bir tavırla Suzon'a köyün böyle en bıçkın oğlanıyle samanlığın en ücra köşesinde ne yaptığını sordu.

EFENDİ. — Görülüyor ki, köyde epeyce nam salmışsın.

JACQUES. — Hem de pek yerinde olarak. Herif adamakıllı kızmıştı. Bu konuda daha da ağır lâflar söyledi. Ben de kızmaya başlamıştım. Önce küfürden başlıyarak yumruk yumruğa geldik. Bir çatal yakaladım,

bacaklarının arasından geçirdim. Oraya buraya savurarak kaldırdım ; bir saman demeti gibi ambarın tepesine attım.

EFENDİ. — Yüksek miydi bu ambar?

JACQUES. — En aşağı on ayak vardı ve küçük adam buradan boynunu kırmadan atlıyamazdı.

EFENDİ. — Sonra ne oldu?

JACQUES. — Ne olacak, Suzon'un başörtüsünü çıkardım. Gerdanını okşadım ; kendini yapmacıktan savunmak istedi. Orada rahatlığını deneyimlerimizle bildiğimiz bir eşek semeri vardı. Onu bunun üstüne ittim.

EFENDİ. — Etekliğini de kaldırdın mı.

JACQUES. — Etekliğini de kaldırdım.

EFENDİ. — Ya peki papaz sizi görüyor muydu.

JACQUES. — Benim sizi gördüğüm gibi.

EFENDİ. — Gördüğü halde susuyor muydu?

JACQUES. — Yok artık, o kadar da değil. Öfkeden kudurmuş bir halde avaz avaz haykırıyordu : «Ka... ka... katil var!... yan... yan... yangın var! hır... hır... hırsız var!...» Derken, bir de ne görelim, kadının uzakta sandığımız kocası koşarak gelmiyor mu?

EFENDİ. — İçerledim şu herife : tevekkeli papazları sevmem.

JACQUES. — Hele bir de herifin gözleri önünde olunca, keyfinize diyecek olmazdı.

EFENDİ. — Anlıyorum.

JACQUES. — Suzon, ancak doğrulacak zaman bulabildi, ben de üstümü başımı düzeltip oradan sıvıştım. Bundan sonra olanları Suzon anlattı. Papazı ambarın üstünde tünemiş gören koca, gülmeye başlamış. Papaz ona «Gü... gü... gül bakalım... bu... bu... budala herif...» diyormuş. Koca, onun bu sözüne uyarak daha fazla gülmeye başlamış ve orada ne aradığını sormuş. Papaz : «Be... be... beni... ye... ye... yere... i... i... indir» dermiş. Koca, gülmeye devam ederek nasıl

indireceğini sorarmış. Papaz da : «Na... na... nasıl... çık... çık... çıktıysam öyle... ça... ça... çatalla...» diye yanıt verirmiş. Aşkolsun ; hakkın var ; gördün mü okumanın yararını?...» Koca, çatalı almış, papaza uzatmış. O da, ben onu nasıl taktıysam, kendini çatala öylece takmış. Koca, böyle çatalın ucunda, ambarın içinde birkaç tur yaptırmış ona. Bu gezinti sırasında bir yandan da bir türkü mırıldanıyormuş. Papaz ise bağırıp dururmuş : «İ... i... indir... be... be... beni..., ke... ke... ra... ra... ta, i... i... indirecek mi... mi... sin, be... be... ni sen?» Adam, papaza şöyle demiş : «Neden, papaz efendi, sizi böyle köyün bütün sokaklarında gezdirmiyeyim? Hiç böyle bir geçit alayı görülmemiştir.» Nihayet, koca onu yere indirmiş, papaz da korkudan kurtulmuş. O zaman kocaya ne dediğini bilmiyorum. Çünkü, Suzon kaçmış. Ama, ben şunları duyabildim «Se... se... fil..., se... se... sen... bi... bi... bir pa... pa... za vu... vu... vurdun..., se... se... ni... a... a... fa... fa... roz... e... e... de... de... ceğim.»

Küçük adam bunları söylüyor, koca da çatalla onu kovalıyordu. Yanımda başka birkaç kişi daha olduğu halde oraya geldim. Beni orada görür görmez, koca, çatalı bana doğru çevirerek : «Gel, gel...» dedi.

EFENDİ. — Ya Suzon?

JACQUES. — O, yakayı sıyırdı.

EFENDİ. — Kötü şekilde mi?

JACQUES. — Hayır ; eğer suçüstü yakalanmazlarsa, kadınlar daima yakayı iyi şekilde sıyırırlar... Ne güldünüz?

EFENDİ. — Senin gibi, ne zaman şu küçük papazı kocanın elindeki çatalın ucunda düşünürsem güleceğim.

JACQUES. — Bu macera kulağına gittiğinde babam da gülmüştü. Zaten, az bir süre sonra, size de söylediğim gibi, askere yazıldım.

Bazılarına göre, Jacques burada bir süre sustuktan ya da öksürdükten, bazılarına göre de bir süre güldükten sonra, efendisi ona : «Peki, şu senin aşk maceraları?» dedi. Jacques, başını salladı ve yanıt vermedi.

Zevk sahibi, ahlâk sahibi, filozof geçinen bir insan, nasıl olur da uluorta bu çeşit müstehcen hikâyeler anlatmaktan hoşlanabilir? — İlkin, okuyucum, bunlar hikâye değil, tarihtir ; ve de ben, Jacques'ın edepsizliklerini anlattığım zaman kendimi, Tiberius'un hovardalıklarını anlatan Sueton'dan daha suçlu saymıyorum. Oysa, siz, Sueton'u okursunuz ve ona hiçbir kusur bulmazsınız. Neden Catulle'ü, Martial'i, Horatius'u, Juvenalis'i, Petronius'u, La Fontaine'i ve daha birçoklarını okurken gözlerinizi bile kırpmıyorsunuz? Neden stoacı Seneka'ya : «Kölenizin sefahat âlemlerini devaynasında seyretmeye ne ihtiyacımız var?» demiyorsunuz? Neden yalnızca ölülere karşı hoşgörülüsünüz? Bu taraf tutma üzerinde bir parça düşünürseniz eğer, bunun bazı kötü ilkelerden kaynaklandığını görürsünüz. Eğer pek öyle yüzü gözü açılmadık bir kişiyseniz, beni okumazsınız. Yok, eğer ar perdeniz yırtılmışsa hiç sakıncasız okursunuz. Sonra, bu sözlerimi tatminkâr bulmuyorsanız eğer, Jean-Baptiste Rousseau'nun önsözünü açıp okuyun, orada benim savunmamı bulursunuz. İçinizden kim Voltaire'e *La Pucelle*'i yazdığı için çatabilir? Kimse. O halde, insanların davranışlarını tartmak için iki teraziniz var, öyle mi? «Ama, diyeceksiniz, Voltaire'in *La Pucelle*'i bir şaheser! — Daha kötü ya ; daha çok okunacak demektir. — Oysa, senin Jacques'ın, kimisi gerçek, kimisi uydurma, kabaca yazılmış, gelişigüzel sıralanmış bir olaylar rapsodisinden başka bir şey değil! — Daha iyi ya. Bundan ötürü benim *Jasques*'ım az okunacak demektir. İşi ne tarafından alırsanız alın, haksızsınız. Eğer eserim güzelse, si-

ze zevk verecektir. Eğer kötüyse, hiçbir fenalığı dokunmıyacak demektir. Kötü bir kitaptan daha mâsum bir kitap olamaz. Sizin de yaptığınız abuk sabuk şeyleri takma adlar altında yazmak benim için çok eğlenceli bir şey. Sizin budalalıklarınız beni güldürüyor. Yazılarıma bunun için kızıyorsunuz. Size içtenlikle şunu söyliyeyim ki, okuyucum, ikimizden daha kötü olan ben değilim. Eğer kendimi sizin kötülüklerinizden koruyabilmek , sizi kitabımın tehlikelerinden ya da vereceği can sıkıntısından korumak kadar kolay olsaydı ne kadar sevinirdim! Adi ikiyüzlüler, rahat bırakın beni ; siz kızgın eşekler gibi şey edin ; ama bırakın ben de sözünü edeyim. Sizi bu işi yapmakta serbest bırakıyorum, siz de beni lâfımı etmekte serbest bırakın. Siz hiç çekinmeden öldürmek, çalmak, ihanet etmek, sözcüklerini açık açık söylersiniz de, ötekini ancak dişlerinizin arasından mırıldanırsınız! Acaba bu sözde edepsizce lâfları az söylemekle, bunları daha az düşündüğünüzü mü sanıyorsunuz. Kuzum o kadar doğal, o kadar gerekli, o kadar yerinde olan cinsel eylemden ne zarar gördünüz ki, onun sözlü işaretlerini konuşmalarınızdan defetmeye bakarsınız, ve bundan ağzınız, gözleriniz, kulaklarınız kirlenecek sanırsınız? En çok kullanılan, en az yazılan, üzerinden en çok susulan deyimler, en iyi bilinen, en yaygın tanınan deyimler olsa gerek. Nitekim, öyledir de. *Futuo* sözcüğü, ekmek sözcüğüden çok daha az kullanılır, ama her yaşta insan bilir onu, her dilde yeri vardır ; her dilde onunla eşanlamlı binbir kelime bulunur, hiç telâffuz edilmeden, sessizce, şekilsizce, her dile kendisini kabul ettirir, ve onu en çok yapan cins (sexe), onu an az anmak alışkanlığındadır. Hâlâ bağırışlarınızı duyar gibi oluyorum : «Seni arlanmaz! seni utanmaz! seni safsatacı!...» Haydi cesaret! Elinizden hiç düşürmediğiniz, benim de kendisine burada sadece tercüman olduğum bir değerli yazara sö-

vün bakalım. Onun üslûbundaki açık saçıklık bence ahlâkının temizliği için bir garantidir. Bu yazar Montaigne'dir. *Lasciva est nobis pagina, vita proba.*

Jacques'la efendisi günün kalan kısmını hiç ağızlarını açmadan geçirdiler. Jacques öksürüyor, efendisi de : «İşte yine bir kötü öksürük!» diyor, farkında olmadan, saatine bakıyor, yine farkında olmadan enfiye kutusunu açıyor ve hiçbir şey duymadan burnuna bir tutam enfiye çekiyordu. Bana bunun böyle olduğunu gösteren şey, bu hakaretleri birbiri ardından üç dört defa büyük bir düzenlilikle yapmış olmasıdır. Birkaç dakika sonra, Jacques yine öksürüyor, efendisi ona : «Ne Allahın cezası öksürük bu! diyordu. Hancı kadının şarabını patlayıncaya kadar içmiştin. Dün akşam kâtiple otururken de yine öyle kendini kapıp koyuverdin, yukarı çıktığın zaman yalpa vuruyordun, ne dediğini bilmiyordun ; bugün de tam on defa içtin. Şimdi bahse girerim ki, mataranda bir damla şarap kalmamıştır...» Sonra, dişleri arasından mırıldanarak saatine bakıyor, burnuna ziyafet çekiyordu.

Size şunu söylemeyi unuttum, okuyucum : Jacques, hiçbir zaman, matarasını ağzına kadar şarapla, hem de en iyisinden, doldurmadan yola çıkmazdı. Matara, eyerin yanında asılı dururdu. Efendisi, onun hikâyesini uzunca bir soruyla kesti mi, matarayı eyerden çözer, şarabı havadan ağzına döke döke içerdi ; matarayı da efendisi susuncaya kadar yerine koymazdı. Bir şey söylemeyi daha unuttum. Jacques, uzun uzadıya düşünmeyi gerektiren bir şey karşısında kaldı mı, önce matarasına danışırdı. Bir ahlâk sorununu çözmek, bir olayı tartışmak, bir yolu ötekine tercih etmek, bir işe başlamak, devam etmek ya da bitirmek, bir siyasi hareketin, malî ya da ticarî konuda bir spekülâsyonun yararlarını ve zararlarını ölçmek, bir yasanın akıllıca ya da akılsızca bir şey olup olmadığını anlamak,

bir savaşın sonunu kestirmek, bir han seçmek, handa oda, odada yatak beğenmek mi gerekiyor? İlk sözü : «Hele bir mataraya danışalım!» son sözü de : «Mataramın ve benim fikrimiz bu!» olurdu. Kader, onun kafasının içinde sustuğu zaman, matarasında konuşurdu. Bir çeşit portatif Pythia (1) idi bu ; Delphoi'de eteklerini kaldırmış çıplak kıçıyla üç ayaklı sehpasında oturan Pythia, ilhamını aşağıdan yukarıya doğru alırken ; Jacques, atının üstünde, başını göğe kaldırmış, matarasının kapağını açıp ağzını ağzına doğrultmuş olduğu halde, ilhamını yukarıdan aşağıya doğru alıyordu. Pythia da, Jacques da, kehanetlerini söyledikleri zaman sarhoştular. Jacques, kutsal ruhun, havarilere bir matara içinde kendisini gösterdiğini iddia ederdi. Pantecote yortusuna, matara bayramı adını veriyordu. Çeşitli falcılık şekilleri üzerine küçük bir kitap bırakmıştır. Bu derin eserde, Bacbuc ya da Matara falını bütün öbürlerine yeğ tutar. Bacbuc devini, karnına vurup soru yağmuruna tutan papaz Meudon'un falını, papaza beslediği büyük saygıya rağmen, yanlış buluyordu. «Rabelais'yi severim, ama hakikati daha çok severim» derdi. Ona, din sapkını *Engastrimute* adını verirdi!. Bundan başka, birbirinden güçlü yüzlerce kanıtla, Bacbuc ya da matarada en doğru kehanetlerin kendilerini ince boyundan duyurduklarını ispatlardı. Bacbuc'un en şanlı yandaşları ve son yüzyılın mataradan en iyi esinlenenleri arasında Rabelais'yi, La Fare'ı, Chapelle'i, Chaulieu'yü, La Fontaine'i, Molière'i, Panard'ı, Gallet'yi, Vadé'yi sayardı. Platon ve Jean-Jacques Rousseau, onun gözünde, şarabı kendileri içmeden öven, yalancı matara kardeşleriydiler. Es-

1. Delphoi'deki Apollon tapınağında kehanette bulunan rahibe.

kiden, mataranın birkaç tane ünlü tapınağı olmuştu : La Pomme - de - pin, Le Temple de la Guinguette gibi ; bunların tarihini ayrıca yazmıştır o. Bacbuc'cıların ya da Périgord'cuların, yemeğin sonunda dirseklerini masanın kenarına dayamış beklerlerken, tanrısal Bacbuc ya da kutsal matara görünüp aralarına konduğu ve ıslıklar çalıp, başındaki başlığı uzağa fırlatarak, kendisine tapınanları peygamberane köpükleriyle kapladığı zaman, nasıl coştuklarını çok güzel tasvir eder. Manüskrisinin kapağı iki portre ile süslenmiştir. Bu portrelerin altında şu sözler okunur : *Anacréon ve Rabelais, biri eskilerde, öteki de yenilerde mataranın üstad-ı âzamı.*

Jacques, engastrimute deyimini kullanıyor, öyle mi?... Niçin kullanmıyacakmış, okuyucum? Jacques'ın yüzbaşısı Bacbuc'cı idi. Bu sözü bilmiş olması gerekir. Jacques, onun ağzından çıkan her sözcüğü yazar, ve sonra da hatırlardı. Fakat, gerçek şu ki, *Engastrimute* deyimi benimdir ; asıl metinde: *Vantrilok* yazılıdır.

Şimdi siz, bütün bunlar iyi de, Jacques'ın aşk maceraları ne oldu? diyorsunuz. — Jacques'ın aşklarını, Jacques'dan başka bilen yok. O da, boğazı ağrıdığı için, efendisini saatine bakıp, enfiye çekmeye mahkûm etmiş bulunuyor. Büyük bir yoksunluk. Ne yapacağız şimdi? Valla, ben de bilmiyorum. Herhalde, tanrısal Bacbuc'le kutsal mataraya danışmanın tam sırası olsa gerek. Gelgelelim, onun ibadeti unutulmuş, tapınakları boşalmış. Tanrısal Kurtarıcımız doğduğu gün, putatapıcılığın kâhinleri nasıl artık kehanette bulunamaz oldularsa, Gallet'nin ölümünden sonra Bacbuc'ün kâhinleri de öyle suspus oldular. Artık ne büyük bir şiir, ne yüksek bir belâgat, ne de bir köşesinde sarhoşluğun ve dehanın damgası bulunan işler var. Artık her şey düşünülerek, ölçülüp biçilerek, akademik bir tarzda ve yavanlaştırılarak yapılıyor. Ey tanrısal Bacbuc!

ey kutsal Matara! ey Jacques'ın kutsal varlıkları! Tekrar bize dönün! okuyucum, içimden size tanrısal Bacbuc'un doğuşunu, o doğarken olan mucizeleri, onun hüküm sürdüğü günlerdeki hârikaları ve o ortadan çekildikten sonra meydana gelen felâketleri anlatmak geliyor. Eğer Jacques'ın boğaz ağrısı devam eder, efendisi de susmakta direnirse, bu hikâyeyi dinlemekle yetinmeniz gerekecek ve ben onu uzattıkça uzatacağım ; ta ki Jacques'ın boğazı iyileşip, o yeniden aşk maceralarını anlatmaya başlayana dek...

Burada, Jacques'la efendisinin konuşmalarını kesen, gerçekten pek esef edilecek, bir boşluk var. Kim bilir, belki bir gün Nodot'nun, başkan de Brosses'un, Freinshémius'un, ya da peder Brottier'nin torunlarından biri bu boşluğu doldurur : böylece, manüskriyi ellerinde bulunduran, Jacques'm ya da yüzbaşısının torunları da bol bol gülerler.

Öyle anlaşılıyor ki, boğazı ağrıdığı için susmak zorunda kalan Jacques, aşklarının hikâyesine ara vermiş ; bunun üzerine, efendisi de kendi aşklarını anlatmaya başlamıştı. Ama, sadece bir tahmindir bu ; onun için, buna göre değerlendirilmesi gerekir. Elyazmasında, aradaki boşluğu gösteren noktalı birkaç satırdan sonra şu sözler okunuyordu : «Bu dünyada hiçbir şey budala olmak kadar hazin değildir...» Bu özdeyişi savuran acaba Jacques mıydı, yoksa efendisi mi? Bu uzun ve çetin bir araştırma konusudur. Jacques, efendisine bu sözleri söyliyecek kadar küstâh olmakla birlikte, efendisi de bunları kendi kendisine söyliyecek kadar açık yüreklidir. Her ne hal ise, kesin olan, ama çok kesin olan bir şey varsa, o da söze efendinin devam ettiğidir.

EFENDİ. — Onun doğum gününden bir gün önceydi. Hiç param yoktu. Şövalye Saint-Ouin çok yakın

dostumdur ; kendisi hiçbir zaman hiçbir şeyin sıkıntısını çekmez. «Hiç paran yok mu ?diye sordu.

— Hiç.

— Öyleyse, bulmaktan başka çare yok.

— Nasıl bulunacağını biliyor musun?

— Elbette.» Giyindi, dışarı çıktık. Beni bir sürü dolambaçlı sokaklarda dolaştırdı. Sonunda, küçük, karanlık bir eve geldik. Kirli bir merdivenden üçüncü kata çıktık ; oldukça geniş ve garip bir şekilde döşenmiş bir daireye girdim. Başka birçok şeyler arasında, birbirinden ayrı şekillerde üç tane de konsol vardı burada. Ortadakinin arkasında büyük bir ayna duruyordu. Aynanın tepesi tavana göre fazla yüksek olduğundan, büyük bir kısmı konsolun arkasında kalıyordu. Konsolların üstünde her çeşit eşya vardı. İki tavla ; odanın çevresinde oldukça güzel, ama hepsi ayrı biçimde sandalyeler ; perdesiz bir yataklığın ayakucunda muhteşem bir kanepe ; pencerelerden birinin yanında yepyeni, ama içinde kuş bulunmayan bir kafes ; başka bir pencerede, bir süpürge sapına asılmış bir avize ve süpürge sapının iki ucuna desteklik eden iki köhne hasır iskemle ; ve nihayet, sağda, solda tablolar, kimisi duvara asılmış, kimisi de yığın halinde üstüste konmuş bir halde.

JACQUES. — Burası şüpheli bir yer.

Le Brun (bizim antikacı ve tefeci) birbirlerinin boynuna sarıldılar... «Ya! demek siz ha, şövalye?

— Benim ya, azizim Le Brun.

— Nerelerdesiniz kuzum? Sizi görmeyeli yıllar oldu. Zaman pek kötü, değil mi?

— Çok kötü, azizim Le Brun. Ama, şimdi sorun o değil. Dinleyin beni, bir şey söylemek istiyorum size...»

Ben oturdum. Şövalye ile Le Brun bir köşeye çekildiler ve aralarında konuşmaya başladılar. Konuşmala-

rından, ancak kapabildiğim birkaç kelimeyi sana anlatacağım.

— «İyi bir adam mıdır?

— Çok iyi.

— Aklı başında mı?

— Çok.

— Oğlu mu?

— Oğlu.

— Bizim son iki işi biliyor musunuz.»

— Daha yavaş söyleyin.

— Babası nasıl?

— Çok zengin.

— İhtiyar mı?

— Tirit.»

Le Brun yüksek sesle: «Bakın mösyö şövalye, artık ben hiçbir işe karışmak istemiyorum. Başıma bir sürü belâlar açılıyor sonra. Dostunuzmuş, Allah mübarek etsin! Gerçi, çok kibar bir hali var mösyönün ; ama...

— Azizim Le Brun!

— Hiç param yok!

— Ama, tanıdıklarınız var.

— Hepsi de birtakım düzenbazlar, dalavereciler. Şövalye cenapları, siz bu heriflerin eline düşmekten hâlâ bıkmadınız mı?

— İhtiyacın yasası olmaz.

— Sizi sıkıştıran ihtiyaç, oldukça eğlenceli bir ihtiyaç, bir iskambil partisi, bir tombala partisi, bir kız...

— Ama, aziz dostum!...

— Hep de bana gelirsiniz. Bir çocuk kadar yufka yürekliyim. Hem zaten, yeminini bozduramıyacağınız adam mı var sizin? Hadi, çalın şu zili, bakalım Fourgeot evinde mi... Yok, durun, çalmayın, Fourgeot sizi Merval'e götürür.

— Peki, siz neye götürmüyorsunuz?

— Ben ha! Ben, bu Merval alçağına bir daha ne kendim, ne de dostlarım hesabına iş yaptırmamaya yemin ettim. Şu, herhalde, şüphesiz, namuslu olan mösyö için sizin kefil olmanız gerekiyor ; ben sizin için Fourgeot'ya kefil olurum, Fourgeot da benim için Merval'e...»

Bu sırada, hizmetçi kadın içeri girerek : «Mösyö Fourgeot'ya mı gidilecek?» diye sordu.

Le Brun, hizmetçisine : «Hayır, dedi, hiç kimseye gidilmiyecek... Şövalye cenapları, elimden hiçbir şey gelmiyor, hiçbir şey.»

Şövalye onu kucakladı, yanaklarını okşadı : «Sevgili Le Brun! Sevgili dostum!...» Ben de yanlarına yanaştım ve ısrarlı dileklerimi şövalyeninkilere ekledim: «Mösyö Le Brun! aziz mösyö!...»

Le Brun razı oldu.

Bu sevişme sahnesine gülümseyerek bakan hizmetçi kadın dışarı çıktı ve göz açıp kapayıncaya kadar kısa bir zaman, sonra yanında topal, siyahlar giyinmiş, elinde baston, kekeme, kuru ve buruşuk yüzlü, gözleri fıldır fıldır bakan, ufak tefek bir adamla geri geldi. Şövalye ona doğru döndü ve «Haydi. mösyö Mathieu de Fourgeot, kaybedecek hiç vaktimiz yok. Çabuk götürün bizi...» dedi.

Fourgeot, onu hiç dinlemez gibi görünerek, deriden küçük bir kesenin kaytanını çözmeye koyuldu.

Şövalye, Fourgeot'ya : «Siz bizimle alay mı ediyorsunuz? o iş bize düşer...» Onlara yaklaştım, cebimden küçük bir ekü çıkararak şövalyenin eline sıkıştırdım ; o da, çenesini okşayarak parayı hizmetçiye devretti. O sırada, Le Brun, Fourgeot'ya : «Sakın ha, diyordu, bu mösyöleri oraya götürmeye kalkışmayın.

FOURGEOT. — Neden mösyö Le Brun?

LE BRUN. — Çünkü, o kalleşin, dalaverecinin biridir.

FOURGEOT. — Ben de biliyorum ki, M. de Merval... ama, Tanrı taksiratını affetsin ; lâkin, bildiğim kadar, şu an bir onda var para.

LE BRUN. — Mösyö Fourgeot, keyfinizin istediğini yapın ; efendiler, bu işte ben yokum.

FOURGEOT, Le Brune'e. — Mösyö Le Brun siz benimle gelmiyor musunuz?

LE BRUN. — Ben mi! Tanrı korusun. O namussuzu bir daha aslâ görmek istemem.

FOURGEOT. — Ama siz olmadan biz bir şey yapamayız ki.

ŞÖVALYE. — Doğru söylüyor. Haydi, azizim Le Brun, bana yardım edeceksiniz. Başı dertte olan kibar bir adama hizmet etmiş olacaksınız. Hatırımı kırmayın, gelin haydi.

LE BRUN. — Merval'in evine mi gideceğim? Ben ha! Ben ha!

ŞÖVALYE. — Evet, siz, benim hatırım için geleceksiniz.

Israrlara dayanamıyarak M. Le Brun gelmeye razı oldu ve sonunda, o, şövalye, Mathieu de Fourgeo ve ben yola koyulduk. Yolda giderken şövalye, Le Brun'nun eline ahbapça vurarak bana «Dünyanın en iyi, en yardım sever adamı, eşsiz bir dosttur» diyordu.

LE BRUN. — Galiba M. Le Chevalier bana karışık işler yaptıracak.

Nihayet Merval'in evine geldik.

JACQUES. — Mathieu de Fourgeot...

EFENDİ. — Evet! ne söylemek istiyorsun?

JACQUES. — Matiheu de Fourgeot... Şunu demek istiyorum ki, M. le Chevalier de Saint-Ouin, bu adam-

ları adları ve lâkaplarıyle tanıyordu ve ahlâksız herif bütün bu aşağılık adamların ortağı idi.

EFENDI. — Hakkın var galiba... Ama, şu M. de Merval'den daha yumuşak, daha terbiyeli, daha nâzik, daha insancıl, daha merhametli, daha çıkar gözetmez bir adam bulunamazdı. Rüşte ermiş ve borcumu ödeyebilecek durumda olduğum tespit edildikten sonra, M. de Merval, çok şefkatli ve mahzun bir tavırla ve umutsuz bir sesle, daha bu sabah, çok ihtiyaç içinde bulunan bir ahbabına yardım ettiğini ve şimdi hiç parası kalmadığını söyledi. Sonra bana dönerek, ekledi : «Sakın daha erken gelmemiş olduğunuz için esef etmeyin ; gelseniz de sizi reddetmek zorunda kalacaktım : bence dostluk her şeyin üstündedir.»

Hepimizin ağzı açık kalmıştı. Şövalye, Fourgeot, Le Brun, M. de Merval'in ayaklarına kapandılar. M. de Merval onlara şöyle diyordu : «Baylar ; hepiniz beni tanırsınız. Bilirsiniz ki, yardımdan zevk duyarım ve kendime yalvartarak yapacağım hizmetin değerini düşürmekten hoşlanmam. Fakat namusum üzerine yemin ederim ki, evin içinde dört lui bile yok...»

Bütün bu adamların ortasında ben, hakkında verilen kararı dinliyen bir mahkûma benziyordum. Şövalye'ye: «Şövalye, madem ki bu mösyöler bir şey yapamıyorlar, gidelim...» dedim. Şövalye beni bir köşeye çekti: «Bunu aklına getirme. Biliyorsun ki yarın onun doğum günü. Ona senin kendisine hediye getireceğini söyledim ; haberin olsun. Şimdi senin tarafından kibarca bir hareket bekliyor. Onu tanırsın : Çıkarcı olduğu için değil, ama o da bütün öteki kızlar gibidir ; boş yere bekleyip hayal kırıklığına uğramaktan hoşlanmaz. Daha şimdiden babasına, annesine, teyzelerine, arkadaşlarına senin hediye getireceğini söyliyerek öğünmüştür. Bundan sonra, onlara bir şey göstermemesi ona çok acı gelir...» Sonra tekrar M. de Merval'in

yanına gitti. Daha büyük bir kuvvetle ısrar etti. Merval kendini bir hayli naza çektikten sonra : «Ben de ne budala şeyimdir. Bir insanı sıkıntıda görmeye dayanamam. Şimdi hatırıma bir şey geldi.

ŞÖVALYE. — Nasıl bir şey?

MERVAL. — Neden eşya almıyorsunuz.

ŞÖVALYE. — Sizde eşya var mı?

MERVAL. — Hayır, ama size eşya verecek bir kadın tanıyorum. İyi, namuslu bir kadındır.

LE BRUN. — Ama bize hem eski püskü şeyler verecek, hem de belki anasının nikâhını isteyecek. Bunun için işimize gelmez.

MERVAL. — Hiç de değil. Çok güzel kumaşları, mücevherleri, her çeşit ipeklileri, inci, elmas her türlü değerli taşları var. Hem de bunlar çok ucuza alınabilir. Çok iyi kadındır ; aza kanaat eder ; yeter ki parasını alacağına güveni olsun. Bu ticarî eşyayı çok ucuza almıştır. Bir kere gidip görün ; görmesi de parayla değil ya...»

Merval'e de Fourgeot'ya da kendim istesem bile, toplumsal durumumun bu eşyayı götürüp satmaya elverişli olmadığını söyledim. İyi yürekli Le Brun'le Fourgeot bir ağızdan : «Ne önemi var bunun? Sizin yerinize biz satarız. Yarım günlük bir iş bu...» diye bağırdılar. Öğleden sonra tekrar Merval'in evinde toplanmaya karar verildi. Merval dostça omuzuma vurarak ; şefkatli ve cana yakın bir sesle : «Mösyö size hizmette bulunduğum için çok mutluyum. Ama böyle işlere seyrek girmenizi tavsiye edeceğim ; bu gibi borçlanmalar eninde sonunda insanı mahveder. Bu memlekette bir daha böyle bir iş için mösyö Le Brun ve mösyö Mathieu de Fourgeot gibi namuslu adamlara güç rastlarsınız...»

Le Brun'le Fourgeot de Mathieu, ya da Mathieu de Fourgeot eğilerek ona teşekkür ettiler. Çok iyi bir

adam olduğunu, onların işlerine şimdiye kadar elinden gelen yardımı yaptığını ve kendisine nasıl teşekkür edeceklerini bilemediklerini söylediler.

MERVAL. — Yanılıyorsunuz mösyöler, şu zamanda vicdanlı kim var? Bunu M. Şövalye de Saint-Ouin'e bir sorun, o iyi bilir...

Sonunda, Merval'in evinden çıktık. Merdivenden bize seslenerek ; sözümüze güvenip güvenemiyeceğini, kadına haber verip veremiyeceğini sordu. Biz de ona haber vermesini söyledik, ve dördümüz birlikte civardaki bir otele giderek yemek yedik ve randevu saatini bekledik.

Yemeği Mathieu de Fourgeot ısmarladı, hem de bol tarafından. Sıra soğukluğa geldiğinde, masamıza ellerinde çalgılarıyle iki kadın yanaştı. Le Brun onları da masaya oturttu. Kadınlara içki içirttik, onları konuşturduk, oynattık. Üç davetlim, bunlardan birini mıncıklıyarak eğlenirken, benim yanımda oturan arkadaşı yavaş sesle bana : «Mösyö, çok kötü adamların arasına düşmüşsünüz. Bunların hepsinin de adı kırmızı kaplı (1) deftere geçmiştir» dedi.

Belirlenen saatte otelden ayrıldık ve Merval'in evine gittik. Sana bu yemeğin şövalye ile benim keselerimizin dibine darı ektiğini söylemeyi unuttum. Bundan başka, şövalye'nin bana söylediğine göre, Le Brun, ona, Mathieu de Fourgeot'nun komisyon olarak on lui istediğini, ona bundan daha az verilemiyeceğini de söylemiş. Eğer onu hoşnut edersek malları ucuza alabilirmişiz ve bu parayı malı satarak kolayca elde edebilirmişiz.

Nihayet Merval'in evine geldik. Satıcı kadın bizden önce eşyalarını alıp gelmişti. Mlle de Bridoie (kadı-

1. Polisin sabıkalıları yazdığı kayıt defteri (Çev.)

nın adı) bizi iltifatlara, reveranslara, boğarak mallarını önümüze serdi : kumaşlar, kolyeler, danteller, yüzükler, elmaslar, altın kutular. Hepsinden aldık. Pazarlığı Le Brun, Mathieu de Fourgeot ve şövalye yaptılar. Merval de hesap tutuyordu. Toplam on dokuz bin yedi yüz yetmiş beş lira tuttu. Bu para için bir senet verecektim. Bu sırada, matmazel Bridoie derin reveranslar yaparak (çünkü, reverans yapmadan söz söylediği yoktu) bana sordu : «Mösyö, vâdesi geldiğinde borcunuzu ödeyeceksiniz, değil mi?

— Elbette, diye yanıt verdim.

— O halde, sizin için senet vermekle poliçe vermek arasında hiçbir fark yoktur.»

Poliçe sözü üzerine yüzümün sapsarı kesildiğini gören şövalye, matmazel Bridoie'ya : «Poliçe mi dediniz, matmazel Bridoie? ama poliçeler tedavül eder ve sonunda hangi ellere geçeceği de bilinmez, dedi.

— Alay ediyorsunuz galiba, şövalye hazretleri, sizin gibi yüksek kişilere gösterilmesi gereken saygıyı az çok biliriz...» Bunu söyliyerek bir reverans daha yaptı. Bu kâğıtlar benim cüzdanımın içinde durur ; vakti gelince ibraz edilirler. İşte, bakın...» Arkasından yine bir reverans... Cebinden cüzdanını çıkardı. Her meslekten, her sınıftan bir sürü adamın adlarını okudu. Bu arada, şövalye yanıma yaklaşarak : «Poliçe ha! dedi, adamakıllı ciddi bir şey bu! Ne yapacağına iyi karar ver. Bu kadın bana namuslu bir insan gibi görünüyor ; sonra da, vâdeden önce senin, ya da benim elimize para geçecektir.

JACQUES. — Ve siz de poliçeleri imzaladınız, öyle mi?

EFENDİ. — Öyle.

JACQUES. — Tevekkeli babalar, Paris'e giden çocuklarına öğüt vermezler. Kötü kimselerle düşüp kalkma ; görevlerini harfi harfine yerine getirerek üstle-

rini hoşnut kıl ; dinine bağlı kal, kötü kadınlardan, geçimlerini dalavereli işlerden sağlıyanlardan uzak dur, ve hele aslâ poliçe imzalama.

EFENDİ. — Ne yaparsın ; ben de başkaları gibi yaptım ;, yani ilk unuttuğum şey babamın öğütleri oldu. İşte, elimde satacak birçok mal vardı, ama bize gereken paraydı. Malların arasında çok güzel birkaç çift dantelli manşet bulunuyordu ; şövalye, bunları maliyet fiyatı üzerinden alarak : «Şu birkaç parça şey senin için hiçbir kayıp sayılmaz» dedi. Mathieu de Fourgeot bir saatle iki altın kutu alıp hemen bedellerini bana getirmeye gitti. Geri kalanları da, Le Brun, evinde saklamak üzere aldı. Bende, manşetli nefis bir garnitürü cebime soktum ; sunacağım armağan buketinin çiçeklerinden biriydi bu. Mathieu de Fourgeot göz açıp kapayıncaya kadar kısa bir sürede geri gelip, altmış lui altını getirdi : bunun onunu kendisi alakoyup, kalan ellisini bana verdi. Saatle iki kutuyu satamadığını, ama rehine koyduğunu söyledi.

JACQUES. — Rehine mi?

EFENDİ. — Evet.

JACQUES. — Nereye olduğunu anladım.

EFENDİ. — Nereye?

JACQUES. — Reveranslı matmazel Bridoie'ya.

EFENDİ. — Doğru söyledin. Bir çift manşetle garnitüründen başka, güzel bir yüzük, üstü oymalı, menevişli altın kaplama bir ben kutusu aldım. Cebime elli altını yerleştirdim. Şövalye de, ben de çok keyifliydik.

JACQUES. — Ne âlâ. Bütün bu hikâyede benim merakımı çok gıcıklayan bir şey var. O da Le Brun efendinin hiçbir çıkar kollamaz görünüşü. Ona da bu yağmada bir pay çıkmadı mı?

EFENDİ. — Haydi oradan Jacques, alay ediyorsun, M. Le Brun'ü tammıyorsun. Onun hizmetine bir

karşılıkta bulunmak istedim, darıldı ; galiba kendisini bir Mathieu de Fourgeot yerine koyduğumu söyledi, çünkü onun elini bile sıkmazdı. O zaman şövalye bağırdı : «İşte aziz dostum M. Le Brun ; hep böylesinizdir, ama sizin bu dürüstlüğünüz karşısında hepimizin yüzü kızaracak...» Bunları söyler söylemez de, aldığımız şeyler arasımdan iki düzine mendille bir ipekli kumaş parçasını kapıp, karısıyle kızı için, Le Brun'e hediye etti. Adam mendilleri ve ipekli kumaşı inceledi, çok güzel bulduğunu söyledi, çok kibarca bir şey yapmış olduğumuzu anlattı ve geri kalan malları kısa bir zamanda satacağını da belirtti. Biz de ondan ayrıldık ve bir arabaya atlıyarak, garnitürü, manşetleri ve yüzüğü kendisi için aldığım sevdiğim kızın evine doğru dörtnala yola koyulduk. Hediyeler fevkalâde makbule geçti. Sevgilim pek mutlu görünüyordu. Hemen orada garnitürle, manşetleri elbisesinin üstüne koyup nasıl gittiğine baktı ; yüzük parmağına, sanki ısmarlanmış gibi, uydu. Birlikte yemek yedik, ve tahmin edeceğin şekilde güldük, eğlendik.

JACQUES. — Sonra orada mı yattınız?

EFENDİ. — Hayır.

JACQUES. — O halde şövalye yattı?

EFENDİ. — Galiba öyle oldu.

JACQUES. — Tabiî, o gidişle elli lui altını uzun zaman cebinizde kalmamıştır.

EFENDİ. — Hayır. Sekiz gün sonra Le Brun'nün evine gittik. Kalan eşyamız ne getirdi diye öğrenmek istiyorduk.

JACQUES. — Hiç ya da çok az bir şey. Le Brun sizi mahzun bir tavırla karşıladı ; Merval de reveranslı matmazel aleyhine açtı ağzını, yumdu gözünü ; sefiller, alçaklar, kalleşler diye küfürler savurdu ; ve onlarla hiçbir alış verişi olmadığına dair yeniden yeminler

ettikten sonra avucunuza yedi sekiz yüz frank kadar bir para koydu.

EFENDİ. — Aşağı yukarı bu kadar. Sekiz yüz yetmiş lira.

JACQUES. — Böylece, eğer biraz hesap biliyorsam, Le Brun'den aldığınız sekiz yüz yetmiş beş lira, Merval'den ya da Fourgeot'dan aldığınız elli lui, garnitüre, manşetlere ve yüzüğe de elli diyelim, işte on dokuz bin yedi yüz yetmiş beş liralık maldan elinize geçen. Hay, Allah! doğrusu çok namusluca bir iş. Merval'in hakkı varmış ; her zaman bu kadar şerefli insanlarla karşılaşmak mümkün olmaz.

EFENDİ. — Şövalyenin, maliyet bedeline aldığı manşetleri unutuyorsun.

JACQUES. — Şövalye bir daha hiç sözünü etmemiştir size bunların, herhalde.

EFENDİ. — Evet etmedi. Sonra Mathieu'nün rehine koyduğu iki altın kutu ile saati hesaba katmadın.

JACQUES. — Ne diyeceğimi bilemiyordum.

EFENDİ. — Bundan başka, poliçelerin vâdesi de geldi çattı.

JACQUES. — Tabii ne sizin paralardan haber çıktı, ne de şövalyeninkilerden.

EFENDİ. — Ben saklanmak zorunda kaldım. Aileme haber verdiler. Amcalarımdan biri Paris'e geldi. Bütün hilekârları polise şikâyet etti. Bu şikâyeti bir komisere havale ettiler. Bu adam Merval'in paralı koruyucularındandı. İşin yasaya uygun bir şekilde yapıldığı, polisçe yapılacak bir şey olmadığı yolunda yanıt verildi. Mathieu'nün iki kutuyu rehin bıraktığı adam, Mathieu'yü dâva etti. Ben de dâvaya karıştım. Mahkeme masrafı o kadar büyük bir yekûn tuttu ki, saatle kutular satıldıktan sonra, bütün hesabı kapatmak için daha beş altı yüz frank eklemek gerekiyordu.

Şimdi, siz, buna inanmıyacaksınız, sayın okuyu-

cum ; ama, ben yine de bir anlatayım size : bizim komşulardan bir limonatacı, bir süre önce, iki küçük yetim bırakarak öldü. Ölünün evine komiser geldi, kapıyı mühürledi. Sonra, mühür açılıp içerdekilerin bir envanterini yaptılar ve satışa çıkardılar. Satıştan, sekiz, dokuz yüz frank kadar bir para elde edildi. Bu paradan adlî masraflar çıkarıldı, ve geriye yetimlerin herbirine iki metelik kaldı. Metelikleri çocukların avucuna koyup, onları yetimhaneye götürdüler.

EFENDİ. — Korkunç bir şey bu.

JACQUES. — Ve de sürüp giden bir şey.

EFENDİ. — Bu işler olurken babam öldü. Poliçeleri ödedim ve saklandığım yerden meydana çıktım. Ancak, şövalyenin ve sevgilimin şerefi hakkı için şunu söylemeliyim ki, her ikisi de saklandığım yerde bana olan dostluklarına sadık kaldılar.

JACQUES. — Ve böylece, siz de gerek şövalyeye, gerekse dilberinize olan düşkünlüğünüzü eskisi gibi sürdürdünüz ; ve sevgiliniz size kendini her zamankinden daha pahalıya sattı.

EFENDİ. — Peki, ama neden, Jacques?

JACQUES. — Neden mi? Artık tamamıyle serbest olduğunuz ve namuslu bir servet elde ettiğiniz için sizi tam bir avanak haline getirmek, yani kendisine koca yapmak istiyordu da ondan.

EFENDİ. — Valla, sanırım tasarıları buydu, ama gerçekleştiremediler.

JACQUES. — Talihiniz varmış, ya da onlar beceriksizlik etmişler.

EFENDİ. — Galiba sesin açılmıya başladı, daha rahat konuşuyorsun.

JACQUES. — Size öyle geliyor ; ama öyle değil.

EFENDİ. — Yeniden aşk maceralarını anlatmaya başlıyamaz mısın?

JACQUES. — Hayır.

EFENDİ. — Yani benim kendi maceralarımı anlatmamı mı istiyorsun?

JACQUES. — Biraz dinlenmek ve içmek istiyorum.

EFENDİ. — Nasıl boğazın ağrırken mataranı mı doldurttun?

JACQUES. — Ama, Allah belâsını versin : ıhlamurla. Bu yüzden kafam işlemez oldu ; salaklaştım. Mataramda ıhlamurdan başka bir şey olmadıkça salağın biri olacağım.

EFENDİ. — Ne yapıyorsun?

JACQUES. — Ihlamuru yere boşaltıyorum. Bize uğursuzluk getirir diye korkuyorum.

EFENDİ. — Delisin sen.

JACQUES. — Deli ya da akıllı ; mataranın içinde bir damla bile kalmaması gerek.

Jacques, matarasını yere boşaltırken, efendisi de saatine bakarak enfiye kutusunu açıyor ve aşk hikâyelerini sürdürmeye hazırlanıyor. Ben de, okuyucum, ona uzaktan atının sırtında dörtnala gelen, kamburu çıkmış ihtiyar bir askeri, ya da yaya veya eşek sırtında gelen küçük hasır şapkalı ve kırmızı eteklikli genç bir köylü kadınını göstererek, ağzını kapatmak hevesine kapılıyorum. Bu ihtiyar asker, Jacques'in yüzbaşısı, ya da onun arkadaşı olamaz mı acaba? — O öldü ama, diyeceksiniz. — Öyle mi sanıyorsunuz... Sonra genç köylü kadın, Suzon ya da Marguerite, ya da *Büyük Geyik* hanının sahibesi, yahut Jeanne ana ve hattâ onun kızı Denise olamaz mı? Roman yazan bir kimse, böyle bir fırsatı kaçıramaz. Ama, ben Richardson'ınkilerden başka hiçbir romanı sevmem. Ben tarih yazıyorum. Bu tarih insanların ilgisini çeker ya da çekmez. Orası umurumda bile değil. Arzum gerçeğe uygun ol-

maktır ; bunu da yerine getirdim. Bunun için ne rahip Jean'ı Lizbon'dan geri getireceğim ; ne de şu arabanın içinde iki kadınla birlikte gelen iri papaz abbé Hudson olacaktır. — Ama abbé Hudson ölmemiş miydi? — Nereden biliyorsunuz? Cenazesinde bulundunuz mu? — Hayır. — Toprağa gömüldüğünü gördünüz mü? — Hayır. — O halde yaşıyordur, ya da ölmüştür; orası benim bileceğim şey. Bu arabayı durdurmak, içinde bulunan papazla yanındaki kadını indirmek, onların başından bir sürü macera geçirterek sizi Jacques'ın ve efendisinin aşk maceralarını dinlemekten yoksun bırakmak da tamamıyle benim elimde, ama ben bu çarelere başvurmak istemem. Yalnız şunu göstermek istiyorum : biraz üslûp, biraz da hayalgücüyle dünyada bir roman yazmak kadar kolay bir şey yoktur. Biz hakikatten ayrılmıyalım ve Jacques'ın boğaz ağrısı geçinceye kadar, bırakalım efendisi anlatsın.

EFENDİ. — Bir sabah, şövalye, çok kederli bir yüzle yanıma geldi. Bir gün önce onunla birlikte kırlara gitmiştik ; Şövalye, sevgilisi ya da benim sevgilim ya da ikimizin birden sevgilisi, kızın anası, babası, teyzeleri ve yeğenleri hep beraberdik. Şövalye, bana, kızın ailesine karşı, kıza duyduğum aşkı belli edecek bir ihtiyatsızlıkta bulunup bulunmadığımı sordu. Kızın anasıyle babasının, kızlarının peşinden hiç ayrılmadığıma bakarak onu sıkıştırdıklarını söyledi. Eğer dürüst bir niyet taşıyorsam, bunu gidip açıkça söylemekten daha basit bir şey olamıyacağını, böyle yapacak olursam beni çok iyi karşılıyacaklarını, ama eğer durumu on beş gün içinde olduğu gibi açıklamazsam, artık göze batmaya başlıyan ziyaretlerime bir son vermemi isteyeceklerini, çünkü bu işin dedikoduya yol açtığını söyledi.

JACQUES. — Eh, söyleyin şimdi, efendim, Jac-

ques'ın burnu koku alıyor muymuş, yoksa almıyor muymuş?

EFENDI. — Şövalye, sözlerine şunları da ekledi : «On beş gün içinde! süre biraz kısa. Onu seviyorsunuz, o da sizi seviyor. Ne yapacaksınız on beş gün sonra?» Şövalyeye, kesin olarak, kızdan vazgeçecegimi söyledim.

«Vaz mı geçeceksiniz? Onu sevmiyor musunuz yani?

— Seviyorum, hem de pek çok ; ama, ailem var, mevkiim var, birtakım iddialarım var, bütün bu şeyleri küçük bir burjuva kızı uğruna feda etmek istemem.

— Peki, onlara söyliyeyim mi bunu?

— İsterseniz söyleyin, Ama, şövalyem, bu insanların böyle anî ve vesveseli incelikleri doğrusu beni şaşırttı. Kızlarının, hediyelerimi kabul etmesine izin verdiler ; belki yirmi kere bizi başbaşa yalnız bıraktılar ; hizmetine sunulacak güzel bir arabası olan herhangi biriyle kızlarının koşa koşa balolara, toplantılara, temsillere, kırda ve kentte gezintilere gitmesine izin verirler ; evlerinde kızlarıyla müzik âlemleri ya da sohbtler yapılırken yorganı kafalarına çekip uyurlar ; sen, istediğin gibi evlerine girip çıkarsın... Söz aramızda, şövalye, bir eve senin kabul edilmen demek, senin arkandan bir başkası da kabul edilebilir demektir. Kızları mimlenmiştir. Herkesin onun hakkında söylediklerine inanırım, ya da inanmam, bu başka konu ; ama, şunu kabul etmelisin ki, şövalyem, bu insanlar kızlarının şerefiyle ilgilenmekte biraz geç kalmış görünüyorlar. Sana işin doğrusunu söyliyeyim mi? Onlar beni, burnundan tutup, nikâh kıymaya mahalle papazına götürebilecekleri bir enayi sanmışlardı. Aldandılar. Matmazel Agathe'i çok güzel buluyorum. Beni çileden çıkarıyor ; onun uğruna yaptığım korkunç israfları da anlıyorum. Onunla eskisi gibi devam etmeyi

reddetmiyorum, ama bunun için onun ilerde daha az güçbeğenir olacağına inanmam gerek.

«Ömrümü, servetimi ve kendimi hep onun ayaklarının dibinde tüketmeye niyetim yok. Bunları daha iyi şeyler için harcıyabilirim. Bu son sözlerimi matmazel Agathe'a, daha öncekileri de anasına babasına söylersin... Ya ilişkilerimiz kesilmeli ya da bana artık başka gözle bakmaya başlamalılar ; bir de matmazel Agathe bana şimdiye kadar olduğundan başka türlü davranmayı kabul etmeli. Şunu itiraf et ki, şövalyem, beni oraya götürdüğün zaman pek çok umutlar vermiştin ; bu umutlar boşa çıktı. Şövalye, onu bana zorla dayattın biraz.

ŞÖVALYE. — Valla, bana da önce biraz zorla dayatmışlardı onu. Kim bu delişmen kızın, serbest hallerini, sokulganlığını görür de bir erdem kumkuması olacağını kestirebilirdi?

JACQUES. — Vay canına! demek böyle konuşabildiniz ha! Hayatınızda bir kerecik güçlü bir insan olabildiniz demek?

EFENDİ. — Bazan böyle anları olur insanın. Tefecilerle olan maceram, şu matmazel Bridoie'dan kaçmak için, Saint-Jeane de Latran'da saklanışım, üstelik bir de matmazel Agathe'ın direnişleri canıma tak demişti. Kafese konmaktan bıkmıştım biraz.

JACQUES. — Peki, aziz destunuz şövalye de Saint-Ouin'a çektiğiniz bu cesur nutuktan sonra ne yaptınız?

EFENDİ. — Sözümü tuttum ; bir daha kızın evine gitmedim.

JACQUES. — *Bravo, bravo! Mio Caro Maestro!*

EFENDİ. — On beş gün kadar geçti. Bu zaman zarfında Şövalye bana, ayağım kesildikten sonra evin içinde olup bitenleri, gelip bir bir anlatıyor ve sebat etmemi salık veriyordu. Şöyle diyordu : «Bu işe şaşma-

ya başladılar ; birbirlerine bakıyor, aralarında konuşuyorlar, seni hoşnut etmiyen şeyin ne olabileceğini birbirlerine soruyorlar. Küçük kız hiç aldırış etmiyormuş gibi davranıyor, bu işin kendisine pek az dokundu. ğunu anlatan yapmacık bir kayıtsızlıkla «Bu mösyöyü epeydir görmüyoruz, diyor, demek görülsün istemiyor. Öyle olsun. Kendi bileceği şey...» Bundan sonra fırıldak gibi dönüyor, şarkılar mırıldanıyor, pencereye gidip geliyor ; ama, gözlerinin kırmızılığından herkes ağladığını anlıyor.

— Ağlıyor ha!

— Sonra oturuyor, eline bir iş alıyor, çalışmak istiyor, ama çalışamıyor. Herkes konuşurken o susuyor. Onu neşelendirmek istiyorlar, aksileşiyor ; ona gezip eğlenmesini, tiyatroya falan gitmesini söylüyorlar, önce kabul ediyor, ama tam gidileceği sırada başka bir şey istiyor, sonra ondan da vazgeçiyor... Ah! İşte huzurun kaybolmaya başladı. Sana bir daha bir şey anlatmıyacağım.

— Peki, şövalye, tekrar gidersem acaba...

— Bunu yaparsan bence budalalık etmiş olursun. İnsan kararında direnmeli, metin olmalı. Çağrılmadan gidersen mahvoldun demektir. Bu adamlara biraz görgü kuralları öğretmek gerek.

— Ya çağrılmazsam?...

— Çağırırlar.

— Ya çok gecikirlerse?...

— Merak etme, yakında çağırırlar. Ne yani! senin gibi bir adamın yerine bir başkasını koymak kolay mı? Eğer kendiliğinden dönersen sana burun kıvırırlar, bu zaafını pahalıya ödetirler ; sana yaptırmak istediklerini yaptırırlar ; o zaman boyun eğmekten, diz çökmekten başka yapacak şeyin kalmaz. Efendi mi, yoksa köle mi olmak istersin? Beğendiğini seç. Doğrusunu söylemek gerekirse, biraz nezaketsizce davrandın ; bu

davranışından tutkun bir adam olduğun anlaşılamaz. Ama, olan oldu bir kere ; işin içinden sıyrılmak mümkünse, fırsatı kaçırmamalısın.

— Ağladı demek?

— Eh! ağladı. Sen ağlıyacağına o ağlasın daha iyi.

— Ya beni çağırmazlarsa?

— Çağırırlar, diyorum. Onlara gittiğim zaman, sanki sen bu dünyada değilmişsin gibi senden hiç sözetmiyorum. Beni yokluyorlar, kendimi yoklasınlar diye bırakıyorum. Sonunda, seni görüp görmediğimi soruyorlar. Bazan evet, bazan da hayır diye, şöyle kayıtsızca yanıt veriyorum. Sonra başka şeyler konuşuluyor. Ama yine sözü senin yokluğuna getirmekte gecikmiyorlar. Söze ilk başlayan ya ana, ya baba, ya teyze, ya da Agathe oluyor Herhalde, ona karşı saygıda kusur et.miş değiliz ; hem başına gelen işe karşı nasıl büyük bir ilgi göstermiştik! Sonra yeğenimin ona gösterdiği yakınlık! Ona döktüğüm diller! Onun yüzünden dostlarımızdan ne kadar şikâyet işitmiştik! Ah insanlara güvenilmiyor hiç! Bütün bunlardan sonra gel de kapını karşına çıkan herkese aç!... Dostluklara belbağla.

— Ya Agathe ne diyor?

— Evin içinde büyük bir şaşkınlık var ; sana yemin edebiliirm.

— Ya Agathe?

— Agathe, beni bir köşeye çekip diyor ki : «Şövalye, dostunuza bir şeyler anlatabilir misiniz? Bana kaç kere onun beni sevdiğini söylemiştiniz. Herhalde ona inanmıştınız ; hem niye inanmıyacaksınız, değil mi? Ben bile inandıktan sonra...» Sonra susuyor ; sesi boğuklaşıyor ; gözleri yaşarıyor... İşte bak sen de onun gibi olmaya başladın! Bir daha sana bir şey anlatmıyacağım. Kararım karardır. Senin ne istediğini biliyo-

rum ; bu olmıyacak ; aklından çıkar. Mademki bir kere durup dururken onlardan uzaklaştın, şimdi bu budalalığı gidip kapılarını çalarak katmerlendirmene izin veremem. Bu olaydan, matmazel Agathe'dan bir şeyler koparmak için yararlanmalısın. Seni kaybetmesinin, elinde tutmaktan daha kolay olduğunu anlamalı, kaçırmamak istiyorsa ona göre hareket etmesi gerektiğini kavramalıdır. Senin bu yaptıklarından sonra, bir de gidip elini öpmen tuhaf doğrusu. Ama, söyle bakayım, şövalyem, elini vicdanının üstüne koy da söyle, biz iki dostuz ; hiç çekinmeden bana söyliyebilirsin. Gerçekten kızla aranızda bir şey olmadı mı?

— Olmadı.

— Yalan söylüyorsun ; incelik taslıyorsun.

— Eğer bir neden olsaydı, öyle yapardım belki. Ama, yemin ederim ki, bu konuda yalan söylemek mutluluğuna ermedim.

— İnanılır gibi değil ; öyle beceriksiz bir şey de değilsin halbuki. Hani şöyle bir zayıf anı olmadı mı?

— Hayır.

— Herhalde olmuştur, ama sen farkına varmamış, fırsatı kaçırmışsındır. Hayli enayilik etmiş olmandan korkarım. Senin gibi kibar, ince ve namuslu adamlar kolayca bu duruma düşerler.

— Peki, ya siz ne yapıyorsunuz orada şövalyem,? diye bu defa ben ona sordum.

— Hiç

— Sizin de bazı niyetleriniz yok muydu hiç?

— Affedersiniz, dostum, vardı elbette, ve var olmakta epeyce de devam etti ; ama, sonunda sen geldin, gördün, yendin. Gördüm ki, sana daha çok bakılıyor, benimse artık suratıma bakıldığı yok, bunu kendime bir uyarı saydım. Yine eskisi gibi iyi birer dost kaldık ; ufak tefek düşüncelerini açar bana, bazen öğütlerime uyar : ne yaparsın, ben de hiç yoktan iyi-

dir deyip, senin rekabetin karşısında, bir alt rolle yetinmeyi kabul ettim.»

JACQUES. — Efendim, iki şey var : biri, ben ne zaman hikâyeme başlasam, şeytan bir engel çıkarıp sözümü yarıda kestiği halde, sizinkisi hiç kesintisiz sürüp gidiyor. Hayat böyledir işte ; kimisi dikenli çalılar arasında hiçbir yerini incitmeden koşar, kimisi de bastığı yere istediği kadar baksın, en düzgün yolda bile takılacak bir diken bulur ve derisi yüzülmüş varır varacağı yere.

EFENDİ. — Şu ünlü nakaratını unuttun galiba ; hani şu büyük tomar, yukarılarda yazılan?

JACQUES. — Ötesine gelince... ben fikrimde direniyorum : sizin şu şövalye de Saint-Ouin büyük bir düzenbaz ; paranızı, Le Brun, Merval, Mathieu de Fourgeot ya da Fourgeot de Mathieu ve Bridoie gibi tefecilerle paylaştıktan sonra, metresini güya bütün malı mülkü ve namusuyla, noter ve papaz karşısında, size yamamak, ve sonra rahat rahat karınızı sizinle ortaklaşa kullanmak istiyor... Ah, boğazım!...

EFENDİ. — Ne söylediğinin farkında mısın sen? pek beylik ve pek terbiyesizce bir şey bu.

JACQUES. — Böyle şeyler yapabilirim.

EFENDİ. — Hem sözünü kesiyorlar diye sızlanırsın, hem de başkalarının sözünü kesersin.

JACQUES. — Sizin bana verdiğiniz kötü örneğin etkisi bu. Diyelim ki, bir ana, hem maceralı bir hayat sürsün istiyor, hem de kızı uslu dursun ; ya da bir baba hem har vurup harman savursun istiyor, hem de oğlu tutumlu olsun ; bir efendi

EFENDİ. — Hem uşağının sözünü kesmek, dilediğince kesmek istiyor, hem de sözü hiç kesilmesin...

Okuyucum, handaki o sahnenin, hani birinin : «ineceksin!», ötekinin de : «İnmiyeceğim işte!» diye bağırıştıkları sahnenin burada tekrarlanmasından korkmu-

yor musunuz hiç? «Sözünü keserim ; kesemezsiniz işte» bağırışlarını size dinletmekten kim alakoyabilir ki beni? Jacques'la efendisini ben ne kadar az kışkırtırsam kışkırtayım, kavga bir kere başlamaya görsün ; bir kere başlattım mı onu, artık sonu nereye varır Tanrı bilir. Fakat, gerçek şu ki, Jacques, haddini bilircesine yanıt verdi efendisine : «Ben sizin sözünüzü kesmiyorum, efendim ; bana verdiğiniz izne dayanarak sizinle konuşuyorum.

EFENDİ. — Peki, bunu geç ; ama hepsi bu kadar değil.

JACQUES. — Başka ne gibi saygısızlık gösterdim size?

EFENDİ. — Hikâyeyi anlatanın önüne geçiyorsun, seni hayrete düşürmekten duyacağı zevkten onu yoksun bırakıyorsun. Pek yersiz bir ileri görüşlülük taslıyarak, hemen atılıp sonucu keşfettiğini söylüyorsun. Böylece anlatana susmak düşüyor. İşte ben de susuyorum.

JACQUES. — Ah! efendiciğim!

EFENDİ. — Tanrı şu ukalâların canını alsın!

JACQUES. — Öyle olsun : ama herhalde siz benim ölümümü istiyecek kadar zalim...

EFENDİ. — Kabul et ki, sen öylesine lâyıksın.

JACQUES. — Kabul ; ama bütün bunlara rağmen siz yine de saatinize bakacaksınız, burnunuza enfiye çekeceksiniz ve kızgınlığınız geçecek ve de hikâyenizi anlatmaya devam edeceksiniz.

EFENDİ. — Hay Allah! şu herif bana ne isterse yaptırıyor...»

Şövalye, aramızda geçen bu konuşmadan birkaç gün sonra tekrar göründü. Muzaffer bir hali vardı. «Eh! dostum ; bir daha benim kehanetlerimin çıkacağına inanacaksınız değil mi? Size söylememiş miydim?

Biz daha güçlü durumdayız diye... İşte size kızdan bir mektup : evet ondan bir mektup...»

Bu mektup çok tatlı bir dille yazılmıştı. İçinde sitemler, şikâyetler ve saire vardı ; ve tabiî bundan sonra ben tekrar kızın evine yerleştim.

Okumayı durdurdunuz burada, sayın okuyucum ; ne var, ne oldu? Ha! sanırım anladım, şu mektubu görmek istiyorsunuz. Madam Riccoboni olsa, onu hemen gösterirdi size ; madam de La Pommeraye'in iki sofu hatuna yazdırdığı mektubu da gösterirdi. Eminim bunu görmediğinize esef ediyorsunuzdur. O mektubun yazılması, Agathe'inkine göre başka bazı güçlükler taşımasına ve yeteneğime güvenim sonsuz olmamasına rağmen, yine de sanırım işin içinden çıkardım ; ne var ki, mektup öyle orijinal bir şey olmazdı ; Tite-Live'in *Roma Tarihi*'ndeki, ya da kardinal Bentivoglio'nun *Flandre Savaşları*'ndaki görkemli nutuklarına benzerdi. Onlar zevkle okunur, ama insanı hayal kırıklığına uğratırlar. Kendilerinden söz ettiği kişilere, söylemedikleri nutukları söyleten bir tarihçi, yapmadıkları hareketleri de onlara yaptırır. Bunun için, sizden o iki mektuptan vazgeçmenizi ve okumanızı sürdürmenizi rica edeceğim.

EFENDİ. — Bana ortadan sırrolmamın nedenini sordular. Canımın istediğini söyledim. Benim söylediklerimle yetindiler, her şey yine eski halini aldı.

JACQUES. — Yani siz yine kesenin ağzını açtınız. Ve aşk işleriniz bir arpa boyu bile ilerlemedi, öyle değil mi?

EFENDİ. — Şövalye benden bu konuda haber istiyor, ve sabırsız görünüyordu.

JACQUES. — Belki de gerçekten sabırsızlanıyordu.

EFENDİ. — Neden öyle olsun?

JACQUES. — Neden mi? Çünkü...

EFENDİ. — Ee, çünkü...

JACQUES. — Hayır, vazgeçtim ; sözü hikâyeciye bırakmalı...

EFENDİ. — Derslerim etkisini gösteriyor. Bundan memnunum... Bir gün şövalye bana başbaşa bir gezinti yapmamızı önerdi. Günü kırlarda geçirmeye gittik. Erkenden yola çıkmıştık. Bir kır lokantasında yemek yedik. Akşam yemeğini de orada yedik. Şarap nefisti. Çok içtik, siyasetten, çapkınlıktan söz ettik. Hiçbir zaman şövalye bana bu kadar yakınlık, bu kadar güven göstermemişti. Hayatında geçen bütün maceraları inanılmaz bir açıklıkla anlattı. Bunların ne iyi, ne kötü hiçbir tarafını benden gizlemedi. İçiyor, beni kucaklıyor, şefkatten ağlıyordu. Ben de içiyor, onu kucaklıyor ve ağlıyordum. Geçmiş davranışları arasında yalnız birinden dolayı kendine sitem ediyor ve ölünceye kadar bunun acısını vicdanında duyacağını söylüyordu.

«Şövalye, bunu dostuna itiraf et, yüreğin ferahlar, dedim. Haydi söyle, sorun nedir? Belki de çok önemsiz bir kusur da sen gözünde büyütüyorsundur?

— Hayır, hayır, diye iki elinin arasında yüzünü utançla saklıyarak bağırdı şövalye ; benim hayatımda bir lekedir bu, silinmez bir leke. İnanır mısınız bilmem? Evet ben, şövalye de Saint-Ouin bütün ömrümde bir kere aldattım, evet, dostumu aldattım.

— Nasıl oldu bu iş?

— Heyhat! Tıpkı sizinle olduğu gibi aynı eve girip çıkıyorduk. Matmazel Agathe gibi bir genç kız vardı. Arkadaşım kızı seviyordu ama kızın sevdiği bendim. O, varını yoğunu kızın uğruna harcıyor, bundan ben yararlanıyordum. Bunu ona itiraf etmeyi hiçbir zaman göze alamadım. Ama, bir gün onunla buluşursak her şeyi söyliyeceğim. Bu korkunç sır kalbimi eziyor, bu ağır yükten mutlaka kurtulmalıyım.

— Bunu yaparsanız çok iyi edersiniz, şövalye.

— Bana bunu mu salık veriyorsunuz?

— Evet, tabiî.

— Peki dostum bunu nasıl karşılar dersiniz?

— Eğer gerçekten dostunuzsa, doğru bir adamsa, hareketinizi kendiliğinden mâzur görecektir. Sizin açık yürekliliğiniz ve pişmanlığınız ona dokunacak, sizin boynunuza sarılacaktır. Onun yerinde ben olsam ne yapacak idiysem, o da onu yapacaktır.

— Öyle mi dersiniz?

— Öyle derim.

— Onun yerinde olsaydınız siz böyle mi yapardınız?

— Şüphesiz böyle yapardım...

O anda şövalye ayağa kalktı, bana doğru geldi, gözleri yaş içinde ellerini bana doğru uzatmış, şunları söyledi «O halde beni kucaklayın dostum.

— Ne! Şövalye, dedim. Yani o siz miydiniz? Öteki ben miyim. O kaltak da Agathe, öyle mi?

— Evet, dostum ; ben sizi bana hiçbir vaatte bulunmamış sayıyorum. İstediğinizi yapabilirsiniz. Eğer, siz de benim gibi, yaptığım hakareti bağışlanamaz sayıyorsanız, beni bağışlamayın. Kalkın, benden ayrılın, beni nerede görürseniz başınızı çevirin ; ve beni utancım ve acılarımla başbaşa bırakın. Ah! dostum, bu küçük entrikacı kızın kalbime nasıl hâkim olduğunu bir bilseniz! Ben namuslu bir insanım. Bana yaptırılan bu aşağılık rolden ne büyük bir acı duyduğumu tasarlıyabilirsiniz. Kaç defa, gözlerimi ondan çevirip size baktım, onun ve benim ihanetlerimizden içim kan ağlıyarak. Nasıl oldu da bunu hiç farketmediniz, şaşılacak şey...»

O bunları söylerken, ben taş gibi donmuş kalmıştım. Ancak şöyle böyle duyabiliyordum şövalyenin söz-

lerini. «Ah! hain, Ah! şövalye! siz, siz ha, benim dostum! diye bağırmışım.

— Evet, size ihanet ettim ben, hâlâ da ediyorum, çünkü size söylemediğim ve sizi bu yaratığın bağlarından kurtaracak bir sırra sahibim ; benden çok ona ait olan bir sırra. Bana asıl acı veren şey, yaptığınız bütün fedakârlıklara karşı ondan hiçbir şey elde edememiş olmanızdır.» *(Sözün burasında Jacques gülmeye ve ıslık çalmaya başladı.)*

Ama, Collé'nin *şaraptaki hakikat*'inden başka bir şey değil bu.... Ne dediğinizi bilmiyorsunuz siz, sayın okuyucum ; ince fikirlilik edeyim derken budalalık ediyorsunuz. Hayır, bu, şaraptaki hakikat olmak şöyle dursun, tam tersine, şaraptaki ikiyüzlülüktür. Size çirkin bir söz söyledim, özür dilerim.

EFENDİ. — Öfkem yavaş yavaş azaldı. Şövalyeyi kucakladım. Tekrar iskemlesine oturdu. Dirseklerini masaya dayamış, yumruklarıyla gözlerini kapatmıştı ; yüzüme bakmaya cesaret edemiyordu.

JACQUES. — Demek o kadar üzgündü! Tabii siz onu teselli etmek iyiliğini de gösterdiniz?... *(Jacques yine ıslık çalmaya başladı.)*

EFENDİ. — İşi alaya dökmek bana daha doğru göründü. Şaka için söylediğim her kelimede şövalye : «Dünyada sizin bir eşiniz daha yoktur ; sen bir tanesin ; benden yüz kere daha iyi bir insansınız. Ben böyle bir hareketi bağışlıyacağınızdan ve yücegönüllülük göstereceğinizden şüphe ederken, siz tutmuş şaka ediyorsunuz ; görülmüş şey değil bu. Dostum bunu tamir etmem mümkün mü acaba? Ah! hayır, hayır, böyle bir şey tamir edilemez. Aslâ, aslâ, ne işlediğim suçu, ne de sizin yüce gönüllülüğünüzü unutacağım. Bu iki nitelik silinmezcesine nakşolundu, kazındı bir kere buraya. Bunlardan ilkini kendimi lânetlemek, ikin-

cisini de size hayran olmak, size bağlılığımı bir kat daha arttırmak için daima hatırlıyacağım.

— Haydi, şövalye, artık düşünmeyin bunu, hem kendi davranışınızı, hem de benimkini büyültüyorsunuz. Gelin, sağlığınıza içelim. Peki, şövalye, mademki kendi sağlığınıza içmek istemiyorsunuz, öyleyse benimkine içelim...» Şövalye yavaş yavaş cesaretlenmeye başladı. İhanetini bütün ayrıntılarıyle anlattı. Bunu yaparken, kendisi için en ağır sıfatları kulanıyordu. Kızı da, anasını da, babasını da, teyzelerini de, yeğenlerini de, hepsini yerin dibine soktu, bütün soy sopunun bana lâyık olmayan bir sürü ahlâksızdan başka bir şey olmadığını söyledi. Onlar bana lâyık değillerdi ama, ona lâyıktılar ; aynen böyle söylüyordu.

JACQUES. — İşte ben de bunun için kadınlara hiçbir zaman sarhoşlarla yatmamalarını salık veririm. Bence, sizin şövalyeniz dostuna karşı kalleşliği için olduğu kadar, aşkında sır tutmadığı için de benim gözümde kötü bir insandır! Hay Allah! Oysa, namuslu bir insan olsa... önce sizinle konuşsa... Ama, durun efendim, ben yine fikrimde direniyorum. Bu şövalye hergelenin biri, hem de hergelenin dikâlâsı. Bu mâceranın nasıl sona ereceğini bilemiyorum ; Allah vere, herif sizi aldattığını söylerken bir kere daha aldatmasın. Aman kuzum, beni de kendinizi de hem şu handan, hem de şu herifin beraberliğinden bir an önce kurtarın.

Jacques, bunları söylerken içinde ne şarap, ne de ılhlamur bulunmadığını unutarak matrasına davrandı. Efendisi gülmeye başladı. Jacques bir çeyrek kadar aralıksız öksürdü. Efendisi saatini ve enfiye kutusunu çıkardı ve sonra, eğer izin verirseniz yarıda keseceğim hikâyesine devam etti. Evet, yarıda keseceğim ; hiç olmazsa Jacques'i çileden çıkarmak ve sandığı gibi efendisinin sözünün hiç kesilmeyip, yalnız kendi sözü-

nün kesilmesinin bir almyazısı olmadığını ona ispatlamak için yapacağım bunu.

EFENDİ, şövalyeye. — «Bütün bu söylediklerinizden sonra bir daha onlara gitmiyeceğinizi umarım.»

— Ben, onlara gideceğim ha!... Beni asıl üzen şey, hiçbir öç alamadan onlardan ayrılmak oluyor. Kibar bir adamı aldatsınlar, onunla oynasınlar, soyup soğana çevirsinler ; sonra yine böyle bir başka kibar adamın — çünkü hâlâ bu gözle bakıyorum kendime — zaafından, aşkından yararlanarak onu birtakım rezilce işlere soksunlar ; iki dostu birbirine düşürsünler, hattâ belki birbirlerine boğazlatsınlar... çünkü,, aziz dostum, nihayet, kabul edin ki, çevirdiğim alçakça entrikanın farkına varabilir ve bana karşı kin duyabilirdiniz ; mert bir insansınız siz.

— Hayır, iş oraya varmazdı. Ne diye varsın? Hem de kimin için? Öyle bir hatâ için ki, kimse bunu yapmıyacağım garanti edemez. Sonra benim neyim oluyor, karım mı ki? Ne zaman olacaktı ki? Kızım mı? Hayır. O küçük ve aşağılık bir yaratıktan başka bir şey değil. Sanıyor musunuz ki böyle aşağılık bir yaratık için... Haydi dostum, bırakalım bunları ve içelim. Agathe, canlı, beyaz, tombul bir kızdı, değil mi? Etleri de ne sıkıdır, değil mi? ve de teni ne yumuşak? Herhalde insana pek büyük bir zevk verir? Sanırım, onun kolları arasında, dostlarınızı aslâ hatırınıza getirmiyecek kadar mutluydunuz.

— Gerçekten de, eğer kadının güzelliği ve bana verdiği haz kusurumun ağırlığını hafifletseydi ; dünyanın en mâsum adamı ben olurdum.

— Ha, bakın öyleyse, şövalye, sözlerimi geri alıyorum ; ve yaptıklarınızı bağışlamaktan vazgeçiyorum ; ihanetinizi unutmaya ancak bir şartla razı olurum.

— Söyleyin dostum, emredin, ister misiniz kendimi

pencereden aşağı atayım, asayım, suda boğayım, şu bıçağı kalbime saplıyayım?...

Bunu söyler söylemez, şövalye, masanın üstünde duran bir bıçağı yakaladı. Elbisesinin yakasını çözdü, gömleğini açtı, gözleri yerinden fırlamış bir halde, sağ eliyle tuttuğu bıçağın ucunu kalbinin üstüne dayadı. Kendisini öteki dünyaya göndermek için benden işaret bekliyormuş gibi bir hali vardı.

«Böyle bir şey söz konusu olamaz, şövalyem, bırakın şu mendebur bıçağı.

— Hayır bırakmıyacağım : lâyık olduğum cezayı bulmalıyım. İşaret verin bana.

— Bırakın, diyorum, şu mendebur bıçağı ; size, günahınızın kefaretini bu kadar pahalıya ödetmek niyetinde değilim...» Bu arada bıçağın ucu hep kalbinin üstünde dayalı duruyordu. Elini yakaladım, bıçağı alıp uzağa fırlattım, sonra şişeyi kadehe götürdüm ve ağzına kadar doldurarak : «Hele bir içelim ; sonra sizi bağışlamak için ne müthiş şartlar ileri süreceğimi görürsünüz. Agathe pek tatlı, pek şehvetli demek öyle mi?

— Ah! dostum bunu benim kadar bilemezsiniz.

— Dur, biraz ; bize bir şişe şampanya getirsinler hele ;. sonra bana onunla geçirdiğin gecelerden birini anlatırsın. Sevimli hain, senin beraatin bu hikâyenin sonuna bağlı. Haydi, başla bakalım söylediğimi işitmiyor musun?

— İşitiyorum.

— Hakkında verdiğim hüküm çok mu ağır geldi?

— Hayır.

— Düşünüyor musun?

— Düşünüyorum.

— Senden ne istemiştim?

— Agathe'la geçirdiğim bir geceyi anlatmamı.

— Tamam.

Bu sırada şövalye beni tepeden tırnağa süzmeye başlamıştı. Kendi kendine şöyle söyleniyordu : «İkimiz de aynı boyda ve hemen hemen aynı yaştayız ; bazı farklar olsa bile, hiç ışık olmadığı için, hayalinde de beni tasarladığından hiçbir şeyden şüphe etmez...»

— Ne düşünüyorsun böyle şövalye? Kadehin dolu duruyor. Hâlâ başlamadın mı?

— Düşündüm taşındım, dostum ; kararımı verdim : Kucaklayın beni ; intikamımızı alacağız, evet alacağız. Bence o bir alhâksızdan başka bir şey değil. Eğer bana lâyık değilse, şöyle böyle kaltaklardan değil demektir. Geçirdiğim gecelerden birini mi anlatmamı istiyorsunuz?

— Evet : çok bir şey mi istemiş oluyorum acaba?

— Hayır, ama size anlatacak yerde böyle bir gece yaşatsam?

— Daha iyi olur herhalde. *(Burada Jacques ıslık çalmaya başladı.)*

Bunları söyler söylemez, şövalye, cebinden biri küçük, öteki büyük iki anahtar çıkardı. «Küçük anahtar, dedi, sokak kapısının, büyük anahtarsa Agathe'ın odasına bitişik küçük odanın anahtarıdır. İşte ikisini de size veriyorum. Aşağı yukarı altı aydır onun yanına bu yoldan girip çıkmaktayım. Siz de böyle yaparsınız. Odasının pencereleri bildiğiniz gibi ön taraftadır, pencerelerde ışık gördüğüm sürece sokakta dolaşırım. Dışarı bırakılan bir fesleğen saksısı aramızda işaret vazifesi görür. Onu görünce, sokak kapısına yaklaşırım, açarım, içeri girer, tekrar kapatırım ; elimden geldiği kadar usulca yukarı çıkarım ; sağdaki küçük koridoru döndükten sonra bu koridora açılan soldaki ilk kapı onun odasının kapısıdır ; siz de bilirsiniz. Şu büyük anahtarla o kapıyı açarım ; sağdaki küçük tuvalet odasına girerim, orada küçük bir gece kandili vardır ; onun ışığında rahat rahat soyunurum. Agathe odasının kapı-

sını aralık bırakır. Girerim ve onu yatağında bulurum. Anlâdınız değil mi?

— Çok iyi anladım.

— Çevremizde başkaları da olduğu için, hiç konuşmayız.

— Zaten çene çalmaktan daha iyi yapacağınız şeyler vardır sanırım.

— Biri gelecek falan olursa, hemen yataktan atlar ve tuvalete saklanırım. Ama şimdiye kadar hiç böyle bir şey olmadı. Genellikle sabahın saat dördüne doğru birbirimizden ayrılırız. Eğer zevke dalar ya da tembellik eder de daha geç kalırsak yataktan birlikte kalkarız ; o aşağıya iner, ben tuvalette giyinirim ; oturur, okur, dinlenirim ; eve gelebileceğim saati beklerim ; sonra aşağıya iner onu her zamanki gibi kucaklarım ; sanki yeni gelmişim gibi.

— Bu akşam seni bekliyor mu?

— Beni her gece bekler.

— Peki, yerinizi bana verecek misiniz?

— Bütün kalbimle. Geceyi hikâyeye tercih etmenizden dolayı hiçbir üzüntü duymuyorum ; yalnız isterdim ki...

— Evet, tamamlayın sözünüzü ; size yardım etmek için yapamıyacağım hemen hiçbir şey yoktur.

— İsterdim ki, siz, sabaha kadar onun koynunda kalın ; ve ben gelip size baskın vereyim.

— Oh! yoo, şövalye, bu kadarı fazla zalimlik olur.

— Fazla zalimlik mi? hiç de sandığınız kadar değil. Önce tuvalet yerinde soyunurum.

— Hadi, hadi, şövalye, sizin içinize şeytan girmiş. Hem zaten mümkün değil bu : anahtarları bana vereceğinize göre, siz anahtarsız kalacaksınız.

— Ah, dostum, ne kadar budalasın.

— Pek değil sanırım.

— Peki ama neden ikimiz birden içeri girmiyelim? Siz Agathe'ın yanına gidersiniz ; ben aramızda kararlaştıracağımız bir işarete kadar tuvalette kalırım.

— Bu o kadar çılgınca, o kadar eğlenceli bir şey ki razı olacağım geliyor. Ama, şövalyem ben bu eğlenceyi başka bir geceye bırakmayı tercih ediyorum.

— Ah, anladım, sizin niyetiniz intikamınızı birkaç kerede almak.

— Eğer kabul ederseniz?

— Tamamıyle.»

JACQUES. — Sizin bu şövalye bütün düşündüklerimi altüst ediyor. Ben düşünüyordum ki...

EFENDİ. — Ne düşünüyordun?

JACQUES. — Hayır, efendim, siz anlatın daha iyi.

EFENDİ. — İçtik, bir sürü abuk sabuk şeyler konuştuk, ve yaklaşan geceye, ondan sonrakilere ve Agathe'ın şövalye ile benim aramda bulunacağı geceye dair bir sürü şeyler söyleştik. Şövalye sevimli ve neşeli bir hal almış, konuşmamızda kederden eser kalmamıştı. Bana, gece nasıl davranacağıma dair birtakım öğütler veriyordu, ama kolay tutulur cinsten şeyler değildi bu öğütlerin hepsi ; iyi değerlendirilen birçok gecelerden sonra olabilecek şeylerdi ancak. Buna rağmen, şövalye iddia ettiği gibi ne kadar mükemmel olursa olsun, ilk gecemde onun şerefini mükemmelen koruyabilirdim. Bundan sonra, Agathe'ın yeteneği, ustalığı ve kolaylıkları hakkında bitmez tükenmez ayrıntılara girildi. Şövalye, görülmemiş bir sanatla aşk sarhoşluğunu, şarap sarhoşluğuna katıyordu. Nihayet, macera ya da intikam vaktinin yavaş yavaş yaklaştığına karar verdik. Sofradan kalktık. Parayı şövalye ödedi. İlk defa olan bir şeydi bu. Arabamıza atladık. Sarhoştuk. Arabacımızla uşaklarımızsa bizden de sarhoştular.

Okuyucum, şimdi beni burada arabacıyı da, uşak-

ları da, efendilerini de, bir hendeğe yuvarlamaktan kim alakoyabilir? Eğer hendek size korku veriyorsa, onları sağ salim şehre soktuktan sonra, arabalarını, içi sarhoş delikanlılarla dolu bir başka arabayla çarpıştırmamı kim engelleyebilir? Derken, hakaret dolu lâflar, bir kavga, çekilen kılıçlar ve usulüne uygun bir arbede. Eğer kavgadan da hoşlanmıyorsanız, onların çarptıkları bu arabaya matmazel Agathe'la teyzesini oturtmaktan kim menedebilir beni? Ama, hiçbiri olmadı bunların. Şövalye ile Jacques'ın efendisi Paris'e vardılar. Jacques'ın efendisi, şövalyenin elbiselerini giydi. Vakit gece yarısıdır. İşte, Agathe'ın penceresinin önündeler. Işık sönüyor. Sokağın bir başından öbür başına kadar bir kere daha gidip geliyorlar. Şövalye, dostuna dersini bir kere daha anlatıyor. Kapıya yaklaşıyorlar ; şövalye kapıyı açıp Jacques'ın efendisini içeri sokuyor ; sokak kapısının anahtarını kendisinde alakoyup koridor kapısınınkini arkadaşına veriyor, ve sokak kapısını kapayarak uzaklaşıyor. Özlü bir şekilde anlattığımız bu ayrıntıdan sonra, Jacques'm efendisi yeniden sözü aldı ve şöyle devam etti :

«Evin içini biliyordum. Ayaklarımın ucuna basarak yukarı çıktım ; koridor kapısını açtım. Sonra tekrar kapadım. Tuvalete girdim. Orada küçük gece kandilini buldum ; soyundum ; oda kapısı yarı aralıktı. Yatağa doğru gittim. Agathe uyumuyordu. Perdeleri sıyırdım ve o anda iki çıplak kolun boynuma sarıldığını ve beni kendine çektiğini duydum. Kendimi bıraktım. Yattım, beni öpücüklere boğuyordu ; ben de onu binlerce defa öptüm. İşte artık dünyanın en mutlu fânisi bendim ; ve olmakta devam ediyordum ki...»

Efendisi, Jacques'ın uyuduğunu, ya da uyur gibi yaptığını görerek : «Uyuyorsun, dedi, uyuyorsun kerata ; hem de hikâyenin en enteresan yerinde...» Jacqu-

es da zaten o sırada efendisinin kendisine seslenmesini bekliyordu. «Uyanacak mısın sen?

— Sanmıyorum.

— Neden?

— Çünkü uyanırsam, boğazımın ağrısı da uyanacaktır sanırım. En iyisi ikimiz de dinlenelim...»

Bunları söyliyerek Jacques yine başını göğsüne doğru eğdi.

— Boynun kopacak.

— Evet, herhalde ; eğer alnıma yazılmışsa. Matmazel Agathe'ın kolları arasında değil miydiniz?

— Evet.

— Kendinizi orada çok rahat hissetmiyor muydunuz?

— Hem de çok.

— Kalın öyleyse orada.

— Kalayımmış ; bunu söylemek zevklendiriyor seni.

— Hiç olmazsa ben Desglands'ın yakı hikâyesini öğreninceye kadar orada kalın.

EFENDİ. — İntikam alıyorsun, hain.

JACQUES. — Neye almıyayım efendim. Siz benim aşk hikâyelerimi bin bir soruyla, aklınıza eseni söyliyerek kestiğiniz zaman ben gık bile dememiştim. Şimdi şu iyi yürekli Desglands'ın yakı hikâyesini öğreninceye kadar sizin hikâyenizi kesersem çok mu? O Desglands ki, o kadar iyilik etmişti bana ; beş parasız kaldığım, ne halt edeceğimi bilemediğim bir sırada beni cerrahın evinden kurtarmıştı. Onun evinde Denise'i tanımıştım. Eğer Denise olmasaydı, bütün yolculuğumuzda size anlatacak tek kelime bulamazdım. Efendim, sevgili efendiciğim, lütfen Desglands'ın yakı hikâyesini anlatın bana ; istediğiniz kadar kısa kesin ; yine de, göreceksiniz, uyuklamam geçecek, dikkat kesilerek dinleyeceğim sizi.

EFENDİ, omuz silkerek anlatmaya koyuldu. — Desglands'ların yakınında oturan güzel bir dul kadın vardı ; birçok bakımdan, geçen yüzyılın ünlü hafifmeşrep kadınlarından birine (1) benziyordu. Kafaca akıllı uslu, mizaçca hoppa bir şeydi. Bir gün yaptığı delilikten, ertesi gün pişman olurdu. Bütün ömrünü zevk ve sefa ile pişmanlık arasında gidip gelmekle geçiriyor, ama duyduğu pişmanlıklar zevk ve sefa arzusunu bastırmaya yetmiyordu. Ömrünün sonlarına doğru tanıdım onu ; iki büyük düşmanından nihayet kurtulacağını söylüyordu. Ona bir tek nedenden ötürü sitem edebilecek olan hoşgörülü kocası, o yaşadığı sürece kendisinden şikâyet etti, ama öldükten sonra da dövündü. Karısını âşık olmaktan menetmeyi, kendisinin içki içmekten menedilmesi kadar gülünç buluyordu. Karısının pek fazlaya kaçan gönül maceralarını, aşklarını seçerken gösterdiği incelik hatırına hep bağışlardı. Kadın, hiçbir zaman ne bir budalaya, ne de kötü bir adama yüz vermemişti : onun iltifatı, daima ya yeteneğin, ya da dürüstlüğün bir ödülü olmuştu. Bir adamın onun âşığı olduğunu söylemek, o adamın değerli bir insan olduğunu söylemekle birdi. Kendisi de hafifmeşrepliğinin farkında olduğu için, kimseye sadakat vaadinde bulunmazdı. «Ben, ömrümde yalnız bir kere yalan yere yemin ettim, o da ilk yeminimdir» derdi. Başkasının, kendisi için beslediği duyguyu da, kendisinin başkasına karşı beslediği duyguyu da kaybetse, yine bir dost olarak kalırdı. Namuslulukla ahlâk arasında hiçbir zaman bu kadar büyük bir ayrılık görülmemiştir. Kadının ahlâka bağlı olduğu söylenemezdi ; ama, onun kadar namuslu bir insan bulmanın güç olduğu da herkesce itiraf ediliyordu. Papazı, pek seyrek

1. Ninon de Lenclos. (Çev.)

rastlardı ona mihrabın önünde ; ama, kesesini yoksullara her zaman açık bulundurduğunu da görüyordu. Kadın, dinden ve yasalardan alaylı bir şekilde söz eder, bunların, bacakları dermansız kimselerin elinden alınmaması gereken bir çift koltuk değneğinden başka bir şey olmadığını söylerdi. Kocalarını düşünerek, onunla ilişkiye girmekten korkan kadınlar, çocukları için bu ilişkiyi bayağı arzu ederlerdi.

Jacques, *dişlerinin arasından : «Çizdiğin bu lânet olası portrenin acısını çıkaracağım senden» diye mırıldandıktan sonra sordu.* — Bu kadına delice tutkun muydunuz?

EFENDİ. — Olmasına kesinkes olurdum, ama Desglands daha çabuk davrandı. O, âşık oldu ona...

JACQUES. — Peki, efendim, onun yakı hikâyesiyle aşk hikâyesi bu kadar sıkıca bağlı mıdır birbirine?

EFENDI. — Ayrılabilirler. Yakı, ikinci dereceden bir olaydır, anlattıklarım ise, bütün seviştikleri süre içinde olup bitenlerin hikâyesidir.

JACQUES. — Peki, çok şey oldu mu bu süre içinde?

EFENDİ. — Çok.

JACQUES. — Böyle olduğuna göre, eğer bu olaylardan herbirine hikâyenin kahramanı olan kadının portresine ayırdığınız kadar zaman ayırırsanız, bu hikâye Pentecôte yortusuna kadar bitmez... O zaman da sizin ve benim aşk hikâyelerimiz hapı yuttu demektir.

EFENDİ. — Peki ama, neden öyleyse beni yolumdan çevirdin... Sen Desglands'larda hiç küçük bir çocuk görmemiş miydin?

JACQUES. — İnatçı, yaramaz, terbiyesiz ve mariz bir çocuk değil mi? Evet görmüştüm.

EFENDİ. — İşte o çocuk, o güzel dul kadınla Desglands'ın gayrimeşru çocuklarıdır.

JACQUES. — Bu çocuk adama çok üzüntü verecek.

Bir kere evin bir tek çocuğu. Haylazın biri olması için iyi bir neden ; zengin olacağını da biliyor ; bu da yine haylazın biri olması için başka bir neden.

EFENDİ. — Mariz olduğu için de ona hiçbir şey öğretilmiyordu ; canını sıkacak, zıddına gidecek hiçbir şey yapılmıyordu ; haylazın biri olması için bu da üçüncü bir neden.

JACQUES. — Bir gece deli oğlan, hayvan gibi ulumaya başlamıştı. Bütün ev halkı ayaklandı. Koşuştular. Babasının kalkmasını istiyormuş.

«Babanız uyuyor.

— Uyursa, uyusun ; kalkmasını istiyorum ; istiyorum da istiyorum...

— Hasta...

— Olursa olsun ; kalksın diyorum. Kalkmasını istiyorum.

Desglands'ı uyandırdılar ; ropdöşambrını omuzuna attı ; kalktı, geldi.

«Eh, ne var yavrum, işte geldim, ne istiyorsun?

— Onlar da gelsin.

— Kimler?

— Şatodakilerin hepsi.»

Herkesleri çağırdılar. Efendileri, uşakları, konukları, davetlileri ; Jeanc'i, Denise'i, hasta dizimle beni. Hepimiz oradaydık. Yalnız, elden ayaktan düşmüş bir ihtiyar kapıcı kadın yoktu. Şatodan bir çeyrek fersah ötede bir kulübede yalnız başına yaşamaya bırakmışlardı onu. Oğlan, bu kadının da getirilmesini istedi.

«Ama, yavrum, vakit gece yarısı.

— İsterim de, isterim.

— Biliyorsun ki oturduğu yer buraya uzak.

— Onu da istiyorum, o da gelsin.

— Çok yaşlıdır, yürüyemez.

— İsterim de isterim.»

Zavallı kapıcı kadını da getirmek gerekiyordu. Git-

tiler, kadıncağızı kucakta getirdiler, çünkü kendine kalsa yol boyunca sürünerek gelebilirdi ancak. Hepimiz toplandığımız zaman kendisini yataktan kaldırmalarını ve giydirmelerini istedi ; kaldırdılar ve giydirdiler. Sonra herkesin büyük salonda toplanmasını ve kendisinin de en ortaya, babasının büyük koltuğuna oturtulmasını istedi. Bu emri de yerine geldi. Hepimizin elele tutuşmamızı söyledi. Bu şekilde hepimizin döne döne dans etmemizi istedi. Hadi bakalım, hepimiz dans etmeye başladık. Ama, asıl hikâyenin alt tarafı inanılacak gibi değil...

EFENDİ. — Umarım ki alt tarafını dinlemek zahmetinden beni esirgersin.

JACQUES. — Hayır, hayır, alt tarafını da dinliyeceksiniz. Anasını ballandıra ballandıra anlatmanın cezasını çektirmiyeceğimi sanıyor...

EFENDİ. — Jacques, şımarıyorsun.

JACQUES. — Ne yapayım, siz düşünün.

EFENDİ. — Anlaşılıyor ki, dul kadının şu uzun ve sıkıcı portresi yüreğine oturmuş ; ama, çocuğunun saçmasapan kaprisinin uzun ve can sıkıcı hikâyesiyle taşı gediğine koydun.

JACQUES. — Bu sizin fikriniz. O halde babasının hikâyesini anlatın, ama portreden hiç sözetmeyin, efendiciğim, portrelerden son derecede nefret ederim.

EFENDİ. — Peki, neden nefret ediyormuşsun bakalım portrelerden?

JACQUES. — Çünkü asıllarına o kadar az benzerler ki, resmi yapılan kimselerle tesadüfen karşılaşıldığında, onlara hiç benzemediği görülür. Bana olayları anlatın, konuşmaları olduğu gibi tekrarlayın, nasıl bir adamdan sözedildiğini ben hemen anlarım. Bir kelime, küçük bir jest ,bazen bana bütün bir kent ahalisinin gevezeliklerinden daha çok şey öğretmiştir.

EFENDİ. — Bir gün Desglands...

JACQUES. — Siz yokken, bazen kütüphanenize girer, bir kitap alır okurum. Çokluk, bir tarih kitabı olur bu.

EFENDİ. — Bir gün Desglands...

JACQUES. — Bütün portreleri avucumun içi gibi bilirim.

EFENDİ. — Bir gün Desglands...

JACQUES. — Affedersiniz efendim, makina bir kere kurulduğuna göre, kurgunun sonuna kadar boşalması gerekiyordu.

EFENDİ. — Boşaldı mı bari?

JACQUES. — Boşaldı.

EFENDİ. — Bir gün Desglands güzel dulu, civardaki bazı soylu kişilerle birlikte yemeğe davet etmişti. Desglands'ın saltanatının sona ermek üzere olduğu günlerden biriydi. Davetlilerden biri vardı ki, hercai dulu kendine çekiyordu. Sofraya oturmuşlardı. Desglands'le rakibi güzel dulun tam karşısında yanyana oturuyorlardı. Desglands konuşmaları canlandırmak için bütün zekâsını kullanıyor, dula en çapkınca şeyler söylüyordu. Ama, kadın dalgındı, hiçbir şey duymuyor gibiydi ve gözlerini Desglands'ın rakibinden ayıramıyordu. Desglands'ın elinde taze bir yumurta vardı; birden, kıskançlıktan gelen sinirli bir hareketle yumruğunu sıktı, yumurta parmaklarının arasında kırılarak içindekiler yanındakinin yüzüne sıçradı. Adam eliyle bir hareket yaptı. Desglands adamın bileğini yakalıyarak, kulağına : «Mösyö, bu tokatı yüzüme inmiş olarak kabul ediyorum» dedi. Ortalığa derin bir sessizlik çöktü. Güzel dul, canı sıkılmış görünüyordu. Yemek sıkıntılı geçti ve çabucak sona erdi. Sofradan kalktıktan sonra, kadın, Desglands'ı ve rakibini ayrı bir odaya çağırttı. Bir kadının gösterebileceği en büyük incelikle onları barıştırmaya çalıştı ; yalvardı, ağladı, bayıldı, ama boşuna. Desglands'ın ellerini sıkıyor, yaşlı gözlerini

ötekine çeviriyordu. Birine : «Hani beni seviyordunuz?» derken, ötekine : «Hani beni sevmiştiniz?!...» diyordu. Ve ikisine birden şöyle söylüyordu : «Beni mahvetmek istiyorsunuz ; herkesin diline düşürmek, bütün memlekette herkesin nefret ettiği lanetlediği bir kadın haline getirmek istiyorsunuz demek? İkinizden, hasmını öldüren hanginiz olursa olsun, o bir daha benim yüzümü göremiyecektir ; benim ne dostum, ne de âşıkım olabilecektir, ölünceye kadar ondan nefret edeceğim...» Sonra yine bayıldı. Kendini kaybederken de onlara : «Zalim adamlar, çekin kılıçlarınızı ve saplayın kalbime ; eğer ölürken sizin kucaklaştığınızı görürsem gözüm açık gitmiyecek!...» diye bağırdı. Desglands'la rakibi, kâh donmuş gibi oldukları yerde duruyor, kâh ona yardıma koşuyorlardı. İkisinin gözleri de yaşlıydı. Bununla birlikte, ayrılmaları gerekiyordu. Güzel dulu yarı ölü bir halde evine götürdüler.

JACQUES. — Âlâ! görüyorsunuz işte, efendim, bu kadının portresini bana çizmenize ihtiyacım var mıymış? Şimdi şu anlattıklarınızdan onu nasıl olsa tanıyacak değil miydim?

EFENDİ. — Ertesi gün Desglands vefasız sevgilisini ziyarete gitti ; rakibi de oradaydı. Bu işe en çok şaşan kim oldu biliyor musun? Kadınla rakibi, çünkü Desglands'ın sağ yanağını siyah bir bezle örtülmüş gördüler. «Nedir bu? diye sordu dul kadın.

DESGLANDS. — Bir şey değil.

RAKİBİ. — Şiş mi?

DESGLANDS. — Önemli değil, geçer.»

Biraz konuştuktan sonra Desglands kalktı ; çıkarken rakibine bir işaret yaptı. Adam işaretin anlamını çok iyi kavramıştı. O da aşağıya indi. Biri sokağın bir tarafından, öteki karşı tarafından giderek güzel dulun bahçesinin arkasında buluştular ve döğüşmeye başladılar. Desglands'ın rakibi ağır yaralanarak boylu boyun-

ca yere serildi ; ama yarası öldürücü değildi. Onu evine götürürlerken, Desglands dul sevgilisinin yanına döndü ; oturdu ; tekrar bir gün önceki olay üzerinde konuştular. Kadın ona, yanağını kaplıyan şu kocaman gülünç şeyin ne olduğunu sordu. Desglands ayağa kalktı, aynaya baktı: «Evet, gerçekten biraz büyük olmuş...» dedi. Kadından bir makas istedi, yanağındaki siyah bezi çıkardı, etrafından keserek küçülttü, sonra yine yanağına yapıştırdı ve sordu : «Şimdi nasıl buluyorsunuz?

— Daha küçük de olsa, yine de eskisi kadar gülünç.

— Ne de olsa kalan bir şey var.»

Desglands'ın rakibi iyi oldu. İkinci defa düello ettiler. Zafer yine Desglands'de kaldı. Böylece birbiri ardından beş altı defa döğüştüler. Her seferinde Desglands kazanıyordu. Ve her döğüşten sonra da yanağındaki siyah bezi biraz daha küçültüyordu.

JACQUES. — Bu maceranın sonu ne oldu? Beni Desglands'ın şatosuna götürdüklerinde sanırım onun yanağında artık bu siyah yuvarlak yoktu.

EFENDİ. — Hayır. Bu mâceranın sonu güzel dulun da sonu oldu. Bu olaydan duyduğu üzüntü onun zaten pek yerinde olmayan sağlığını büsbütün bozdu.

JACQUES. — Ya Desglands ne oldu?

EFENDİ. — Bir gün birlikte geziyorduk. Ona bir mektup getirdiler. Açıp okuduktan sonra : «Mert bir adamdı, ama ölümüne üzülmüyorum..» dedi. Bunu söyliyerek, küçüle küçüle bir sinek kadar kalmış olan yanağındaki siyah yuvarlağı söküp attı. İşte Desglands'ın hikâyesi. Şimdi Jacques memnun mu bakalım? Artık benim aşk maecramı dinliyeceğini ya da tekrar kendi maceralarını anlatmaya başlıyacağını umabilir miyim?

JACQUES. — Ne onu umabilirsiniz, ne de bunu.

EFENDİ. — Peki neden?

JACQUES. — Çünkü hava sıcak, artık yoruldum ;

şu ağaçların gölgesinde, suyun kenarında biraz serinleyip dinlensek iyi olur.

EFENDİ. — Peki, ben razıyım, ama ya senin nezlen?

JACQUES. — Sıcaktandır ; doktorlar, bir şeyi karşıtı iyi eder derler.

EFENDİ. — Vücut bakımından olduğu kadar ruh bakımından da doğrudur bu. Çok garip bir şey gözüme çarptı. Hiçbir ahlâkî özdeyiş yok ki, hekimlikte bir düstur olarak kullanılmamış olsun, ve, tersine, hiçbir hekimlik düsturu yok ki, bir ahlâkî özdeyiş şekline sokulmamış olsun.

JACQUES. — Öyle zahir.

Attan indiler, çayırlara uzandılar. Jacques, efendisine : «Uyuyacak mısınız, uyumıyacak mısınız? Eğer siz uyursanız ben uyumam, siz uyumazsanız ben uyurum.»

Efendisi de ona «Uyumana bak, dedi.

— Demek sizin uyumıyacağınıza güvenebilirim. Yoksa bu sefer iki at birden kaybedebiliriz.»

Efendi cebinden saatini ve enfiye kutusunu çıkardı. Jacques uyuma görevini yerine getirmeye başladı. Ama, her an vücudu sarsılarak uyanıyor, ve iki elini havaya kaldırarak birbirine vuruyordu. Efendisi : «Kime kızıyorsun, kuzum?» diye sordu.

JACQUES. — Karasineklerle, tatarcıklara. Bu müziç hayvanlar neye yarar bilmem!

EFENDİ. — Bilmediğin için bunları bir şeye yaramaz sanıyorsun. Doğa yararsız ve gereksiz bir şey yaratmamıştır.

JACQUES. — İnanırım. Mademki bir şey vardır, var olmasını gerektiren bir neden olmalı.

EFENDİ. — Vücudunda kan çok olduğu, ya da pis kan toplandığı zaman ne yaparsın? Bir cerrah çağırır, kendini hacamat ettirirsin. Âlâ! İşte şikâyet ettiğin şu

küçük sinekler bir sürü kanatlı cerrahçıklardır ; küçücük neşterleriyle seni sokup, fazla kanını damla damla çekiyorlar.

JACQUES. — Ama, şu da var ki kanım fazla mı, değil mi bilmiyorum. Buraya sıska birini getirin ;, sizin şu cerrahcıklar onu da sokacaklar mı, sokmıyacaklar mı bakalım? Onlar yalnız kendilerini düşünürler. Doğada her varlık kendini, düşünür, kendinden başka kimseyi düşünmez. Bunun başkasına zararı varmış, nesine gerek. Yeter ki kendisi için yararlı olsun!...

Bunları söyliyerek tekrar ellerini havada birbirine vurdu. Bir yandan da şunları söylüyordu : «Cehennemin dibine gitsin şu kanatlı cerrahcıklar!

EFENDİ. — Garo (1)'nun masalını (2) bilir misin?

JACQUES. — Evet.

EFENDİ. — Nasıl bulursun bu masalı?

JACQUES. — Kötü.

EFENDİ. — Lâf.

JACQUES. — Lâf, ama ispat edilmiş bir lâf. Eğer meşe ağacı palamut yerine helvacı kabağı verseydi, şu Garo hayvanı gider de meşenin altında uyur muydu? Meşenin altında uyumadığına göre de, yukarıdan palamut ya da helvacı kabakları düşmüş onun burnuna ne zararı olur ki? Bu masalları siz çocuklarınıza okutun.

EFENDİ. — Senin adaşın bir filozof (3) bunu doğru bulmuyor.

JACQUES. — Herkesin kendine göre bir düşüncesi vardır ; ve Jean-Jacques'la Jacques bir değildir.

EFENDİ. — Jacques için ne büyük bir kayıp.

---

1. Akılıyla övünen kaba saba köylü.

2. La Fontaine'in **Meşe palamutu ve helvacı kabağı** masalı kast ediliyor. (Çev.)

3. Jean - Jacques Rousseau. Çev.)

JACQUES. — Büyük tomara yazılan yazının son satırının son kelimesine gelmeden kim bilebilir ki bunu?

EFENDİ. — Ne düşünüyorsun?

JACQUES. — Şunu düşünüyorum ki, siz bana söz söyler, ben de size yanıt verirken, siz elinizde olmadan konuşuyor, ben de elimde olmadan yanıt veriyordum.

EFENDİ. — Eee, sonra?

JACQUES. — Sonrası, bu demektir ki, biz canlı ve düşünen iki makinayız.

EFENDİ. — Peki, bununla ne demek istiyorsun?

JACQUES. — Ne olacak, hep aynı şey. İki makina da da işleyen fazladan bir yay var.

EFENDİ. — Peki, ya bu yay?

JACQUES. — Bu yayın hiç nedensiz işleyebileceğine aklım eriyorsa kör olayım. Yüzbaşım derdi ki : «Ortaya bir neden koyun, bunu mutlaka bir sonuç izler. Hafif bir nedenin, sonucu da hafif olur ; geçici bir nedenin sonucu da geçicidir ; fasılalı bir nedenin sonucu fasılalı, engellenen bir nedenin sonucu yavaş, ortadan kalkan bir nedenin sonucu hiçtir.»

EFENDİ. — Ama, bana öyle geliyor ki, ben kendimi kendi içimde özgür olarak hissediyorum, tıpkı düşündüğümü hissettiğim gibi.

JACQUES. — Yüzbaşım şöyle derdi : «Evet, şu an hiçbir şey istemediğiniz halde, birdenbire kendinizi atınızdan asağı atmak ister misiniz?»

EFENDİ. — Eh ne olacakmış! Atıveririm kendimi aşağı.

JACQUES. — Seve seve, hiç çekinmeden, hiç zorlanmadan, bir han kapısında atınızdan keyfinizce inermiş gibi mi?

EFENDİ. — Pek o kadar da değil ; ama, ne çıkar, yeter ki kendimi attan aşağı atıp, böylece özgür olduğumu kanıtlıyayım,

JACQUES. — Yüzbaşım derdi ki : «Nasıl olur! eğer ben aksini iddia etmeseydim, kendinizi attan aşağı atıp boynunuzu kırmak fikri aklınıza gelir miydi sizin? Oyleyse, sizi ayaklarınızdan yakalayıp eyerden aşağıya alan benim aslında. Onun için, düşmeniz eğer bir şeyi kanıtlıyorsa o da sizin özgür olduğunuz değil, fakat deli olduğunuzdur». Yüzbaşım, ayrıca, nedensiz kullanılan bir özgürlüğün ancak manyaklara özgü bir şey olduğunu söylerdi.

EFENDİ. — Bu sözler benim için oldukça ağır ; ama, sana ve yüzbaşına rağmen, ben yine de canım ne isterse onu istediğime inanıyorum.

JACQUES. — Mademki iradenize bü kadar sahipsiniz, ve de hep öyle oldunuz, öyleyse neden şimdi gudubet karının birini sevmiyorsunuz? Neden o kadar istemenize rağmen, Agathe'ı sevmekten vazgeçemiyordunuz? Efendiciğim, insan, hayatının dörtte üçünü yapmadan istemekle geçirir.

EFENDİ. — Doğru.

JACQUES. — Ve de istemeden yapmakla.

EFENDİ. — Bana bunu ispat edebilir misin?

JACQUES. — Razı olursanız.

EFENDİ. — Oluyorum.

JACQUES. — Görürsünüz... Şimdi başka şeylerden söz edelim.

Bu sudan lâflardan ve aynı derecede önemli başka birkaç sözden sonra sustular. Jacques, kendisini, kötü havalarda yağmurdan, sıcak havalarda güneşten koruyan, ama her havada ona başlık hizmeti gören muazzam şapkasını, altında dünyanın gelmiş geçmiş en iyi kafalarından birinin önemli hallerde kadere akıl danıştığı karanlık mihrabı, yukarıya doğru kaldırdı. Bu şapkanın kenarları yukarıya kaldırıldığında, Jacques'ın yüzü hemen hemen vücudunun ortasında kalıyor ; inik durduğu zamansa Jacques on adım ötesini zor görebi-

liyordu ; bu yüzden burnunu havaya kaldırmayı alışkanlık edinmişti. Bu gibi zamanlarda şapkası için şöyle denilebilirdi :

Os illi sublime dedit, coelumque tueri
Jussit, et erectos ad sidera tollere vultus.

Ovide, *Metam.*, k. I, m. 85.

Böylece, muazzam şapkasını kaldırıp gözlerini uzaklarda gezdiren Jacques, bir çiftçinin sabanına koştuğu iki attan birini boş yere kırbaçlayıp durduğunu gördü. Genç ve güçlü kuvvetli olan bu at, tarlanın ortasına boylu boyunca yatmıştı. Çiftçi boş yere onun yularını çekiyor ; yalvarıyor, okşuyor, korkutuyor, küfrediyor ve vuruyordu. Hayvan, hiç kımıldamıyor, kalkmamakta inatla direniyordu.

Jacques, bu sahneyi bir süre dalgın seyrettikten sonra, ona aynı şekilde dikkatle bakan efendisine : «Şurada ne oluyor, bilir misiniz, efendim? dedi.

EFENDİ. — Ne görüyorsam o oluyor, başka ne olsun istersin ki?

JACQUES. — Hiçbir tahminde bulunamıyor musunuz?

EFENDİ. — Hayır. Ya sen ne tahmin ediyorsun?

JACQUES. — Şunu tahmin ediyorum ki, bu budala, kendini beğenmiş, tembel hayvan, kentten gelmedir. Daha önce binek hayvanlığı etmiş olmasından kurumlanarak, çifti hor görüyor. Sözün kısası, sizin atınızdır o, ve aynı zamanda Jacques'ın sembolüdür ; Jacques'ın ve onun gibi daha bir sürü aşağılık haylâzın... Bunlar, başkentte uşaklık etmek uğruna köylerinden ayrılmış olup, sokakta dilenmeyi, ya da açlıktan ölmeyi, tarıma, dünyadaki işlerin bu en şereflisine ve en yararlısına dönmeye tercih ederler.»

Efendisi gülmeye başladı. Jacques da, sesini duymayan çiftçiye şunları söylüyordu : «Zavallı adam, istediğin kadar vur ; o buna alışık ; vurman, kırbacını eskitmekten başka bir işe yaramaz ; bu keratava bir parçacık çalışma zevkini ve şerefini duyuramazsın...» Efendisi hâlâ gülüyordu. Jacques, yarı sabırsızlık, yarı merhametle yerinden kalktı, çiftçiye doğru yürümeye başladı. İki yüz adım kadar gitmiş, gitmemişti ki, efendisine dönüp bağırmaya başladı : «Gelin efendim, gelin ; sizin at bu, sizin at bu.»

Gerçekten de, o attı bu. Hayvan, Jacques'la efendisini tanır tanımaz, yattığı yerden fırladı, yelesini silkeledi, kişnedi, şahlandı ve sonra burnunu arkadaşının burnuna şefkatle yaklaştırdı. Bu sırada, Jacques, dişlerinin arasından, öfkeli öfkeli : «Seni hergele, seni edepsiz, seni tembel ; hele bir elime geç de yiyeceğin dayağı gör...» diye söyleniyordu. Efendisi ise aksine, hayvanı öpüyor, sağrısını okşuyor, sevincinden âdeta ağlıyor ve : «Ah sevgili atım, zavallı atım benim, sonunda kavuştum sana!» diyordu.

Çiftçi bu sözlerden bir şey anlamıyordu. «Görüyorum ki, baylar, evvelce bu at size aitmiş. Ama, ben ona bugün gayet yasal bir şekilde sahip bulunuyorum ; onu son panayırda satın aldım. Eğer ona verdiğim paranın üçte ikisini vererek benden almaya razı olursanız, bana çok büyük bir yardımda bulunmuş olursunuz ; çünkü, hiçbir işime yaramıyor. Ahırdan çıkarmak bir sorun ; koşmak büsbütün bir sorun. Tarlaya gelir gelmez de kendini yere atar ; ölünceye kadar dayak yemeğe razı olur da, ne kendini sabana bağlatır, ne de sırtına bir küfe koydurur. Efendiler Tanrı aşkına beni bu melûn hayvandan kurtarın. Güzel bir hayvan ama bir süvarinin altında tırısa kalkmaktan başka bir şeye yaramaz ; bu da benim işim değil...» Ona, kendilerine ait öbür, iki attan, işine gelen biriyle değiş tokuş etme

önerisinde bulundular. Köylü kabul etti. Bizim iki yolcu yavaş yavaş dinlendikleri yere döndüler ve oradan, köylüye verdikleri atın, yeni durumunu gönül hoşnutluğu ile benimsediğini görerek sevindiler.

JACQUES. — Eh, ne dersiniz buna, efendiciğim?

EFENDİ. — Ne diyeyim! Sana ilham vâki olduğuna inanmam gerek. Ama Tanrıdan mı, yoksa şeytandan mı, orasını bilmem. Sevgili Jacques, korkarım şeytan senin içine saklanmış.

JACQUES. — Ama niçin şeytan?

EFENDİ. — Çünkü, bir yandan keramet gösteriyorsun, öbür yandan, öğretin hayli şüpheli.

JACQUES. — Yapılan kerametlerle benimsenen öğreti arasında bir ilişki var mıdır ki?

EFENDİ. — Görülüyor ki dom La Taste'i okumamışsın.

JACQUES. — Ne diyor, şu benim okumadığım dom La Taste?

EFENDİ. — Şeytan da, Tanrı gibi mucizeler yaratır, diyor.

JACQUES. — Peki şeytanın mucizeleriyle, Tanrının mucizelerini nasıl ayırdediyor?

EFENDİ. — Öğretiye bakarak. Eğer öğreti iyi ise, mucizeler Tanrıdan ; kötü ise şeytandan geliyor demektir.

Jacques, *bunada ıslık çalmaya başladı ve sonra ekledi.* — Ya peki, mucizecinin öğretisinin iyi mi, yoksa kötü mü olduğunu ben cahile kim öğretecek? Haydi, efendim, hayvanlarımıza atlayalım. Sizi atınıza kavuşturan Tanrı mı, yoksa İblis mi, nenize gerek? Sonuç farklı mı olurdu?

EFENDİ. — Hayır. Ama, Jacques, eğer seni cin çarpmış olsaydı...

JACQUES. — Bunun devası ne olurdu?

EFENDİ. — Devası mı? devası üfürükçülük... ama,

bu arada içki olarak yalnızca okunmuş su içeceksin.

JACQUES. — Ben mi yalnızca su içeceğim ;, ben ha! Jacques okunmuş su içecek! Okunmuş, ya da okunmamış bir damla su içmektense, vücuduma bin tabur şeytan yerleşsin daha iyi. Benim hidrofob (1) olduğumu bilmiyor musunuz?...»

Hidrofob ha! Jacques, *hidrofob* dedi, öyle mi?... Hayır, okuyucum, hayır. Şunu itiraf edeyim ki, bu kelimeyi söyleyen o değil. Ama, sizde bu kadar sert bir eleştiricilik varken, ne derece güzel olursa olsun, yazarın, eserindeki kişilerin ağzına yakıştırdığı kelimelere şaşakalmadan, ne bir komedi, ne de bir trajedi sahnesi okuyabilirsiniz. Jacques, efendisine : «Suyu görür görmez nasıl kudurmuşa döndüğümü hiç farketmediniz mi?» demişti. Ne olmuş yani? bu sözü başka türlü aktarmakla gerçekten uzaklaşsam bile, daha kısa söylemiş oldum.

Atlarına bindiler ve Jacques efendisine : «Aşk hikâyelerinizi anlatıyordunuz ; iki kere mutluluğa erdikten sonra, galiba bir üçüncüsüne erişmeye hazırlandığınız yerde kalmıştınız.

EFENDİ. — Tam o sırada, koridorun kapısı birdenbire açıldı. Gürültüyle yürüyen bir sürü insan doldu içeriye. Işıklar görüyor, hep bir ağızdan konuşan kadın ve erkek sesleri işitiyordum. Perdeler birdenbire çekildi. Kızın babası, anası, teyzeleri, yeğenleri ve bir de polis komiseri karşımda duruyordu. Komiser ötekilere ciddî bir sesle : «Mösyöler, madamlar, gürültüye gerek yok. Suç üstü yakaladık. Mösyö kibar bir adam; bu hatayı düzeltecek tek bir yol var ; herhalde bunu yasanın zoru olmadan kendi istekleriyle yapacaklardır...»

1. Hidrofob : Sudan korkan, kaçan kimse. (Çev.)

Söylediklerinin her kelimesi ana ile babanın bana yağdırdıkları hakaretlerle ve yorganın altına başını saklıyan Agathe'a veriştirip duran yeğenlerinin ve teyzelerinin acı sözleriyle kesiliyordu. Ben şaşırmış kalmıştım ve ne diyeceğimi bilemiyordum. Komiser, alaylı bir sesle ; «Mösyö çok rahat görünüyorsunuz ; ama yataktan çıkmanız ve giyinmeniz gerekiyor..» dedi. Dediğini yaptım, ama sırtıma geçirdiğim şövalyeninkilerle değiştirilen elbiseydi. Bir masanın çevresine oturuldu. Komiser zabıt tutmaya koyuldu. Bu sırada kızının üstüne atılıp döğmek istiyen anneyi güçlükle zaptedebiliyorlardı. Kocası ona ; «Sakin ol, karıcığım, sakin ol ; kızı dövsek de para etmez ; olan olmuş bir kere. Dur bakalım her şey yoluna girer elbet...» diyordu. Orada bulunan öteki kimseler de sandalyelere dağılmışlar, herbiri ayrı bir üzüntü, nefret, ve kızgınlık tavrı içinde oturuyorlardı. Arasıra karısına çıkışan baba : «İşte kızını başıboş bırakmanın sonu...» gibi lâflar söylüyordu. Kadın da ona şu yanıtı veriyordu : «O kadar namuslu ve dürüst görünen bu mösyönün böyle şeyler yapabileceğine kim ihtimal verebilirdi ki...» diye karşılık veriyordu. Ötekiler susuyorlardı. Tutanak düzenlendikten sonra bana okuttular. İçindekilerin hepsi doğru olduğu için imzalamaktan başka yapacak şey yoktu. İmzadan sonra komiserle birlikte aşağıya indik. Komiser çok nazik bir şekilde kapının önünde duran bir arabaya binmemi söyledi ; ve oldukça kalabalık bir alay halinde beni For-L'Evêque'e götürdüler.

JACQUES. — For-L'Evêque'e! hapishaneye yani!

EFENDİ. — Evet, hapishaneye. Bundan sonra, alçakça bir dâva başladı. Matmazel Agathe'la evlenmemi istiyorlardı. Kızın anası, babası başka türlü en ufak bir anlaşmaya yanaşmıyorlardı. Olayın ertesi günü, sabahın erken saatinde, şövalye hücremde belirdi. Her şeyi öğrenmişti. Agathe perişan bir haldeydi ; ana-

sı, babası öfkeden kuduruyorlardı. Benim gibi bir rezili kendileriyle tanıştırdığı için, şövalyeye söylemediklerini bırakmamışlardı. Başlarına gelen felâketten, kızlarının düştüğü şerefsiz durumdan, birinci derecede onu sorumlu tutuyorlardı. Zavallı insanlar pek acınacak bir haldeydiler. Şövalye, Agathe'la da özel olarak konuşmak istemişti. Buna güçlükle izin vermişlerdi. Agathe neredeyse gözlerini oyacaktı onun. Kız, ona en ağır sıfatlarla hitap etmişti. O da zaten bunu bekliyordu. Kızın öfkesi yatışsın beklemiş, sonra onu akıl yoluna getirmeye çalışmıştı ; ama, kızın ağzından tek bir söz çıkıyordu ; ve şövalye de buna ne yanıt vereceğini bilemiyordu : «Annemle babam beni arkadaşınızla yakaladılar ; acaba onunla yatarken, sizinle yattığımı sandığımı söylemem gerekmez mi?» Şövalye şu yanıtı verecek olmuş : «Fakat, içtenlikle inanıyor musunuz, arkadaşımın sizinle evlenebileceğine?... — Hayır, demiş kız, onun değil sizin mahkûm edilmeniz gerekirdi, nankör adam, alçak adam.»

«Fakat, dedim şövalyeye, bu işten beni kurtarmak yalnız sizin elinizde.

— Nasıl olacak bu?

— Nasıl mı? Sorunu olduğu gibi açıklıyarak.

— Gerçi, böyle yapacağımı söyleyerek Agathe'ı tehdit ettim ; ama, elbette ki böyle bir şey yapacak değilim. Çünkü, bu çarenin işimize yarıyacağı şüphelidir ; bizi büsbütün rezil edeceğiyse kesin. Kaldı ki, sizin hatânızdan oldu bu.

— Benim hatâmdan mı?

— Evet, sizin hatânızdan. Eğer benim önerdiğim muzipliği kabul etseydiniz, Agathe iki erkek arasında yakalanacaktı ve iş komik bir sona varmakla kalacaktı. Ama, öyle olmadı, şimdi bu berbat durumdan sıyrılmak gerekiyor.

— Fakat, küçük bir olayı açıklar mısınız bana şö-

valye? Tuvalet odasından benim elbisem alınıp, yerine sizinki konmuştu. Bu işin nasıl olabileceğini düşündüm durdum, ama boşuna ; bu muamma kafamı altüst ediyor. Bu iş beni Agathe'dan şüphelenmeye itiyor biraz. Aklıma, onun da bu tuzaktan haberi olması ve ailesiyle elbirliği etmiş bulunması ihtimali geliyor.

— Belki de dediğiniz gibi bu işi elbirliğiyle hazırlamışlardır. Yalnız, şurası kesin ki, siz soyunur soyunmaz, bana benim elbisemi göndererek, sizinkileri istediler.

— Zamanla bu iş aydınlanır elbet...»

Şövalyeyle ben, böylece, birbirimize acımakta, teselli etmekte, suçlu çıkarmakta, birbirimize küfredip sonra af dilemekte iken, içeri komiser girdi. Şövalye sapsarı kesildi ve hemen dışarı çıktı. Bu komiser seyrek olarak rastlanan iyi adamlardan biriydi. Hakkımda tuttuğu zaptı makamında bir kere daha okurken, öğrenciliği sırasında benim adımı taşıyan bir gençle arkadaşlık etmiş olduğunu hatırlamış, ve benim bu eski okul arkadaşının hısımlarından biri, hattâ oğlu olabileceğimi düşünmüş. Gerçekten de böyle idi. İlk sorusu, içeri girer girmez sıvısan adamın kimliği oldu.

«Sıvışmadı, diye yanıt verdim, dışarıya çıktı. Benim yakın dostum, şövalye de Saint-Ouin'dir.

— Dostunuz ha! çok garip bir dostunuz var doğrusu? Bana ihbarda bulunan kişinin bu dostunuz olduğundan haberiniz var mı, mösyö? Yanında kızın babasıyle, bir başka akrabası daha vardı.

— O mu ihbar etti?

— Evet, ta kendisi.

— Bundan emin misiniz?

— Tamamen. Adı ne demiştiniz?

— Şövalye de Saint-Ouin.

— Hah! şövalye de Saint-Ouin işte, tamam. Kim bu sizin dostunuz, yakın dostunuz şövalye de Saint-Ouin,

biliyor musunuz? Dolandırıcının biri, çevirdiği binbir dolapla mimlenmiş bir sabıkalı. Polis bu çeşit adamları bazı yararlar sağlamak için ortalıkta serbestçe dolaşsınlar diye bırakır. Bunlar, dolandırıcı oldukları kadar, kendileri gibi dolandırıcıları da ele verirler. Onun için, bunlar, yaptıkları kötülüklerin zararından çok, meydana çıkardıkları, ya da önceden haber verdikleri kötülükler bakımından yararlı sayılırlar...»

Komisere, başımdan geçen acıklı macerayı olduğu gibi anlattım. Bunda pek olumlu bir yan göremedi ; çünkü, beni temize çıkarabilecek şeyler mahkemede ne ileri sürülebilir, ne de ispat edilebilirdi. Ama, yine de, kızın anasını babasını çağırtıp konuşmayı, kızı sıkıştırıp konuşturmayı, yargıca işin iç yüzünü anlatmayı ve benim aklanmama yarıyacak hiçbir şeyi ihmal etmemeyi üzerine aldı. Ama, bu adamlar fikirlerinde ısrar etmeyi akıllarına koymuşlarsa, adalet gücünün pek etkili olamıyacağını da söyledi.

«Ne dediniz, mösyö komiser, yani evlenmek zorunda mı kalacağım?

— Evlenmek mi? o kadarı da fazla ; onun için, böyle bir şey olabileceğine ihtimal vermiyorum. Yalnız, tazminat ödemeniz gerekebilir ki, bu da çok büyük olur...» Sen galiba bir şeyler söylemek istiyorsun bana, Jacques.

JACQUES. — Evet ; parayı verdiği halde yatamamış olan ben kulunuzdan daha talihsiz çıktığınızı söylemek istiyordum. Aslında, Agathe eğer gebe kalmış olsaydı, sanırım hikâyenizin seyrini çok daha iyi anlardım.

EFENDİ. — Sen yine de tahmininden vazgeçme. Çünkü, komiser, ben tahliye edildikten bir süre sonra, kızın ona gelip gebe olduğunu bildirdiğini bana haber verdi.

JACQUES. — İşte, bir de çocuk babası oldunuz.

EFENDİ. — Kılına bile dokunmadığım bir çocuk.

JACQUES. — Ve de yapıcısı olmadığınız...

EFENDİ. — Ne yargıcın kayırması, ne de komiserin şuraya buraya başvurması bu işin mahkemedeki seyrine engel olabildi. Yalnız kız ve ailesi kötü ün sahibi oldukları için kaşla göz arasında evlenmedim. Oldukça okkalı bir para cezasına ;. doğum giderlerini ve dostum şövalye De Saint-Ouin'in marifetleri sâyesinde dünyaya gelen ve küçültülmüş bir örneği kadar ona benziyen çocuğun bakımına ve öğrenimine ait giderleri ödemeye mahkûm edildim. Matmazel Agathe bu iri oğlanı yedinci ayla sekizinci ay arasında büyük bir kolaylıkla doğuruverdi. Ona derhal iyi bir dadı tutuldu. O gün bu gündür, aylığını ben veririm.

JACQUES. — Mahdum bey şimdi kaç yaşlarındadır?

EFENDİ. — Yakında on yaşında olacak. Bu süre içinde onu köyde bıraktım. Orada, köyün öğretmeninden okuma, yazma ve hesap öğrendi. Gittiğimiz yerden pek uzak değil ; bu vesileyle, bakıcılarının alacaklarını ödeyecek, sonra da onu alıp bir sanata yerleştireceğim.

Jacques'la efendisi yolda bir kere daha yattılar. Yolculuklarının sonuna iyice yaklaşmışlardı. Bunun için, Jacques, aşk maceralarını anlatmaya tekrar başlıyamadı ; boğazının ağrısı da iyice geçmemişti zaten. Ertesi gün, varacakları yere vardılar... — Nereye? — Vallahi bilmiyorum. — Gittikleri yerde ne isleri vardı? — Ne iş isterseniz o olsun. Jacques'ın efendisi, işlerinden herkese sözeder miydi ki? Ne olursa olsun, bu işler, onların orada on beş günden fazla kalmalarını gerektirmiyordu. Peki, bu işler iyi mi sona erdi, kötü mü? Bunu da bilmiyorum. Jacques'ın boğaz ağrısı ,ona pek bet gelen iki ilâçla iyileşti : perhiz ve dinlenme.

Bir sabah, efendi uşağına : «Jacques, atları eyerle, mataranı da doldur ; bildiğin yere gideceğiz» dedi.

Emir, o saat yerine getirildi. Böylece, ikisi birlikte, şövalye De Saint-Ouin'in çocuğunun, Jacques'ın efendisi hesabına on yıldır bakıldığı yere doğru yola koyuldular. Kaldıkları yerden bir miktar uzaklaştıktan sonra, efendisi Jacques'a şöyle dedi : «Jacques, benim aşk mâceralarım hakkında ne düşünüyorsun?

JACQUES. — Şu insanoğlunun alnına bazen ne garip şeyler yazılır. Işte sana peydahlanmış bir çocuk ; Tanrı bilir nasıl! Kim bilir bu piç kurusu yarın nasıl bir rol oynıyacak dünyada? Onun, bir imparatorluğu mutluluğa ulaştırmak, ya da altüst etmek için doğmadığını kim bilebilir ki?

EFENDİ. — Sana hayır diye yanıt vereceğim. Onu iyi bir tornacı, ya da iyi bir saatçi yapacağım. Evlenecek ; ve bu dünyada hep sandalye ayakları torna edecek çocukları olacak.

JACQUES. — Eğer alınlarına öyle yazılmışsa. Ama, neden bir tornacı dükkânından bir Cromwell çıkmasın? Kıralının kafasını kestiren adam, bir biracı dükkânından çıkmamış mıydı? Bugün de hâlâ demiyorlar mı ki...

EFENDİ. — Bırakalım şimdi bunları. İyileştin işte artık ; benim aşk maceralarımı da biliyorsun ; şimdi artık vicdanına kulak verirsen, kendi maceralarını anlatmaya başlamamazlık edemezsin.

JACQUES. — Her şey buna engel oluyor. Birincisi, kalan yolumuz pek kısa ; ikincisi, nerede kaldığımı unuttum ; üçüncüsü, içimde kötü bir önsezi var, bir önsezi ki... bu hikâyenin sona ermemesi gerektiğini, onun bize felâket getireceğini, ben yeniden anlatmaya başlar başlamaz uğurlu, ya da uğursuz bir büyük olayın sözümü yarıda keseceğini söylüyor.

EFENDİ. — Eğer bu olay uğurlu bir olay ise ne âlâ!

JACQUES. — Kabul ; ama, içimden... bunun uğursuz bir şey olacağı geliyor.

EFENDİ. — Uğursuz demek! öyle olsun ; ama, konuşursan, ya da susarsan, bunu önlemek mümkün olacak mı?

JACQUES. — Kim bilir?

EFENDİ. — Sen iki, üç yüz yıl geç gelmişsin dünyaya.

JACQUES. — Hayır efendim, herkes gibi vaktinde doğdum.

EFENDİ. — Büyük bir kâhin olurdun.

JACQUES. — Kâhinlik nedir, pek iyi bilmiyorum. Öğrenmeye de hevesim yok.

EFENDİ. — Bu senin keramet kitabının önemli bir faslıdır.

JACQUES. — Doğru ; ama, o kadar eskiden yazılmış ki, şimdi bir kelimesini bile hatırlamıyorum. Bakın, efendim, cumhuriyetin bütün kâhinlerinden, bütün kerametli kazlarından ve kutsal piliçlerinden daha iyi haber veren şey nedir biliyor musunuz : matara. Mataraya danışalım.»

Jacques, matarasını aldı ve ona uzun uzun danıştı. Efendisi, saatini ve enfiye kutusunu çıkardı cebinden, saatine baktı, bir tutam enfiye çekti. Jacques : «Şimdi kaderi daha az karanlık görüyor gibiyim, dedi. Söyleyin bakayım, nerede kalmıştım?

EFENDİ. — Desglands'ın şatosundaydın, dizin daha iyiydi ve annesi Denis'e sana bakmasını tembih etmişti.

JACQUES. — Denise çok yumuşak başlı bir kız gibi hareket etti. Dizimdeki yara aşağı yukarı kapanmıştı. Hattâ, o çocuğun herkesi ayağa kaldırdığı gece dans bile etmiştim. Ama, zaman zaman dayanılmaz ağrılar

çekiyordum. Meslektaşından daha bilgili olan şatonun cerrahı, bu kadar ısrarla tepen ağrıların kurşun çıkarıldığı sırada içeride unutulan yabancı bir cisimden ileri gelebileceğini düşündü. Dolayısıyle, bir sabah erkenden odama geldi. Yatağıma bir masa yanaştırdı ; yatağımın perdesi açıldığı zaman masanın üstünün kesici âletlerle dolu olduğunu gördüm. Denise baş ucuma oturmuş, sıcak gözyaşları döküyor, anası kollarını kavuşturmuş ayakta duruyordu ; oldukça kederli bir hali vardı. Cerrah ceketini çıkarmış, kollarını sıvamıştı. Sağ elinde bir neşter vardı.

EFENDİ. — Anlattıkların beni korkutuyor.

JACQUES. — Ben de korkmuştum. Cerrah : «Ahbap, ağrı çekmekten bıkmadın mı? diye sordu.

— Çok bıktım.

— Bunun sona ermesini ve bacağının kurtulmasını ister misin?

— Elbette isterim.

— O halde çıkar bacağını yataktan dışarı da istediğim gibi çalışabileyim.»

Ayağımı uzattım. Cerrah neşterin sapını dişlerinin arasına sıkıştırdı, bacağımı sol koltuğunun altına aldı; sıkı sıkıya kavradı. Sonra neşterini tekrar eline alarak yaramın ağzının ortasına geniş ve derin bir yarık açtı. Ben gözümü bile kırpmadım. Ama Jeanne başını çevirdi ; Denise de bir çığlık atarak bayıldı...

Burada Jacques hikâyesine ara verdi ve yeniden matarasına el attı. Hikâyeye verdiği aralıklar kısa olduğu ölçüde mataraya daha sık el atıyordu, yani geometricilerin dedikleri gibi aralıklarla ters orantılı olarak... Ölçülerinde o kadar dakikti ki, gidişinde dolu olan matara, dönüşünde tam gerektiği miktarda boşalmış oluyordu. Öyle ki, bizim şu yol ve köprü mühendislerimiz, Jacques'ın matarasını mükemmel bir odo-

metre (') olarak kullanabilirlerdi. Mataraya her davranışın kendine göre bir yeterli nedeni vardı. Nitekim, bu seferkinin yeter neden'i Denise'in ayılmasını sağlamak ve cerrahın Jacques'ın dizinde açtığı yaranın acısını dindirmekti. Nitekim, Denise kendine geldi, kesilen dizin acısı geçti ve Jacques hikâyesini sürdürdü.

JACQUES. — Bu büyük kesik, yaranın dibini olduğu gibi gösteriyordu. Cerrah, onun içinden, yaralandığım sırada orada kalmış olan donumun kumaşından çok küçük bir parçayı pensiyle tutup çıkardı. Bu kumaş parçasının orada kalması yaranın ağrımasına ve bir türlü kapanmamasına neden oluyordu. Bu ameliyattan sonra, durumum Denise'in bakımı sâyesinde günden güne iyileşti. Artık ne ağrı kaldı ; ne ateş. Iştahım, kuvvetim yerine geldi ; rahat uyumaya başladım. Denise yaramı her gün büyük bir titizlik ve sonsuz bir şefkatle pansuman ediyordu. Yaramın üstünden sargıyı çıkarırken elini ne büyük bir özen ve haifflikle kullandığı görülecek şeydi. Bana en ufak bir acı vermekten korkuyor, yaramı büyük bir dikkatle banyo ediyordu. Yatağımın kenarına oturuyordum. O, bir dizini yere koyuyor, ben bacağımı onun bacağına dayıyordum. Bazen biraz bastırdığım da oluyordu. Bir elimi omuzuna atarak, sevgi dolu bakışlarla seyrediyordum onu, ve sanırım o da bana öyle bakıyordu. Pansuman bittiği zaman iki elini ellerimin arasına alıyor, teşekkür ediyor ; minnetimi dile getirecek söz bulamıyordum. O ayakta, gözleri yerde, hiçbir şey söylemeden beni dinliyordu. Şato civarından bir seyyar satıcı geçerse daima ona bir şeyler alırdım. Bazen bir başörtüsü, bazen birkaç arşın Hint ipeklisi ya da muslin, bazen bir altın haç,

1. Yürünen yolun kaç adım olduğunu ve uzunluğunu ölçmeye yarayan âlet. (Çev.)

bir çift pamuklu çorap, bir yüzük ya da Süleyman taşından bir kolye... Satıcıdan aldıktan sonra işin zor yanı, benim için, bunları kıza vermek ; onun için de kabul etmekti. Önce, aldığım şeyi ona gösteriyordum. Eğer hoşuna giderse, ona : «Denise, bunu senin için satın aldım...» diyordum. Kabul edecek olursa, aldığım şeyi ona verirken benim elim, alırken de onun eli titriyordu. Bir gün, ona ne vereceğimi bilemeyip, ipek çorap bağları satın aldım. Beyaz üzerine mavi ve kırmızı işlemeli çorap bağları. Üzerlerinde bir de bir cümle yazılıydı. Sabahleyin, o gelmeden çorap bağlarını, yatağımın yanındaki iskemlenin arkalığına astım. Denise içeri girer girmez bunları gördü ve : «Ah ne güzel çorap bağları! dedi.

— Sevgilime aldım, dedim.

— Demek bir sevgiliniz var, öyle mi mösyö Jacques?

— Var ya ; size anlatmamış mıydım?

— Hayır, çok güzeldir herhalde.

— Çok güzel.

— Onu çok seviyor musunuz?

— Bütün kalbimle.

— O da sizi seviyor mu?

— Bilmem ki. Bu çorap bağları ona alındı. Kendisine bunları alırsam bana bir şey vâdetmişti ; öyle bir vaat ki, eğer yerine getirirse, sanırım sevincimden çıldırırım.

— Neymiş bu vâdettiği şey?

— Bu bağlardan birini ben kendi elimle takacağım...»

Denise'nin yüzü kızardı, söylediklerimi anlıyamadı. Bu çorap bağlarının başka biri için alındığını sandı. Mahzun oldu, beceriksizlik üstüne beceriksizlik yaptı. Pansuman için gerekli olan şeyleri, gözünün önünde durdukları halde, arıyor, bulamıyordu. Isıttığı şarabı

devirdi. Yaramı pansuman etmek için yatağıma yaklaştı. Bacağımı tuttu. Eli titriyordu. Sargıları çözerken birbirine dolaştırdı. Yaramı etüvlemeye sıra gelince, bu iş için gerekli şeyleri unutmuş olduğunu gördü. Bunları almaya gitti ; bir yandan pansumanımı yapıyor, bir yandan da ağlıyordu.

«Denise, galiba ağlıyorsunuz, neniz var?

— Hiç.

— Sizi üzdüler mi?

— Evet.

— Kim bu sizi üzen kötü insan?

— Siz.

— Ben mi?

— Evet.

— Peki ne yaptım da sizi üzdüm. Söyler misiniz!...»

Bana yanıt verecek yerde gözlerini çorap bağlarına çevirdi.

«Ne, yoksa sizi ağlatan bunlar mı?» diye sordum.

— Evet.

— Pekâlâ o halde! Denise, artık ağlamayın, çünkü bunları sizin için almıştım.

— Mösyö Jacques, doğru mu söylüyorsunuz?

— Çok doğru. O kadar doğru ki, işte ispatı.» Bunları söyliyerek çorap bağlarının ikisini de ona uzattım, ama biriin elimde tuttum. O anda göz yaşlarının arasından bir gülümseme belirdi. Onu kolundan tuttum ;, yatağıma yaklaştırdım, bir ayağını yakalıyarak yatağın kenarına bastırdım. Etekliğini diz kapağına kadar sıyırdım, o iki eliyle daha fazla kalkmaması için bastırıyordu. Bacağını öptüm, elimde tuttuğum jartiyeri bağladım ; henüz bağlamıştım ki annesi Jeanne içeri girdi.

EFENDİ. — Can sıkıcı bir ziyaret.

JACQUES. — Belki evet, belki hayır. Bizim şaşkın

lığımızın farkına varacak yerde, kızının elinde tuttuğu çorap bağını gördü. «Güzel bir çorap bağı, dedi, ama öteki teki nerede?»

— Bacağımda, diye yanıtladı Denise. Bana sevgilisi için aldığını söyledi ; ben de benim için aldığına hükmettim. Anneciğim, birini taktığıma göre, öteki de benim olmalı değil mi?

— Ah, mösyö Jacques, Denise'in hakkı var. Bir çorap bağı öbür teki olmadan bir şeye yaramaz. Herhalde artık onun olan bu şeyi geri almazsınız.

— Neden almıyayım?

— Ne Denise, ne de ben almanızı istemiyoruz da ondan.

— Durun anlaşalım ; öbür tekini de sizin önünüzde bacağına bağlıyayım.

— Hayır, hayır olamaz.

— O halde ikisini de bana versin.

— O da olamaz.»

Ne var ki, Jacques'la efendisi şövalye De Saint-Ouin'nin çocuğuyla bakıcılarını görecekleri köyün girişine gelmişlerdi. Jacques sustu ; efendisi ona : «Atlarımızdan inip şurada biraz dinlenelim, dedi.

— Neden?

— Çünkü, öyle görünüyor ki, aşk hikâyelerinin sonuna gelmiş bulunuyorsun.

— Büsbütün değil.

— Dize geldikten sonra, pek az yol kalmış demektir.

— Efendiciğim, Denise'in uylukları herhangi bir kadınınkinden daha uzundu.

— Hadi inelim.»

Atlarından indiler. Jacques, ilk inip çarçabuk efendisine koştu. Efendisi henüz ayağını üzengiye basmıştı ki, birdenbire kayışlar çözüldü ve eğer uşağı onu ku-

caklamasaydı bizim süvari olanca ağırlığıyle sırtüstü yere serilecekti.

EFENDİ. — Varol, Jacques! doğrusu, çok güzel kolluyorsun beni! Az kalsın, kaburgalarım parçalanacak, kolum kırılacak, kafam yarılacak, belki de öle. cektim.

JACQUES. — Büyük uğursuzluk!

EFENDİ. — Ne dedin, kerata? Dur, dur, şimdi sana nasıl konuşman gerektiğini öğretirim ben.

Jacques'ın efendisi, böyle deyip, kırbacının kaytanını bileğine iki kere doladıktan sonra, onun peşine düştü. Jacques, atın çevresinde dönerek kahkahalar atıyordu. Efendisi de lânetler, belâlar okuyarak, öfkesinden köpükler saçarak, Jacques'a ağız dolusu küfür. ler savurarak aynı şekilde atın çevresinde dönmekteydi. İkisi de kan ter içinde, yorgunluktan bitkin bir halde, biri atın bir yanında, öbürü öbür yanında duruncaya kadar bu koşu sürdü. Jacques, soluk soluğa bir halde gülmeye devam ediyor, efendisi de ona öfke dolu bakışlar fırlatıyordu. Biraz soluklandıktan sonra, Jac. ques, efendisine : «Efendiciğim artık kabul buyururlar mı acaba? diye sordu.

EFENDİ. — Neyi kabul edecekmişim ki, köpek, edepsiz, alçak herif. Senin dünyadaki uşakların en kötüsü, benim de efendilerin en talihsizi olduğumdan başka neyi kabul edecekmişim?

JACQUES. — Bizim çoğu zaman istemeden hareket ettiğimiz açıkca ispatlanmış olmadı mı? Gelin, elinizi vicdanınıza koyun da söyleyin şu, yarım saattir yaptığınız, ya da söylediğiniz şeylerden bir teki var mıdır ki, istiyerek yapmış, ya da söylemiş olasınız? Sizi kuk. la gibi oynatmış değil miyim? Ve eğer isteseydim bir ay daha benim kuklam olmaz mıydınız?

EFENDİ. — Ne dedin? bu bir oyun muydu?

JACQUES. — Bir oyundu ya.

EFENDİ. — Demek, kayışların kopmasını bekliyordun?

JACQUES. — Bunu hazırlamıştım.

EFENDİ. — Demek, beni keyfince oynatmak için başıma bir kukla ipi bağlamıştın ha?

JACQUES. — Hem de mükemmel bir şekilde.

EFENDİ. — Ve şu terbiyesizce yanıtın da önceden düşünülmüştü, öyle mi?

JACQUES. — Önceden düşünülmüştü.

EFENDİ. — Sen tehlikeli bir haytasın.

JACQUES. — Söyleyin kuzum, bana da bir gün böyle bir oyun etmiş olan yüzbaşımın sâyesinde, çok ince buluşlu bir adam değil miyim?

EFENDİ. — Peki, ya yararlansaydım?

JACQUES. — Böyle bir şey olmıyacağı hem alnınıza yazılmıştı, hem de benim tarafımdan önceden biliniyordu.

EFENDİ. — Haydi, oturalım ; dinlenmeye ihtiyacımız var.»

Oturdular. Jacques söylendi : «Allah kahretsin seni, budala!

EFENDİ. — Kendinden söz ediyorsun herhalde.

JACQUES. — Evet, kendimden. Matarada bir yudum bile şarap bırakmadığım için.

EFENDİ. — Üzülme, bıraksaydın onu ben içerdim, çünkü susuzluktan ölüyorum.

JACQUES. — O halde, iki yudum şarap bırakmıyan budalayı Allah kahretsin!»

Efendisi, yorgunluklarını, susuzluklarını unutabilmek için, Jacques'a hikâyesine devam etmesi için yalvardı ; Jacques kabul etmedi ; Efendisi darıldı; Jacques, efendisinin darılmasına aldırış etmedi ; ama, sonunda, hikâyeye devam ettiği takdirde başlarına felâket geleceğini söyliyerek, yeniden aşklarının hikâyesini anlatmaya koyuldu :

«Bir bayram günü, şatonun efendisi ava...» Jacques, bu kelimeleri söyliyerek birdenbire durdu, ve «Söyliyemiyeceğim ; bir kelime daha söylemem mümkün değil ; kaderin elini bir kere daha gırtlağımda hissediyorum ; sıkıyor ; Tanrı aşkına, efendim, susmama izin verin.

— Eh, peki! sus bakalım öyleyse de git şu ilk kulübeden çocuğa bakanın adresini sor...»

Çocuğa bakanın evi alt taraftakiydi. İkisi de atlarının geminden tutarak oraya doğru yürüdüler. Tam o sırada, bakıcının kapısı açıldı, bir adam göründü. Jacques'ın efendisi bir çığlık koparark elini kılıcına attı. O adam da öyle yaptı. İki at, kılıç şakırtılarından ürktüler! Jacques'm atı gemini koparıp kaçtı. Aynı anda da, Jacques'ın efendisinin, kendisiyle dövüştüğü adam cansız, yere serildi. Köylüler koşup geldiler.

Jacques'ın efendisi atına atladığı gibi dörtnala oradan uzaklaştı. Jacques'ı yakaladılar ; ellerini arkasından bağladılar ; ve dosdoğru o yerin yargıcının huzuruna götürdüler. O da Jacques'ı hapse attırdı. Öldürülen adam o gün, tesadüfen Agathe'la birlikite çocuklarının bakıcısının evine gelmiş olan şövalye De Saint-Ouin'di. Agathe sevgilisinin cesedi önünde saçlarını yoluyordu. Jacques'ın efendisi o kadar uzaklaşmıştı ki, artık seçilemez olmuştu. Jacques, yargıcın makamından, hapishaneye giderken : «Demek, böyle olması gerekiyormuş, demek alnıma böyle yazılmış...» diyordu.

Ben de burada duruyorum. Çünkü bu iki kişi hakkında bütün bildiklerimi size anlattım. — Peki, Jacques'ın aşk maceraları ne olacak? Jacques belki yüz kere söylemişti bu hikâyeyi sona erdiremiyeceğini, ben de Jacques'ın haklı olduğunu görüyorum. Anlıyorum, okuyucum, bana kızıyorsunuz. Pekâlâ öyleyse! Siz onun bıraktığı yerden hikayeyi alın ve keyfinize göre sürdü-

rün, ya da matmazel Agathe'ın evine bir ziyaret yapın. Jacques'ın hapse atıldığı köyün adını öğrenin, gidin Jacques'ı bulun ; ona sorun : sizi memnun etmek için çok nazlanmıyacaktır ; hem bu onun can sıkıntısını azaltacaktır. Şüpheli saymak için elimde haklı nedenler bulunan bazı anılara dayanarak, bu hikâyenin eksik kalan yanlarını ben tamamlıyabilirdim belki. Ama, neye yarar ki? İnsanlar ancak gerçek olduğuna inandıkları şeylerle ilgilenirler. Her ne kadar üstat François Rabelais'nin *Pantagruel*'inden ve *Compère Mathieu*'nun (1) hayatı ve maceralarından beri yayımlanmış en önemli eser olan Kaderci Jacques ile Efendisi'nin konuşmaları üzerinde esaslı bir inceleme yapmadan önce akıl yürütmek cüretkârlık olursa da, bu anıları bütün zihin gücümü toplıyarak ve büyük bir tarafsızlıkla okuyacağım ve bir haftaya kadar size bu konuda kesin fikrimi söyliyeceğim ; bundan beni vazgeçirebilecek tek şey, benden daha akıllı birinin aldandığımı ispat etmesi olacaktır.

Editör ekliyor : Bir hafta geçti. Adı geçen anıları okudum. Elimdeki yazmada eksik olduğu anlaşılan üç paragraftan birincisi ile sonuncusunun doğru olduğunu, fakat ortadakinin sonradan eklendiğini sanıyorum. İşte, Jacques'la efendisinin konuşmalarında ikinci bir boşluk bulunduğunu gösteren ilk paragraf.

Bir bayram günü, şatonun efendisi ava çıkmış, şatonun öbür insanları da bir çeyrek fersah kadar ötedeki kiliseye âyine gitmişlerdi.. Jacques kalkmıştı. Denise onun yanına oturmuştu. İkisi de susuyorlardı. Birbirlerine darılmış gibi bir halleri vardı. Gerçekten de dargındılar. Jacques, Denise'in kendisini mutlu etmesini sağlamak için her çareye başvurmuştu. Ama De-

1. l'Abbé Dulaurens'ın eseri. (Çev.)

nise kabul etmeye hiç yanaşmamıştı. Uzun bir sessizlikten sonra, Jacques hüngür hüngür ağlıyarak, sert ve acı bir sesle ona : «Demek beni sevmiyorsun...» dedi. Denise fena halde üzülerek ayağa kalktı, onu kolundan yakalıyarak doğru yatağın kenarına oturttu. Kendisi de yanına oturdu ve ona şöyle söyledi : «Mösyö Jacques, demek ben sizi sevmiyorum, öyle mi? Peki, mösyö Jacques, öyleyse zavallı Denise'e keyfinizin istediğini yapın..» Bunları söylerken iki gözü iki çeşme ağlıyor, hıçkırıktan boğulacak gibi oluyordu.

Söyleyin bana, okuyucum, Jacques'ın yerinde olsaydınız, ne yapardınız? Hiç. Tamam! Jacques da işte bunu yaptı. Denise'i tekrar iskemlesine oturttu. Ayaklarına kapandı, gözlerinden akan yaşları sildi, ellerini öptü, onu teselli etti, ona güven verdi. Kızın kendisini derin bir şefkatle sevdiğine inanarak, aşkını ödüllendireceği anı kızın seçmesine bıraktı. Bu davranış Denis'e dokunmuştu.

Ama, belki şöyle bir itiraz yapılacak... ve denecek ki, Jacques, Denise'in ayaklarına kapanmışken onun gözyaşlarını silemezdi... Meğer ki, iskemle pek alçak ola! yazmada böyle bir şey söylenmiyor, ama biz böyle olduğunu düşünebiliriz.

Şimdi gelelim ikinci paragrafa. Bu paragraf *Tristram Shandy*'nin hayatından kopya edilmiştir. Meğer ki, Kaderci Jacques'la efendisinin konuşmaları bundan daha önce geçmiş olsun ; ve Sterne de bunu oradan aşırmış bulunsun. Ama, ben buna ihtimâl vermiyorum. Onun ulusundan olan ve işleri güçleri bizim eserlerimizi aşırıp, sonra bize ağız dolusu küfür etmekten ibaret bulunan edebiyatçılardan M. Sterne'i ayrı tutarım ve ona özel bir saygı beslerim.

Bir başka günün sabahı, Denise Jacques'in yarasını pansuman etmeye gelmişti. Henüz şatoda herkes uyuyordu. Denise titriyerek yaklaştı. Jacques'ın kapısına

geldiği zaman, durdu ; girip girmemeye karar veremiyordu. Titriyerek içeri girdi. Uzun zaman yatağın yanında durdu. Perdeleri açmaya cesaret edemiyordu. Nihayet, yavaşça araladı. Titriyerek Jacques'a günaydın dedi. Titriyerek sağlığının nasıl olduğunu, geceyi nasıl geçirdiğini sordu. Jacques da gözünü yummadığını, çok acı çektiğini, hâlâ da dizinde müthiş bir kaşıntı duyduğunu söyledi. Denise onun acısını dindirmeye çalıştı ; küçük bir fanilâ parçası aldı ; Jacques bacağını yataktan dışarı uzattı ve Denise yaranın alt tarafını fanilâ parçasıyle ovmaya başladı. Önce bir, sonra iki, sonra üç, daha sonra dört parmağıyle ve nihayet bütün eliyle ovdu. Jacques, aşkından kendinden geçmiş bir halde, seyrediyordu. Sonra, Denise, kapandığı yer hâlâ kıpkırmızı olan yarayı, yine o fanilâ parçasını kullanarak, bir, sonra iki, sonra üç, daha sonra dört parmağıyle ve nihayet bütün eliyle ovmaya koyuldu. Ama, yalnız dizin alt yanındaki ve dizdeki kaşıntıyı gidermek yetmiyordu ; aynı işi dizin üst tarafından da yapmak gerekiyordu, kaşıntı en çok burada duyuruyordu kendisini. Denise fanilâsını dizin üst tarafına koydu ve yine önce bir, sonra iki, sonra üç, daha sonra dört parmağıyle ve nihayet bütün eliyle kuvvetli kuvvetli ovmaya koyuldu. Gözünü hiç kırpmadan ona bakan Jacques'm tutkusu gittikçe artıyordu ; öyle bir an geldi ki, artık kendini tutamıyarak Denise'in eline atıldı ve... öptü.

Aşırma olduğu şüphe olmıyan yer, hikâyenin bundan sonraki bölümüdür. Aşırmayı yapan yazıcı şunu ekliyor : «Eğer Jacques'ın aşkı konusunda size açıkladıklarımdan memnun değilseniz, sayın okuyucum, daha iyisini yapabilirsiniz, sesimi çıkarmam. Çünkü, ne yaparsanız yapın, işi benim gibi sona erdireceğinizden eminim. — Aldanıyorsun âdi iftiracı ; katiyen senin gibi sona erdirmiyeceğim işte. Denise akıllı uslu davran-

dı. — Size tersini söyleyen kim? Jacques kızın eline atıldı ve onu, yani eli, öptü. — Peki! ellerinden başka bir yerini öpmemiş miydi sanki? — Muhakkak ki öpmemişti : Jacques karısı yapmak istediği kızı baştan çıkarmaya ve onda, bütün ömrünü zehirleyebilecek bir güvensizlik yaratmaya kalkışmıyacak kadar sağduyu sahibiydi. — Ama bütün önceki paragrafta, Jacques'ın, kıza erişmek için elinden geleni yaptığı söylenmemiş miydi? — Demek, o zaman Denise'le evlenmeyi düşünmüyormuş.

Üçüncü paragraf bize Jacques'ı, bizim zavallı kaderciyi, ayaklarına ve ellerine pranga vurulmuş, karanlık bir zindanın dibinde samanların üstüne uzanmış, yüzbaşısının felsefî ilkelerinden aklında kalanları hatırlamaya çalışırken, ve belki de bir gün kara ekmek ve suyla beslendiği şu rutubetli, pis kokulu, karanlık yeri, saldıran farelere ve sıçanlara karşı kendini koruyacak elleri ve ayakları olduğu bu günleri arıyacağını düşünür bir halde gösteriyor. Bu paragraftan öğrendiğimize göre, o, bu düşüncelere dalmışken, birden hücresinin kapısı açıldı, on iki kadar haydutla birlikte onu da serbest bıraktılar. Böylece kendisini Mandrin çetesine katılmış buldu. Bu arada, efendisinin izini süren jandarmalar, yetişip onu yakalamış ve başka bir hapishaneye tıkmışlardı. Fakat, ilk macerasında ona çok yardımı dokunmuş olan komiserin sâyesinde hapishaneden kurtulmuş, iki üç aydan beri Desglands'ın şatosunda münzevi bir hayat sürüyordu ki, talih onu, mutluluğu için saati ve enfiye tabakası kadar gerekli olan adamına tekrar kavuşturdu. Saatine her bakışta, her enfiye çekişte, göğüs geçirerek : «Zavallı Jacques'cığım, başına kim bilir neler geldi?...» diyordu kendi kendine. Derken, bir gece Desglands'ın şatosu Mandrin çetesinin saldırısına uğradı. Jacques velinimetiyle metresinin malikânesini tanıdı ; araya girdi

ve şatoyu yağmadan kurtardı. Bundan sonra Jacques, efendisi, Desglands, Denise ve Jeanne arasındaki heyecan verici beklenmedik konuşmayı okuyoruz.

— Siz misiniz, sevgili efendiciğim?

— Bu adamların arasına nasıl karıştın?

— Ya ben nasıl oluyor da size burada rastlıyorum?

— Siz misiniz Denise?

— Siz misiniz, mösyö Jasques? Beni ne kadar ağlatmıştınız!..»

Bu sırada Desglands şöyle haykırıyordu : «Gelsin kadehler, gelsin şaraplar, çabuk, çabuk : hepimizin canını kurtaran odur...»

Birkaç gün sonra şatonun ihtiyar kapıcısı öldü. Jacques onun yerine geçti ve Denise'le evlendi. Onunla birlikte Zenon'a ve Spinoza'ya çömezler peydahlamakla meşgûl. Desglands, onu seviyor, efendisi el üstünde tutuyor, karısı ona tapıyor. Çünkü böyle olması yazılmış alnına.

Efendisi ile Desglands'ın, onun karısına abayı yaktıklarına beni inandırmak isteyenler çıktı. Bunun böyle olup olmadığını bilmiyorum. Ama, eminim ki, Jacques her akşam kendi kendine şöyle diyordu : «Eğer boynuz takmak yazılmışsa alnına, ne yapsan boşuna, takacaksın ; yok eğer bunun tersi yazılmışsa, ne yapsalar boşuna, taktıramazlar. Onun için sen uyumana bak, dostum...» Evet, böyle diyor ve uyuyordu.

DİDEROT

KADERCİ JACQUES İLE EFENDİSİ

Türkçesi
Adnan Cemgil

Halkı kitaplara ilk sokan Diderot olmuştur... Diderot, yeryüzünün en görkemli edebiyatının kapılarını ardına kadar açar Fransız halkına. Onu bir hükümdar, ya da bir kıral gibi anons eder, görkemli bir üslûba büründürür.... Diderot, her zaman halkla aynı zemin üzerinde kalmıştır. Halka olan sarsılmaz bağlılığı, iyi yürekli mert Jacques'i sevgiyle anlatışı bundandır... *Kaderci Jacques*, Fransız halkı için, söylenmiş bir kasidedir âdeta.
Kaderci Jacques, kendi tarzında bir şövalye romanı... Bir Fransız Don Kişot'udur. Ancak şu farkla ki, romanın kahramanı artık bir şövalye değil de, bir seyistir. Jacques'in Şanso'su, efendisidir.

Jean Dutourd

DÜNYA KLASİKLERİ KÜLTÜR DİZİSİ
SOSYAL YAYINLAR

Kapak: İsa Çelik